Türkçe Dilbilgisi Alanyazınında Çokterimlilik Sorunu:

Terim Sözlükleri Örneği

Hatice ÇİÇEK

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2024

TÜRKÇE DİLBİLGİSİ ALANYAZININDA ÇOKTERİMLİLİK SORUNU: TERİM SÖZLÜKLERİ ÖRNEĞİ

Hatice ÇİÇEK

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2024

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hatice ÇİÇEK tarafından hazırlanan "Türkçe Dilbilgisi Alanyazınında Çokterimlilik Sorunu: Terim Sözlükleri Örneği" başlıklı bu çalışma 26.07.2024 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye (Danışman) Doç. Dr. Duygu KAMACI GENCER	
Üye Doç. Dr. Fatih DOĞRU	
Üye Doç. Dr. Ferdi BOZKURT	

ONAY

.../... /2024

Prof. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

…….//……/….

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Hatice ÇİÇEK

İmza

ÖZ

TÜRKÇE DİLBİLGİSİ ALANYAZINDA ÇOKTERİMLİLİK SORUNU: TERİM SÖZLÜKLERİ ÖRNEĞİ

ÇİÇEK, Hatice

Yüksek Lisans, 2024

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Duygu KAMACI GENCER

Bu çalışma, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorununu terim sözlükleri bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. Dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik, aynı kavramın farklı terimlerle ifade edilmesi veya aynı terimin farklı anlamlarda kullanılması durumudur. Bu durum, dilbilimsel araştırmaların ve akademik iletişimin tutarlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

Çalışmada, 1949'dan günümüze kadar yayımlanan on farklı dilbilgisi/dilbilim terimleri sözlüğünün çokterimlilik görünümleri tespit edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde terimlerde standardizasyonunun sağlanamadığı ve bu durumun terim karışıklığına yol açtığı görülmüştür. Terimlerin farklı anlam ve kullanımlarının bulunması, bilimsel iletişimde ve akademik çalışmalarda belirsizliklere neden olmaktadır.

Bu çalışmanın bulguları, dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununun çözümü için terimlerin daha tutarlı ve standart bir şekilde tanımlanması gerektiğini göstermektedir. Türk Dil Kurumu ve ilgili akademik kurumlar, ortak bir terminoloji üzerinde uzlaşmalı ve terim sözlüklerinde güncelleme sağlanmalıdır. Ayrıca, terimlerin oluşturulmasında ve tanımlanmasında daha katılımcı ve disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmelidir.

Anahtar Kelimeler: terim, çokterimlilik, terminoloji, sözlükbilim, terim sözlükleri.

ABSTRACT

THE PROBLEM OF POLYONYMY IN THE LITERATURE OF TURKISH GRAMMAR: THE EXAMPLE OF TERM DICTIONARIES

ÇİÇEK, Hatice

Master's, 2024

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Duygu KAMACI GENCER

This study aims to address the problem of polyonymy in Turkish grammar and linguistics terminology in the context of term dictionaries. Polyonymy in linguistic terminology is the situation where the same concept is expressed by different terms or the same term is used in different meanings. This situation negatively affects the consistency of linguistic research and academic communication.

In this study, the polyonymy appearances of ten different dictionaries of grammar and linguistics terms published from 1949 to the present day were analysed. As a result of the analyses, it was seen that the standardization of terms in Turkish grammar and linguistics terminology has not been achieved and this situation has led to term confusion. The existence of different meanings and uses of terms causes uncertainties in scientific communication and academic studies.

The findings of this study show that in order to solve the problem of polyonymy in linguistic terminology, terms should be defined in a more consistent and standard way. The Turkish Language Institution and related academic institutions should agree on a common terminology and the dictionaries should be updated. Moreover, a more participatory and interdisciplinary approach should be adopted in the creation and definition of terms.

Keywords: term, polyonymy, terminology, lexicography, term dictionaries.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda, bana danışmanlık ederek beni yönlendiren, motive eden ve bilgi birikiminden yararlandığım, öğrencisi olmaktan onur duyduğum, ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Duygu KAMACI GENCER'e üzerimdeki emekleri için sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

En zor anlarımda bana olan sabrı, güveni, anlayışı, desteği, sevgisi ve saygısı ile her türlü zorluğa katlanıp, beni motive eden, cesaretlendiren ve uzakta olsa bile varlığını hep yanımda hissettiğim canım eşim Muhammet ÇİÇEK'e gönülden teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca benden sevgisini ve desteğini esirgemeyen, bugünlere gelebilmemde en büyük emeği ve katkısı olan, her durumda beni koşulsuz destekleyen, hep yanımda olduklarını hissettiğim ve en zor anlarımda bana yol gösteren canım aileme içten teşekkürlerimi sunarım.

Bana bu zorlu süreçte moral ve destek veren, beni motive eden canım arkadaşlarım Zeynep COŞKUN'a, Leyla KABA'ya, Vedat ŞEN'e, Zeynep ÇİÇEK'e sevgi dolu teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ ..... İİİ

ÖZ ..... İV

ABSTRACT V

TEŞEKKÜR ..... Vİ

İÇİNDEKİLER ..... Vİİ

TABLOLAR LİSTESİ X

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... XİV

KISALTMALAR LİSTESİ ..... XVİ

İŞARETLER LİSTESİ ..... XVİİİ

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 5

KAVRAM, SÖZCÜK VE TERİM 5

1.1. Kavram Nedir? 5

1.1.1. Felsefe ve Mantıkta Kavram 5

1.1.2. Kavram Tanımlarının Temel Bileşenleri 10

1.1.3. Kavram Sınıflandırması 13

1.2. Sözcük Nedir? 19

1.3. Terim Nedir? 22

1.3.1. Terim Tanımlarının Temel Bileşenleri 23

1.3.2. Terim Çeşitleri 27

1.3.3. Kavram, Sözcük ve Terim İlişkisi 30

1.3.4. Terim ve Toplum İlişkisi 35

1.4. Çokterimlilik 37

1.5. Türkçe Terim Alanyazını 41

İKİNCİ BÖLÜM 54

TERİMBİLİMİN TARİHSEL ARKAPLANI VE DİĞER DİSİPLİNLERLE İLİŞKİSİ ... 54

2.1. Terimbilim Nedir?....54
2.2. Terimbilimin Tarihsel Gelişimi 62
2.2.1. Terimbilimine Toplumdilbilimsel Bir Bakış 64
2.2.2. Türkiye'de Terimbilimin Tarihsel Gelişimi....66
2.3. Terimbilim ve Sözcükbilim İlişkisi.... 69
2.3.1.Terimbilim ile Sözcükbilim Arasındaki Adbilimsel ve Kavrambilimsel İlişki....72
2.4. Terimbilim ve sözlükbilim İlişkisi 75
2.4.1. Sözlükbilimci, Terminolog ve Terminograf Arasındaki İlişki 80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 84

TÜRKÇE DİLBİLGİSİ VE DİLBİLİM TERİM SÖZLÜKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI....84

3.1. Çekim....84
3.1.1. Ad Çekimi 87
3.1.1.1. Durum Kategorisi....89
3.1.1.1.1. Yalın Durum 89
3.1.1.1.2. Yönelme, Yönlenme, Yön ve Giriş Durumu 91
3.1.1.1.3. Bulunma, İçindelik, Üstündelik ve Yakınlık Durumu....97
3.1.1.1.4. Ayrılma, Çıkış ve İniş Durumu 103
3.1.1.1.5. Yükleme Durumu 107
3.1.1.1.6. Birliktelik Durumu 110
3.1.1.1.7. Seslenme Durumu....112
3.1.1.1.8. Varış Durumu 113
3.1.1.2. İlgi Kategoisi 115
3.1.1.3. İyelik Kategorisi 118
3.1.1.4. Çokluk Kategorisi....120
3.1.1.5. Küçültme Kategorisi....121
3.1.2. EylemÇekimi....123
3.1.2.1. Yardımcı Eylemler 125
3.1.2.1.1. Birleşik Eylem 127

3.1.2.1.1.1. Yeterlilik 130
3.1.2.1.1.2. Tezlik 131
3.1.2.1.1.3. Süreklilik 132
3.1.2.1.1.4. Yaklaşma 134
3.1.2.3. Zaman, Görünüş ve Kiplik Kategorisi 135
3.1.2.3.1. Zaman Kategorisi 135
3.1.2.3.1.1. Geçmiş Zaman 135
3.1.2.3.1.2. Şimdiki Zaman 137
3.1.2.3.1.3. Geniş Zaman 138
3.1.2.3.1.4. Gelecek Zaman 140
3.1.2.3.2. Görünüş Kategorisi 142
3.1.2.3.2.1. Bitmişlik Görünüşü 142
3.1.2.3.2.2. Bitmemişlik Görünüşü 144
3.1.2.3.3. Kip ve KiplikKategorisi 146
3.1.2.3.3.1. Gereklilik Kategorisi 151
3.1.2.3.3.2. İstek ve Şart Kategorisi 153
3.1.2.3.3.3. Buyrum Kategorisi 155
3.1.2.3.3.4. Zorunluluk Kategorisi 157
3.1.2.3.3.5. İzin Kategorisi 158
3.1.2.4. Kişi ve Sayı Kategorisi 159

TARTIŞMA 164

SONUÇ 172

KAYNAKÇA 174

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sözlüklerdeki Çekim ve Çekim Eki Terimlerinin Tanımları 85

Tablo 2. Sözlüklerde Yer Alan Ad Çekimi ve Ad Çekim Ekleri Terimlerinin Karşılaştırılması .. 87

Tablo 3. Sözlüklerdeki Ad Çekimi ve Ad Çekim Ekleri Terimlerinin Tanımları 88

Tablo 4. Sözlüklerde Yer Alan Yalın Durum Teriminin Karşılaştırılması 90

Tablo 5. Sözlüklerdeki Yalın Durum Teriminin Tanımları 90

Tablo 6. Sözlüklerde Yer Alan Yönelme Durumu Teriminin Karşılaştırılması 91

Tablo 7. Sözlüklerdeki Yönelme Durumu Teriminin Tanımları 92

Tablo 8. Sözlüklerde Yer Alan Yönlenme Durumu Teriminin Karşılaştırılması 93

Tablo 9. Sözlüklerdeki Yönlenme Durumu Teriminin Tanımları 94

Tablo 10. Sözlüklerde Yer Alan Yön Durumu Teriminin Karşılaştırılması 95

Tablo 11. Sözlüklerdeki Yön Durumu Teriminin Tanımları 95

Tablo 12. Sözlüklerde Yer Alan Giriş Durumu Teriminin Karşılaştırılması 96

Tablo 13. Sözlüklerdeki Giriş Durumu Teriminin Tanımları 96

Tablo 14. Sözlüklerde Yer Alan Bulunma Durumu Teriminin Karşılaştırılması 97

Tablo 15. Sözlüklerdeki Bulunma Durumu Teriminin Tanımları 98

Tablo 16. Sözlüklerde Yer Alan İçindelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması 99

Tablo 17. Sözlüklerdeki İçindelik Durumu Terimlerinin Tanımları 100

Tablo 18. Sözlüklerde Yer Alan Üstündelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması 100

Tablo 19. Sözlüklerdeki Üstündelik Durumu Teriminin Tanımları 101

Tablo 20. Sözlüklerde Yer Alan Yakınlık Durumu Teriminin Karşılaştırılması 101

Tablo 21. Sözlüklerdeki Yakınlık Durumu Teriminin Tanımları 102

Tablo 22. Sözlüklerde Yer Alan Ayrılma Durumu Teriminin Karşılaştırılması 103

Tablo 23. Sözlüklerdeki Ayrılma Durumu Teriminin Tanımları 104

Tablo 24. Sözlüklerde Yer Alan Çıkış Durumu Teriminin Karşılaştırılması 105

Tablo 25. Sözlüklerdeki Çıkış Durumu Teriminin Tanımları 106

Tablo 26. Sözlüklerde Yer Alan İniş Durumu Teriminin Karşılaştırılması 106

Tablo 27. Sözlüklerdeki İniş Durumu Teriminin Tanımları 107

Tablo 28. Sözlüklerde Yer Alan Yükleme Durumu Teriminin Karşılaştırılması 108

Tablo 29. Sözlüklerdeki Yükleme Durumu Teriminin Tanımları 109

Tablo 30. Sözlüklerde Yer Alan Birliktelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması 110

Tablo 31. Sözlüklerdeki Birliktelik Durumu Teriminin Tanımları 111

Tablo 32. Sözlüklerde Yer Alan Seslenme Durumu Teriminin Karşılaştırılması 112

Tablo 33. Sözlüklerdeki Seslenme Durumu Teriminin Tanımları 113

Tablo 36. Sözlüklerde Yer Alan Varış Durumu Teriminin Karşılaştırılması 114

Tablo 37. Sözlüklerdeki Varış Durumu Teriminin Tanımları 114

Tablo 38. Sözlüklerde Yer Alan İlgi Eki Teriminin Karşılaştırılması 116

Tablo 39. Sözlüklerdeki İlgi Eki Teriminin Tanımları 117

Tablo 40. Sözlüklerde Yer Alan İyelik Eki Teriminin Karşılaştırılması 118

Tablo 41. Sözlüklerdeki İyelik Eki Teriminin Tanımları 119

Tablo 42. Sözlüklerde Yer Alan Çokluk Eki Teriminin Karşılaştırılması 120

Tablo 43. Sözlüklerdeki Çokluk Eki Teriminin Tanımları 121

Tablo 44. Sözlüklerde Yer Alan Küçültme Eki Teriminin Karşılaştırılması 122

Tablo 45. Sözlüklerdeki Küçültme Eki Teriminin Tanımları 122

Tablo 46. Sözlüklerde Yer Alan Eylem Çekimi Teriminin Karşılaştırılması 123

Tablo 47. Sözlüklerdeki Eylem Çekimi Teriminin Tanımları 124

Tablo 48. Sözlüklerde Yer Alan Yardımcı ve Yardımcı Eylemler Terimlerinin Karşılaştırılması 126

Tablo 49. Sözlüklerdeki Yardımcı ve Yardımcı Eylemler Terimlerinin Tanımları 127

Tablo 50. Sözlüklerde Yer Alan Birleşik Eylem Teriminin Karşılaştırılması 128

Tablo 51. Sözlüklerdeki Birleşik Eylem Teriminin Tanımları.....129

Tablo 52. Sözlüklerde Yer Alan Yeterlilik Teriminin Karşılaştırılması 130

Tablo 53. Sözlüklerdeki Yeterlilik Teriminin Tanımları.....131

Tablo 54. Sözlüklerde Yer Alan Tezlik Teriminin Karşılaştırılması 131

Tablo 55. Sözlüklerdeki Tezlik Teriminin Tanımları.....132

Tablo 56. Sözlüklerde Yer Alan Süreklilik Teriminin Karşılaştırılması.....133

Tablo 57. Sözlüklerdeki Süreklilik Teriminin Tanımları 133

Tablo 58. Sözlüklerde Yer Alan Yaklaşma Teriminin Karşılaştırılması.....134

Tablo 59. Sözlüklerdeki Yaklaşma Teriminin Tanımları.....135

Tablo 60. Sözlüklerde Yer Alan Geçmişlik ve Geçmiş Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması..136

Tablo 61. Sözlüklerdeki Geçmişlik ve Geçmiş Zaman Terimlerinin Tanımları 136

Tablo 62. Sözlüklerde Yer Alan Şimdikilik ve Şimdiki Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması.137

Tablo 63. Sözlüklerdeki Şimdikilik ve Şimdiki Zaman Terimlerinin Tanımları 138

Tablo 64. Sözlüklerde Yer Alan Zamansız ve Geniş Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması.....139

Tablo 65. Sözlüklerdeki Zamansız ve Geniş Zaman Terimlerinin Tanımları.....139

Tablo 66. Sözlüklerde Yer Alan Geleceklik ve Gelecek Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması 140

Tablo 67. Sözlüklerdeki Geleceklik ve Gelecek Zaman Terimlerinin Tanımları 141

Tablo 68. Sözlüklerde Yer Alan Bitmişlik ve Bitmişlik Görünüşü Terimlerinin Karşılaştırılması 143

Tablo 69. Sözlüklerdeki Bitmişlik ve Bitmişlik Görünüşü Terimlerinin Tanımları 143

Tablo 70. Sözlüklerde Yer Alan Bitmemişlik Görünüşü Teriminin Karşılaştırılması.....144

Tablo 71. Sözlüklerdeki Bitmemişlik Görünüşü Teriminin Tanımları 145

Tablo 72. Sözlüklerde Yer Alan Bildirme Kipi Teriminin Karşılaştırılması 146

Tablo 73. Sözlüklerdeki Bildirme Kipi Teriminin Tanımları.....147

Tablo 74. Sözlüklerde Yer Alan İsteme Kipi Teriminin Karşılaştırılması 148

Tablo 75. Sözlüklerdeki İsteme Kipi Teriminin Tanımları 148

Tablo 76. Sözlüklerde Yer Alan Kiplik Teriminin Karşılaştırılması 150

Tablo 77. Sözlüklerdeki Kiplik Teriminin Tanımları 151

Tablo 78. Sözlüklerde Yer Alan Gereklilik Teriminin Karşılaştırılması 152

Tablo 79. Sözlüklerdeki Gereklilik Teriminin Tanımları 152

Tablo 80. Sözlüklerde Yer Alan İstek Teriminin Karşılaştırılması 153

Tablo 81. Sözlüklerdeki İstek Teriminin Tanımları 154

Tablo 82. Sözlüklerde Yer Alan Dilek-Şart Terimlerinin Karşılaştırılması 154

Tablo 83. Sözlüklerdeki Dilek Şart Terimlerinin Tanımları 155

Tablo 84. Sözlüklerde Yer Alan Buyrum Teriminin Karşılaştırılması 156

Tablo 85. Sözlüklerdeki Buyrum Teriminin Tanımları 156

Tablo 86. Sözlüklerde Yer Alan Zorunluluk Teriminin Karşılaştırılması 157

Tablo 87. Sözlüklerdeki Zorunluluk Teriminin Tanımları 158

Tablo 88. Sözlüklerde Yer Alan İzin Teriminin Karşılaştırılması 158

Tablo 89. Sözlüklerdeki İzin Teriminin Tanımları 159

Tablo 90. Sözlüklerde Yer Alan Kişi Teriminin Karşılaştırılması 160

Tablo 91 Sözlüklerdeki Kişi Teriminin Tanımları 160

Tablo 92. Sözlüklerde Yer Alan Tekil Teriminin Karşılaştırılması 161

Tablo 93. Sözlüklerdeki Tekil Teriminin Tanımları 162

Tablo 94 Sözlüklerde Yer Alan Çoğul Teriminin Karşılaştırılması 162

Tablo 95. Sözlüklerdeki Çoğul Teriminin Tanımları 163

Tablo 96. Dilbilim ve Dilbilgisi Terim Sözlüklerinde Çekim Kategorisi Eylem ve İsim Çekim Ekleri 168

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İng. Concept Sözcüğünün Etimolojisi (Harper vd. 2024) 6

Şekil 2. Kavram Tanımlarının Temel Bileşenleri 10

Şekil 3. Kavram Çeşitleri (Öner, 1991) 14

Şekil 4. İki Tek Boyutlu Genel Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 15) 16

Şekil 5. İlişkisel Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 15).....17

Şekil 6. Çok Boyutlu Parçalı Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 18).....17

Şekil 7. Kavram Kategorisi (Suonuuti, 2001).....18

Şekil 8. Dil Yapısında Sözcüğün Düzlem Boyutu.....21

Şekil 9. Terim Tanımının Temel Bileşenleri 23

Şekil 10. Terim Kategorisi (Cabré, 1999).....28

Şekil 11. Terim Kategorisi (Sounuuti, 2001).....28

Şekil 12. Terim Kategorisi (Pavel ve Diane, 2001) 29

Şekil 13. Dikdörtgen Sözcük Modelinde Terimlerin Koordinasyon İşlevi (Packeiser, 2009: 44) 33

Şekil 14. Nesne, Kavram, Tanım ve Terim Arasındaki İlişkileri (Suonuuti, 2001: 13) 34

Şekil 15. Çokterimlilik Adlandırmaları 38

Şekil 16. Bir Kavramda Çokadlılık (Doğru, 2018: 128).....38

Şekil 17. Dilin Gelişmesindeki Etkenler (İmer, 1976).....44

Şekil 18. Anayasalar ve Türkçenin Konumu (Karlıklı, 1999) 46

Şekil 19. Türkçenin Sadeleşme Serüveni ve Paradigma Değişiklikleri.....47

Şekil 20. Atatürk'ün TDK Tasarısı (Korkmaz, 1963: 53) 48

Şekil 21. Geleneksel Terimbilimi ve Özel Dil Terimbilimi Karşıtlığı (Temmerman, 2000) 57

Şekil 22. Terimbilimin Dil Sistemi İçindeki Yeri (Kageura, 2002: 13) 58

Şekil 23. Terim, Söylem ve Terimbilimi Arasındaki Farklılık (Kageura, 2002: 33).....59

Şekil 24. Terimbilim Yöntemleri (Vardar, 1980) 60

Şekil 25. Terimbilim Tanımları (Yaman, 2006) 60

Şekil 26. Terimbilim Aşamaları (Yaman, 2006) 61

Şekil 27. Modern Terimbilim Tarihçesi (Auger'den akt. Cabré, 1999) 64

Şekil 28. Terimbilimin Kuramsal ve Uygulama Sorunları (Eker, 2013) 67

Şekil 29. Terimbilim Sorunları (Boz, 2018a) 68

Şekil 30. Dilbilim İçerisinde İki Ayrı Bilim Dalı (Rogers'tan akt. Karaman, 2017: 57) 70

Şekil 31. Terimbilim ve Sözcükbilim Arasındaki Farklılık (Cabré, 1999) 71

Şekil 32. Geleneksel Terimbilimdeki Adbilimsel Ölçütler (Sager, 1990) 73

Şekil 33. Terimbilim ve Sözlükbilim İlişkisel Farkı (Cabré, 1999: 37) 74

Şekil 34. Sözlükbilimi Alanları (Bergenholtz ve Gouws, 2014) 76

Şekil 35. Verilerden Sözlüğe (Atkins ve Rundell, 2008: 3) 77

Şekil 36. Sözlükbilimin Amaçları ve İşlevleri (Bergenholtz ve Gouws, 2014: 82) 78

Şekil 37. Uzman ve Uzman Sözlükbilimi (Fathi, 2014: 99) 79

Şekil 38. Çok Boyutlu Bir Nesne Olarak Sözlük (Salgado, 2021: 43) 80

Şekil 39. Sözlükbilimi ve Terminografi Arasındaki Farklılıklar (Alberts, 2006) 83

Şekil 40. Ek Sınıflandırılması (Boz, 2022) 85

Şekil 41. Kip Sınıflandırılması (TDK, 1949) 150

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e.	: adı geçen eser
akt.	: aktaran
Ar.	: Arapça
ASI	: Avusturya Standartlar Enstitüsü
bk.	: bakınız
COTSOES	: Avrupa Devletleri Çeviri Hizmetleri Konferansı
çev.	: çeviren
Ed.	: Editör
Eurodicautom	: Avrupa Komisyonu Avrupa Dilleri için Çevrimiçi Çeviri Aracı
Fr.	: Fransızca
IATE	: Avrupa için İnteraktif Terminoloji
Infoterm	: Uluslararası Terminoloji Bilgi Merkezi
ISA	: Uluslararası Otomasyon Birliği
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Örgütü
İng.	: İngilizce
kısalt.	: kısaltma
Lat.	: Latince
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: milattan önce
MS	: milattan sonra
ÖAD	: özel amaçlı dil
ör.	: örneğin

RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
Rus.	: Rusça
s.	: sayfa numarası
TBD	: Türkiye Bilişim Derneği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TermAB	: Avrupa Birliği Başkanlığı Terminoloji Veritabanı
TERMIUM	: Terminoloji Montréal Üniversitesi
TermNET	: Uluslararası Terminoloji Ağı
TERMTURK	: Kültürlerarası Diyalog ve Özel İletişim Terminolojisi
TSE	: Türkiye Standartlar Enstitüsü
TÜBA	: Türkiye Bilim Akademisi
ULÇ	: ulaç
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
Yun.	: Yunanca
YYE	: yarı yardımcı eylem

İŞARETLER LİSTESİ

A	:/a/, /e/
<	: ilgili sözcükten küçük olduğunu işaretlemektedir
C	:/c/, /ç/
D	:/d/, /t/
-	: eylem kök ve gövdelerinin önüne gelen eki gösterir
I	:/ı/, /i/
+	: ad kök ve gövdelerinin önüne gelen eki gösterir
U	:/u/, /ü/
/	: ya da
(…)	: parantez içi tümcenin bitmediğini göstermektedir
{}	: ek işaretleyici
Ø	: sıfır ek
//	: paralel ifade
*	: sözcüğün çeşitli gösterimi

GİRİŞ

Dil, insan düşüncesinin ve kültürünün en önemli araçlarından biridir. Dilin yapısı ve işleyişi üzerine yapılan çalışmalar, dilbilimin temelini oluşturur. Bu bağlamda dilbilgisel ve dilbilimsel terminoloji, dile dair kavramların anlaşılması ve iletilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Ancak dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorunu, dilbilimsel araştırmaların ve akademik çalışmaların etkinliğini azaltmaktadır.

Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde aynı kavramın farklı terimlerle ifade edilmesi veya aynı terimin farklı anlamlarda kullanılması sıkça rastlanan bir durumdur. Bu durum, terminolojide bir belirsizlik ve karışıklık yaratmakta, dolayısıyla dilbilimsel araştırmaların ve akademik iletişimin tutarlılığını zedelemektedir. Terimlerin standartlaştırılmaması, dilbilim alanında bilgi üretimini ve bu bilginin aktarımını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorununu terim sözlükleri bağlamında ele almak ve bu sorunun nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, 1949'dan günümüze kadar yayımlanan on terim sözlüğü incelenmiş ve bu sözlüklerdeki çokterimlilik durumları tespit edilmiştir. Bu analizler aracılığıyla, dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununun boyutları ve bu sorunun dilbilimsel araştırmalar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öncelikle kavram, sözcük ve terimin kökeni, tanımı, bileşenleri, sınıflandırması üzerinde durulmuştur. Alanyazınında yapılan tanımlamalar ve açıklamalar ışığında, bu üç unsur arasındaki ilişkilerin dilsel bağlam ve disiplinlerarası perspektiflerle nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Kavram, sözcük ve terim arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ise işlevsel açıdan ele alınmıştır. İlgili terimlerin kuramsal yapısı ve uygulamaları derinlemesine analiz edilmiştir. Kavram, sözcük ve terim arasındaki ilişkinin yanı sıra terim ve toplum arasındaki ilişki de değerlendirilmiştir. Dilbilim terminolojisi ve çokterimlilik kavramları teorik olarak ele alınmakta ve alanyazını taraması yapılmaktadır. İkinci bölümde, terimbilimin tanımı, aşamaları, tarihsel gelişimi, toplumdilbilimsel bakışı, sözcükbilim ile ilişkisi, adbilimsel ve kavrambilimsel ilişkisi, sözlükbilim ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise, incelenen on farklı dilbilim/dilbilgisi terim sözlüğü, yazar soyadları ile kısaltılarak, yıl sırasına göre düzenmiş ve bu sözlüklerdeki çokterimlilik durumları ayrıntılı olarak analiz edilmektedir. Yine bu bölümde on dilbilim/ dilbilgisi terim sözlüğündeki ad ve eylem çekimi

kategorisi ile sınırlandırılarak kırk sekiz terimin maddebaşı ve tanımı yer almıştır. Sözlüklerde maddebaşı olarak yer alan *çekim, ad çekimi, durum, ilgi, iyelik, çokluk, küçültme kategorisi, eylem çekimi, yardımcı eylem, birleşik eylemler, zaman, görünüş, kiplik, kişi* ve *sayı* kategorileri olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca elde edilen bulgular ışığında, dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununun nedenleri ve bu sorunun çözümüne yönelik öneriler sunulmaktadır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ VE AMACI

Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorunu, dilbilimsel araştırmaların ve akademik iletişimin tutarlılığını olumsuz yönde etkileyen önemli bir meseledir. Çokterimlilik, aynı kavramın farklı terimlerle ifade edilmesi veya aynı terimin farklı anlamlarda kullanılması durumunu ifade eder. Bu durum, terminolojide bir belirsizlik ve karışıklık yaratmakta, dolayısıyla dilbilimsel araştırmaların ve akademik çalışmaların etkinliğini azaltmaktadır.

Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde terimlerin standardizasyonunun sağlanamaması, dilbilim alanında bilgi üretimini ve bu bilginin aktarımını zorlaştırmaktadır. Terimlerin farklı anlam ve kullanımlarının bulunması, bilimsel iletişimde ve akademik çalışmalarda belirsizliklere neden olmakta ve bu durum, dilbilimcilerin, dilbilimsel kavramları doğru bir şekilde anlamalarını ve kullanmalarını zorlaştırmaktadır. Örneğin, aynı terimin farklı sözlüklerde farklı şekillerde tanımlanması, akademik çalışmalarda tutarsızlıklara ve kavramsal karışıklıklara yol açmaktadır.

Bu çalışmanın temel problemi, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununun nedenlerini ve sonuçlarını terim sözlükleri bağlamında incelemektir. Bu bağlamda çalışma, şu sorulara yanıt aramaktadır:

1. Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorunu nasıl görünüm sergilemektedir?

2. Çokterimlilik sorunu, dilbilimsel araştırmaları ve akademik çalışmaları nasıl etkilemektedir?

3. Terim sözlüklerinde çokterimlilik durumları nelerdir?

4. Çokterimlilik sorununun çözümüne yönelik hangi adımlar atılmalıdır?

Bu sorulara yanıt ararken, çalışmamızın amacı, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununu ayrıntılı biçimde incelemek ve bu sorunun çözümüne yönelik öneriler sunmaktır. Çalışma, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununu ele alarak, bu alandaki iyileştirme çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmamız, dilbilim terminolojisinin daha tutarlı ve standart bir şekilde tanımlanması ve kullanılması gerektiğini vurgulayarak, dilbilimsel araştırmaların kalitesini artırmayı hedeflemektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmamız, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununu terim sözlükleri bağlamında incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırma niteliğindedir.

Araştırma Deseni: Çalışmamızda nitel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırma, olguların, olayların ve süreçlerin derinlemesine incelenmesine olanak sağlar. Bu bağlamda, çalışmamızda betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, mevcut verilerin belirli bir çerçeveye oturtularak yorumlanmasını ve analiz edilmesini sağlar.

Veri Toplama Süreci: Araştırmamızın veri toplama süreci iki aşamadan oluşmaktadır:

a. Alanyazını Taraması: İlk aşamada Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorunu ile ilgili alanyazını taraması yapılmıştır. Bu kapsamda, konu ile ilgili, makaleler, tezler, kitaplar ve diğer akademik çalışmalar incelenmiştir. Alanyazının taraması, çalışmamızın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır.

b. Terim Sözlüklerinin İncelenmesi: İkinci aşamada, 1949'dan günümüze kadar yayımlanan on terim sözlüğü incelenmiştir. Bu sözlükler, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisini kapsayan temel kaynaklardır. Sözlüklerdeki terimler tek tek incelenmiş ve çokterimlilik durumları tespit edilmiştir.

Veri Analizi: Veri analizi süreci, iki ana aşamadan oluşmaktadır:

a. Betimsel Analiz: İlk aşamada, terim sözlüklerinden elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Betimsel analiz, verilerin belirli bir çerçeveye oturtularak sistematik bir şekilde yorumlanmasını sağlar. Bu bağlamda, her bir terim sözlüğündeki çokterimlilik durumları kategorize edilmiştir.

b. İçerik Analizi: İkinci aşamada, betimsel analiz sonucunda elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile daha derinlemesine incelenmiştir. İçerik analizi, verilerin tematik bir şekilde analiz edilmesini sağlar. Bu bağlamda, terimlerin farklı anlam ve kullanımları belirli temalar altında gruplandırılmış ve bu temalar arasında ilişkiler kurulmuştur.

Geçerlilik ve Güvenilirlik: Araştırmamızın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla, veri toplama ve analiz süreçlerinde titiz bir çalışma yürütülmüştür. İncelenen terim sözlüklerinin güvenilir kaynaklar olması ve veri analizinde kullanılan yöntemlerin doğruluğu, araştırmamızın geçerliliğini artırmaktadır. Ayrıca, verilerin objektif bir şekilde analiz edilmesi ve yorumlanması, araştırmamızın güvenilirliğini sağlamaktadır.

SINIRLILIKLAR VE KAPSAM

Araştırmanın kapsamını 1949'dan günümüze kadar yayımlanan on dilbilgisi/ dilbilim terim sözlüğü oluşturmaktadır. Bu sözlükler sırasıyla TDK'nin 1949 yılında yayımlamış olduğu *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Berke Vardar'ın 1980 yılında yayımlamış olduğu *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Vecibe Hatiboğlu'nun 1982 yılında yayımlamış olduğu *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ahmet Topaloğlu'nun 1989 yılında yayımlamış olduğu *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Nurettin Koç'un 1992 yılında yayımlamış olduğu *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Mehmet Hengirmen'in 2009 yılında yayımlamış olduğu *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Kâmile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy'un 2011 yılında yayımlamış olduğu *Dilbilim Sözlüğü*, Günay Karaağaç'ın 2013 yılında yayımlamış olduğu *Dil Bilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yılmaz'ın 2014 yılında yayımlamış olduğu *Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Zeynep Korkmaz'ın 2017 yılında yayımlamış olduğu *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü* adlı terim sözlükleridir.

Çalışmamızda on farklı dilbilim/dilbilgisi terim sözlüğündeki ad ve eylem çekimi ile sınırlandırılarak kırk sekiz terimin maddebaşı ve tanımı yer almıştır. Sözlüklerde maddebaşı olarak yer alan *çekim, ad çekimi, durum, ilgi, iyelik, çokluk, küçültme kategorisi, eylem çekimi, yardımcı eylem, birleşik eylemler, zaman, görünüş, kiplik, kişi* ve *sayı* kategorileri olmak üzere alt başlıklara ayrılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAM, SÖZCÜK VE TERİM

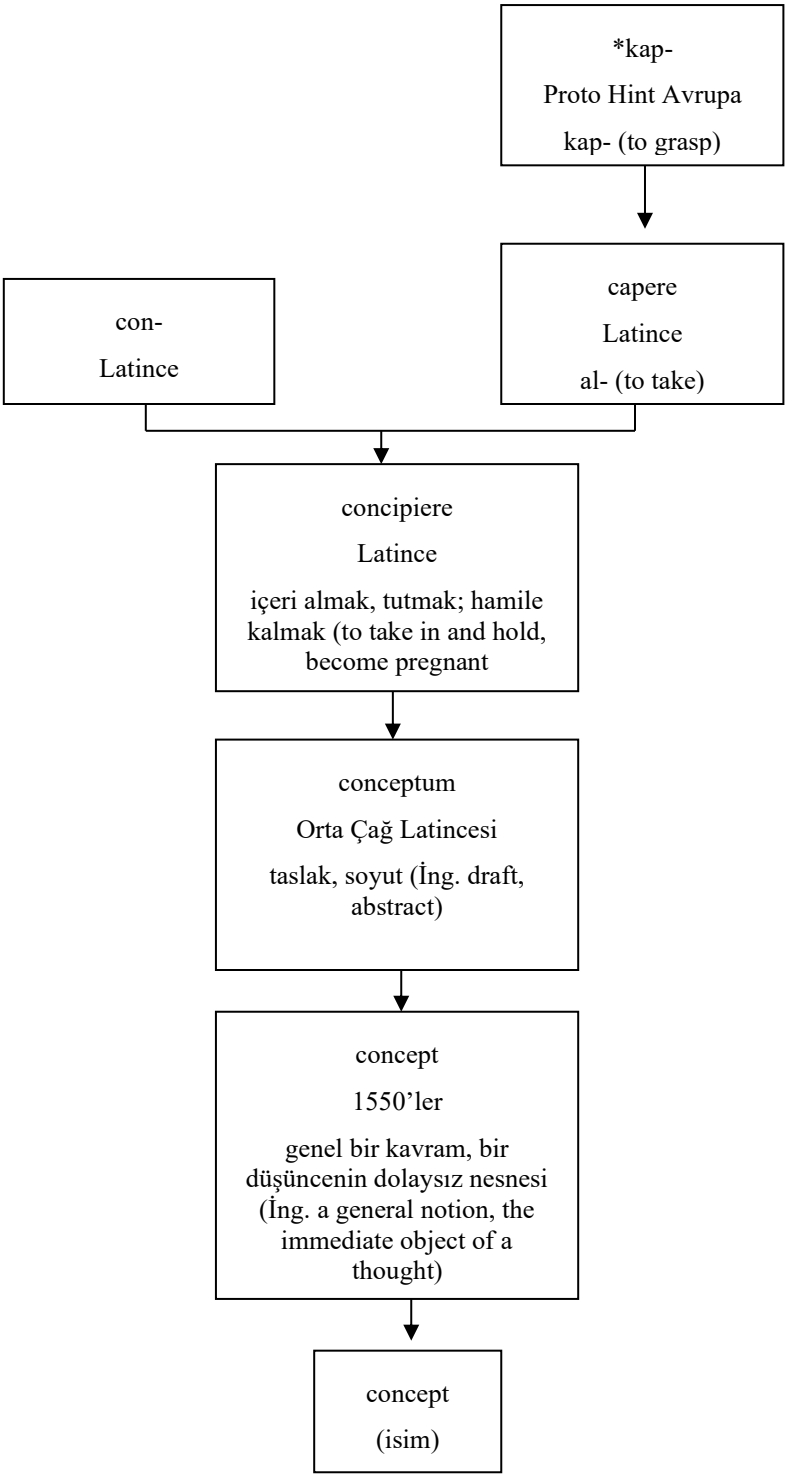
1.1. Kavram Nedir?

1.1.1. Felsefe ve Mantıkta Kavram

Hem felsefeye ve hem de mantığa konu olan kavram üzerine düşüncelerini dile getiren Hançerlioğlu (1979: 237-238), mantık açısından kavramı "nesnel gerçekliğin" insan zihnindeki gösterimi şeklinde açıklayarak, nesnel gerçeklik ile soyut kavramlar arasında doğrudan ya da dolaylı olarak etkileşim olduğunu söylemiştir. Hançerlioğlu için kavramın bilinmezliği ve kişiden kişiye farklılık gösterebilmesi nedeniyle felsefi bağlamda kavramın tanımlanması mümkün görünmemektedir.

Hançerlioğlu'na göre (1979: 236) kavram sözcüğü Türkçede "yakalamak ve içermek" anlamındaki "kavramak" köküne dayanmakta, "kavranılmış olan'ı" ifade etmektedir. Ayrıca Hançerlioğlu (1979), batı dillerindeki kavram terimini karşılayan terimlerin hangi kökten türediğini de ele almıştır. Örneğin (İng.) concept[1] terimi, Hint-Avrupa dil grubunun "almak" anlamına gelen (Proto-Hint Avrupa) "kap-" kökünden; (Fr.) notion terimi, Hint-Avrupa dil grubunun "tanımak" anlamında (Proto-Hint Avrupa) "gen-[2]" kökünden türediğini; bu iki (concept ve notion) sözcüğün de Latincedeki "con ceptus ve notio" sözcüklerinden türetildiğini dile getirmiştir (1979: 236-239).

[1]Bu çalışmada *kavram* sözcüğü (İng.) *concept* terimi olarak karşılanacaktır.
[2]İlgili kök Online Etymology Dictionary'de (Harper vd. 2024) –gno (bil-) ile ilişkilendirilmiştir.

Şekil 1. İng. Concept Sözcüğünün Etimolojisi (Harper vd. 2024)

Hançerlioğlu'na (1979: 236-239) göre *concept* ve *notion* terimleri Türkçede sadece *kavram* sözcüğü ile karşılanmaktadır.

Genel anlamıyla bir düşünceyi tanımlamak ya da ifade etmek üzere kullanılan *kavram* (İng. concept) teriminin geçmişini İlk Çağ felsefesine[3] kadar götürmek mümkündür. İlk Çağ felsefesi düşünürlerinden Sokrates, Platon, Aristoteles kavramı farklı biçimlerde ele almışlardır.

Gökberk (2010: 43) çalışmasında Sokrates'in (MÖ 469-399) kavramı ele alırken düşünce temelli bir izah getirdiğini ifade etmiştir. Gökberk'e göre Sokrates, düşünme eyleminin kafa yorulacak bir eyleme dönüştüğü zaman genel[4](tümel) bir doğruya ulaşabileceğini ortaya koymuştur (2010: 43). Sokrates için akıl ile düşüncenin nesnel değerine ilişkin kişilerin üstünde başka bir yasanın olduğunu, bu yasanın karşılıklı konuşma yöntemiyle öğrenme ve öğretme sürecinde kişiler arasında tartışıldıktan sonra ortaya konulan ortak düşünceyi oluşturur. Bu bağlamda üzerinde uzlaşılan ortak düşünce Sokrates için duyular eşliğinde edinilen algılardan ziyade kavramlardır. Bu noktada Sokrates, kavramın özünün niteliği ve oluşma biçiminin belirlenmesi ve sınırlarının gösterilmesi aşamasında *tanımlama* (İng. definition) ile kesinliğini belli etmek ve güvenirliği artırmakla anlaşılabileceğini dile getirmektedir (Gökberk, 2010: 44-45).

Bir diğer İlk Çağ felsefesi düşünürü olan ve felsefesini bilgi üzerine inşa eden (Dürüşken, 2021: 177) Platon (MÖ 427-348) ise Sokrates'in etkisinde kalmakla birlikte, kavram hakkında kendi anlayışını da geliştirmiştir. Gökberk' göre (2010: 57) Platon, kanıtlanmış bilginin hiçbir zaman dayanağı olmayan bir temel "doğru san" üzerine kurulamayacağını ifade etmiştir. Bu düşünceyle birlikte Platon "bilginin temeli[5]" sorunu ortaya çıkarmıştır (Gökberk, 2010: 57).

Dürüşken (2021: 177) çalışmasında Platon'un bilgi sorununu "bilginin ne olduğu ve nasıl öğrenildiği" şeklinde açıklamaktadır. Platon, bilgiyi algı ile bir arada değerlendirmiş ve bilgi sayesinde duyularımızla nesneleri algılayabildiğimizi ifade etmiştir (Dürüşken, 2021: 178). Yani bilgimiz dâhilinde algıların sürekli değiştiğini ve herkesin kabul ettiği ortak bilgiden söz etmenin imkânsız olduğunu ileri sürmüştür (Dürüşken, 2021: 178). Moseley (2013: 212-214) çalışmasında Platon'a göre duyuların evrensel bilgiyi vermediğini, evrensel bilginin "kesin olarak bilme" şeklinde değil "hatırlama" biçimiyle ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu bağlamda Platon, duyuların insanları yanılttığını, sanı olan "düşüncelerin gerçek varlıkla" ilişkisi olamayacağını

[3] Bu çalışmada *Antik Çağ felsefesi* terimi yerine *İlk Çağ felsefesi* terimi kullanılmıştır. İlk Çağ felsefesi, MÖ 8. yüzyıl ile MS 5. yüzyıllar arasındaki Yunan felsefesi ve Roma felsefesi dönemlerini kapsamaktadır (Gökberk, 2010: 11).
[4] Bu çalışmada *tümel* terimi yerine *genel* terimi tercih edilmiştir.
[5] Gökberk'e göre Platon bilginin temeli sorunu için Sokrates'in kavram felsefesini dikkate alarak çözüm bulmaya çalışmıştır. Sokrates'in kavram felsefesi "bilgiyi nesnenin kavramını belirleme" bağlamında olduğunu ifade etmektedir.

belirtmiştir (2013: 212-214). Platon için *idea*[6] var olan bir şeyi açıklarken zihnimizdeki görünümdür, söz konusu görünüm de bilgidir (Dürüşken, 2021: 181). Platon bu düşünceyi daha sonra derinleştirerek Elealıların[7] (MÖ 515- 480) bilgi ve varlık arasındaki *bağlılık* (İng. correlation) görüşü ile ilişkilendirmiş ve kavramların hem gerçek hem de "dayantı" (İng. hypothesis) oluşturduğunu açıklamıştır (Gökberk, 2010: 57).

Platon için varlıklar arasında "ezeli-ebedi değişmeyen" mutlak bir oran vardır ve doğru bilgi her zaman doğrudur, hiçbir değişikliğe uğramaz; bilgi nesneyi kavramsallaştırır (Dürüşken, 2021: 182). Dürüşken (2021: 182), bu genel kavramlaştırma sürecini "nesneyi gösteren" algıların düşünce ile şekillenmesi sonucunda ortaya çıkmasıyla bağdaştırmıştır. Ayrıca Dürüşken'e göre (2021: 182) Platon için "gerçek ya da doğru bilgi" duyularla değil düşünme yoluyla kavranmaktadır.

Platon ile benzer görüşleri paylaşan Aristoteles (MÖ 384-322) ise gerçek varlığın genel nitelikte olduğunu, kavramın da genelin bilgisi olduğunu dile getirmektedir (Gökberk, 2010: 70). Aristoteles bu noktada Sokrates'in "doğru bilgiye kavramla varılır" düşüncesini benimsemiştir (Gökberk, 2010: 70). Ayrıca Moseley (2013), Aristoteles için kavramların geçerliliğinin ayrı bir dünyada (idealar dünyasında (2013: 29) değil de "aşağıdan yukarıya doğru" (özelden genele doğru Guthrie (akt. Dürüşken, 2021: 248) olduğunu ifade etmiştir (2021: 29). Genel, "tek tek varlıkların içerisinde" mevcuttur (Dürüşken, 2021: 253). Zihin bu özel varlıklardan (ör. ağaca dair bilgi tek tek nesnelerden odundan, keresteden, masadan soyutlayarak elde edilir) "soyutlama" yaparak genele ulaşmaktadır (Moseley, 2013: 29).

Moseley'e göre (2013: 244) Aristoteles için gerçek bilgi genel önermelerle ulaşılan ve uzun bir sürecin ürünü olan bilgidir. Duyularımız eşliğinde elde edilen algılar, işlenip sentezlenerek kavrama dönüşür (Dürüşken, 2021: 244). Bu kavramlardan elde edilen gerçek bilgi, kaynağı duyu verilerinden olan zihinle anlamlı hale getirilen bilgidir. Aristoteles ayrıca doğru bilgiyle "ortak olan

[6] Platon'un alanyazınına kazandırmış olduğu *idea* terimi (Yun.) *idein* eyleminden türemiştir. Platon'a göre *idea* terimi "görülen şey" anlamındadır. Platon *idea* terimi yerine "görülen şey, biçim" anlamına karşılık gelen (Yun.) *eidos* terimini de kullanmıştır. Ayrıca Aristoteles *idea* terimini biçim anlamına gelen (Yun.) *morphé* terimine karşılık kullanmıştır (Dürüşken, 2021: 181).

[7] Elealılar kısaca Elea Okulu İtalya'nın Elea kentinde Parmenides (MÖ 515-460) filozofu tarafından kurulmuştur. Zenon (MÖ 490-430), Ksenaphones (MÖ 570-480) temsilcilerinden oluşmaktadır. Elealılar, varlığa dair düşüncelerini tümdengelimsel akıl yürütme yöntemiyle ele almışlardır. Elealılara göre varlık "değişmez, ezeli-ebedi, bölünmez"dir (Cevizci, 2000: 40).

duyu" arasında da bağ kurmuştur (Dürüşken, 2021: 244). Bu doğrultuda doğru bilgi (genel geçer bilgi) ortak duyunun bilgisidir.

Aristoteles'e göre kavramın özü, genelin yani bütünün algılanması ve tanımlanmasıyla ortaya çıkacaktır ayrıca genel kavram sistemi salt düşüncede değil gerçeklikte de mevcuttur (Gökberk, 2010: 74-75). Aristoteles, doğru bilginin elde edilmesinde hem düşünmenin hem duyuların hem de gözlemin yerinin öneminden söz etmektedir. Bilginin meydana geldiği yer zihindir. Ancak zihin tek başına yeterli değildir. Zihnin gelişmesi, işlem yapabilmesi ve anlaması için dış âlemde "gözleme, düşünmeye, duyulara" ihtiyaç vardır. Söz konusu yöntemler ile oluşturulan yeni bilgi sayesinde kavramsal bilgiye ulaşılmaktadır (Moseley, 2013: 30).

Aristoteles için "bilimin[8] amacı" genel kavramın özüne ulaşarak, kavramın ne olduğu ve nasıl oluştuğu yanında özel kavramın da izah edilmesiyle gerçekleşecektir (Gökberk, 2010: 72). Aristoteles, doğru bilginin "genele bağlı olan özelin" kavranması sonucunda ortaya çıktığını (a.g.e.: 73) dile getirmesiyle Sokrates ile aynı görüşleri paylaşmıştır. Aristoteles, her nesnenin "genel özünü" gösteren "öz-kavramın" varlığından söz etmektedir (a.g.e., 2010: 72). Bu öz-kavramın özellikleri ve oluşum aşamaları "bilimsel bilgi" sayesinde ortaya çıkmaktadır (a.g.e., 2010: 72).

Gökberk (2010: 73) için Aristoteles'in soyut kavramlar oluşturabilme kapasitesi ile tutarlı, açık soyut kavramlar ortaya koyması terim ve kavrama dayalı bilim dilinin ortaya çıkmasında oldukça etkili olmuştur.

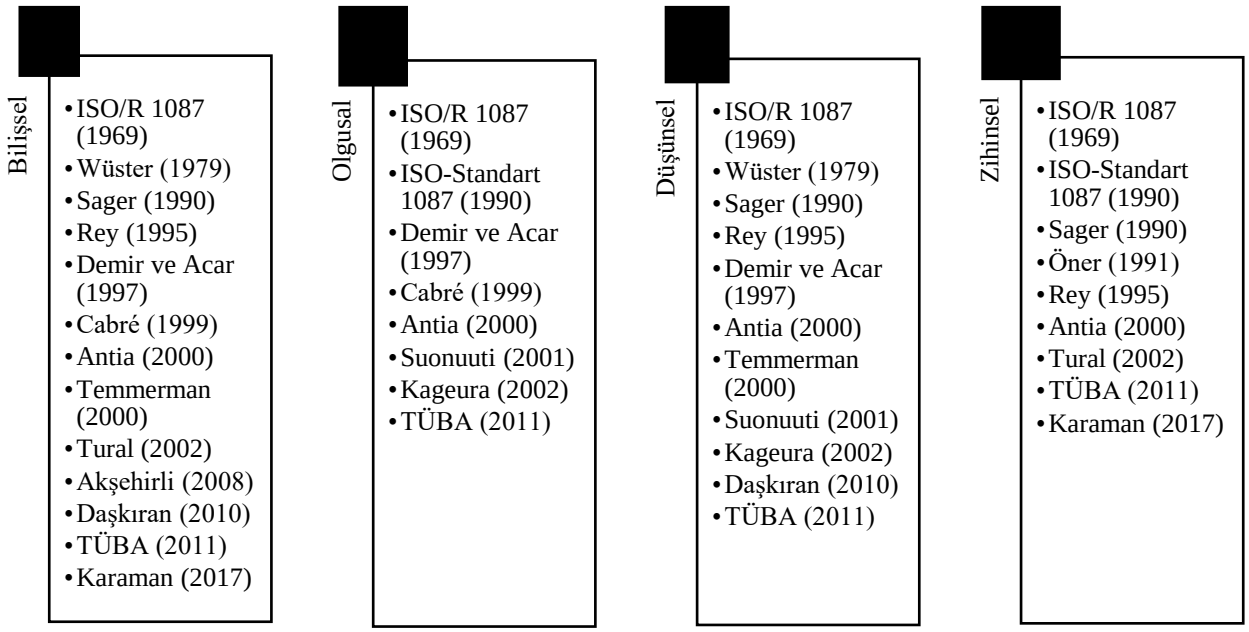
Matematikçi, mantıkçı, anlambilimci ve analitik felsefeci kimliğiyle tanınan Gottlob Frege (1848-1925) çalışmasında aritmetiği akıl yürütmeyle ilişkilendirmiş, Aristoteles'ten farklı olarak kavramlardan ziyade yargıları temel almıştır (2019: 148). Frege'ye göre düşünmek için "duyusal imlere[9]" ihtiyaç vardır ve imler olmadan kavramsal düşünme mümkün değildir (2019: 155-156). Frege, matematiksel ve mantıksal çerçevede imleri tanımlayarak kavram[10] elde etmekte ve kavramları birbirleriyle ilişkilendirmede dilin yetersiz olduğunu öne sürmektedir. Frege için kavram nesneyi açıklamak amacıyla kullanılmaktadır ve kavram ile nesne arasında fark yoktur

[8] Aristoteles kavramların *bilimsel* olarak incelenmesini sağlamıştır (Kageura, 2002: 55).
[9] Frege (2019) imleri iki türe ayırmıştır. Birincisi harflerin temsili; ikincisi kendine özgü sembollerin gösterimi (Frege, 2019: 29).
[10] Kavramı tanımlamayan Frege, mantıksal nesneye yakın olan ifadenin tersine, kavrama matematiksel işlevinden ve mantıksal yükleminden yaklaşmaktadır (Rey, 1995: 39).

(Frege, 2019: 156-157). Bu bağlamda kavram ve nesne birbirlerinin yerine kullanılabilmektedir. Örneğin "elma" hem kavram hem de nesneyi karşılamaktadır. Kavram ile nesne arasındaki fark ise sadece dil ve anlamla sınırlandırılmaktadır.

1.1.2. Kavram Tanımlarının Temel Bileşenleri

Hançerlioğlu (1979) her ne kadar felsefi bağlamda bir *kavram* (Ar. *mefhum)* tanımının yapılamayacağını ifade etse de dilbilim, *terimbilim* (İng. terminology) ve *sözlükbilim* (İng. lexicography) araştırmacıları çeşitli açılardan kavram için tanımlamalar yapmışlardır. Alanyazınındaki kavram tanımlarından yola çıkarak ilgili tanımları *bilişsel, olgusal, düşünsel* ve *zihinsel* olmak üzere dört temel bileşen eşliğinde değerlendirmek mümkündür.

Şekil 2. Kavram Tanımlarının Temel Bileşenleri

Şekil 2.'den yola çıkarak kavramı tanımlayan araştırmacılar, birbirinden farklı tanımlar eşliğinde kavramı açıklasalar da temelde dört ana bileşen etrafında ilgili tanımların kümelendiğini görebiliriz.

Sager (1990: 22-23), Cabré (1999: 42) ve Antia (2000: 93) için kavramlar, insan zihnindeki sürecin sistemli bir şekilde *soyutlanma*sı (İng. abstraction) yoluyla nesnelerin sınıflandırılmasına

yardımcı olan unsurlardır. Rey (1995: 32-39) de kavramı soyut nitelikli zihinsel bir düşünce eylemi şeklinde açıklayarak, kavramları zihinsel süreçte nesnelerin sınıflandırılması ve tanımlanması için bir akıl yürütme unsuru olarak tanımlar. ISO[11] (1969) ise (akt. Karaman 2017) kavramları terimler yardımıyla ifade edilen, sembollerle birlikte ortaya çıkan düşünsel ögeler olarak tanımlamıştır. Kavramlar tek başına nesnelerin zihinsel gösterimi değildir; nesneler isimler, sıfatlar, fiiller, edat ve bağlaçlar eşliğiyle zihinsel gösterimi sağlamaktadır (akt. Karaman, 2017: 83; Antia, 2000: 96). Bu noktada nesnelerin ortak özellikleri soyutlama yoluyla kavramsallaştırılmaktadır.

Suonuuti (2001: 12) için kavramlar düşünce birimleridir. Antia (2000: 82) ise bu düşünsel birimleri, biliş, düşünce ve bilgi özelliklerine sahip unsurlar olarak tanımlamaktadır. Kavrama Suonuuti (2001) ile benzer noktalardan yaklaşan Temmerman (2000: 19) için kavram, nesnede var olan kendine özgü özellikleri kapsayan düşünce birimleridir.

Akşehirli (2008: 3) dilin özelliklerini içererek zihnin unsur niteliğine sahip olan kavramları, nesnelerin ortak özelliklerinin ortak ad altında toplanması şeklinde yorumlar. Kavramlar iletişimi sağladığı için kavramsallaştırma sürecinin unsurlarıdır. Kavrama bilişsel açıdan yaklaşan Tural (2002: 62) ise adlandırma aşamasından farklı olarak kavramı, zihnin çalışmasını, düşünmesini sağlayan, hem de karar vermeye yönlendiren anahtar sözcükler olarak açıklar. Daşkıran (2010: 4) ve Karaman (2017: 82) için kavramlar, anlamlandırdığımız şeyleri zihnimizde belirgin hale getiren "zihinsel objeler"dir.

Kavramın zihinsel yönüne vurgu yapan Öner (1991: 16-18), kavramı genel bir düşünce ve nesnelerin zihindeki tasavvuru olarak tanımlar ve kavramların özelliklerinin genel olduğunu, nesnelerin belirli özellikleri taşımadığını belirtir. Ayrıca Öner (1991), kavramların genel bir düşünce ürünü olduğunu söylese de nesnelerin belirli özelliklerden bağımsız parçalar olarak kavramları değerlendirmenin mümkün olamayacağını da dile getirir. Çünkü nesnelerin özellikleri belirli bir sınıflandırma sonucunda ortaya çıkan kavramlar sistemini oluşturmaktadır. Örneğin *insan* kavramı belli bir insana işaret etmez, bütün insanlar, insan sözcüğünün içerisine dahil olmaktadır. Kavramların ayrışması, sınıflandırılması nesnelerin özelliklerine bağlıdır (Öner, 1991: 18).

[11] Uluslararası Standartlar Teşkilatı (ISO), merkezi Cenevre'de kurulan uluslararası teşkilat 170 ulusal standart kuruluşunun üyeliğiyle bağımsız, sivil toplum kuruluşu olan uluslararası bir kuruluştur. Amacı Standartlaştırma da iş birliğini sağlamak.

Nesnelerin özellikleri bağlamında Sager (1990: 24), nesnede var olan ya da var olması istenilen özelliklerin dışında gözlemlenebilen sıradan özelliklerle birlikte temel özelliklerin de bulunduğunu ifade etmiştir.

Cabré (1999: 42) ve Kageura (2002: 10) kavramların bir dizi özellikten oluştuğunu söylerken Antia (2000: 96) ve ISO (1990) için (akt. Antia, 2000: 93) kavram, nesnenin bütün özelliklerini kapsar. Fakat Sager'e göre (1990) kavram, sadece temel özelliklerin vurgulaması noktasında diğerlerinden farklıdır. Kavramlar sistemi içinde kavramı bir bütün olarak değerlendiren Cabré (1999: 42) kavram için özgün, tekil nesneler tarafından paylaşılan özelliklerin kavramı belirleyen bütün özellikler olduğunu düşünmek daha yerinde bir yaklaşım olacaktır. Kavramları soyut birimler olarak niteleyen Kageura (2002:10), kavramın temel özellikleri olarak somut özelliklerin kabul edilmesi, onun soyut birim olarak algılanmasının önüne geçmektedir.

Cabré (1999: 42) kavrama dair özellikler sayesinde düşüncemizi yapılandırdığımızı ve insanlarla bu şekilde iletişim kurduğumuzu dile getirmiştir. Antia da (2000: 82) kavramın özelliklerini aktarırken onun iletişimsel yönüne vurgu yaparak, kavramın soyut ve somut özelliklerinin dilin sosyo-kültürel etmenlerinden etkilendiğini de belirtir. Cabré (1999) ve Antia (2000) ile benzer tanımı yapan Wüster (1979), kişilerin nesneden algıladıklarının ortak olmasından yola çıkarak kavramı düşünsel öge olarak bilince yerleşen, nesneyi anlamlı hale getirerek iletişim kurmak için kullanılan birim olarak tanımlar (akt. Karaman, 2017: 83).

Kavram üzerine araştırmacıların söylediklerinden farklı olarak çeşitli sözlüklerde de maddebaşı olarak kavram benzer ifadelerle tanımlanmıştır. Demir ve Acar (1997: 130-131), çalışmasında kavramı "nesnelerin ortak özelliklerini[12]" temsil eden ve bu özellikler arasındaki ilişki hakkında düşünce ifade eden sözcükler veya sözcük gruplarından oluşan soyut ifade şeklinde tanımlamaktadır. Hançerlioğlu (1979: 236), *Felsefe Sözlüğü* çalışmasında *kavram* sözcüğünü "düşünceyle kavranılan" anlamında madde başı olarak yer vermektedir. Kavram tanımı yapan bir diğer kaynak olan TÜBA'nın (2011: 687) *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*'nde kavram, "ortak özellikleri taşıyan dizi olgu, tasarım, düşünce, zihinsel sembol" olarak yer almıştır.

[12] Göktolga (2004) kavramın, ortak özellikleri "evrensellik" içerdiğini belirtmektedir (2004: 106).

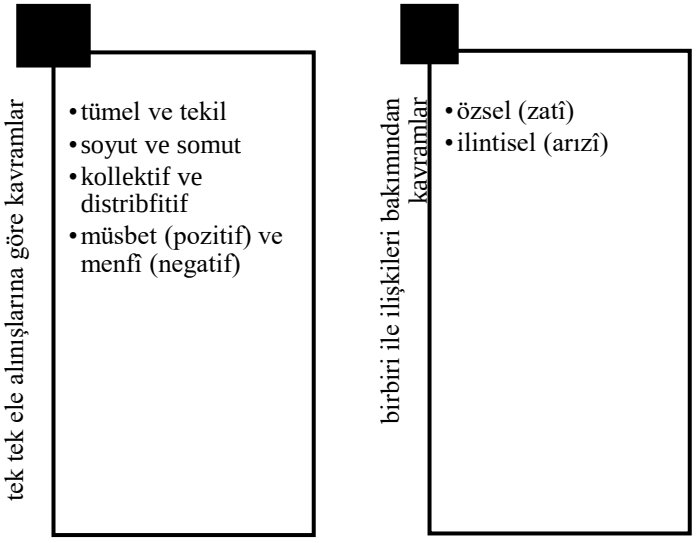
Kavrama dair mevcut tanımlardan yola çıkarak kavram, "şey[13]"leri tanımlama, adlandırma ya da sınıflandırmada kullanılan zihinsel, bilişsel ve düşünsel sürecin ürünü olan soyut tasarımlar olarak tanımlanabilir.

1.1.3. Kavram Sınıflandırması

Soyut tasarımlar olarak farklı zihinsel, bilişsel ve düşünsel süreçlerin ürünü olduğu için kavramları farklı biçimlerde sınıflandırmak mümkündür. Araştırmacılar her ne kadar kavram kategorizasyonu noktasında birbirlerinden ayrılsalar da temel olarak kavram kategorileri genel ve özel ayrımı ile şekillenmiştir.

Öner (1991) çalışmasında kavram çeşitlerini mantık açısından ikiye ayırır: *birbiri ile ilişkileri bakımından kavramlar* ve *tek tek ele alınışları ile ilgili kavramlar.* Birbirleri ile ilişkileri bakımından kavramlar *özsel kavramlar* ve *ilintisel kavramlar* olarak iki alt başlığa ayrılabilir. "Tek tek ele alınışlarına göre kavramlar" ise kendi içinde "tümel, tekil ve tikel kavramlar, soyut ve somut kavramlar, *kollektif* (İng. collective) ve *distributif* (İng. distributive) kavramlar, *müsbet* (İng. positive) ve *menfî* (İng. negative) kavramlar" şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır (1991: 18-20).

[13] John Condon (1995: 77-79) *Kelimelerin Büyülü Dünyası* adlı çalışmasının *Sembolik Dönüşüm* başlıklı bölümünde sözcükler ve şeylerin birbirine bağlılığı bağlamında Antropolog Dorothy Lee'nin, Kızılderili dillerinden yola çıkarak sözcükler ve şeylerin ayrı olmadığını savunur. Lee, şeylerin kavram olmadan önce sembolleştirme yoluyla kavramlaştığını söyler.

Şekil 3. Kavram Çeşitleri (Öner, 1991)[14]

Öner'e göre (1991) tek tek ele alındığı zaman *tümel kavram*, bir bütün içindeki genel kavrama; *tekil kavram*, bir bütün içindeki tek özel kavrama; *tikel kavram* ise bir bütünün içindeki bir parça veya kısmı karşılamaktadır (ör. şehir, tümel; Ankara, tekil; bazı şehirler, tikel). *Somut*, duyu organlarıyla (koklama, görme, dokunma, tatma, duyma) algılanabilen kavramlar; *soyut kavram* ise duyu organlarıyla (duyma, görme, tatma, koklama, dokunma) algılanamayan kavramlardır (ör. insan, somut; insanlık, soyut). *Kollektif kavram*, bireyler tarafından bir araya gelerek oluşturulan kavramlar iken (*topluluk kavramları* da denebilir); *distributif kavram* ise topluluğu oluşturan bireyleri ifade eden kavramlardır (ör. meclis, ordu, kollektif; insan, asker, distributif). *Müsbet* (pozitif) *kavram*, kavramı ifade eden özelliğin nesnede bulunması; *menfî* (negatif) *kavram*, müsbet kavramın karşıtı olarak kavramı ifade eden özelliğin nesnede bulunmamasıdır (ör. Ahmet kavramını karşılayan *insan* özelliğinin Ahmet'te bulunması müsbet; at kavramını karşılayan *insan* özelliğinin atta bulunmaması menfi). Müsbet ve menfî[15] kavramlar arasında bir karşıtlık ilişkisi söz konusudur.

[14] Öner'den (1991: 18-20) görselleştirilmiştir.

[15] Öner'e göre İngiliz mantıkçı De Morgan kavramlar için hem müsbet hem de menfi anlam taşıdığını ve bu kavramlar arasındaki ilişkide karşıtlığın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Ayrıca müsbet kavram, nesnede kavramın özelliğinin olması yani olumlu kavramı; menfi kavram ise nesnede kavramın özelliğinin bulunmaması durumunda olumsuz kavramı karşıladığını ifade etmiştir. Kavramlar arasındaki ayrımı olumlu kavram – olumsuz kavram olarak ortaya koymuştur (Öner, 1991: 19).

Öner (1991: 18-20), kavramları aralarındaki ilişkilere göre iki kategoriye ayırmıştır: Özsel kavram ve ilintisel kavram. Özsel kavram, bir kavram başka bir kavrama yüklendiğinde yüklenen kavramın, yüklenilen kavramın özünde bulunması durumudur. Örneğin, "insan akıllı" önermesinde "insan" kavramına "akıllı" kavramı yüklendiğinde, "akıllı" kavramı "insan" kavramının özünde bulunmaktadır. Buna karşılık, ilintisel kavram, bir kavram başka bir kavrama yüklendiğinde yüklenen kavramın, yüklenilen kavramın özünde bulunmaması durumudur. Örneğin, "hayvan akıllı" önermesinde "hayvan" kavramına "akıllı" kavramı yüklendiğinde, "akıllı" kavramı "hayvan" kavramının özünde bulunmamaktadır.

Kavramların bağımsız olgular olmaması ve diğer kavramlarla ilişkili olması (Suonuuti, 2001: 14) nedeniyle kavramları dilbilimsel bağlamda da farklı alt başlıklar eşliğinde sınıflandırmak mümkündür. Karaman (2017: 82) çalışmasında iki tür kavram sınıflandırmasından bahsetmektedir. *Özgün kavram* (İng. individual concept) ve *genel kavram* (İng. general concept). Özgün kavram, tek bir nesneyi işaretleyen kavramlar iken genel kavram ise birbirine benzeyen nesnelerin oluşturduğu kavramlardır.

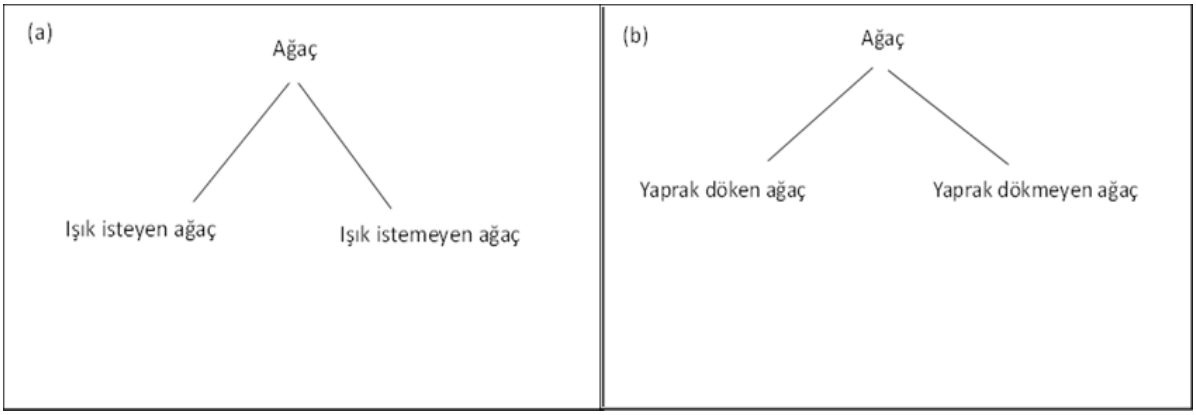
Başka bir kavram sınıflandırma girişimi ise COTSOES[16] tarafından yapılmıştır. COTSOES (2002: 14) kavramları, jenerik ilişki kuran kavramları *özel* (İng. specific) ve genel kavramlar olarak ele alırken; ontolojik ilişki (parça-bütün ilişkisi gibi) kuran kavramları *üst kavram* (İng. superordinate) ve *alt kavram* (İng. subordinate) başlığı altında ele almıştır. COTSOES (2002) kavram ilişkisi bağlamında kavram türleri kendi içinde kavram sistemine ve kavram alanına sahip olduğunu belirtmektedir. Yani kavramlar birbiriyle parça bütün ilişkisi içerisindedir. COTSOES'e (2002: 53) göre bir kavram sistemi söz konusu kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya koymakta ve kavram sistemleri aşağıdaki amaçlara hizmet etmektedir:

a. Bir dildeki (ör. *eşanlamlılık* (İng. synonymy) analizinde) veya farklı diller arasında (*eşdeğerlik* (İng. equivalence) analizinde) kavramlar ve terimler arasında karşılaştırma yapılabilmesini sağlamak,
b. Terminolojinin birleştirilmesi ve standartlaştırılmasının temelini oluşturmak,
c. Bilgiyi düzenlemek (COTSOES, 2002: 53).

Pavel ve Diane'nin (2001: 108-117) çalışmasında kavramlar arasındaki ilişki yine genel ve özel kavram çerçevesinde ele alınmıştır. Genel kavramlar bütünü ifade ederken, özel kavramlar ise

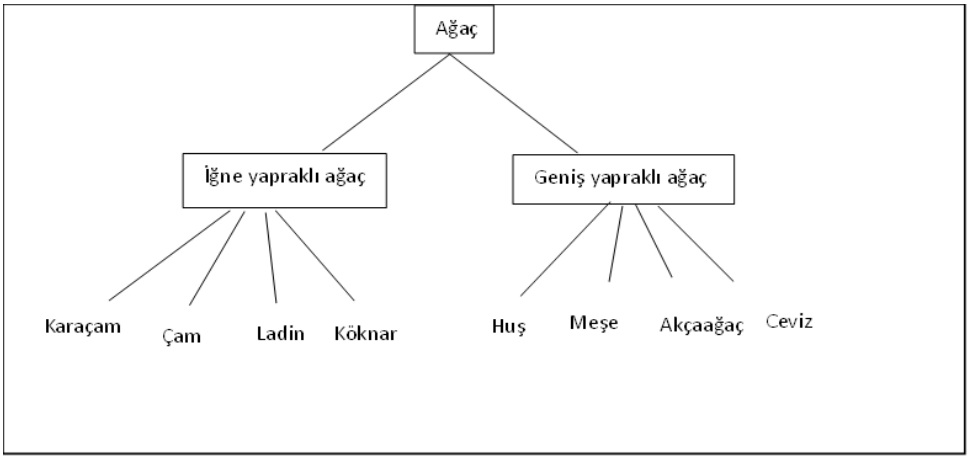
[16] Avrupa Devletleri Çeviri Hizmetleri Konferansı (COTSOES), terminoloji alanında çalışma yürüten kuruluştur. 1982 yılında Bern'de faaliyetlerine başlamıştır. COTSOES 22 farklı ülkeden üyelere sahiptir. Çeviri, tercüme, terminoloji ve dil teknolojisi konularında araştırma yapmaktadır (COTSOES, 2002: 6-9).

parçaları işaretlemektedir. Pavel ve Diane'nin (2001) yapmış olduğu kavram çeşitleri *özel kavram* (İng. single concept) ve *genel kavram* (İng. generic concept) sınıflandırmasında belirttiği kavramlar arasındaki ilişkiye benzer üçüncü bir sınıflandırma da Suonuuti (2001) tarafından yapılmıştır. Suonuuti (2001) çalışmasında kavramı *genel kavram* (İng.general concept) ve *tekil kavram* (İng. single concept) olarak ikiye ayırmıştır. Suonuuti için (2001: 12) *genel kavram* "nesnelerdeki ortak özelliklerin" kavramda yer alması iken *tekil kavram* ise "tek bir nesneyi" karşılar. "Pratik amaçlar doğrultusunda kavram sistemleri ve kavram arasındaki" ilişkiyi de *genel* (İng. generic)*, parçalı* (İng. partitive) ve *ilişkisel* (İng. associative) olarak üçe ayırır (2001: 14). Kavramlar, kavram sistemindeki ilişkilerin, ilişkisel nesne özelliklerinin toplamından oluştuğunu belirtmektedir (2001: 14).

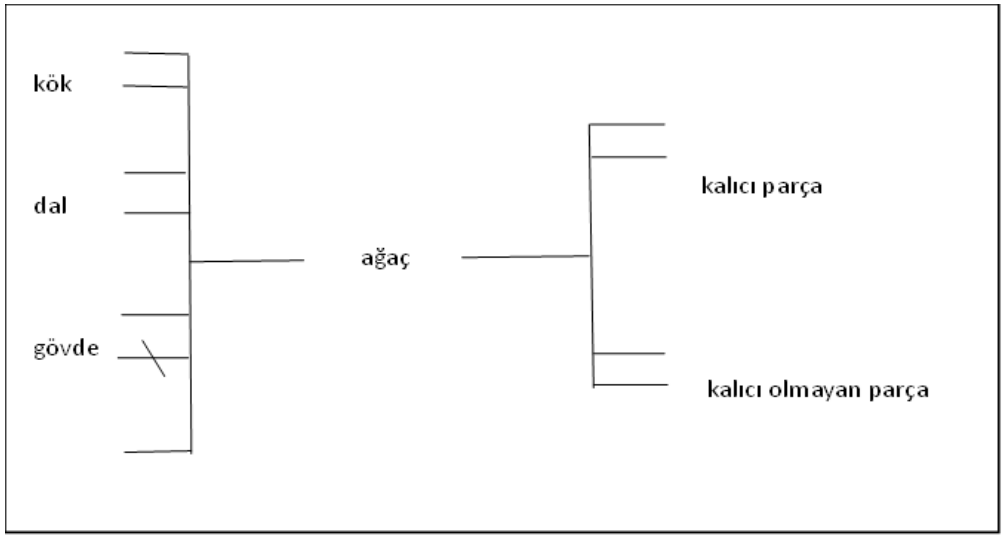
Şekil 4. İki Tek Boyutlu Genel Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 15)

Şekil 4.'teki genel kavram sistemini daha kesin bir şekilde anlamak için kavram ilişkilerini irdelemek gerekmektedir. Çünkü kavramlar ifade edilen diğer kavramlarla birbirlerine bağlı ilişkileri gösterirken ilişkiler arasında da anlam karmaşasına sebep olmaktadır. Suonuuti için (2001) nesneler kümesi (a) ve (b) şekildeki ağaç örneği ile açıklanabilir. *Alt kavramın* (ışık isteyen ağaç, ışık istemeyen ağaç, yaprak döken ağaç, yaprak dökmeyen ağaç) uzanımı *üst kavram*dır. Ayrıca nesnelerin kavram ilişkilerinde ağacın alt kavramlarında (ışık isteyen ağaç, ışık istemeyen ağaç, yaprak döken ağaç, yaprak dökmeyen ağaç) benzerlikler veya farklılıklar olabilmektedir. Bütünü oluşturan *üst kavram* (İng. subordinate concept), bütünün parçası ise alt kavramdır. *Alt kavram* (İng. superordinate concept), nesnelerin özellikleri hakkında bilgi içermektedir. Üst kavram, alt kavramdan daha geniş uzanım ilişkisinin olduğunu göstermektedir (Suonuuti, 2001: 14-17).

Şekil 5. İlişkisel Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 15)

Suonuuti (2001: 15) genel kavramın (ağaç kavramının) altında, çeşitli (iğne yapraklı ağaç, geniş yapraklı ağaç) anlamsal özelliklere göre özel kavram kategorilerine yer vermiştir. Özel kavramlar (iğne yapraklı ağaç, geniş yapraklı ağaç) bütünü oluşturan genel kavramın alt kavramını oluşturmaktadır. Özel kavram da esasen alt kavramlardan oluşan bir üst kavramdır. Özel kavram, alt kavramlar (karaçam, çam, ladin gibi), iğne yapraklı ağaç ve geniş yapraklı ağaç sınıflandırmasının özelliklerine göre üst kavramın, alt kavramlarını parçalara ayrılarak, bilgi sınıfına mantıksal bir akıl yürütme yolu da oluşturmaktadır. Kavramların kendi arasındaki ilişki, kavram sistemindeki bütünün parçaları ile ilgilidir. Şekil 5.'te de görüldüğü gibi kavramlar birden fazla alt kavram birimlerine ayrılmaktadır.

Şekil 6. Çok Boyutlu Parçalı Kavram Sistemi (Suonuuti, 2001: 18)

Şekil 6.'da parçalı kavram sistemi, üst kavramın bütünü olan ağacın parçalarıyla (kök, dal, gövde gibi) ilişkili, birer dizi halinde parçalı alt birimlerden oluşur. Şekil 6.'daki parçalı kavram sistemindeki üst kavram olan ağacın kalıcı ve kalıcı olamayan parçaları benzerlik ya da farklılık bakımından ilişki içindedir (Suonuuti, 2001: 17).

Ayrıca Suonuuti (2001) kategorik bakımdan kavramları konularına göre dört başlığa ayırmıştır. Suonuuti'ye (2001: 35) göre kavram kategorileri, kavramın hangi türe dahil edilip veya edilmeyeceğinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır.

Şekil 7. Kavram Kategorisi (Suonuuti, 2001)[17]

Sager (1990) çalışmasında kavram kategorilerini oluşturmada izlenen yöntemleri dört aşamada inceler.

> a. Kavram türleri tanımlanacak şekilde kavramlar bir sınıfa atfedilebilir;
> b. Kavramlar, sınıfların ve sınıf gruplarının ayırt edici özelliklerine göre oluşturulan kategoriler halinde gruplandırılabilir;
> c. Kavramlar ve kavram grupları, kategoriler arasında bir ayrımcılık süreci ve aralarındaki ilişkilerin kurulmasıyla ayırt edilebilir;
> d. Kavram kategorilerinin etkileşimi, durumları birbiriyle ilişkilendirmek için işlevler düzeyinde etkilenebilir, durum değişiklikleri (Sager, 1990: 25-26).

Sager'in de (1990) belirttiği üzere hem felsefe hem mantık hem de dilbilim alanyazınında araştırmacılar kavramları kategorize ederken farklı yöntemler izlemişlerdir. Bu noktada kavramları bütüncül olarak genel ve özel kavram ayrımı ile sınıflandırmak mümkündür.

[17] Suonuuti'den (2001: 35) görselleştirilmiştir.

1.2. Sözcük Nedir?

Dilbilimciler tarafından geçmişten günümüze *sözcük* (İng. word) çalışmaları anlambilimsel, sözlükbilimsel, sözcükbilimsel temelli olsa da sözcük çoğunlukla biçimbilimsel bakış açısıyla ele alınmıştır. Biçimbilimsel bağlamda *sözcükbirim*[18] (İng. lexeme, lexical item) olarak da adlandırılan sözcükler, dilbilgisinin temel kavramlarından biridir (Kamacı Gencer, 2021: 194).

Sözcükler dilbilimin tüm alanlarında temel unsur olarak yer aldığı için akademik çalışmalarda ve başvuru kaynaklarında farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Dilde "bildirişme" dizgesi olan sözcük, Antik Çağ dönemlerinden bu yana üzerinde inceleme yapılan unsur olarak değerlendirilmektedir (Aksan, 1987: 17). Aksan'a göre Antik Çağ filozoflarından olan Aristo (MÖ 384-322) sözcüğü, "en küçük anlamlı" unsur olarak kabul etmektedir (Aksan, 1987: 17-18). Bir Antik Çağ filozofu olan Platon (MÖ 427-348) ise çalışmasında sözcükler ile nesneler arasında ses bağlamında uygunluğun olduğunu belirtmiştir (Aksan, 1987: 22).

17. yüzyılda dilbilimci Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) sözcüklerin bazı "işaretlerden" meydana geldiğini, zihni düşünmeye yönlendirenin bu işaretler olduğunu ve "nesnelerin yerine de işaretlerin" konulduğunu ifade etmiştir (Aksan, 1987: 22). Böylelikle sözcüğün dil ve düşünce arasında köprü kurduğu söylenebilir.

Dilbilimci Saussure (1857-1913) yapısalcılık öğretisi düzleminde sözcüğü "dilsel belirti" olarak ele almıştır (Saussure, 1985: 17). Saussure (1985) için *dil* (İng. langue) ve *söz* (İng. parole) biçiminin birleşimi sonucunda sözcük anlamlı hale gelmektedir (Saussure, 1985: 16-17). Saussure'e göre (1985) sözcüklerin söylemde belirtilmesi ve ortaya konulması son derece imkansızdır. Ancak kavramın sözcüklere bağlı olarak açıklandığını sözcükler sayesinde dile getirildiğini vurgulamıştır (1985: 16-17). Yalnız Saussure (1985) "olguları tanımlamak için sözcüklerden yola çıkarak" yanlış bir metot olduğunu öne sürmüştür (Saussure, 1985: 16). Bu doğrultuda Saussure olgular ile sözcüklerin ayrımını açıkladığı tanımda sözcüklerin değil olguların tanımını yapmıştır.

> "Söz bireysel bir istenç ve anlak edimidir. Bu edimde: 1. Konuşan bireyin, kişisel düşüncesini anlatmak için dil düzgüsünü kullanmasını sağlayan birleşimleri; 2. Bu birleşimleri dışa iletmesini sağlayan anlıksal-fiziksel düzeneği birbirinden ayırmak gerekir" (Saussure, 1985: 16).

[18] Vardar ise *sözcük* terimine karşılık olarak *sözlüksel birim* terimini kullanmıştır (2005: 19).

Geleneksel dilbilgisinin "en gözde birimi olan" sözcükler Lyons (1983: 178) için seslerin bağlaşımı yoluyla oluşan dilbilgisel birimlerdir (1983: 56). Sözcükler, farklı anlamlar barındırabilen "soyut varlıklar"dır (Lyons, 1983: 56-69). Kazazoğlu (2009) da sözcüğün, "sözlük" anlamından başka bir de biçimsel anlamından yani "tümcedeki öteki sözcüklerle olan anlam ilişkisinden" söz etmiştir (2009: 17). Bu bakımdan söz konusu tanım Kazazoğlu'na göre bazı sözcükler için geçerli olmadığını açıklamıştır (ör. terim sözcük ama tümce de anlamlı ve sınırlıdır).

Aksan (1987: 34) zihin dünyasının bir parçası, dünyanın insan zihnindeki bir yansıması veya tamamen kendine özgü ruhsal ve düşünsel işlemleri yansıtan bir varlık olarak tanımlansa da anlambilimsel bağlamda sözcüklerin, birtakım ses birleşimleriyle kesinleştiği için dilin temel birimleri olarak değerlendirildiğini ifade eder.

Aksan (1987) gibi sözcüğü anlambilimsel açıdan ele alan Erkman Akerson'a göre (2007: 117) sözcükler, "dünyadaki tüm nesne, durum ve olayları" adlandırmaktadır. Ayrıca Erkman Akerson (2007) sözcüğü, "dilde anlam taşıyan en küçük öge" olarak tanımlamaktadır (2007: 133).

Erkman Akerson (2007) sözcükleri anlamlı en küçük öge olarak tanımlasa da sözcükler tümceyle birlikte bir bütün olarak anlamlı hale gelmektedir. Yani dilin yapısında seslerden sözcük, sözcüklerden öbek, öbeklerden tümce, tümcelerden sözce, sözcelerden de paragraflar oluşmaktadır (ses< sözcük < öbek <tümce<sözce<paragraf). Atabay vd. (1983: 15) de sözcüğü sözlü ve yazılı ayrımı eşliğinde ele alırken, sözcüğü sözlü dilin yazıya geçirilmesi esnasında kullanılan ve seslerden oluşan birim olarak tanımlarlar.

Şekil 8. Dil Yapısında Sözcüğün Düzlem Boyutu

Uzun (2006: 13-18), sözcüğü[19], ses, anlam ve diziliş gibi dil özellikleriyle ilgili açıklamaların buluştuğu bir nokta olarak tanımlar. Ona göre, sözcükler, doğal konuşucular tarafından sezgisel olarak tanımlanabilen ve bu yüzden modern dil anlayışlarında yer alması gereken unsurlardır.

Özetle sözcükler, kavramları somut hale dönüştürürler. Kavramlar dilsel olarak sözcüklerle ifade edilmektedir. Bu durumda sözcük olmadan kavramın tanımlanması imkansızdır. Sözcük, kavramların adlandırılmasını sağlayarak insanlar arasında iletişimi gerçekleştiren bir araç konumundadır. Çünkü sözcük kişiler arasında uyum ve uzlaşmayı sağlar. Yani söylemler sözcüklerle şekillenmektedir.

Aksan (1987) sözcük hakkında ortak tanım görüşüne varılmadığını belirtse de sözcük için üzerinde uzlaşılabilecek tanım yapmak mümkündür. Bu doğrultuda dilbilimsel ve dilbilgisel bağlamda sözcük, fiziksel dünyayı anlamlandıran, iletişim dizgesi olarak nesne-kavram arasındaki ilişki kurarak kavramları somutlaştıran, seslerin birleşimi ile oluşan, anlamlı en temel dilsel birim/işarettir.

[19] Ayrıca Uzun (2006) modern çalışmalarda sözcüğü tanımlamak üzere *sözcükbirim* teriminin kullanıldığını belirtir (2006: 18).

1.3. Terim Nedir?

Terim kavramı (Lat. *terminus*, Ar. *Istılah,* Rus. *Termin*, İng. *term,* Fr. *terme*) "sınırlılık, son" anlamına gelen Latince *terminus* kökünden türemiştir (Özdemir 1973: 17; Dilâçar, 1982: 147-148; Göktolga, 2004: 108; Akşehirli, 2008; Zülfikar 2011: 20; Minsafina, 2020). "Genel ve sıradan sözcüklerden başka" anlamına gelen terim, Türkçede Cumhuriyet dönemindeki dilde sadeleşme hareketine kadar "ıstılah" sözcüğü ile karşılanmıştır (Pilav, 2008: 268; Kazazoğlu, 2009; Zülfikar 2011: 20). Türkçe terim sözcüğü Latince "terminus" sözcüğüne benzetilerek türetilmiş; "derlemek, toplamak, bir araya getirmek, derli toplu kılmak" eylemlerinin eski biçimi "ter- (der-)" eylemine "-im" eki getirilerek türetilmiştir (Göktolga, 2004: 108; Pilav, 2008: 268; Kazazoğlu, 2009; Zülfikar 2011: 20).

Terim üzerine araştırmacıların ifade ettiklerinden farklı olarak çeşitli sözlüklerde de maddebaşı olarak terim benzer biçimlerde tanımlanmıştır. Terim sözcüğü için Demir ve Acar'ın (1997: 220) *Sosyal Bilimler Sözlüğü*'nde, Hançerlioğlu'nun (1979: 382-383) *Felsefe Sözlüğü*'nde, Çotuksöken'in (1992: 186) *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde, TDK'nin (2011: 2330-2331) *Türkçe Sözlük*'ünde ve TÜBA'nın (2011: 1128) *Türkçe Bilim Terim Sözlüğü* adlı çalışmalarında terim sözcüğünün anlamsal bağlamda eski biçimi olan "ıstılah" sözcüğüne karşılık "özel anlamları karşılayan", "belirli bir alana ait" olan ve "uzmanlaşmış kişilerin kullanımı" şeklinde çalışmalarda benzer tanımlamalar yapılmıştır. Bu sözlüklerden farklı bir terim tanımı olarak sadece Kocatürk'ün (1986) *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında maddebaşı olarak *terim*[20] sözcüğü Latince *terminus* kökünde "sınır son" anlamında kullanılmıştır (1986: 765).

Kavram ve sözcük gibi terim hakkında da birçok araştırmacı düşüncelerini dile getirmiş ve farklı açılardan farklı terim tanımlamaları yapılmıştır.

Terim tanımları aynı zamanda terimin ayırt edici niteliklerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Sağlam (2007: 170) için terimler, uluslararası bir niteliğe sahip olup, sistematik bir düşüncenin ürünü olarak ilgili alan diline özgüdür. Bilimsel kavramlar için tek karşılığı bulunan bu terimler, anlamları sınırlı, sabit, açık seçik ve standarttır.

[20] Kocatürk (1986) *terim* sözcüğüne karşılık olarak *term* sözcüğünü kullanmıştır.

Terim özellikleri hakkında diğer bir araştırmacı Ergenekon (2015: 17) çalışmasında terimin temel özelliklerini "ikoniklik", "isimlendirilebilirlik", "sistematiklik" ve "terimin profesyonel kullanımı" olarak tanımlamaktadır.

1.3.1. Terim Tanımlarının Temel Bileşenleri

Her araştırmacının kendine ait bir terim açıklaması vardır. Bu açıklamalar terimler hakkında genel düşünce içermekle birlikte terimlerin özelliklerini de ayrıştırmaktadır.

Alanyazınındaki terim tanımlarını incelediğimizde öncelikli olarak terimlerin **kavramsal, anlamsal, biçimsel, bilimsel ve iletişimsel özellikler** bakımından tanımlandığını görebilmekteyiz.

Şekil 9. Terim Tanımının Temel Bileşenleri

Terimlerin kavramsal özellikleri bağlamında Özdemir (1973: 11) olmak üzere birçok araştırmacı için (Dilâçar, 1982: 143; Tarikdaroğlu, 1994; Cabré, 1999: 39; COTSOES, 2002: 14; Kageura, 2002: 30; Özkul, 2003: 238; Şahin, 2006: 124-125; Alberts, 2006; Pilav, 2008: 268; Kültüral, 2009: 2379; Daşkıran, 2010; Zülfikar, 2011: 20; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3237; Kahraman, 2017: 138; Minsafina, 2020; Salgado, 2021) terimler, "özel kavramları karşılayan" sözcükler olarak tanımlanmaktadır. Terim, belirli bilim alanındaki "kavramların adları" olarak nitelendirilmektedir (Kahraman[21], 2017: 138; Minsafina, 2020; Salgado, 2021). Kimi araştırmacılar da (Göktolga, 2004: 103; Koçak, 2005) belirli bir "bilgi" alanına ait özel "kavramları adlandıran" sözcük olarak terimi tanımlamaktadır. Felber (1984: 2) ve Koçak (2005) terim tanımı için belli bir alana ait sözcüğü karşılayan "geleneksel sembol" (İng. conventional symbol)

[21] Kahraman (2017) *terim* sözcüğüne karşılık olarak *terim söz* terimini kullanmıştır.

karşılığını kullanırlar. COTSOES'e göre (2002) terim, "fiziksel" ve "soyut nesnelerin" tanımlanmasını sağlayan özel tanımlardır (COTSOES, 2002: 13). Başkan'a göre (1974) terim, "özet tanım" niteliği taşımaktadır (Başkan, 1974: 173).

Terimlerin kavramsal özelliğini ön plana çıkaran araştırmacılardan Kageura (2002:10-30) ve Minsafina (2020), terimleri belirli alan içinde kullanılan sözcükleri temsil eden "sözlüksel (İng. lexical unit) ve bireysel (İng. individual) bir birim" olarak tanımlarlar. Kageura (2002: 12) ve Antia (2000: XV) için terimler, kavramsal özelliğe ve somut bir gerçekliğe sahip olması bakımından da belirli alanlardaki iletişimi sağlayan "işlevsel sözcük ögeleri"dir.

Terimlerin temel işlevi bağlamında Kageura (2002: 14) terim olarak etiketlenen sözcüklerin "tanımlanmış anlamları" belirttiğini dile getirmiştir. Ayrıca Kageura (2002: 1) ve Ergenekon (2015) terimlerin "somut dilsel nesneler" oluşu, "terimler teorisine" göre "soyutlama" değerine sahip olması ve terimlerin "çok yönlülüğü" tanımlanmasını zorlaştırdığını öne sürmüşlerdir. ISO (1990) ise (akt. Karaman, 2017: 93) terimi "bilimsel dile" ait "tanımlanmış" sözcüğün "dilbilimsel" izahı olarak tanımlamıştır.

Antia'ya göre (2000: 96) terim, kavramları "tanımlayan" simge şeklinde açıklarken onları sadece "dilsel" olarak ele almamış, aynı zamanda "dilsel olmayanı" da ifade ettiklerini dile getirmiştir. Bu noktadan yola çıkarak Cabré (1999: 39), dili var olan gerçeklikle ilişkilendiren ve bu gerçeklikteki nesneleri karşılayan birim olarak açıkladığı terimleri "dilsel", "bilişsel", "iletişimsel" olmak üzere üçe ayırmıştır (COTSOES, 2002: 14-16; Akşehirli, 2008; Salgado, 2021; Alberts, 2006 da terimleri bu şekilde üçe ayırmaktadırlar).

Cabré (1999: 82) ve Felber (1984: 2) terimlerin, "biçimbilimsel" "anlambilimsel" ve "işlevsel" olmak üzere üç açıdan da incelenebileceğini belirtmektedirler. Cabré (1999: 80-82) işlevsel açıdan dilbilgisel kategorilerin "dilsel ortamda dağıtım halindeki söylemde terimler ile birlikte bulunduğunu ifade eder. Cabré'nin (1999) ile benzer biçimde Alekseeva (1998: 15-32) kavramsal, anlamsal ve biçimsel özelliklerini içerisinde bulunduran ve "anlamsal yoğunlaşmaya" sahip olan terimleri "bilişsel", "dilsel" birim olarak tanımlamaktadır. Alekseeva (1998: 10) terimleri sadece çok boyutlu değil aynı zamanda "çelişkili" çalışma "nesnesi" olarak da değerlendirmektedir.

Terimlerin anlamsal özellikleri bağlamında Zülfikar (2011: 20) başta olmak üzere birçok araştırmacı için (Özdemir,1973: 11; Başkan, 1974: 173; Cabré, 1994: 590-595; Şahin, 2006: 124-

125; Kageura, 2002: 14; Pilav, 2008: 268; Kazazoğlu, 2009; Ergenekon, 2015; Karaman, 2017: 93; Minsafina, 2020) terimlerin anlamları "dar", "sabit", "açık" ve "kesin"dir. Zülfikar, (2011: 20) terimlerin "açık" ve "kesin" olmasına rağmen tanımlarının dinamik olmasının tartışmaya neden olduğunu ifade eder. Cabré (1994: 590-593) ise terimi, tanımlarken "anlamlı anlam" ve sadece "özel bir alana ait" sözcük ifadelerini kullanır. Birçok araştırmacı için (Özdemir, 1973: 11; Cabré, 1999: 39; Kageura, 2002: 12; Özkul, 2003: 238; Koçak, 2005; Şahin, 2006: 126; Alberts, 2006; Pilav, 2008: 268; Akşehirli, 2008: 61-62; Zülfikar, 2011: 20) terim, anlamları "kişiden kişiye değişmeyen" özel sözcüklerdir. Bu bağlamda terim, "tek" ve "özel anlamlı" sözcüktür (Özdemir, 1973: 11; Akşehirli, 2008; Kazazoğlu, 2009; Daşkıran, 2010; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3235; Ergenekon, 2015; Minsafina, 2020). Akşehirli (2008: 158) bir terimin tek anlamlı olduğu için tek tanımının olması gerektiğini ifade eder. Anlamsal bağlamda terimler "gösterenleri tek", "anlamları sıkıştırılmış" biçimde tanımlanmaktadır (Pilav, 2008: 268; Kazazoğlu, 2009).

Terimleri tanımlarken Yavuz ve Gürlek'in (2012: 3235) terim açıklaması diğer tanım açıklamalarına benzer olduğu görülmektedir. Terimler belirli kişilerin kullandığı, bu kişilerinde arasında iletişim sağlamak amacıyla "belirli sözcüklere farklı anlamlar yüklenerek sözcüklerin anlamlandırılması"dır. Ancak yaptıkları tanıma göre de farklı bir sorun ortaya çıkmaktadır. "Farklı anlamlar" yüklenilmesi çok anlamlılık sorununu ortaya koyarken terimin tanımlarına bakıldığında da anlamları sınırlı, dar, sabit ve açık olması gerektiği koşulu bilinmektedir. Kahraman (2017: 138) ise terimlerin en önemli özelliğini "tek anlamlılık" şeklinde belirlemiş ve belirli alana ait olan terimlerin, uzman kişilerin arasındaki kullanımda anlamsal birliği sağlamak bakımından "uzlaşıcı" olması gerektiğini vurgulamıştır.

Terimlerin biçimsel özellikleri çerçevesinde Alekseeva (1998: 42) terimlerin tanımının dinamikliği bağlamında üç ana unsurdan bahseder. Bu ana unsurlar "ikincil", "uzlaşımsal" ve "dilsel işaretler"dir. Biçimsel bağlamda terimler sözcüklerdir (Özdemir, 1973: 11; Cabré, 1994: 596; Cabré, 1999: 82; Alberts, 2006). Bu özellik doğrultusunda Cabré, (1999: 84) terimleri biçimsel olarak sözcükler gibi en küçük parçalara ayrılabilen birim olarak tanımlar. Karaman[22] (2017: 93) da terimlerin, "sözcük", "tamlama" ve "sembollerden" oluşabileceğini ifade eder.

[22] Karaman'ın (2017) dilbilimsel tanımına benzer tanım yapan ISO/1087-1969'un ve Picht vd.'nun (akt. Karaman, 2017) terim tanım görüşleri mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bk. Karaman (2017)

Biçimbilimsel bağlamda Riggs (1984) çalışmasında sözcüksel birimin farklı terimlerle karşılıklarını tespit ederek *sözcüksel birim* örneği üzerinden çokterimliliği ortaya koymuştur. Riggs (1984: 405) biçimbilimsel olarak "*çok sözcüklü sözcüksel birimleri*"n (İng. multiword lexical unit) "tek bir birim" olsa da "iki" veya "daha fazla sözcükten" oluşabildiğini söylemektedir. Örneğin "sözcüksel birim: bağlı sözdizimi, karmaşık sözcükbirim, bileşik sözcükbirim, bileşik sözcüksel öge, bağlaç, sabit öbek, sözcükselleştirilmiş öbek, çok sözcüklü sözcükbirim, açık bileşik, çok sözcüklü öbek, küme eşdizimi, küme öbeği, sözcükbirim" gibi terimler esasında *çok sözcüklü sözcüksel birim*lerdir.

Antia (2000: 220) ise biçimbilimsel bağlamda "çoklu terim"i (İng. multiTerm[23]) diller içinde kullanımlarda "çok birimli terim" (İng. multi-unit term), "çok sözcüklü terim" (İng. multi-word term) gibi çeşitli biçimlerde birbirlerine geçmiş durumdaki bu sözcüklerle karışılamayacağı ifade etmiştir.

Terimlerin bilimsel özellikleri bağlamında birçok araştırmacı (Özdemir, 1973: 11; Dilâçar, 1982: 143; Felber, 1984: 2; Cabré,1994: 590-593; Tarikdaroğlu, 1994; Timurtaş, 1996: 317; COTSOES, 2002: 14; Kageura, 2002: 14; Özkul, 2003: 238; Göktolga, 2004: 103; Koçak, 2005; Alberts, 2006; Şahin, 2006: 124-125; Kültüral, 2009: 2379; Kazazoğlu, 2009; Daşkıran, 2010; Zülfikar, 2011: 20; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3235; Kahraman, 2017: 138; ISO, 1990 akt. Karaman, 2017: 93; Minsafina, 2020; Salgado, 2021) için terim, belirli bir bilim alanına ait sözcüklerdir. Dilbilimsel alan sözcükleri olarak terimler özel konu alanlarındaki nesneleri de kapsamaktadır (Dilâçar, 1982: 143; Ergenekon, 2015: 17; Minsafina, 2020).

Başta Özdemir (1973:11) olmak üzere birçok araştırmacı için (Dilâçar, 1982: 143; Cabré, 1994: 59; Alekseeva, 1998: 26-27; Cabré, 1999: 39; Göktolga, 2004: 103; Koçak, 2005; Şahin, 2006: 124-125; Akşehirli, 2008: 67; Pilav, 2008: 268; Kültüral, 2009: 2379; Kazazoğlu, 2009; Zülfikar, 2011: 20; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3235; Kahraman, 2017: 138; Minsafina, 2020) terim, "uzmanlaşmış" kişiler tarafından kullanılmaktadır. Timurtaş (1996: 317) terimi, bilim alanlarında belirli "zümre" arasında kullanılan sözcükler şeklinde tanımlarken; kimi araştırmacılar (Tural, 2002: 62; Göktolga, 2004: 103; Kazazoğlu, 2009; Minsafina, 2020) terimi belirli bir alanlarda (bilgi, bilim, iş kolu vs.) uzmanlaşmış kişilerin "kendine özgü" kullanımına sahip "yapılanma yoluyla" elde edilen "tanımlanmış" sözcük veya bir alana özgü "özel tanım" kazanmış "anahtar

[23] Antia (2000) *multiTerm* sözcüğündeki 'T' harfinin yazımda dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

kavramların genel adı" olarak açıklar. Terimlerin genel veya günlük konuşma dilinin sözcükleri olarak görülmemesi, terimlerin belirli bir alanda kullanılan sözcükler olması ile ilgilidir (Özdemir, 1973: 12; Cabré, 1994: 591; Cabré, 1999: 80; Akşehirli, 2008: 67; Pilav, 2008: 268).

Terimlerin iletişimsel özellikleri bağlamında araştırmacılar (Özdemir, 1973: 11; COTSOES, 2002: 16; Koçak, 2005; Akşehirli, 2008: 67; Alberts, 2006; Zülfikar, 2011: 20; Şahin, 2006: 124-126; Pilav, 2008: 268; Kültüral, 2009: 2379; Kazazoğlu, 2009; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3235; Minsafina, 2020; Salgado, 2021) için terimler, belirli bir bilim alanında uzmanlaşmış kişiler arasında "iletişimi sağlamak" üzere kullanılmaktadır. Ancak Sert (2021: 63) terimlerin, sadece uzmanlar arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla kullanılmadığını, "verilerin bilgiye dönüşmesinde" de etkin rol oynadıklarını belirtmektedir.

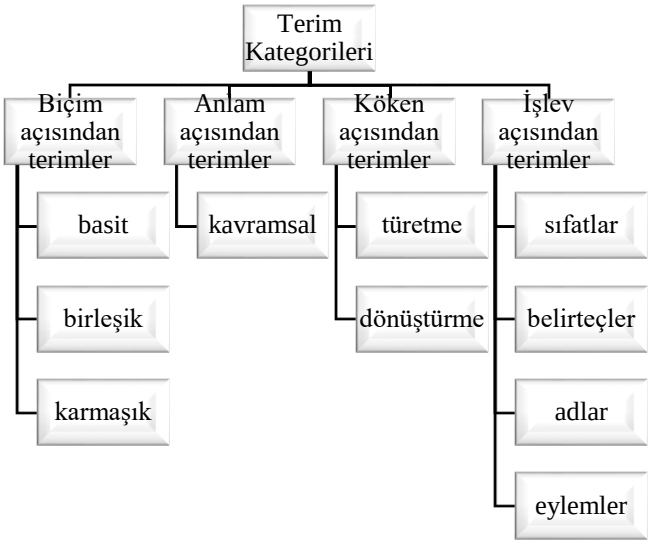
Terime karşılık yapılan tanımlar doğrultusunda terim, belirli bir bilimsel disipline ait özel kavramları karşılayan, kesin, sınırlı, tek ve nesnel anlama sahip, uzmanlar arasındaki iletişimi sağlayan, bilişsel, dilsel ve kültürel (toplumsal) birimdir.

1.3.2. Terim Çeşitleri

Terimler hem "içerik" bakımından hem de biçim bakımından kategorilere ayrılmaktadır (Ergenekon, 2015: 17). Terimler içerikleri bakımından diğer sözcüklerle ilişki içerisindedir. Bu ilişkinin, terimlerin çeşitli gruplara ayrılmasını sağlayan "tanımlayıcı bir gösterge" birimi olmasından kaynaklanmaktadır (Ergenekon, 2015: 66).

Biçimsel bağlamda Sager (1990: 41) terimleri ilişkilerine göre "geniş terim", "dar terim" ve "terimin sembolik temsilleri" şeklinde üçe ayırmaktadır.

Cabré (1999: 85-88) ise **biçimsel** açıdan terimleri kendi içinde dört türe "basit" (İng. simple), "birleşik" (İng. compound), "türemiş" (İng. derived) ve "karmaşık" (İng. complex) terim olarak; **anlamsal** açısından da terimleri "kavramla kurduğu ilişkiye" göre; **köken** açısından "türetme" (İng. derivation) ve "dönüştürme" (İng. conversion); **işlevsel** açıdan da işlevsel gruplara yani "sıfatlar" (İng. adjectives), "belirteçler" (İng. adverbs), "eylemler" (İng. verbs) ve "adlar" (İng. nouns) şeklinde kategorilere ayırmıştır. Cabré, terimlerin türlere ayrılması için belirli özelliklere sahip olarak anlamsal, işlevsel, sözdizimsel bağlamda da terimlerin sınıflandırıldığını ifade ettikten sonra terimleri dört kategoriye ayırmıştır:

Şekil 10. Terim Kategorisi (Cabré, 1999)[24]

Terim türlerini sınıflandıran bir diğer araştırmacı Suonuuti (2001: 31) çalışmasında biçimbilimsel açıdan terimleri "tek" (İng. one word), "birleşik" (İng. compound word) ve "çok sözcüklü" (İng. multiword) olarak ele almıştır.

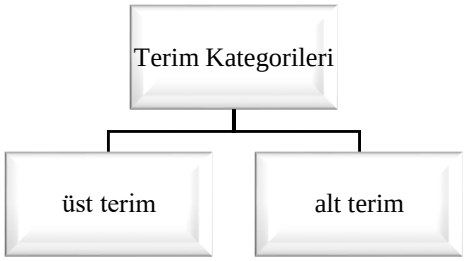
Şekil 11. Terim Kategorisi (Sounuuti, 2001)[25]

Suonuuti (2001) tarafından yapılan sınıflandırmaya benzer şekilde Antia (2000) çalışmasında biçimbilimsel bağlamda terim türlerini ele almıştır. Antia (2000: 158-159) terimleri "tek birimli terim" (İng. single-unit) ve "çok birimli terim" (İng. multi-unit) olarak ikiye ayırmıştır.

Pavel ve Diane (2001: 117) ise anlamsal bakımdan terimleri "alt terim" (İng. subordinate term) ve "üst terim" (İng. superordinate term) olmak üzere iki tür terim çeşidinden bahsetmiştir. Pavel ve Diane'e (2001: 117) göre alt terim[26] anlamsal alanı hem "kendisini kapsayan" hem de

[24] Cabré'den (1999: 85-88) görselleştirilmiştir.
[25] Suonuuti'den (2001: 31) görselleştirilmiştir.
[26] Pavel ve Diane (2001) *alt terim* sözcüğüne karşılık olarak *hyponym* terimini ayrı şekilde vermiştir.

"kendisinden geniş" alanı kapsayan ve diğer terimler ile ilişkili olan terim türüdür (ör. *gül* sözcüğü *alt terim* olarak hem kendisini kapsar hem de kendisinden geniş anlamda kullanılan *çiçek* sözcüğüyle ilişkilidir).

Şekil 12. Terim Kategorisi (Pavel ve Diane, 2001)[27]

Pavel ve Diane (2001: 117) üst terimi[28] ise anlamsal bakımdan daha sınırlı biçimde diğer terimlerle ilişki kuran terimler olarak açıklamaktadır (ör. *çiçek* sözcüğü genel bir *üst terim* olarak sadece alt terimlere bölünür ve diğer terimlerle de ilişkilidir).

Bilimsel bağlamda kullanılan terimleri Cabré (1994: 595), çalışmasında tematik bağlamda ikiye ayırmıştır. Bunlar hem uzmanlık alanına hem de gündelik yaşam alanında kullanılan terimlerle (ör. dil, basınç, dünya) ile sadece bilimsel alanda kullanılan (ör. kiplik, pi sayısı, krater) terimlerdir.

Ergenekon (2015) kullanımlarına göre terimleri "evrensel", "benzersiz" ve "kavramsal" olarak üçe ayırır. Evrensel terimler, "tüm dillerde" var olan "genel" sınıflandırmaları ifade ederken benzersiz terimler, belirli bölgelere ait "ulusal geleneklerin etkisinde" kalarak başka yerlerde kullanılmayan terimlerdir. Kavramsal terim ise "yazarların" kullandığı terim türüdür (2015: 66-68).

Kullanım alanlarına göre başka bir terim sınıflandırması yapan Başkan (1974: 174-175) çalışmasında "açık" ve "örtük" terimlerden bahsetmektedir. Başkan (1974) terimleri, belirli alanlar içerisinde "bilgi", "ilgi" ve "uğraş" kategorileri olmak üzere anlamsal bakımdan sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma "sıradan sözcüklerle" oluşturulan yeni terimlere ve sözcüklerin tanım açıklamalarının daha kesin anlamlar içermesi sonucunda "terimleşmesi" biçiminde ortaya çıkmıştır. Yani her sözcük potansiyel bir terimdir.

[27] Pavel ve Diane'den (2001: 117) görselleştirilmiştir.
[28] Pavel ve Diane (2001) *üst terim* sözcüğüne karşılık olarak *hyperonym* ve *hypernym* terimlerini vermiştir.

Başkan'ın (1974) düşüncesine karşıt bir görüş belirten Dilâçar (1982) terim çeşidi olarak düşünülen açık terim[29] sınıflandırmasının tanımlanamayacağını ileri sürmüştür. Dilâçar (1982: 146) terimlerin "bilim inceliği üzerine" oluştuğunu ve "örtük terim"[30] olarak kullanıldığını "açık terim"[31] şeklinde bulunmadığını belirtmiştir. Çünkü Dilâçar (1982) terimin açıklık özelliği olmadığını, kullanılan sözcüğün anlamının açık özelliğine sahip olduğunu ifade etmiştir (ör. *erimek* terimi ısı vasıtasıyla sıvı haline geldiğinde açık terim; sadece sıvı haline gelmek şeklinde örtük terimdir). Dilâçar'a (1982: 146-148) göre terimlerde açıklığın olması durumu terimlerin oluşumunu engeller. Ayrıca terimin sınırlama koşulu olduğunu belirterek açık terim olarak düşünülmesini doğru bulmamakla birlikte terimin, açık terimden sıyrıldığını belirtmiştir.

1.3.3. Kavram, Sözcük ve Terim İlişkisi

Felber (1984: 107) terimler ve kavramların birbiriyle ilişkili, anlam alanları bakımından sözcüklere bağlı ve birbiriyle bir dizge oluşturduğunu dile getirerek kavram, sözcük ve terimin tanım noktasında birbirinden ayrıştığını ifade eder.

Terimin sözcükten farkını ifade eden Hançerlioğlu (1979: 382-383), sözcüklerin günlük dilde kullanılmakta olduğunu; terimin ise tek anlamlı olup gündelik dildeki sözcükleri içermediğini belirtir. Hançerlioğlu (1979) için sözcükler terimleştiği zaman hangi alanda terimleşirse o alana ait tek anlamlı özel amaçlı sözcüklere yani terimlere dönüşmektedirler. Terim ile sözcüğün alan sınırlarını doğru biçimde çizmenin önemini vurgulayan Hançerlioğlu (1979) terim ile sözcüğü ayırma noktasında söz konusu sınırların bilinmesinin şart olduğunu dile getirir. Minsafina (2020: 19) da konuşma dilindeki sözcüklerin çok anlamlı olduğunu, bu sözcüklerin terim olarak kullanılması durumunda tek anlamlı birimlere dönüştüğünü belirtmiştir.

Minsafina (2020: 28-30) terim ve terim olmayan sözcükler arasındaki farklılıkları yedi farklı işlevle ele almıştır. Bu işlevler, "adlandırma işlevi", "bilgi aktarma işlevi", "genelleştirme işlevi", "içerik kesinliği işlevi", "sınırlayıcı işlev", "mantıksal işlev" ve "iletişim işlevi"tir. *Adlandırma işlevi* terimlerin asıl özelliğidir. *Bilgi aktarma işlevi*, uzmanlaşmış kişilere terimlerin bilgi aktarmasıdır. *Genelleştirme işlevi*, terimlerin anlamlarının yaygınlaştırılmasıdır. *İçerik*

[29] Bu çalışmada *konnotasyon* terimi yerine *açık terim* sözcüğü kullanılmıştır.
[30] Dilâçar (1982) *örtük terim* sözcüğü yerine *denotasyon* terimini kullanmayı tercih etmiştir.
[31] Dilâçar (1982) *açık terim* sözcüğü yerine *konnotasyon* terimini kullanmayı tercih etmiştir.

kesinliği işlevi, terimin tanımla sınırlandırılmasıdır. *Sınırlayıcı işlev*, söz konusu terimin sadece ilgili disiplinde kullanılmasıdır. *Mantıksal işlev* bakımından terimler, somut gerçekliğin inşa edilmesinde kullanılmaktadırlar. *Özel iletişim işlevi* ise somut gerçekliğin inşasında belirli alanda uzmanlaşmış kişiler arasındaki iletişimi sağlama işlevidir.

Daşkıran (2010: 2) terimin, "üst dil" sözcüğü olduğunu, "tek kavrama" karşılık geldiğini - yani "tek anlamlı", "düz anlamlı", "yan anlamsız", "salkımsız" olduğunu- ifade ederken dilbilimcilerle benzer noktada konumlanmıştır.

Ergenekon (2015: 59-66), belirli bilim alanına ait birim olarak terimleri sözcüklerden ayırırken terimleri "kesinlik" ve "doğruluk" çerçevesinde "resmileşmiş" dilsel birimler olarak değerlendirmiştir.

Sözcük ve terimler her ne kadar kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılsalar da terimler sözcüklerden bağımsız değillerdir. Ancak Akşehirli (2008: 102) terimleri, sistematik olması bakımından diğer sözcüklerden ayırmaktadır. Demir (2006) ise terimler ile sözcükleri birbirinden toplumsallık bakımından ayırmaktadır. Demir, bilimsel bir içeriğe sahip olduğu için terimlerin eleştirilmeye olanak sağlamadığını; toplum tarafından terimlerin anlaşılmasının zor olduğunu belirtmiştir. Çünkü terimler belirli bir alana aittir ve terimleri kullanacak kişilerin bilgi dağarcığının gelişmiş olması gerekmektedir (2006: 98).

Terim, sözcük farkını ortaya koyan diğer bir araştırmacı Karaman (2017: 58), sözcükleri genel kitlelerin kullanımında var olan ve kullanım alanında sınırlama söz konusu olmayan birimler olarak tanımlarken, terimlerde bu durumun değiştiğini, terimlerin kullanımında bir sınırlamanın söz konusu olduğunu söyler.

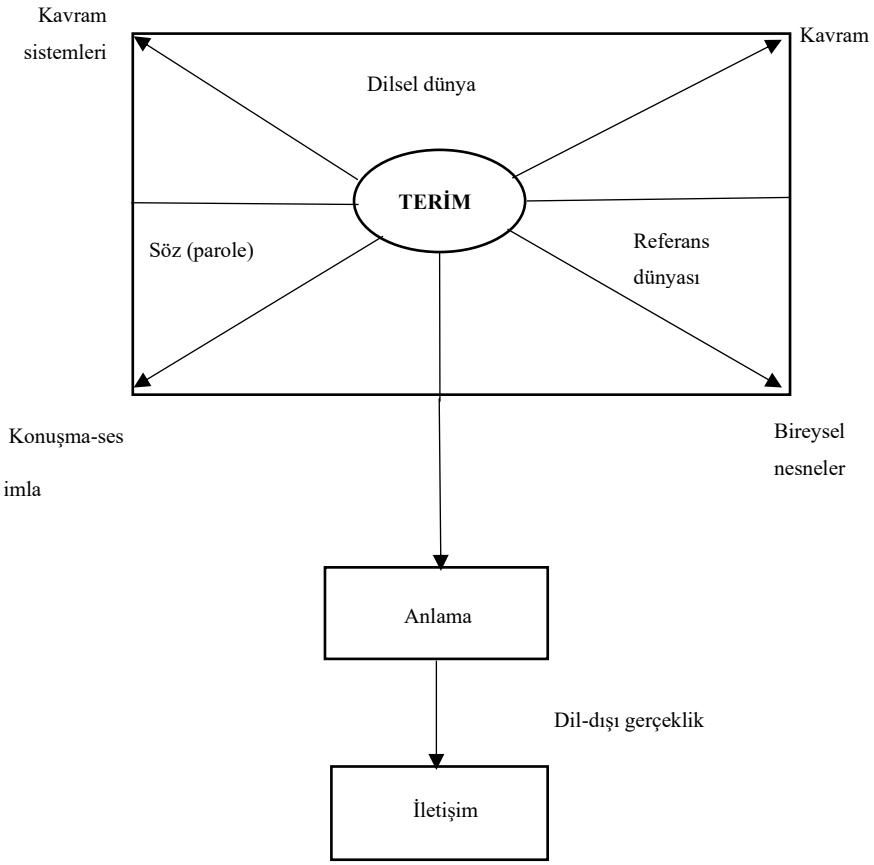
Alekseeva (1998: 31) için terim ve sözcükler arasındaki bağlantı karmaşık durumdadır. Terimler ne aynı ne de farklı nesnelerle tanımlanabilir. Terim ve sözcükler arasındaki "türetimlilik ilkesi" bu noktada önemlidir. Alekseeva göre "sözcük" birincil, "terim" ikincil türetimdir. Terimler, sözcükler olarak anlaşılamazlar. Dilsel bağlamda terim, "gösterge" olarak "gerçekliği inşa etmenin aracı"dır (1998: 32).

Saussure (1985), kavram, terim, sözcük ilişkisini çok yönlü bir biçimde değerlendirmiştir. Saussure (1985: 71-72) dilsel gösterge[32] için sözcük terimini kullanırken, sözcüğün kavramla yani gösterilenle işaretlendiğini; gösterenin ise konuşma (seslenme bağlamında) ve yazma (duyma bağlamında) sürecinde işaretlendiğini söyleyerek; bu sürecin sonucunda göstergeyi işaret eden terimin oluştuğunu söyler.

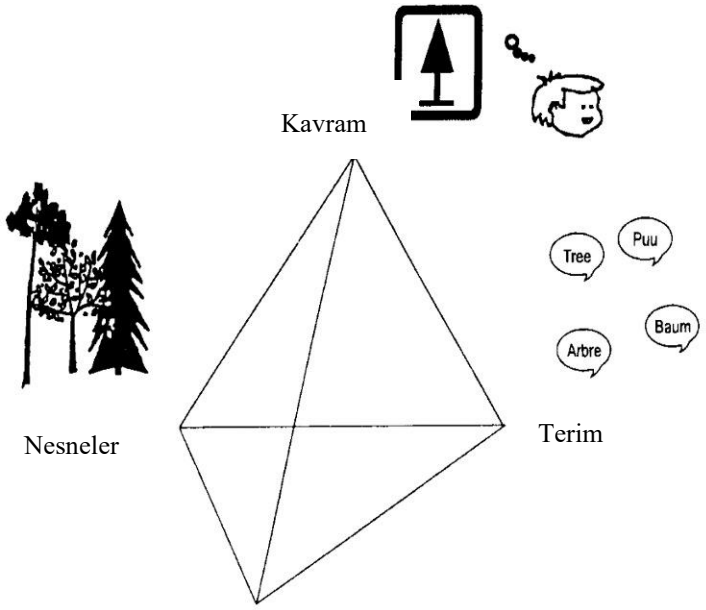
Saussure'e göre (1985: 72) gösterilen ile gösteren (sözcük) birleşimi sonucunda dilsel gösterge ortaya çıkmaktadır. Gösterilen olan kavram değişebilir ama gösteren olan konuşma sesi-imlanın değişmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Saussure'ün (1985) ses ve kavramın birlikteliği düşüncesinden benzer olarak Cabré (1999: 42) kavramın terim olarak "adlandırılmadan" önce de var olduğunu ifade eder.

Packeiser (2009: 44) dilsel bağlamda terimin sözcükler arasındaki ilişkisini göstermiştir. Terimlerin önemi sadece tek başlarına değil kavramlar ve sözcükler arasında oluşturduğu ilişki düzleminde değer kazanmaktadır. Bir kavram, kavramlar sistemindeki yeri ve konumunu göstermektedir. Terimler, zihinsel unsur olarak kavramlarla bilgisel bir köprü kurarak iletişimi sağlamaktadır. Anlama dil-dışı gerçekliği aktarmada araç durumundadır.

[32] Saussure (1985) *gösterge* terimine karşılık olarak *sign* terimini; *kavram* yerine *gösterilen* terimi, duyma ve seslenme için kullandığı *işitim* terimi yerine de *gösteren* terimini kullanmayı tercih etmiştir.

Şekil 13. Dikdörtgen Sözcük Modelinde Terimlerin Koordinasyon İşlevi (Packeiser, 2009: 44)

Şekil 14. Nesne, Kavram, Tanım ve Terim Arasındaki İlişkileri (Suonuuti, 2001: 13)

Suonuuti'ye göre (2001: 13) terim, tanım, kavram ve nesneler, dil-dışı dünyadaki "soyut olgular" ya da "somut olgular"ı içermektedir. Bunlar dildeki açıklamalarda sözcükler olabilmektedir. Düzlem, kavramla ilgili olan bütün alan ve ilişkiyi oluşturmaktadır. Düzlemin üst noktasındaki *kavram* "zihinsel yapı" olarak soyutlamaya karşılık gelirken (ağaç); *terim* ise kavramın oluşturduğu soyut nesneyi anlamlandırmak ve ifade etmek için oluşmaktadır (Suonuuti, 2001: 12-13). Tanımlar ise kavramların arasındaki açıklama bağını kurabilmek amacıyla kullanılır. İletişim içinde terimlere ihtiyaç duyulur. Yani terimler de sözcükler gibi iletişimi sağlamak için kullanılmaktadır. Sadece kullanım alanlarına göre farklılık göstermektedirler.

Terimler dilsel bağlamda tanım alanları ile kavramlar arasında bağ kurmaktadır. Terim tanım arasında farklılık olduğu gibi terim, sözcük arasında da farklılık mevcuttur. Var olan terim açıklamalarının tanımsal nitelik gösterdiği gözden kaçınılmamalıdır. Aslında kavram, sözcük ve terim birbirinden farklıdır. Terim, sözcük ve kavram arasındaki farklılık, kullandığımız sözcüklerin alanına göre değişmektedir. Terim ve tanım içeriği değişmezken, sözcükler değişiklik gösterebilmektedir. Ayrıca sözcükler daha geniş kullanım alanlarına sahipken, terim dar kullanım alanları ile sınırlıdır (Akşehirli, 2008: 61-62-67) (ör. *ahşap*, *tezgah*, *testere* sözcükleri *marangozluk* alanında birer terim olarak kullanılmaktadır).

Karaman (2017: 81) terim ve tanımı, gerçek hayatta var olan, kullandığımız dilsel ifadelerle "soyut" ve "somut gerçekleri" temsil ettiğini dile getirmiştir. Tural (2002: 59) ise "nesnel gerçeklikteki" sözcüklerin bir kısmının adı, bir kısmının da sözcüklerin özelliklerini oluşturduğunu ve nesnel gerçekliğin altında "soyut gerçekler" ve "kabuller" olduğunu ifade etmiştir.

Bu düşüncelere karşıt olarak Zülfikar (2011: 21) terim ve tanım bağlamında farklı bir yaklaşım benimseyerek terimin ve tanımın birbirinden farklı olduğunu, tanımın "soyut nesne" ve "somut nesneyi" "adlandırmaya" çalışan ifadelerin nesnenin tanımı olamayacağını belirtmiştir. Nesnenin tanımı olabilmesi için uzmanlaşmış kişiler tarafından söz konusu ifadelerin kabul edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu noktada tanımların nesnenin konumunu belirlediğini söyleyebiliriz.

Bu düşünceyi destekler nitelikte Alekseeva (1998: 47-51) da "terimi tanımın bir türevi" olabileceğini ve anlamsal olarak tanım ile terimin benzer olduğunu ifade eder. Terim, tanım arasındaki kabul edilme durumu için kavramın bilimsel bir duruma gelmesinden söz eden Ergenekon (2015: 15), kavramların bilimsel olarak kabul edilmesi yoluyla terimin oluştuğunu ve terimin diğer sözcüklerden farkının tanım ile ortaya konulacağını iddia etmiştir. Ayrıca Ergenekon (2015: 95) terimleri "gerçek nesneleri" ortaya koyduğunu dile getirerek; onların bağlamdan ayrı olmasının tanımla mümkün olabildiğini -yani "tanımlanmış" bir anlamı olunca gerçekleştiğini- söyler.

1.3.4. Terim ve Toplum İlişkisi

Kurt'a göre (2021: 176) dil, aktif olarak sürekli terimler ve sözcükler üretmekte ve bu üretimler farklı insanlar arasında kullanılmaktadır. Dilde ortaya çıkan terimler, sosyal ve "kültürel" ilişkileri de gösterebilmektedirler (Eker, 2013: 68). Terimlerin gelişimi toplumsal süreçlerle birlikte toplumsal hayatın devamlılığında da kendini göstermiştir.

Sosyal hayatın gelişimiyle birlikte terimlerin bilim ve tekniğe bağlı olarak da değişimi söz konusudur. Terimlerin, kültür ile ilişkisi bağlamında Levend (1973: 25-26) çalışmasında belirli bir alana ait olan terimi bir "kültür" etkinliği olarak değerlendirirken terimleri bilmek için öncelikle terimin ait olduğu alan hakkında da bilgi sahibi olunması gerektiğini öne sürmüştür.

Yabancı alanyazında Cabré (1999: 134) terimlerin -içinde yaşanılan sürecin etkisiyle- dilden yararlanan toplum tarafından "yaratıldığı" ve "icat edildiğini" belirtmiştir. Terimler, dilin ortaya koyduğu, toplum tarafından oluşturulan somut gerçekliklerdir. Yani toplumda soyut olan düşüncenin, kavramın somutlaşmış şekilde adlandırılma biçimine bürünmesidir. Bu bağlamda Rey (1995: 47), nesnelerin "göstergeler" aracılığıyla akıl yürütme ve ifadeyle birlikte oluştuğunu öne sürmüştür. Ayrıca Rey, "kültürel" tecrübemizde dilin ortaya koyduğu göstergeleri adlandırdığımız adları, "ayırmak", "tanımak" ve "bilmek" amacıyla kullandığımızı da dile getirir (1995: 47).

Terimler, bir ulusal dilde *genel* ve *özel* kullanım alanlarına sahip, bütün diller tarafından gelişmekte olan kültürel kişilerin toplumun dilbilimsel özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca terimler "ortak mülkiyete" ait olarak toplulukların çevresel ve "kültürel sosyalleşme" bağlamında dille ilgili ifadeleri karşılarlar (Alekseeva,1998: 25-27).

Türkçe alanyazınında ise Tural (2002: 60) değerlerin, bir milletin yaşadığı ortama göre şekillendiğini ve nesnel gerçeklikte var olan toplum tarafından dil yardımıyla bu değerlerin anlam kazanarak kabul edildiğini dile getirmiştir (ör. *Ayşe* sözcüğü, genel olarak birçok insanın adını göstermektedir. Ama içinde bulunduğumuz çevredeki *Ayşe* ise zihnimizde canlanan bir tane olan, tanıdık olarak adlandırdığımız *Ayşe*'yi gösterir). Bu anlamların değer olarak ifade edilmesini, anlayışların zihinsel süreçteki kavramların karşılığı olarak görür. Bu kavramlar nesnel gerçeklikteki sözcükler ve terimler olarak açıklanmaktadır. Değerler, "ortak paydası" olan kültürler sayesinde toplumda yeni bir düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Tural, 2002: 60). Düşüncenin yapısında dil vardır. Dil, kültürün bir parçasıdır. Kültürle birlikte değişmekte ve çeşitlenmekte olan dil, bir ulusun kimliğini ve değerlerini etkileyerek çeşitlilik oluştururken bir yandan da sorun teşkil etmektedir. Yani çok kültürlü toplum demek çok uluslu dil, çok kültürlü millet olarak kendini göstermektedir.

Uygarlığı "evrensel", kültürü ise "ulusal" olarak ifade eden Sarıtosun (1994: 1-2) belirli alana ait terimler, birçok milleti ilgilendiren "uluslararası" unsur olmasının önemi üzerinde durmuştur. Sarıtosun (1994) kavramlar ve sözcükler arasındaki toplumsal ilişkiden de bahsetmiştir. Sarıtosun (1994: 1-2) kavramların genel olarak bütün insanları ilgilendiren "evrensel" nitelikte olduğunu ve sözcüklerin ise millete ait olması bakımından "ulusal" nitelik gösterdiğini söyler. Ayrıca kavramlar ve sözcükler arasındaki toplumsal ilişkiden de bahsetmiştir.

Akşehirli (2008: 75) bilimsel kavramlar ve kültürler arasındaki farklılıkların mevcut olduğunu ve bilimsel kavramlarda bu farklılığın asgari düzeyde olduğunu açıklarken, bilimsel alanlardaki terimlerin çoğunlukla "milli kavramlar" olmadığını, terimlerin uygarlığa ait olduğunu ifade etmiştir. Pilav (2008: 267) ve Ergenekon (2015: 31) ise terimleri, uygarlık ve "kültür" dili düzeyinde ulusun bilim karşısındaki tutumunu ve gelişmişliğini ortaya koyan ana unsur olarak değerlendirmiştir. Belirli alanlarda kullanılan özel terimler, dildeki bilimsel alanların "bel kemiği" konumundadır (Pilav, 2008: 267). Yani dilde terimlerin var olması o dilin kültürünün ve bilim dilinin de geliştiğini göstermektedir (2008: 274). Bu bağlamda terimleri bilim ve kültür dilinin unsurları (Uysal, 2013: 39) olarak da değerlendirmek mümkündür.

Terim ve toplum ilişkisini farklı bir noktadan ele alan Daşkıran (2010: 79) ve Koçak (2005: 42) terimlerin, toplumun "denetlenmesini" sağladığını ve milletin dil yapısını "korumada" ve "zenginleştirmede" yardımcı olduğunu dile getirmiştir. Koçak (2005: 42), toplumdaki bireyler arasında iletişimi sağlamakla birlikte terimlerin "söylemlerin" içerisinde var olabileceğini, toplumun söylemi içerisinde bulunduğunu bu yüzden de terimlerin toplumsal olduğunu söyler.

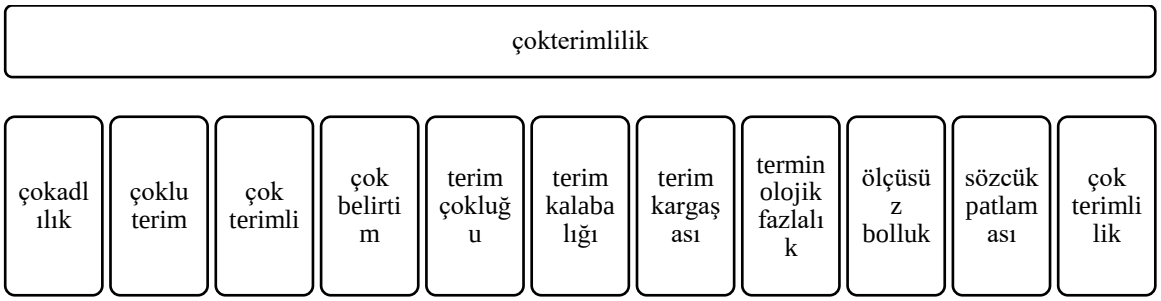
Toplumsal hayatın yarattığı kültürel farklılıklar sonucunda "medeniyetin değişmesi" ile birlikte ortaya çıkan "zihniyet" değişikliği (Yavuz ve Gürlek, 2012: 3251-3252) dilde terim farklılıkların görülmesine ve farklı terimlerden ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

1.4. Çokterimlilik

Toplumsal yaşamdaki değişiklikler ve bilimsel paradigma değişiklikleri *çokterimlilik*[33] (İng. terminological overabundance, plural term-matter, MultiTerm, polyonymy) sorununa neden olmuştur. Çokterimlilik alanyazınında farklı terimlerle karşılanabilmektedir.

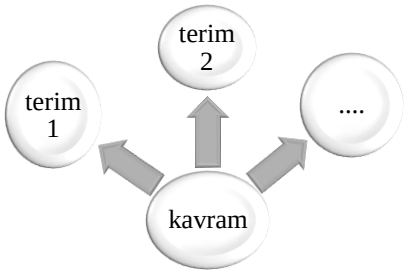
Söz konusu terim için Boz (2018a: 234) "çok adlılık ve çok terimlilik" (İng. terminological overabundance); Doğru (2018: 127) "çok adlılık" (İng. polyonym); Antia (2000: 220) "çoklu terim", "çok terimli"; Drewer vd. (2015: 61) "çok belirtim"; Zülfikar (2011:8) "terim çokluğu ve kalabalığı"; Akşehirli (2008: 81) "terim kargaşası"; Riggs (1984: 401) "terminolojik fazlalık" (İng. terminological overabundance); Vardar (1980: 386) "sözcük patlaması"; Yavuz ve Gürlek (2012: 3237) ise "ölçüsüz bolluk" karşılıkları kullanmışlardır.

[33] Bu çalışmada *çokterimlilik* terimine karşılık olarak *polyonymy* terimi tercih edilmiştir.

Şekil 15. Çokterimlilik Adlandırmaları

Alanyazınında araştırmacılar (Suonuuti, 2001; Akşehirli, 2008; Zülfikar, 2011; Alkayış, 2012; Yavuz ve Gürlek, 2012; Drewer vd. 2015; Bican ve Sinan, 2018; Boz, 2018a; Doğru, 2018; Sert, 2021) tarafından çokterimlilik farklı açılardan ele alınmıştır. Boz (2018a: 234) olmak üzere birçok araştırmacı için (Akşehirli, 2008: 81; Zülfikar, 2011: 8; Yavuz ve Gürlek, 2012: 3243; Doğru, 2018: 127; Sert, 2021: 63) çokterimlilik,[34] bir bilim alanına ait kavramı, birden fazla terimle karşılamaktadır. Doğru (2018) çokterimliliği,[35] Şekil 16.'te şu şekilde göstermektedir:

Şekil 16. Bir Kavramda Çokadlılık (Doğru, 2018: 128)

Doğru (2018: 129-142) çalışmasında çokterimliliğin (yani çokadlılığın) ortaya çıkmasındaki nedenleri şu şekilde sıralamaktadır: Yazım farkı, ödünç alma, ödünç alınan kelimelerin farklı çevirileri, farklı türetme ekleri, farklı köklerden türetilen terimler, yerlileştirme amacı, yazarların tercihleri, lehçe ya da ağızlardan sözcük alma, eksiltili tümce, baş harfler ve kısaltmalar, açıklayıcı karşılıklar, öbek yapısında öge sırasını değiştirme.

[34] Boz (2018a) *çokterimlilik* sözcüğüne karşılık olarak *çokadlılık* terimini de kullanmıştır.
[35] Doğru (2018) *çokadlılık* teriminin *polyonymy* olarak da adlandırıldığını belirtmiştir.

Çokterimlilik alanyazında önemli çalışmalar yapan Boz (2018b) çokterimliliği bir sorun olarak ele alarak bu durumu dilde sadeleşme hareketine bağlamıştır. Ayrıca Boz (2018b: 1597-1600) çokterimliliğin nedenlerini; Osmanlıca terimleri yenileme, Batı kökenli tercümeler, öz Türkçeleştirme, dilbilgisi kavramlarına farklı karşılıklar bulma, tercih edilen terimlerdeki ses değişiklikleri, çokanlamlılıktan kurtulma ve kişisel tercihler olarak sıralamıştır. Bilim insanları arasındaki farklılıklardan kaynaklanan ayrımları ise Osmanlıcacılar, Türkçeleştirmeciler ve ödünçlemeciler şeklinde açıklamaktadır. Boz (2018b), çalışmasında çokterimliliğin sonuçlarını kavram kargaşası, anlaşılmazlık, çoklu terim kullanımı, yabancı terimlerin yaygınlaşması, Türkçe terimlerin terk edilmesi ve Türk bilim dilinin gerilemesi olarak ele almaktadır. Boz (2018b) çokterimlilik sorunlarının üstesinden gelmek için ise standartlaşma, sistemleşme ve bilimsel otoritenin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.

Boz (2018b) gibi Bican ve Sinan (2018: 760-768) da bir kavramın birden fazla terimle kullanılmasının yani çokterimliliğin terim birliğinin önüne geçtiğini söyler. Bilim alanına ait olan terimlerin birden çok terime karşılık kullanılması dildeki değişimle birlikte gelişen zenginlik olarak düşünülmesine karşıt dilde istenilmeyen sonuçların doğmasına neden olmaktadır. Dursunoğlu ise (2017: 28) terimlerin çeşitliliği dil açısından zenginlik olarak değerlendirilse de bu çeşitlilik aynı zamanda bir karışıklığa da sebep olmaktadır.

Bir kavramın birden fazla karşılığı olması durumunda ortaya çıkan karışıklığın terimlerin seçilmesi sonucunda engelleneceğini savunan Kahraman (2018) terim karışıklığı ile nasıl baş edileceğini şu şekilde açıklamaktadır. Kahraman (2018: 668) için terimler arasında en yaygın kullanılan, hece sayısı en az olan, en kolay sesletilen, anlamı en iyi karşılayan, terim tercih edilmelidir.

Alkayış (2012: 280) bir kavramı birden fazla terim ile göstermek yerine “tek bir” terim ile göstermek gerektiğini dile getirmiştir. Bu görüşe karşıt olarak Cöntürk (2006: 88-89), terimlerin birden fazla karşılıkla gösterildiğini ve sözlüksel bağlamda terimlerin “değişmeye” elverişli “nesnel varlıklar” olduğunu söyler. Bu sorunlu bir görüş olarak görülebilir. Bilim alanına ait terimler değişmeyen unsurlardır ve bir terime tek bir karşılığın kullanılması, terimin kesinliğini daha da arttırmaktadır. Çünkü terimlerin birden fazla kavram biçiminde kullanılması uzmanlar arasındaki iletişimi engelleyebilmektedir. Ancak Yavuz ve Gürlek (2012), çokterimliliği “terim zenginliği” olarak görmekte ve bu sayede dilin “sözvarlığının” geliştiğini belirtmektedirler. Fakat

çokterimlilik diğer taraftan bireyin "düşünüm masumiyetini" de yok edebilmektedir (Yavuz ve Gürlek, 2012: 3251).

Yabancı alanyazınında Suonuuti (2001: 31) çokterimlilik, bir kavramın birden fazla terimle kullanılması olarak tanımladıktan sonra sadece bilimsel bağlamda "tek terim" ilkesinin gözetildiğini; terimin "kısa" ve "türev" (İng. derivatives) olması gerektiği konularına temas etmiştir. Bir kavramın birden fazla "belirtim" ile gösterilmesi olarak tanımlayan Drewer vd.'ye göre (2015: 61) bu belirtimler aynı dilden ise "eşanlamlı" farklı dilden oluşuyorsa "eşdeğerli"dir. Karaman (2017: 107) da bir kavramın farklı dillerde iki veya daha fazla terim ile karşılanması durumuna "eşdeğerlik[36]" adını vermektedir. Karaman (2017) eşdeğerlik ile eşanlamlılık arasında benzerliğin olması yanında, aralarındaki farklılığa da değinmiştir. Eşanlamlılık aynı dil içindeki kavram çokluğu iken eşdeğerlilik farklı dillerden görülebilecek terim çokluğudur (2017: 107). Karaman (2017) eşdeğerlik türlerini şu şekilde sıralar: "tam eşdeğerlik (İng. exact equivalence), parçalı eşdeğerlik (İng. partial equivalence), tekli- çoklu eşdeğerlik (İng. single-to-multiple equivalence), çoklu- tekli eşdeğerlik (İng. multiple-to-single equivalence), kesişimli eşdeğerlik (İng. intersectional equivalence), eşdeğersizlik (İng. un- equivalence)" (ISO ve Rogers'tan akt. Karaman, 2017: 108).

Çokterimlilik üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde çokterimlilik, belli bir gerçekliğe işaret eden bir kavramın birden fazla terimle karşılanması durumudur. Bilimsel alanlarda kullanılan terimler, diğer kullanımdaki sözcüklerden daha fazla önem arz etmektedir. Terimlerden yararlanmayan ve terimleri kullanmayan bir bilim alanından söz etmek neredeyse imkânsız görünmektedir. Terimler sayesinde toplum bireyleri, uzman kişiler, araştırmacılar, bilim insanları yani kısacası dili kullanan bütün insanlar arasında iletişim sağlanmaktadır. Bu iletişimin sağlıklı bir biçimde sağlanabilmesi adına çokterimliliğin önüne geçilmesi gerekmektedir.

Terimlerin oluşum aşaması binlerce yıllık geçmişe dayanmaktadır. Bilimsel gelişmeler yaşandıkça zamanla içinde terimlerin kullanımları da değişmiştir. Geçmiş yıllarda dil değişimlerine bağlı olarak bilim ve teknik alanındaki gelişmeler terimin kullanım alanındaki çalışmaların şekillenmesini sağlamıştır (Kahraman, 2017: 139). Bilimsel gelişmeler, yeni kavramların ortaya

[36] Bize göre de *çokterimlilik* sözcüğü *eşdeğerlilik* terimini işaretlemekte ve *çokterimlilik* karşılığı olarak *eşdeğerlilik* sözcüğü önerilebilir.

çıkmasını sağlamakta ve bu kavramların belirli bir bilim alanındaki terimin karşılığı olarak kullanılmaktadır.

1.5. Türkçe Terim Alanyazını

Türkçe terim alanyazını çoğunlukla dilde sadeleşme çalışmalarına koşut bir biçimde ilerlemiştir. İmer (1976: 68) dilde sadeleşme süreçlerini farklı dönemler eşliğinde ele alır. İmer, Batıda 18. yüzyıl ile 19. yüzyıllarda "ulus dillerinin", yabancı sözcüklerden arınma sürecine girdiğini ve bu süreçte terimlerin de yerlileştirmeye tabi tutulduğunu dile getirmiştir. 19. yüzyıllardan sonra "Türkçeleştirme" düşüncesi, gazete, dergi gibi kitle iletişim araçları sayesinde yavaş yavaş kendini göstermeye başlamıştır (1976: 68). Osmanlı'da 19. yüzyılda kullanılan terimlerin çoğunlukla Arapça kökenli olup, sayıca az da olsa Fransızca kökenli terimler de kullanılmıştır (1976: 77).

İmparatorluk sınırları içerisinde İslam dininin etkisiyle Arapça, Farsça terimlerin değişmeden aynı şekilde Türkçeye yerleşmesine olanak tanımış ve bu dönemde terimlerin "standartlaştırılması" gündemde olmamıştır (Eker, 2013: 70). Yabancı dillerden terimler ödünç alınırken onların standartlaştırılmaması terim sorunu doğurmuş, bir sonraki aşamada ise çokterimlilik durumu baş göstermiştir.

Tanzimat (1839-1876) ile baş gösteren dil sorunları, dilde sadeleşme çabaları sonucunda terimlerin kökenine dair tartışmaları beraberinde getirmiştir. Tanzimat Dönemi'nde terim sorunlarının belirgin olarak görüldüğünü belirten Eker'e göre (2013: 69) Tanzimat dönemindeki Tıbbiye, Encümen-i Daniş ve Darülfünun gibi kurumların Batıyı örnek alarak oluşturulması terim sorunlarına da zemin hazırlamıştır. Tanzimat Dönemi'nde Batı kaynaklı oluşturulan kurumların dışında başka bir sorun ise terimlerin kullanımları ile ilgili olmuştur.

Pilav (2008: 270), Tanzimat'tan günümüze kadar terim oluşturma süreçlerinde üç temel yaklaşımı özetlemiştir. Birinci yaklaşım, Arapçaya dayalı terim oluşturmaktır. Bu yaklaşımı benimseyenler, dilde doğal tekâmülü kabul eder ve Arapça kökenli terimleri kullanmayı savunurlar. İkinci yaklaşımı oluşturanlar, Batıya yönelişimizle birlikte özellikle Fransızca olmak üzere Batı dillerinden terim almayı uygun görenlerdir. Bu görüş, Batı'nın bilim ve teknolojideki ilerlemelerini takip etmek amacıyla Batı dillerinden terim almayı tercih eder. Üçüncü yaklaşımı ise, İkinci Meşrutiyet'ten sonra Türkçülük ve Milliyetçilik akımlarının etkisiyle ortaya çıkan ve

Türkçe köklerden Türkçe eklerle terim oluşturmayı savunanlar oluşturmaktadır. Bu grup, milli kimliği ve dili koruma amacı güderek terimleri Türkçe kökenlerden türetmeye çalışır. Bu üç farklı yaklaşım, Türkiye'nin dil politikaları ve terim oluşturma süreçlerindeki çeşitliliği ve tartışmaları yansıtmaktadır.

Dilâçar (1969) dilde sadeleşme konusu üzerine değinmiştir. Dilâçar'a göre (1969: 11) Tanzimat'ta "sade Türkçeye doğru" yönelim başlamıştır. Dilde sadeleşme ve Türkçe terim kullanımı bağlamında Tanzimat döneminde Ziya Paşa, Şemseddin Sami, Muallim Naci, Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi ve Ali Suavi önde gelen isimler çalışmalar yapmışlardır.

Dilâçar (1969: 13), dil sadeleşmesinin yabancı sözcüklerin tamamen dilden atılması ya da tamamen sözcüklerin alıntılama olarak kullanma biçiminde olmadığını açıklarken, dil yapısına uygun sözcükleri benimsemenin ve sözcüklere uygun karşılıkların bulunmasını sağlamanın önemli olduğunu dile getirmiştir. Sadeleşme[37] hareketi kendini Tanzimat'ta gösterse de etkin bir eyleme dönüşmemiştir.

Genç Kalemler, terimleri "Istılahların Türkçeleştirilmesi" başlığıyla II. Meşrutiyet Dönemi'nde (1908-1920) de konu edinilmiştir. Ancak bu dönemde "Türkçeyi Sadeleştirme" eleştirileri odak noktası olmasından dolayı terim konusu arka planda kalmış, bir gelişme söz konusu olmamıştır (Demir, 2006: 81).

Ancak etkin bir şekilde dilde sadeleşme düşüncesi, Milli Edebiyat Dönemi'nde (1911-1923) Ziya Gökalp (1876-1924) ile "bilinçli" bir biçimde ortaya konmuştur (Dilâçar, 1969: 11). Eker, 1911-1923 yıllarının terimlerin Türkçeleşmesi bağlamında "köklü" ve "devrimci[38]" bir dönem olduğunu belirtmektedir (2013: 70-71).

Gökalp (1976), çalışmasında terimler hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Gökalp (1976: 130-131) Türkçede terim türetirken öncelikle halk dilindeki sözcükleri kullanmayı önermektedir. Terimlere Türkçe karşılıkların bulunamadığı durumlarda ise Türkçenin yapısına uygun terimler türetmeyi veya kıyas yoluyla terimleri kullanmayı tavsiye etmektedir. Gökalp (1976) yabancı kökenli terimleri sadece zorunlu durumlarda kabul etmek gerektiğini söyler ve böylelikle dilin milli kimliğini güçlendirmeyi amaçlar.

[37] *Sadeleşme* terimi Dilâçar'a göre (1969: 11) aynı zamanda dildeki yabancı dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanımların bırakılması anlamında da kullanılmıştır.
[38] *Devrimci* sözcüğüyle yabancı terimlere karşı koyma anlamında kullanılmıştır.

Dilde sadeleşme bağlamında terim üzerine Cumhuriyet Dönemi öncesinde çeşitli çalışmalar yapılsa da terim alanında yoğun çalışmalar Cumhuriyet Dönemi'nde yürütülmüştür. Özellikle 1950'li yılları terim çalışmalarının bilinçli olarak yapıldığı dönem olarak betimlemek mümkündür. Cumhuriyet döneminde terim çalışmaları aşamalı biçimde gerçekleştirilmiştir. Levend (2017), bu dönemdeki terim çalışma aşamalarını şu şekilde sıralamıştır:

> "Terimlerin Fransızca, Osmanlıca, eğer varsa, Türkçelerini sıralayan bir liste oluşturulur; uzmanlarla birlikte ödünçlemelerin Türkçedeki eşdeğerleri tespit edilir; ödünçlemeler ve Türkçe eşdeğerlerinden oluşan liste ilgili bilim dalındaki uzmanların görüşü alınarak onaylatılır; onaylanan liste profesörlere ve uzmanlara gönderilerek dar soruşturma yapılır; dar soruşturmadan geçen liste daha sonra öğretmenlere gönderilerek geniş soruşturma yapılır; liste uzmanlarla birlikte yeniden gözden geçirilerek son durumuna getirilir" (Levend'ten akt. Karaman, 2017: 37).

Cumhuriyet döneminde, yabancı terimlere karşılık dilde sadeleşmeye doğru yönelme hakimdir. Yine bu dönemde terimlerdeki sadeleşme isteği karşıt gruplar ve düşünce ayrılıklarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu konu üzerine Timurtaş (1996: 317-318) ve Tarikdaroğlu (1994: 6) söz konusu görüş ayrılıklarını şu şekilde izah etmiştir: "Dildeki bütün yabancı kelimelerden kurtulmak, dili tabii gelişimine bırakarak ona hiç dokunmamak, halk arasında yaşayan kelimelere dokunmadan, dildeki yabancı kuralları ve kelimeleri atmak" (1994: 6).

Mustafa Kemal Atatürk TBMM'nin açılış konuşmasında "Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alâkalı olmasını isteriz" söylemini kullanmıştır (Eker, 2013: 72; Hatiboğlu, 1974: 197). Eker, Atatürk'ün bu konuşmasını Dil Devrimi'ni uygulanır duruma getirmek için atılan bir adım olarak yorumlamıştır.

Atatürk'ün öncülüğünde TDK'nin[39] 1932'de kurulması ile Türkçe terim çalışmaları devlet politikası olarak yaygınlık kazanmıştır (Dilâçar, 1969: 12). Boz, TDK'nin kurulmasıyla birlikte "terim" ve "dil" bağlamında çığır açıcı çalışmaların ortaya çıktığından söz etmiştir (2018b: 1595). Dilâçar, TDK[40]'nin amacının sadece "sadeleşme" olmadığı, diğer bir amacının da "özleşme" olduğunu belirtmiştir (1969: 12).

[39] Türk Dil Kurumu, 1932'de Atatürk'ün emriyle Türk Dili Tetkik Cemiyeti olarak kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Türk dilini ön plana çıkarmak ve diğer diller gibi Türk dilinin de zengin bir dil olduğu bilincini oluşturmaktadır. (TDK, 19 Mart 2024).

[40] Bu çalışma boyunca Türk Dil Kurumu, TDK biçimindeki kısaltması ile karşılanacaktır.

Cumhuriyet döneminde terimlerin Türkçeleştirilmesinde atılan adımlar, "yazışmalarda Türkçe terimlerin kullanılması"na yönelik TBMM'ye "Türkçe Kanunu" adı altında bir öneri sunulmasıyla başlar (Eker, 2013: 71). Bu öneri iki maddeden oluşmaktadır. Birinci madde de dilbilgisi ve yazım çalışmaları yürütecek "Türkçe Kurulu", ikinci madde de ise her bilim dalında ayrı yürütecek "Terim Kurulu" oluşturulmasıdır (2013: 71). Bu kurulların işlevlerinden birinin de terimleri Türkçeleştirmek adına "halk dilinden" faydalanmalarıdır (2013: 71). Türkçeleştirme iletişimi sağlamak için araç durumundadır. Halk dilinden faydalanılması bağlamında Şahin (2006: 127) terimlerin, yabancı karşılığı olarak "genel söz varlığına" yönelmenin mümkün olduğunu ifade eder. Pilav (2008: 268) ise karşıt görüş ifade ederek terimlerin genel dildeki kullanılan sözcüklerden farklı olduğu belirtmiştir.

Dilde sadeleşme hareketi esasen Dil Devrimi (1932) ile anlam kazanmıştır. İmer (1976) çalışmasında[41] Dil Devrimi'ni dilin hem kendini zenginleştirmesi hem de ilerlemesi şeklinde ele alır. Sürekli değişen, ilerleyen bir toplumda teknolojilerin, bilimin gelişmesi Cumhuriyet döneminde yeni terimlerin ortaya çıkmasına ve dilde gelişime olanak sağlamıştır (1976: 14). Bu noktada Dil Devrimi dilsel değişmeyi daha da hızlandırmış; dolayısıyla dilin yapısı bu önemli gelişmeden etkilenmiştir.

Şekil 17. Dilin Gelişmesindeki Etkenler (İmer, 1976)[42]

İmer (1976), Dil Devrimi için Şekil 17.'de belirttiği etkenlerin yanı sıra, ulusçuluk etkisiyle milli dilin güçlenmesini ve toplumsal-kültürel ilerlemenin gereği olarak yeni kavramların ve kavramların ifadesi için sözcük ve terimlerin ortaya çıkmasını vurgular. Ayrıca İmer'e (1976: 32-85) göre dil bilincinin kazanılmasıyla birlikte Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde başlayan

[41] İmer, bu çalışmasında "dilin gelişmesinin" eksik ve yetersiz olduğu anlaşıldığı zaman dile gereken "müdahale" Dil Devrimi ile yapıldığını dile getirmiştir (İmer, 1976: 48).
[42] İmer'den (1976: 20-27) görselleştirilmiştir.

"sade dil" savunusu Cumhuriyet döneminde de bilinçli bir şekilde devam ettirilmiş, yabancı terim biçimlerine karşı tutum belirginleştirilmiştir.

1945'ten sonra "Dil Devrimi" dayanaklı esaslar üzerine ilerlemeye başlanmış, ancak Türk Dil Devrimi, amacından saptığına dair yanlış anlaşılmalar[43] ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde "yerlileştirme eylemin öncüsü" ve "dili bozduğu" gerekçeleriyle TDK devlet tarafından aldığı "ödenek" önce azaltılmış daha sonra ise ödenek tamamen kaldırılmıştır (İmer, 1976: 92-93).

1945'te Türk Dil Devrimi için önemli bir gelişme olan "Anayasanın Türkçeleştirilmesi[44]" gerçekleşmiştir (İmer, 1976: 94). Ancak 1945 Anayasasının Türkçeleştirilmesi kabul görmemiş ve 1945 Anayasası yerine 1952 yılında 1921 Anayasasının eski şekline geri dönülmüştür.

[43] Karlıklı (1999), Türkçe üzerine yapılan tartışmalarda Öztürkçeci ve antiosmanlıcacı grupların dilde bağımsızlık ve bilimsel bir dil yaratma amacını savunduklarını ifade ederken, diğer tarafta ise bu grupların oluşturdukları "sözcükleri uydurma" olarak belirten ve bu sözcüklerin "kuşaklar arasında kopukluk yarattığını" iddia eden, yaşayan Türkçe adı altında Osmanlıcacılığı savunan görüşleri ele alır (Karlıklı, 1999: 58).

[44]1945 yılında Anayasanın Türkçeleştirilmesi, dilde "ırkçı" ve "tasfiyeci" anlayış olarak düşünülmesi ve bu dili savunanlarında "baskıcı" olarak nitelenmesinden kaynaklanan görüş birliğinin olmaması nedeniyle 1945 Anayasası karşılık 1952 yılında 1921 Anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun eski ilk metnine dönülmüştür (Karlıklı, 1999: 58).

1876 Anayasası (Kanun-ı Esasi) (Tanzimat-Meşrutiyet Dönemleri)	Devlet dili zorunlu olarak Türkçe (lisan-ı Türki) (18.ve 57. maddeler)
1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasasiye) (II. Meşrutiyet-Milli Edebiyat Dönemi)	Türkçe zorunlu ve resmi dil (2. madde) Türkçe zorunlu ve resmi dil
1924 Anayasası (Cumhuriyet)	Türkçe zorunlu ve resmi dil (2. madde)
1945 Anayasası (1924 Anayasası'nın Türkçeleştirilmiş hali)	Türkçe zorunlu ve resmi dil (2. madde) Öz Türkçeleştirme
1961 Anayasası	Türkçe zorunlu ve resmi dil (3. madde) Öz Türkçeleştirme
1982 Anayasası	Türkçe zorunlu ve resmi dil (3. madde) TDK'nin yeniden dizaynı Öz Türkçecilik ve TDK eleştirisi TDK'nin Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na bünyesinde yeniden açılması

Şekil 18. Anayasalar ve Türkçenin Konumu (Karlıklı, 1999)[45]

Banguoğlu (akt. Karlıklı 1999: 58) anayasanın Türkçe olarak yazılmasını savunurken, günümüzde genç nesillerin dilinde Osmanlıcanın artık kullanılmadığını ve edebi ve yaygın dilin giderek Türkçeleştirildiğini belirtir. Osmanlıcanın sadece resmî belgelerde yer aldığını, hukuk eğitiminde ise artık kullanılmadığını vurgular. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Osmanlıcayı

[45] Karlıklı'dan (1999: 56-58) görselleştirilmiştir.

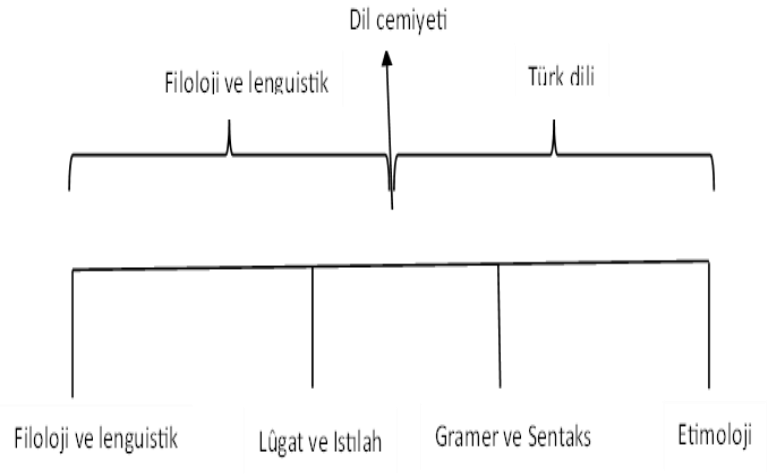
resmi dil olarak terk etmesiyle birlikte, milletin beş asırdır kullandığı dilin nimetlerinden mahrum bırakan bu yapay dilin sona ereceğini ve Türk yazı dilinin ana kaynağına döneceğini ifade eder.

Osmanlı Dönemi (Erken Dönem)	Arapça ve Farsça etkisi
Tanzimat Dönemi (1839-1876)	Arapça-Farsça etkisi
	Batı kökenli terimler
	Dilde sadeleşme fikri
	Batı'nın teknolojisi ve terim sorunu (matbaa, gazete, dergi gibi)
I. Meşrutiyet Dönemi (1976-1878)	Zorunlu dil olarak Türkçe
	Dilde sadeleşme
II. Meşrutiyet Dönemi (1908-1920)	Zorunlu dil olarak Türkçe
	Dilde sadeleşme (eğitim, öğretim ve devlet dili)
Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923)	Bilinçli Türkçeleştirme hareketi
Cumhuriyet Dönemi (1923-)	Dilde sadeleşme
	Sistemli olarak terim düzenleme çalışmaları
	Resmi dil politikaları
	Yazı devrimi
	TDK'nin Kurulması (1932)
	Dil Devrimi (1932)
	TDK Kurultayları ve Terim Sözlükleri

Şekil 19. Türkçenin Sadeleşme Serüveni ve Paradigma Değişiklikleri

Dil Devrimi'ni (1932) Korkmaz (1963: 33), Türkçenin "yabancı dillerin boyunduruğundan" kurtulması adımı olarak görmekte ve Türkçenin kendi diline "kavuşma davası" olarak tanımlamıştır. Korkmaz'a göre Dil Devrimi kendi içinde evrelerden oluşmaktadır. Bu evrelerden ilki "Yazı Devrimi"dir (1928). Yazı devriminden sonra Dil Devrimi gelmektedir. Yazı devrimi, dildeki kullanılan yabancı sözcüklerin bırakılmasını sağlamıştır (Korkmaz, 1963: 35-47).

Hatiboğlu (1974) Atatürk'ün Dil Devrimi kapsamında TDK'nin hangi bilim alanı ile hangi alanlarda çalışmalar yapacağına dair bilgilere yer vermiştir.

Şekil 20. Atatürk'ün TDK Tasarısı (Korkmaz, 1963: 53)

Ayrıca Korkmaz (1963) Atatürk'ün Şekil 20'deki tasarısından[46] yola çıkılarak I. Türk Dil Kurultayı'nda (26 Eylül 1932) "7 maddelik" çalışma planı yapılmıştır. Bu bağlamda TDK'nin izlediği yollardan ilki "Türk dili üzerinde devrimcilik ruhu ile yapacağı çalışmalar", diğeri ise "bilim çalışmalar"dır (1963: 59). Korkmaz (1963) bu doğrultuda yapılan araştırmaların "derleme", "tarama", "sözcük türetme" hakkında deneme niteliğinde olduğunu; bu denemelerin hedeflenen sonuçlara ulaşılamadığını ifade etmiştir (1963: 59-60).

Korkmaz (1963: 59-60) TDK'nin zorlandığı konulardan birinin de terimler olduğunu söyler. Terim üzerine yapılan çalışmalar sonucunda "32.302" terimin mevcut olduğu tespit edilmiştir. TDK terim çalışmaları kapsamında Terim-Sözlük Kolu oluşturmuş, 16 farklı bilim alanına ayrılan bu kol, ayrıca terimler hakkında çalışma yapmak üzere tasarlanmıştır. Hatiboğlu (1974: 198) ve diğer araştırmacılara göre I. Türk Dil Kurultayı'nda terim fazlalığından dolayı Terim Kolu ve Sözlük Kolu birbirinden ayrılmıştır.

I. Türk Dil Kurultayı'nda TDK'nin izlediği ikinci çalışma yolu olan *bilim çalışmaları* "Türk dilinin başka diller ile karşılaştırılması; Türk dilinin tarihten öncesi ve tarihi devirleri; genel dilbilim ve etimoloji çalışmaları" üç konularına yoğunlaşmışlardır (Korkmaz, 1963: 60). Bu

[46] 26 Eylül ve 5 Ekim 1932'de bir araya gelen I. Türk Dili Kurultayı TDK'nin sözlük, terim, dilbilgisi, sözdizimler, derleme, köken bilgisi, yayın, dil bilimi ve dilbilim adları ile altı kol hâlinde çalışmaların yürütülmesi kararlaştırılmıştır (TDK, 28 Mart 2024).

Kurultay'da bilim alanına ait terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunması TDK'nin görevi sayılmıştır (Tarikdaroğlu, 1994: 7).

18 Ağustos 1934'te toplanan II. Türk Dil Kurultayı'nın "genel yazman" raporunda TDK'nin terim çalışmaları detaylı şekilde sunulmuştur (Korkmaz, 1963: 59). Tarikdaroğlu (1994: 7), Hatiboğlu (1974: 198-199) ve Korkmaz'a (1963: 65) göre II. Türk Dil Kurultayı, terimler bağlamında çalışmaların "öz Türkçe kökler" ve "ekler" ile gerçekleştirilmesini temel almıştır. Öz Türkçe terimlerin "ders kitaplarında" ele alınması görevi Yeni Merkez Heyeti'ne verilmiştir (Tarikdaroğlu, 1994: 7). Ayrıca bu Kurultayda mecburiyet halinde, bilim alanındaki terimlerin "yabancı dillerden" alınmayacağı, ihtiyacın "eski diller"den karşılanabileceğini dile getirmiştir (1994: 7).

Öz Türkçecilik bağlamında Levend (1973: 37), öz Türkçeciliğin "tasfiyecilik" olmadığını belirtmekte ve dilde bulunan yabancı sözcükleri tamamen atmanın imkânsız olduğu dile getirmektedir. Öz Türkçe için önemli olan yabancı dildeki sözcüklerin "salgınından kurtularak" Türkçenin özgün dil yapısını oluşturabilmesidir (Levend, 1973: 63).

Fakat Levend'e göre (1973: 66-67) öz Türkçe olarak nitelenen şey sadece yabancı sözcüklerin karşılıklarını terk edilmesiyle oluşan "sade Türkçe" değildir. Öz Türkçeciliğin, tasfiyecilik olarak tanımlanamayacağını dile getiren Levend dilimizdeki yabancı sözcüklerin hemen atılamayacağı ve bu sözcüklerin belirli koşullara göre kullanılabileceğini belirtmiştir.

Benzer düşünceler ortaya koyan Eker (2013: 75) ise Dil Devrimi'yle teklif edilen Türkçe terimlerin dört farklı şekilde (olduğu gibi kullanım, kullanım alanı olmayan, farklı anlamlar, Arapçaları yerine batı dillerindeki karşılığın tercih edilmesi) gelişme gösterdiğini söylemiştir.

24 Ağustos 1936 yılında III. Türk Dil Kurultayı'nın toplanma konusu birçok araştırmacı için (Tarikdaroğlu, 1994: 8; Eker, 2013: 73-74; Boz, 2018b: 1596; Korkmaz, 1963: 65) esasen "Güneş Dil Teorisi" sebebiyledir. Eker'e göre (2013) III. Türk Dil Kurultayı'ndaki terim düzenlemeleri bağlamında ilk olarak matematik ve geometri terimleri yeniden gözden geçirilmiştir. Bu Kurultayın amacı yabancı dildeki terimlerin Türkçede kullanılması önüne geçmektir (Eker, 2013: 73-74).

Ayrıca Hatiboğlu'na göre (1974: 195-199) III. Türk Dil Kurultayı "ilköğretim" ve "ortaöğretim" gereksinimlerine dönük kararları içermektedir. Kurultayda Eker (2013: 74) ve diğer araştırmacılara için (Tarikdaroğlu, 1994: 8; Boz, 2018b: 1596) "Arapça terimlerin kökenlerinin

Türkçeleşmesine", "batı kökenli terimlerin" ise aynı şekilde kullanılması kararları alınmıştır. Hatiboğlu (1974: 199) Atatürk'ün "terim devrimini" matematik terimleri ile yaptığını dile getirmiştir. Korkmaz (1963: 72) ve Hatiboğlu (1974: 198-200) da Atatürk'ün, "ortaöğretim" terimleri üzerine ağırlık verdiğini ve "matematik" terimlerine daha çok ilgi gösterdiğini belirtmişlerdir.

Koçak (2005: 21) ve Hatiboğlu (1974: 200) için Atatürk, ülkedeki terim çalışmaları hakkında bilgi edinmek için 1937 yılında Sivas'ta bulunduğu sırada Sivas Kongresi'nin yapıldığı liseye giderek, 9. Sınıf "geometri" dersindeki terimlerin Arapça olması bakımından öğrencileri zorladığını fark etmiş ve Arapça geometri terimlerini Türkçeleştirerek öğrencilere anlatmıştır. Bu olaydan sonra Atatürk, okul kitaplarının yeniden düzenlenmesini ve ilgili terimlerin Türkçeleşmesini sağlamıştır.

IV. Türk Dil Kurultayı 10-12 Ağustos 1942 yılında toplanmıştır. Yüksekokul terimleri, üniversite komisyonları tarafından incelendikten sonra TDK tarafından kontrol edilmiştir (Karaman, 2017: 38). Ardından da V. Türk Dil Kurultayı 26 Kasım 1945 yılında toplanmıştır. Tarikdaroğlu'na (1994: 9) göre V. Türk Dil Kurultayı'nda daha çok dilbilgisi üzerine çalışmalar yapılmış ve "bilim dallarına ait terim" listeleri hazırlanmıştır. V. Türk Dil Kurultayı'nda terim alanında sözlükler de yayımlanmıştır. Uysal (2013) 1932 -1950 yılları arasında farklı alanlarda yayımlanmış sekiz terim sözlüğüne şu şekilde yer vermektedir: "*Bitkibilim Terimleri (Botanik)* (1948), *Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (1949), *Dirilbilim (Biyoloji) Terimleri* (1948), *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğü* (1948), *Felsefe ve Gramer Terimleri* (1942), *Tarım Terimleri I* (1949), *Teknik Terimler I* (1949), *Türe Terimleri* (1948)" (Uysal, 2013: 248; Tarikdaroğlu, 1994). Bu sözlükler arasında 1949 tarihli *Dilbilim Terimleri Sözlüğü* TDK tarafından dilbilim alanında yayımlanan ilk terim sözlüğü olmuştur.

VI. Türk Dil Kurultayı 19 Aralık 1949 yılında toplanmıştır. VI. Türk Dil Kurultayı'nda bilim alanlarından sorumlu "Bilim Kurulu" kurulmuştur (Tarikdaroğlu, 1994: 9). Bu kurultayın toplanma amacı, uzmanlaşmış kişilerin, farklı bilim alanlarında terimler (*tarih öncesi*, *tarih, etnografya, antropoloji, güzel sanatlar, müzik, yüksek coğrafya terimleri, tarım* ve *askeri* alanlar) üretmektir (Tarikdaroğlu, 1994: 9). Uzman kişiler, terimler üzerine yöntemler uygulamak için belirli terim çalışma aşamalarından söz etmişlerdir. Bu kurultay doğrultusunda terim yapmada izlenecek yol şu şekildedir:

> "Terimlerin Fransızca, Osmanlıca, eğer varsa, Türkçelerini sıralayan bir liste oluşturulur; uzmanlarla birlikte ödünçlemelerin Türkçedeki eşdeğerleri tespit edilir; ödünçlemeler ve Türkçe eşdeğerlerinden oluşan liste ilgili bilim dalındaki uzmanların görüşü alınarak onaylatılır; onaylanan liste profesörlere ve uzmanlara gönderilerek dar soruşturma yapılır; dar soruşturmadan geçen liste daha sonra öğretmenlere gönderilerek geniş soruşturma yapılır; liste uzmanlarla birlikte yeniden gözden geçirilerek son durumuna getirilir" (Levend'ten akt. Karaman, 2017: 37).

VII. Türk Dil Kurultayı, 18 Temmuz 1954 yılında bir araya gelmiştir. VII. Türk Dil Kurultayı'nda, VI. Türk Dil Kurultayı'na konu edinilen terim çalışmaları tekrar ele alınmıştır. Ayrıca bu kurultayda halk dilinde kullanılan terim özelliğine sahip "sözler taranıp bölümlere" ayrıldıktan sonra "aile bilgisi", "av" ve "deniz sporları terimleri" bir araya getirilmiş, "teknik terimler" üstüne çalışmalar devam etmiştir (Tarikdaroğlu, 1994: 9-10).

VIII. Türk Dil Kurultayı, 01 Temmuz 1957 yılında toplanmıştır. Bu kurultayda da özellikle "ortaöğretim terimleri" dikkate alınarak çalışmalar devam ettirilmiştir (Tarikdaroğlu, 1994: 10; Hatiboğlu, 1974: 200-201). VIII. Türk Dil Kurultayı'nda biyoloji, coğrafya, fizik ve matematik" bilim dallarının terimleri incelendikten sonra eksiklikler tamamlanmış, "tanım terimleri" de söz konusu terim listelerine ilave edilmiştir (Tarikdaroğlu, 1994: 10; Hatiboğlu, 1974: 200-201).

Son kurultaylarda (11 Temmuz 1960; 08 Temmuz 1963; 08 Temmuz 1966; 04 Temmuz 1969) ise bilim dallarına ait terim sözlük çalışmaları ortaya konulmuştur:

> "Tiyatro Terimleri Sözlüğü (1966), Medeni Hukuk Terimleri Sözlüğü (1966), Fizik Terim Sözlüğü, Askerlik Terimleri Sözlüğü, Ağaçişleri Terimleri Sözlüğü (1968), Sanatlar Terimleri Sözlüğü, Uçantop, Alantopu, Masa Topu Terimleri Sözlükleri"dir (Tarikdaroğlu, 1994: 10).

Günümüzde yabancı dillerden ödünçlenen terimlere Türkçe karşılık bulma süreci hala devam etmektedir. Birçok terim hala çoğunlukla yabancı kökenlidir. Yaman (2006: 62) ve Zülfikar'a göre (2011: 20) Cumhuriyet döneminde Dil Devrimi'ne kadar Türkçe "terim" sözcüğü kullanılmamakta, Dil Devrimi öncesinde ise "terim" sözcüğü için kökeni Arapça olan "ıstılah" sözcüğü kullanılmaktadır. Zülfikar'a göre (2011: 20) terim sözcüğüne karşılık olarak kullanılan Arapça kökenli "ıstılah" sözcüğünün çoğul biçimi olan "ıstılahat" sözcüğü "ıstılahat-ı fenniyye", "ıstılahat-ı edebiyye" olarak Cumhuriyetin ilk dönemine kadar kullanılmış ve 1934 yılında "Istılah Çalışmalarının Verimi" adlı yazısı "Türk Dili" dergisinde yayımlanmıştır. Hatta TDK'nin 1998 tarihinde yayınladığı *Türkçe Sözlük'*ünde terim karşılığı olarak "ıstılah" maddebaşı kullanılmıştır (Yaman, 2006: 63).

Yaman (2006: 71-72) ve diğer araştırmacılar için (Şahin, 2006: 127; Pilav, 2008: 270) yabancı terimlere karşı izlenilen yol, Türkçede bugün terimlerin sadece "Türkçeleştirme" düzeyindedir. Yavuz ve Gürlek (2012: 3251) için terimlerde Türkçeleşme önemlidir; terimler Türkçeleşmesi Türkçenin "bilim dili" olmasına katkı sağlamaktadır.

Terimlerin Türkçeleştirilmesi noktasında TDK'nin kullanmış olduğu terimlerin Türkçe olması önem arz etmektedir. Çünkü TDK'nin desteği terim çalışmalarına önemli bir katkı sağlamaktadır. Terim konusunda TDK'nin çalışmaları "Türk Dili" ve "Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten" adlı dergilerde geçmişten günümüze hala devam etmektedir. Terim üzerine çalışmalar yürüten TDK yayınladığı terim sözlükleri ile de önemini korumaktadır. Bu terim sözlüklerini Eker (2013: 77) şu şekilde sıralamıştır: "*Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, Diş Hekimliği Terimleri Sözlüğü, Ekonometri Terimleri Sözlüğü, Hemşirelik Terimleri Sözlüğü, İktisat Terimleri Sözlüğü, İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü, Tıp Terimleri Sözlüğü, Uluslararası İlişkiler Terimleri Sözlüğü, Mühendislik Terimleri Sözlüğü, İktisat Terimleri Sözlüğü*". Uysal (2013: 53-54) bu sözlüklere "*Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Gramer Terimleri Sözlüğü, Felsefe Terimleri Sözlüğü, Fizik Terimleri Sözlüğü ve Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüklerini*" de eklemiştir.

TDK'nin *Dil Bilgisi ve Dil Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu*, *Terim Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu* dışında *Türkiye Bilimler Akademisi* (*TÜBA)*, *Türk Standartları Enstitüsü*[47] *(TSE)*; üniversite bazında da Hacettepe Üniversitesi *TermTÜRK* projesi önemli terim çalışmalarındandır.

Özetle terim sorunu, toplumsal ve siyasal değişimlere bağlı olarak geçmişten günümüze kadar devam eden bir sorun olmaktadır. Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine kadar yabancı kaynakların temel alınması ön planda iken Cumhuriyet döneminde ulus devlet anlayışı doğrultusunda "Türkçe terim yapma" görüşleri yaygınlaşmıştır (Zülfikar, 2011: 1). Fakat bu görüşün devamlılığı çeşitli sebeplerle sağlanamamıştır. Dilden ihraç edilen "Doğu kökenli" terimler yerine kullanılması planlanan ancak Türkçe terim üretilememe durumunda "Batı kökenli terimler"in tercih edilmesi (Zülfikar, 2011: 1) başka bir soruna sebep olmuştur. Bilim insanlarının araştırma yaptıkları "yabancı dilin" terimlerini çalışmalarında kullanması, terim farklılıkların oluşmasına zemin hazırlamıştır (Zülfikar, 2011: 1).

[47] Türk Standartları Enstitüsü, 16 Ekim 1954 tarihinde kurulmuştur.

Günümüzdeki terim sorunları, sadece akademik düzeyde değil eğitim alanında da tartışmalı bir konumdadır. Eğitimdeki ders kitaplarına konu olan kavramların ve terimlerin fazlalığı terim karışıklığına yol açmıştır. Eğitim alanı ile ilgili çalışmalar yapan MEB ve YÖK'ün terimlere karşı farklı anlayışlara sahip olması, terim birliğinin sağlanması önünde bir engel teşkil etmektedir (Zülfikar, 2011: 19).

İKİNCİ BÖLÜM

TERİMBİLİMİN TARİHSEL ARKAPLANI VE DİĞER DİSİPLİNLERLE İLİŞKİSİ

2.1. Terimbilim Nedir?

Terimbilimi[48] (İng. terminology[49]), anlambilim, sözlükbilim, göstergebilim gibi diğer dilbilimsel çalışma alanları ile ilişkili bir disiplindir. Bu çok yönlü ilişki, terimlerin sadece belirli bilim alanına ait unsurlar olmamasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar terimbilimi çoğunlukla dilbilimsel bir çerçevede değerlendirilse de diğer disiplinlerdeki[50] terimleri de kapsadığı için esasında doğrudan bilim ile ilişkilidir.

Felber (1984: 35) de çalışmasında terimbilimini, sözcükleri karşılayan "adlandırma" (İng. nomenclature[51]) dizgesi olarak tanımlar. Felber çalışmasında terimbilimi üç kavram ile ilişkilendirir. Bu kavramlar, **alanı** işaretleyen terimbilimi, terimlerin temsilleri olan **ilgi alanı** ve disiplinlerarası ilişkisini temsil eden **bilgi alanı**dır. Bu ilişki terimbilimin tanımını da kapsamaktadır. Bu doğrultuda Felber (1984: 2) için terimbilimi hem belirli bir bilim alanına ait sözcükleri karşılayan terimlerin bütünü hem de belirli bir bilim alanına ait terimlerin ortaya çıktığı, üretildiği alandır. Hatta Felber (1984: 31), terimbilimde üç ana yaklaşımın varlığından söz eder. Bunlar: **felsefi**, **dilbilimsel** ve **konu alanına** yönelik yaklaşımlardır. Ayrıca Felber (1984: 12-13) terimbilim çalışmalarını yedi farklı aşamada değerlendirmiştir:

> "Belirli bir konu alanındaki kavramlara atanan terimlerin toplanması ve kaydedilmesi; bir konu alanı için bir kavram sisteminin bulunması, oluşturulması veya standartlaştırılması; bir kavram-terim atamasının bulunması veya standartlaştırılması, yani bir terimin bir kavrama atanması veya tam tersi; kavramların açıklamalar veya tanımlar aracılığıyla tanımlanması veya tanımların standartlaştırılması; terminografik verilerin (terimbilimi ve ilişkili veriler, terimler, tanımlar, açıklamalar, bağlamlar, kavramsal ilişkileri diğer dillerdeki karşılıklar, kaynaklar, kayıt verileri gibi) kaydedilmesi; çok dilli terimbilimi çalışmalarında ek

[48] Bu çalışmada *terminoloji* terimi yerine *terimbilimi* terimi tercih edilmiştir.
[49] Terimbilimi kökeni üzerine açıklama yapan Koçak (2005: 14), ilgili terimin Latince *terminus* anlamına gelen terim ve mantık anlamına gelen (İng. log kısalt.) logic sözcüklerinin birleşimi olduğunu ifade eder.
[50] Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)'nün girişimiyle kurulan Uluslararası Terminoloji Ağı TermNet (akt. Sager, 1990: 4) terimbilimi, belirli bir bilim alanına ait terimlerin hem dilbilimsel hem de disiplinlerarası bir kavram olarak tanımlamaktadır.
[51] Karaman'a göre (2017: 21) *nomenclature* sözcüğünü Andreas Versalius (1514-1564) anatomi alanında ilk kez kullanmıştır.

olarak farklı dillerdeki kavramların karşılaştırılması, kavramların eşdeğerlik derecesinin belirlenmesi ve eşdeğer terimlerin bulunması."

Khurshid vd. (1992: 269) çalışmalarında terimbilimin bileşenlerini oluşturan iki temel sorundan bahsetmişlerdir. Bu bileşenler terimbilimin tanımını da kapsamaktadır. Bu sorulardan ilki "terimbilimi kimin içindir?" diğeri ise "terimbilimin amacı nedir?" sorularıdır. İlgili sorulara verilecek yanıtlar hem terimbilimin doğasını hem de terimbilimin amacını ortaya çıkaracaktır. Khurshid vd. (1992: 269) bu soruların yanıtının ortaya çıkması için iki terimbilim türüne ihtiyaç olduğunu dile getirirler. Bunlardan ilki alandaki uzmanlaşmış kişiler için ortaya konulan *kural koyucu terimbilimi* (İng. prescriptive terminology), diğeri ise çevirmenler için ortaya konulan *betimleyici terimbilimi* (İng. descriptive terminology)dir.

Bessé (1994: 135-138) için terimbilimi, belirli bir bilim alanına ait sözcüklerin uygulamalı ve kuramsal gerçeklerini ifade etmede uzmanlaşmış kişiler tarafından kullanılan terimler kümesidir. Ayrıca Bessé, terimbilimi beş temel anlam etrafında açıklar. Bunlar: *terimler kümesi* (Fr. ensemble de termes); *atama-adlandırma* (Fr. la désignation); *açıklama* (Fr. la description); *çalışma-araştırmalar* (Fr. les études et les recherches); *genel* ve *teorik terimbilimi* (Fr. terminologie générale et théorique)dir.

Cabré (1994: 595) terimbilimi sınırlı bir bilim alanına özgü uzmanlaşmış gerçekliği veya sözcüğü adlandırmak için kullanılan alan olarak tanımlamaktadır. Cabré'nin (1999: 1) diğer bir terimbilim çalışmasında ise 1930'lu yıllardan itibaren terimbiliminin kendi içinde bir sistematiğe sahip olduğunu dile getirir. Cabré (1999: 32) terimbilimi bilim alanına ait özel sözcükleri adlandıran, dilsel veya disiplinlerarası alan olarak nitelemektedir. Fakat Cabré'ye göre (1999: 6) bazı uzmanlar müstakil bir disiplin olarak terimbilimi kabul etmemekte ancak terimbilimin kuramsal olduğu noktasında bu uzmanlar görüş birliğine sahiptir. Ayrıca Cabré (1999: 32), terimbilim sözcüğünün üç farklı kavramı ifade ettiğini belirtir:

"a. Terimlerin incelenmesini yönlendiren ilkeler ve kavramsal temeller (bütünsel bağlamında);

b. Terminografik çalışmada kullanılan yönergeler (yöntemsel);

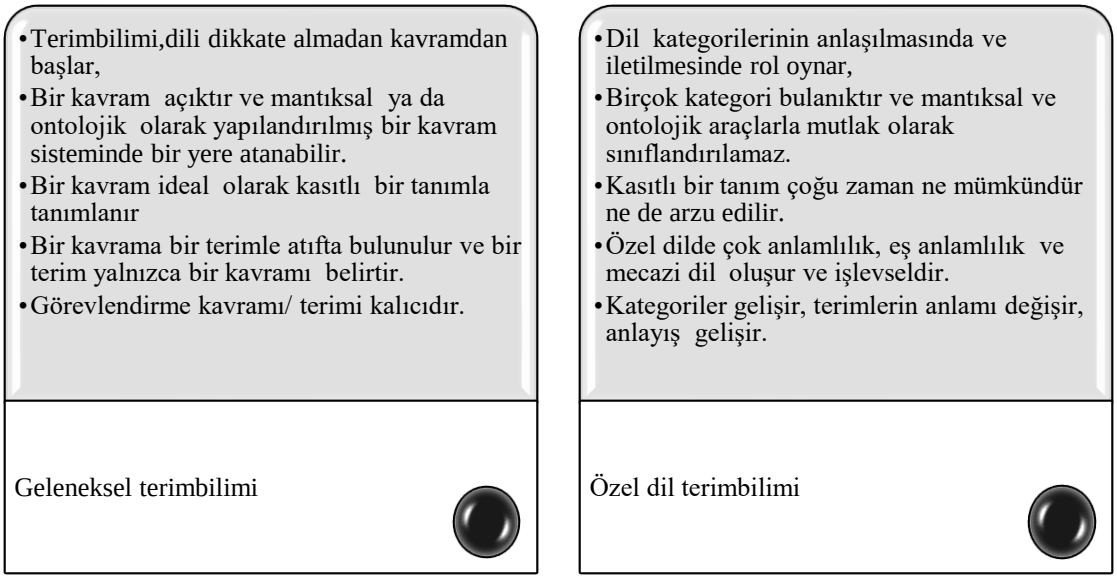
c. belirli bir özel konunun terim kümesi (belirli bir bilim alanın terim bütünü)."

Diğer yandan terimbilimin bir bilim dalı olması, adlandırma süreci, uygulama alanı ve diğer disiplinlerle ilişkisinin yanı sıra siyasal ve toplumsal yönüne vurgu yapan Cabré (1999: 6) için terimbilim kimi uzmanlar için politik ve ekonomik hedefler ile ilişkili bir çeşit "uygulama"dır.

Rey (1995: 11) terimbilimin hem "adlarla" hem de "adlandırma" süreciyle ilgilendiğini dile getirir. Rey için terimbilimi, "dilsel, bilişsel ve sosyal" süreci kapsamaktadır (1995: 117). Bu terimbilim süreçlerini farklı yaklaşımlar çerçevesinde değerlendiren Rey (1995: 47) terimbilimsel ilişkileri **felsefi**, **sosyolojik** ve **kültürel** olarak üç tematik yönden de incelemektedir. Rey, terimbilimin amacının toplumsal ve kültürel olduğunu söyler (1995: 85). Terimbilimin toplumsal ve kültürel amaçları dışında *açıklama* (İng. description), *aktarım* (İng. transmission) ve *standartlaşma* (İng. standardisation) amaçları dilbilimsel gereksinimleri de karşıladığını belirtir (Rey, 1995: 97). Felber'e (1984) benzer Rey (1995: 86) de terimbilimin belirli aşamalardan oluştuğunu açıklar. Bu aşamalar *sınırlama* (İng. restriction), *gruplandırma* (İng. classifying), *ayrıştırma* (İng. distinguishing), *bölme* (İng. segmenting), *tespit etme* (İng. determination), *tanımlama* (İng. definition) gibi işlevlere karşılık gelmektedir.

Temmerman (2000: 230) çalışmasında terimbilimi kuramsal yöntemler ve ilkelerle ilgilenen bir disiplin olarak tanımlamaktadır. Felber (1984) gibi Temmerman (2000: 12-14) da terimbilimin süreçlerini "kavram ilişkilerin ve kavram sistemlerin belirlenmesi, oluşturulması, açıklanması, bir kavrama bir terim atanması, terimlerin tanımlarının sözlükler ve terimbilimi veritabanlarında kaydedilmesi" aşamalarıyla açıklamaktadır. Bu doğrultuda bir kavrama bir terim atama, terimbilimi süreçlerini kapsayan özelliktir. Bu özellik, geleneksel terimbilimi süreci için de geçerlidir. Geleneksel terimbilimi, kavramları dilden bağımsız şekilde inceleyerek bir kavrama bir terim atama yönündeki temel önermeye bağlıdır.

Temmerman (2000: 16) *geleneksel terimbilimi* (İng. traditional terminology) ve *özel dil terimbilimi* (İng. specific terminology) arasında karşıtlığın söz konusu olduğunu karşılaştırarak göstermiştir:

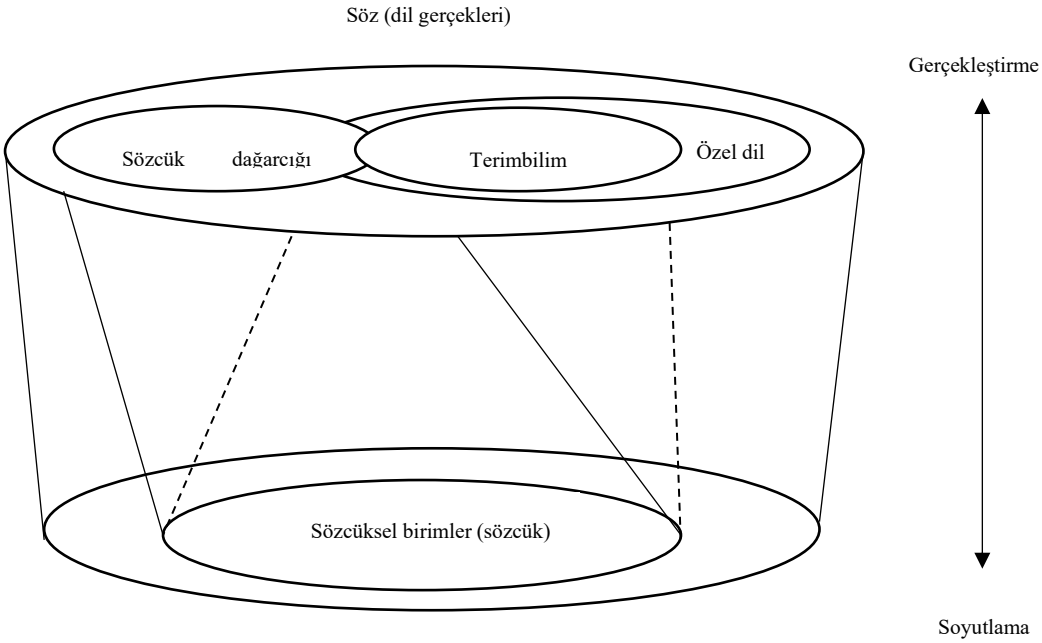
Şekil 21. Geleneksel Terimbilimi ve Özel Dil Terimbilimi Karşıtlığı (Temmerman, 2000)[52]

Anlamsal açıdan terimbilim ve kavram ilişkisi üzerinde duran Suonuuti'ye (2001: 12) göre terimbilimi, "bilginin" düzenli hale getirilmesini ve geçişini sağlayan kapsamlı bir alandır ve ana ögesi "kavram"dır.

Terimbilimin tanımı Pavel ve Diane (2001: i) için sınırlı bir anlam alanına sahip "özelleşmiş dillerdeki" sözcük ve terimlerin belirli bir bilim alanında incelenmesini sağlayan disiplindir. Pavel ve Diane (2001: 18-19) için terimbilimi kavram sistemindeki bir kavramın hem adı hem de *tasarımı* (İng. designation) olabildiğini ifade eder. Pavel ve Diane göre (2001: 1) terimbilimin temel amacı, terimleri özel alanda kullanılan bilgi olarak gruplandırmak ve bilimsel bir alana ait duruma getirmektir. Terimbilim, bir bilim alanına ait ya da bir "toplumsal varlığa ait" özel sözcük dizgelerini bilimsel bağlamda ele alan bir sistemler bütünüdür (Pavel ve Diane, 2001: 119).

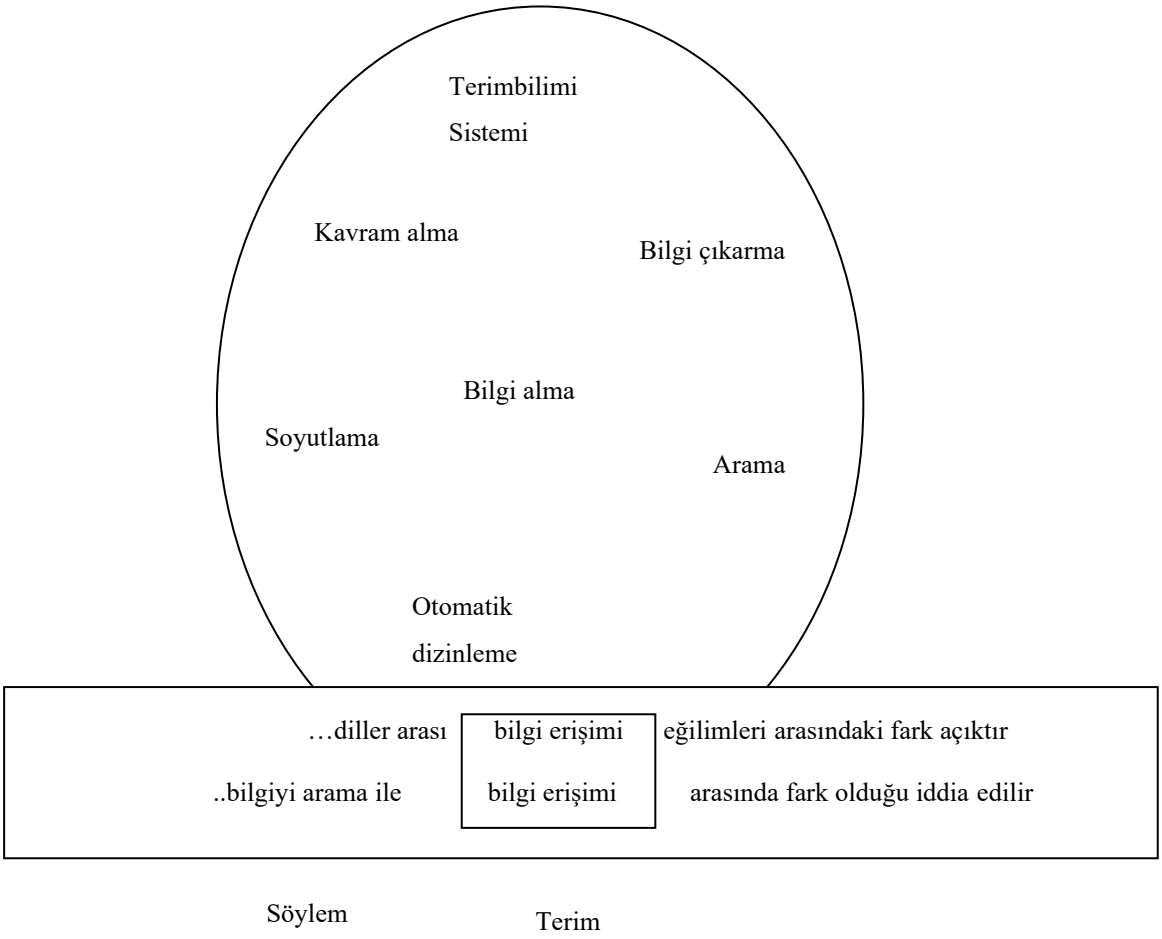
Pavel ve Diane'nin (2001) terimlerin toplumsal özelliklerine yaptıkları vurguyla ortak paydada buluşan Kageura (2002: 22-30) için terimbilimi, görgül bir unsur olarak gerçekleşmesi için "mantıksal yapıya" sahip sözcükler ile kanıtlanması gereken bir sürece karşılık gelir. Sözcükler nitelikleri bağlamında biçimsel olarak terimlere eşdeğerdir. Sözcüksel unsurlar "somut bir toplumsal varlığa" sahiptir (Kageura, 2002: 12). Terimler ise belirli bir alandaki iletişim esnasında kendini göstermektedir.

[52] Temmerman'dan (2000: 16) görselleştirilmiştir.

Şekil 22. Terimbilimin Dil Sistemi İçindeki Yeri (Kageura, 2002: 13)

Kageura (2002) Şekil 23'te terimbilimin kapsamını, sürecini açıklarken terim ve söylem ilişkisindeki farklılıklarına da değinmiştir. Şekil 23'te gösterge boyutu terimbilim ile ilişkilidir. Çünkü terimbilim kavramları ve terimleri adlandırmada yardımcı olmaktadır. Terimlerin tanımlanmasındaki yol iletişimsel, bilişsel ve dilsel boyutlar terimbilimin ilişkisini açık bir şekilde ortaya koymasına yardımcı olur. Terimbilimde belgelendirme, verilerin otomatik dizinleme biçiminde bir düzen içinde kaybolmadan ulaşılabilecek bir arşive sahiptir. Terimbilimi kaynak olarak referanslara göre hareket etmekte ve bu veriler terminologlar tarafından işlenmektedir.

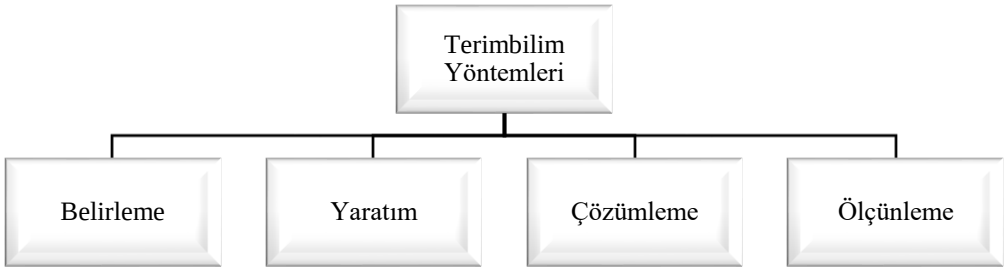
Şekil 23. Terim, Söylem ve Terimbilimi Arasındaki Farklılık (Kageura, 2002: 33)

Alberts (2006) için terimbilim, terimlerin oluşum süreci, bir araya getirilmesi, açıklanması, sunulması, yayılması çerçevesinde gelişen bir uygulama alanıdır. Terimbilim, belirli bir bilim alanına ait "teknik bir sözcük dağarcığına" sahip olmasından dolayı terimler "koleksiyon" olarak bir bütünü de işaret etmektedir (Alberts, 2006).

Türkçe alanyazınında da terimbilimi tanımları mevcuttur. Terimbilimi çalışmaları için önemli bir isim olan Vardar'a göre (1980: 385) terimbilimi uygulamalı bir disiplindir. Vardar (1980: 385) için terimbilimi özel bir faaliyet alanına sahip ve belirli bir bilim dalındaki özel sözcüklerin, uzmanlar arasında iletişimi[53] sağlayan ana unsur olarak kullanılması sonucu sistematik bir hale gelmiştir. Vardar'a göre (1980: 386) sözcük ve kavramların adlandırılması, disiplinlerarası

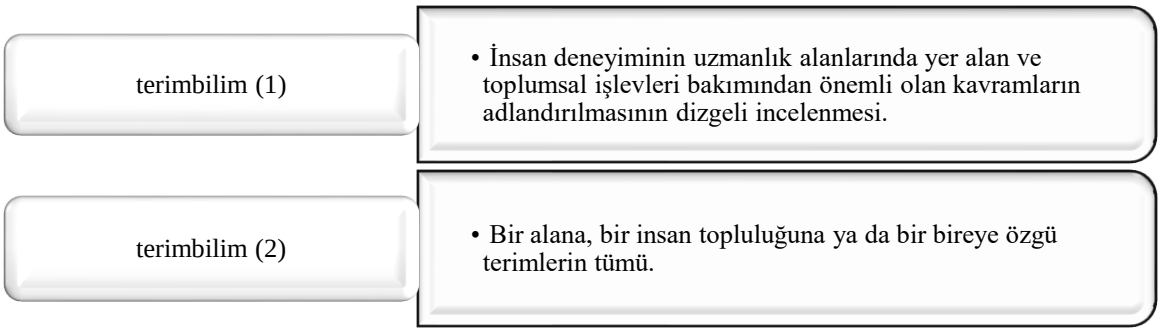
[53] Vardar (1980) *iletişim* sözcüğü yerine *bildirişim* terimini kullanmayı tercih etmiştir.

ilişkisi, çevirisi, belgelendirilmesi terimbilimi açısından öneme sahiptir. Ayrıca Vardar (1980: 387-388) terimbilimin temel yöntemlerini dört farklı aşamada ele almıştır.

Şekil 24. Terimbilim Yöntemleri (Vardar, 1980)[54]

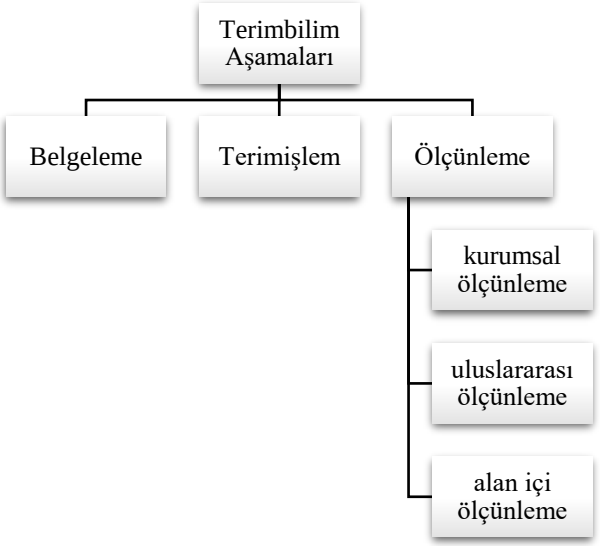
Yaman'a göre (2006: 64-65) terimbilim, diğer disiplinler ile ilişkili, bilimsel çalışmaların ötesinde "toplumsal" ve "örgütsel" faaliyetleri içeren bilim dalıdır. Yaman (2006: 61-62) 1970'li yıllarda Quebec'te Quebec Fransız Dili Dairesi (Office de la Language Française) tarafından terimbilim tanımı üzerine çalışmalar yürütüldüğünü belirtmekte ve Fransız Dili Dairesi tarafından bir terimce yayımlandığını belirtmektedir. Bu terimcede maddebaşı olarak terimbilimin tanımı ve sıklıkla hangi anlamda kullanıldığı gösterilmiştir. İlgili tanımda, terimbilim toplumsal bağlamda da ele alınmıştır.

Şekil 25. Terimbilim Tanımları (Yaman, 2006)[55]

Yaman (2006: 65-67) terimbilim çalışmalarının üç aşamada gerçekleştiğini belirtmiştir. Bunlar: "belgeleme", "terimişlem" ve "ölçünleme"dir. Ölçünleme de kendi içerisinde üç aşamada gerçekleşir: "kurumsal ölçünleme", "uluslararası ölçünleme" ve "alan içi ölçünleme"dir.

[54] Vardar'dan (1980: 387-388) görselleştirilmiştir.
[55] Yaman'dan (2006: 61-62) görselleştirilmiştir.

Şekil 26. Terimbilim Aşamaları (Yaman, 2006)[56]

Akşehirli (2008: 57) ise terimbilimin bağımsız bilim dalı olup olmaması noktasında farklı yaklaşımların var olduğunu dile getirmiştir. Fakat Akşehirli, terimbilimin uygulamalı bir disiplin olması noktasında araştırmacılarla aynı görüştedir. Akşehirli terimbilimin temel ilkesini "bir kavramın tek gösteren ve tek anlamlılık biçiminde kullanılması" olarak dile getirir (2008: 112).

Ergenekon (2015: 12) için terimbilimi, belirli bir alana ait (yerleşik olduğu konusunda) bilimsel bir disiplindir. Kahraman (2018: 663) ise terimbilim sözcüğünün iki anlamsal boyutu olduğunu dile getirmiştir. Bunlardan ilki, bilimle ilgili faaliyetlerin tümünde kullanılan özel sözcükler iken diğeri bilim alanlarında kullanılan sözcükler sistemidir.

Çeşitli uzmanlık sözlüklerinde maddebaşı olarak *terimbilim* (İng. terminology) terimbilim üzerine araştırmacıların ifade ettiklerine benzer biçimde tanımlanmıştır. Demir ve Acar'ın (1997: 220) *Sosyal Bilimler Sözlüğü*'nde, Kocatürk'ün (1986: 765) *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*'nde, Çotuksöken'in (1992: 186) *Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü*'nde, TDK'nin (2011: 2330-2331) *Türkçe Sözlük'*ünde ve TÜBA'nın (2011: 1128) *Türkçe Bilim Terim Sözlüğü*'nde terimbilim, belirli bir bilim dalında terim özelliği kazanmış sözcük ve kavramlar dizininden oluşan uygulamalı bilim dalı şeklinde tanımlanmıştır.

[56] Yaman'dan (2006: 65-67) görselleştirilmiştir.

Hem Türkçe hem de yabancı alanyazınındaki terimbilim tanım ve açıklamaları doğrultusunda bu kavram, belirli bir bilimsel konuya ait kavramların adlandırılması, tanımlanması, açıklanması, sınırlandırılması ve standartlaştırılması süreçlerini kapsayan; aynı zamanda toplumsal işlevi de bulunan hem kuramsal hem de uygulamalı bir disiplindir.

2.2. Terimbilimin Tarihsel Gelişimi

Terimbilimin uygulamalı ve kuramsal bir disiplin olarak ortaya çıkması ve gelişimi her ne kadar yakın dönemle ilişkilendirilse de terimbilimin kökenini Antik Çağ'a (MÖ 3000–MS 500) kadar götürmek mümkündür. Antik Çağ'da Platon'un eseri terimbilimin ilk örneği sayılabilir. Orta Çağ'da ise Aziz Augustin (354-430) ve Aziz Anselmus (1033-1109) terim üzerine çeşitli yazılar kaleme almışlardır. Rösenansla[57] birlikte terim üzerine bağımsız çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Antik ve Orta Çağ'dan farklı olarak XV. ve XVI. yüzyıllardan itibaren terimbilim müstakil bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rey'e göre (1995: 12-15) terimbilime olan ilgi XVII. ve XVIII. yüzyılda kendini göstermiştir. Yine bu dönemde terimbilime karşı bilinç oluşturan izler Diderot ve d'Alembert'in eserinde mevcuttur. Rey (1995), *terimbilim* sözcüğünün XVIII. yüzyılda kabul edildiğini ve Christian Gottfried Schütz'ün (1747-1832) yazılarında terimbilim sözcüğü, Fransızca *terminologie* biçiminde görüldüğünü söyler. Rey'e (1995: 15) göre terimbilimin, Almanca *terminologisch* biçimi 1700'lü yıllara kadar götürülebilir. Ayrıca terim sözcüğünün modern bağlamda kullanımı İngiltere de yaygınlaşmıştır. Hatta Rey, terimbilimin XIX. yüzyılda tanımının yapılarak açıklandığını belirtmiştir (1995: 117-118).

Terimbilim bir disiplin olarak XXI. yüzyılda artık tamamen bağımsız bir alan olarak görülmektedir (Akşehirli, 2008: 69). Ancak XXI. yüzyılın ikinci yarısından sonra yani 1950'li yıllardan sonra terimbilim gittikçe ilgi görmeye başlamıştır. Ancak bu ilgi devamlı değildir (Cabré, 1999: 2).

Koçak (2005: 8) terimbilim tarihi üzerine çeşitli bilgiler vermektedir. Koçak'a göre modern terimbilim Viyana ekolüne mensup E. Wüster (1898-1977) ve Rus D. S. Lotte (1889-1950)

[57] Rönesans Dönemi (XV-XVI), İtalya'da başlayan ve çeşitli Avrupa ülkelerine yayılan bilimsel ilerleme kaydeden bir dönemdir. Rönesans dönemi, XV. yüzyıl ile XVI. yüzyıllarda "terimler bağımsız bir dal" olarak incelenmiştir (Sağlam, 2007: 169; Zülfikar, 2011: 2).

tarafından başlatılmıştır. Wüster'in 1930'larda yayımladığı "kuralcı" ve "yöntemsel" eseri modern terimbilimin temelini oluşturur (Koçak, 2005: 9). Prag ve Çek ekolleri de terimbilim için önemli olsa da modern terimbilim, daha çok Viyana Okulu etrafında şekillenmiştir.

Terimbilim disiplinlerarası araştırma ve uygulama alanı olarak 1970'li yıllarda daha da geçerlilik kazanmıştır. Bu yıllarda Infoterm, TermNet gibi kuruluşlarda çeşitli terimbilim alanında toplantılar[58] ve sempozyumlar gerçekleştirilmiştir. 1975'teki Infoterm[59] sempozyumu açılışında Wüster terimbilim teorisi için önem arz eden dört önemli ismi şu şekilde açıklamıştır:

> "Özel terimlerin sistematik doğasını ilk düşünen Almanya'dan A. Schloman; dilin sistematik doğasına ilk dikkat çeken İsviçreli dilbilimci F. de Saussure; standartlaşmanın öneminin altını çizen ve ISA'nın arkasındaki temel güç olan Rus E. Dresen; Unesco terminolojilerinin uluslararası ölçekte yayılmasında etkili olan ve ISA'nın arkasındaki temel güç olan İngiliz bilim adamı J. E. Holmstrom'dır" (Cabré, 1999: 5).

1986 yılında terimbilim çalışmaları açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. Fransa'da I. Frankofoni Zirvesi'nde *Le Réseau de néologie et terminologie* (Uluslararası Terimbilim ve Neoloji Ağı) kurulmuştur (Koçak, 2005: 12). Terimbilimi üzerine yapılan akademik çalışmaların yanı sıra günümüzde daha çok çeviri odaklı oluşturulan TermAB[60], TERMIUM[61], EURODICAUTOM[62] ve IATE[63] terim bankaları ve terimbilim kuruluşları mevcuttur.

---

[58] Toplantıların içeriklerinden birinin de adlandırma üzerine olduğundan bahseden Felber (1984: 17) adlandırma üzerine Uluslararası standartların hazırlama aşamasında *Terimbilim* başlığı altında 1936 yılında Viyana, Budapeşte, ön toplantıda hazırlık çalışmaları yapılmış ve ilk içerik olarak *Adlandırma kuralları* altında alt başlık içermekte olduğunu söyler.

[59] Eugen Wüster, 1952'den 1971'e kadar Avusturya Standartlar Enstitüsü (ASI) adına yönettiği ISO/TC 37 "Terminoloji ilkeler ve koordinasyon" sekreterliği'ne devredilmiştir. Infoterm, 1971 yılında UNESCO ve ASI arasındaki bir sözleşmeye dayanarak kurulmuştur. 1971'de Infoterm, ISO/TC 37 Sekreteryası'nı Eugen Wüster'den devraldı ve 1982'de mirası, 1996'da Viyana Üniversitesi'ndeki Eugen Wüster Arşivi oldu. Bu nedenle, Infoterm'in erken geliştirme aşaması, bir yandan Eugen Wüster'in faaliyetleriyle, diğer yandan ISO/TC 37'nin geliştirilmesiyle yakından ilişkilidir.1996 yılında Infoterm, kar amacı gütmeyen bağımsız bir uluslararası bilimsel dernek haline geldi. Infoterm'in terminolojiyi kendi başına disiplinler arası bir bilim olarak geniş bir uygulama yelpazesine sahip olarak tanıtması, 1980'lerin ortalarından itibaren terimbilim alanında birçok yeni kurum, kuruluş ve ağın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Infoterm, 07 Nisan 2024).

[60] Uluslararası terimbilim standartlaştırmaları temel alınarak yürütülen Avrupa Birliği terimcesi dijital veri tabanı olan termAB'da yer alan terimler AB içeriği ve AB dair metinler olmak üzere sözlük, terimce, makale, kitap gibi söz konusu kaynaklardan, elektronik ortamdaki yayımlardan, resmî belgelerden, kamusal veri tabanlarından toplanmakta ve tanımlama, açıklama vb. ek veriler bir arada olacak şekilde kaydedilmektedir. Detaylı bilgi için bk. https://termab.ab.gov.tr

[61] Terminoloji Montréal Üniversitesi (TERMIUM), Kanada Hükümeti'nin terimbilimi ve dilsel veri bankasıdır. Dünyanın en büyük terimbilim ve dilbilimsel veri bankalarından biridir (TERMIUM, 09 Nisan 2024).

[62] Avrupa Komisyonu Avrupa Dilleri için Çevrimiçi Çeviri Aracı (EURODICAUTOM), AB kurumlarının çevirileri ve terimbilimi için hazırlanmış önceki veri tabanıdır. Günümüzde Avrupa için IATE- Inter Active Terimbilimi kullanılmaktadır (EURODICAUTOM, 09 Nisan 2024).

[63] Avrupa için İnteraktif Terminoloji (IATE), AB'nin terimbilim yönetim sistemidir (IATE, 09 Nisan 2024).

Bu gelişmelerden hareketle modern terimbilim tarihçesini ilk evre, gelişim evresi, patlama evresi ve genişleme evresi olarak dört esas döneme ayırmak mümkündür.

İlk Evre (Kökenler) (1930-1960)	terimlerin sistematik oluşturma yöntemleri tasarlanarak ayırt edilmesi
	Wüster ve Lotte teorik metinleri
	Avusturya (Viyana), Çek (Prag) ve Sovyet (Moskova) ekollerinin bağımsız yürüttüğü çalışmalar
Alanın yapılanması (Gelişim Evresi) (1960-1975)	bilgisayar ve dokümantasyon tekniklerin gelişmesi
	ilk veri bankalar oluşturulması
	terimbilim işleme bankalar oluşturulması
	standartlaşma yaklaşımları
	uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler
Patlama (1975-1985)	eğitim bilimi projeleri
	dil planlamaları
Genişleme (1985-günümüz)	bilgisayar biliminin gücü
	dil endüstrileri pazarının oluşturulması

Şekil 27. Modern Terimbilim Tarihçesi (Auger'den akt. Cabré, 1999) [64]

2.2.1. Terimbilimine Toplumdilbilimsel Bir Bakış

Bazı araştırmacılar için dilbilimsel gelişmelerin yanında toplumsal gelişmeler de terimbilimin bir disiplin olarak ortaya çıkıp, yaygınlaşmasına neden olmuştur. Toplumterimbilimsel değişikliklerin ortaya çıkması terimbilimin tarihsel gelişimlerini etkilemektedir. Rey'e göre (1995: 7) terimbilim, toplumdilbilimsel nedenlerden dolayı ortaya çıkmıştır.

[64]Auger'den (akt. Cabre, 1999: 5-7) görselleştirilmiştir.

Rey'in (1995) terimbilimin toplumsallığına dair yaptığı tespitlere benzer biçimde Antia terimbilimin, sosyolojik ve dil politikaları çalışmalarının planlaması sonucunda biçimlendiğini dile getirir (2000: 10). Kageura için terimbilim esasında "kolektif nesneyi[65]" işaret etmektedir (2002: 10).

Cabré'ye (1999: 134) göre terimler başka dilden ödünç alındığı zaman "alıcı olan dil kendi dilsel kimliğini" sadece dil politikalarıyla koruyabilir. Bu dil politikaları terimbiliminin aracı görevinde kullanıldığını ve bilim alanındaki terimlere karşı gelecek olan herhangi bir hamleyi engellemektedir. Bu da yapılacak olan dil planlamaları ve dil politikaları ile mümkündür.

Bu bağlamda Cabré (1999: 15) dil planlamasına örnek olarak verdiği Quebec[66]'te sürdürülen "dil politikası[67]"nı örnek vererek bu politikaları terimbilim çalışmalarına fayda sağlayan bir faktör olarak görmüştür. Ekonomik, siyasal ve teknolojik bağlamda başkalarına bağlı olan toplumlar kendi kültürel kimliklerini güvence altına almak için dil politikaları oluşturmak zorundadırlar (1999: 215). Bu politikalar siyasi, ekonomik çıkarlar nedeniyle "kültürel kimlik" ayırt etmede kullanılmaktadırlar. Kültürel kimliklere yapılan baskı, zamanla kültürel baskıdan ekonomik baskıya dönüşmektedir.

Bu durumu güçlünün güçsüze boyun eğmesi şeklinde değerlendiren Tomlinson (1999: 93-138) çözümlemenin unsuru kabul edilen kültürel baskının, sürekli olarak ekonomik baskıya doğru evrildiğini ifade eder. Ekonomik ve siyasal baskılar sonucunda ortaya çıkan olumsuz etmenler terimbilimi kültürel bağlamda da etkilemektedir. Bu bağlam doğrultusunda terimbilim de kültürel emperyalizm gibi eş zamanlıdır. Tomlinson (1999: 142) için kültürel emperyalizm, toplumdaki kültürel yapıları tehdit etmez, kültürel anlamda geçmişi "kolektif olarak tasavvur" etmesi bağlamında bir tehdit oluşturur. Terimbilimi toplumsal bağlamda değerlendiren bir diğer isim

[65] Terimbilimin temel unsuru olan terimlerin uluslararası olarak kabul edilmesinin doğru olamayacağını belirten Dizdaroğlu (1974: 13) her milletin yabancı dillerden aldıkları terimleri kendi dilindeki terimlerle karşılık bulmaya ve aktarmaya çalıştığını belirtir. Milletler tarafından değiştirilmeyen terimlerden söz etmek imkansızdır. Çünkü dilin gelişmesi, toplumun değişmesi olarak kendini göstermektedir. Bu durumda terimlerin değişmesi ve yeni kavramların dile yerleşmesi anlamına gelirken, yeni kavramlara farklı adlandırmaların ortaya çıkmasına da neden olur.

[66] Kanada da bulunan Quebec eyaleti, çoğunluğu Fransızların olduğu etnik milliyetçi sorunudur. Kuzey Amerika ve İngilizlerin sömürgelerinden etkilenmiştir. Bölgesel bir sorun iken ulusal bir sorun durumuna gelmiştir (Bandeoğlu, 2016: 57-60).

[67]Toplumterimbilimsel bağlamda dil politikası uygulanan ülkeler arasında Somali, Tanzanya, Nijerya, Etiyopya ve daha önce Fransız sömürgesi olan ülkeler bulunmaktadır (Antia, 2000: 17).

Bessé (2005: 30) ise Tomlinson'dan farklı olarak terimbilimin, kültürel emperyalizme[68] karşıt bir duruş sergilediğini belirtmiştir.

Kültürel emperyalizme karşı yapılan dil planlanmaları çoğunlukla siyasal ve toplumsal niteliktedir. Bu nitelikler terimbilimi doğrudan etkileyen faktörlerdir (Drame, 2015: 509-513). Siyasal, sosyal, ekonomik, geleneksel, yönetimsel ve kültürel faktörler kendi içinde ayrıca terimbilim politikalarını oluşturmaktadır. Bu politikalar "toplumun" ve çeşitli "kuruluşların" her seviyesinde kültürel emperyalizme karşı bir bariyer oluşturmaktadır (Drame, 2015: 513).

2.2.2. Türkiye'de Terimbilimin Tarihsel Gelişimi

Terimbilim zamanla disiplinlerarası bir çalışma alanına sahip olup, konu ve çalışma alanı genişlemiştir. Türkiye'de dilbilimsel bir disiplin olan terimbilimi, Türkçe alanyazınında müstakil bir disiplin olarak ortaya çıkmış, kuramsal anlamda yeni araştırmacılar ve akademisyenler tarafından geliştirilmeye başlanmıştır (Yaman, 2006: 73). Berke Vardar (1980) Türkçe alanyazınında terimbilim[69] sözcüğünü ilk kez kullanan isim olmuştur.

Terimbilimin ortaya çıkışı üzerine farklı bir görüş ortaya koyan Turunç (2013: 234) çalışmasında terimbiliminin gelişimine aynı zamanda çevirilerin ve dilbilimin önemli bir payı olduğunu vurgulamıştır. Turunç'a göre (2013: 236) çevirmenler terimbilime ne zaman ihtiyaç duyduklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

> "Dilin uzmanlık alanında yer alan bir terimin anlamının tam karşılığını aradıklarında, anlama ya da diğer dilde ifade etme evresinde iki terim arasında tereddüt ettiklerinde, hedef dilde bir açıklama yapmak ya da yeni bir öge (neolojizm) yaratmak istediklerinde (Turunç, 2013: 236)".

Eker (2013: 81-83) Türkiye'de terimbilim tarihini beş farklı kuruluşun çalışmalarına göre gruplandırmıştır. Bunlar: Türkiye Bilim Akademisi (TÜBA), Türkiye Standartlar Enstitüsü (TSE), Dil Derneği[70], Türkiye Bilişim Derneği[71] (TBD) ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

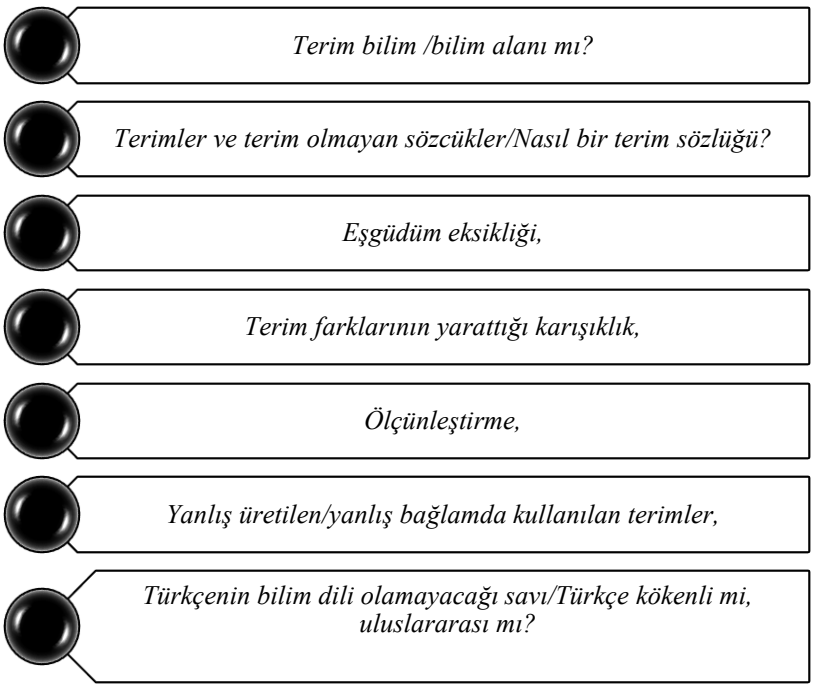
[68] 1960'larda ortaya çıkan kültürel emperyalizm, "özerkliğini savunduğu kültürleri kendi (hâkim) Batı kültürünün terimleriyle temsil eden eleştirel bir söylem"dir (Tomlinson, 1999: 13).

[69] Vardar (2005: 19) *Terimbilim ve Yeni Sözcükleme: Terimden Anlama* adlı çalışmasında *terimbilim* sözcüğü yerine *terimbütün* sözcüğünü kullanmayı tercih etmiştir.

[70] Dil Derneği, Atatürk'ün önderliğiyle Dil Devrimini devam ettirmek için 22 Nisan 1987 yılında kurulmuştur. Amacı, Türk dilini özüne döndürmek, geliştirmek, Dil Devrimine fayda sağlamak ve akademik, sanatsal, yazınsal faaliyetlere yoğunlaşarak öncülük etmektir (Dil Derneği, 08 Nisan 2024).

[71] 1971 yılında kurulan Türkiye Bilişim Derneği (TBD)'nin amacı "bilişim kültürünü" yaymaya çalışan bir "sivil toplum" kuruluşudur (TBD, 08 Nisan 2024).

(RTÜK)'dur. Ayrıca Eker Türkiye'de terimbilim çalışmalarıyla birlikte ortaya çıkan teorik ve uygulama sorunlarını şöyle sıralar:

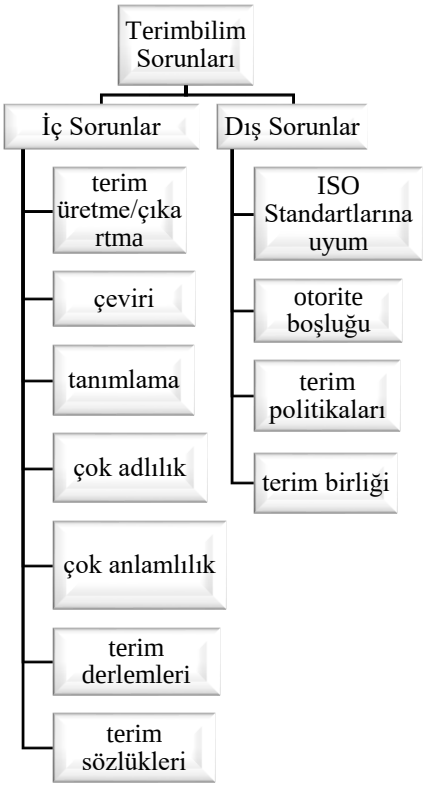

Şekil 28. Terimbilimin Kuramsal ve Uygulama Sorunları (Eker, 2013)[72]

Türkçe alanyazınında terimbilimi çalışmalarına önemli bir katkı yapan Ateşman'ın (2015) editörlüğünü yaptığı çalışma terimbilim için uygulama ve yöntemleri içeren başvuru kaynağı niteliğindedir. Bu çalışma gerekçelendirme, ilkeler ve yöntemler, belirtimler, araçlar ve teknoloji, proje ve süreç yönetimi, meslek profili, gereklilikler, eğitim içerikleri, terimbilimde telif hakları, ekonomik verimlilik olarak sekiz bölümden oluşmaktadır.

Terimbilime dair sayıca çok araştırma yapılmasına rağmen terimbilim sorunlarına değinen ve çözüm önerileri getiren çalışmalar görece azdır. Terimbilim sorunlarına ilişkin Boz (2018a: 229-236) çalışmasında bu sorunları iki başlığa ayırmıştır. Bunlardan ilki "dış sorunlar" iken diğeri "iç sorunlar"dır. Bu iç ve dış sorunlar da kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmıştır. İç sorunlar, *terim üretme, çeviri, tanımlama, çok adlılık, çok anlamlılık, terim derlemleri* ve *terim sözlükleri*; dış sorunlar ise *ISO Standartlarına uyum, otorite boşluğu, terim politikaları* ve *terim birliği* şeklindedir.

[72] Eker'den (2013: 85-88) görselleştirilmiştir.

Şekil 29. Terimbilim Sorunları (Boz, 2018a)[73]

Minsafina (2020: 26) çalışmasında terimi açıklamadan terimbilim çalışmalarından söz etmenin mümkün olamayacağını ifade etmiş ve terimin terimbilim ile ilişkisine değinmiştir. Bu çalışma çeşitli bölümlerden oluşmaktadır: kuramsal çerçeve (terim nedir, terim- genel dil ilişkisi, terimbiliminin gelişmesi, terimin özellikleri, Türk dillerinde terim çalışmalarının gelişimi), Türk dillerinde terim yapma yolları, Çağdaş Türk dillerinde ortak terimbilim geliştirme imkân ve yöntemleri olarak üç bölümden oluşmaktadır.

Bu çalışmaların yanında terimbilimle ilgili çeşitli kitaplar, makaleler ve tezler de mevcuttur. Günümüzdeki terimbilim çalışmalarının yapıldığı çeşitli dergi, kurum ve kuruluşlar da mevcuttur. Dergi olarak; Avrasya Terim Dergisi[74] önemli terim ve sözcük çalışmaları yayımlamaktadır. Kurum ve kuruluş olarak; TDK, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sözlükbilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Hacettepe Üniversitesi Sözlük Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi; üniversitelerde verilen ders olarak; Hacettepe Üniversitesi İngilizce Mütercim ve Tercümanlık

[73] Boz'dan (2018a: 229-236) görselleştirilmiştir.
[74] 2013 yılından itibaren dergi Fen, Sosyal ve Sağlık Bilimleri alanlarında terim ve kavram üzerine yazıları kabul etmektedir.

Bölümü *Terminoloji Yönetimi*[75] dersi; Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık Bölümü *Terimbilim*[76] dersi; Necmettin Erbakan Üniversitesi Dilbilim Bölümü *Terimbilim*[77] dersi; Niğde Ömer Halis Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü *Türk Terim Bilime Giriş*[78] dersi; Dokuz Eylül Üniversitesi Dilbilimi Bölümü *Terimbilim*[79] dersi verilmektedir. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi'nin Avrupa Birliği ortaklığında yürüttüğü *TERMTURK* projesi de terimbilim çalışmaları içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Türkçe terim üzerine yapılan araştırmalar, çoğunlukla kuramsal olmayıp uygulamalı nitelik sergilemektedir. Uygulamalı alana sıkışan terimbilim daha çok çeviribilim, sözcükbilim, sözlükbilimle ve adbilim gibi disiplinlerle karakterize edilmiştir. Bu da kuramsal anlamda çeşitli sorunları ve çokterimliliği de beraberinde getirmektedir.

2.3. Terimbilim ve Sözcükbilim İlişkisi

Dilbilimin alt dalları olan terimbilim ve *sözcükbilim* (İng. lexicology[80], lexicologie) birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Terimbilimin ana unsuru terim iken dilbilimin alt alanı olan sözcükbilimin temel ögesi kavram ve sözcüklerdir. Terimbilimi ve sözcükbilimi her ne kadar ayrı disiplinler olsa da birbiriyle ilişkili bir bütünün parçalarıdır.

---

[75] Ders on başlık altında ele alınmaktadır. Terimbilim, sözcük, terim, belirtim, tanım, kavram, kavram sistemleri, terimbilim kayıt, veri sınıflandırmaları, terim çalışması, araştırmaları, yönetimi, teknolojik destekli araçları ve ölçünleştirme.

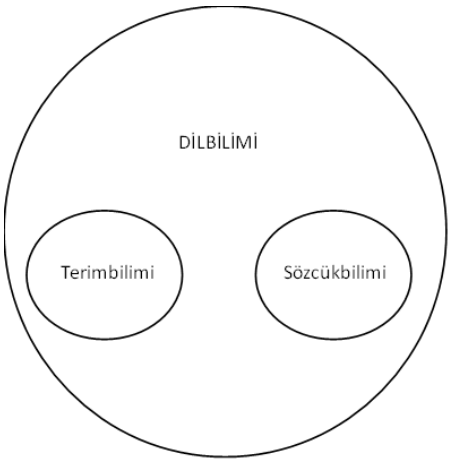
[76] Yıldız Teknik Üniversitesinde yedi başlık altında ders verilmektedir: Terimbilim nedir; terim türleri nelerdir; terim çalışmalarında uzmanlık alanının önemi; terim çalışmalarında dokümantasyon; terim veribankaları; terim fişleri; terimce hazırlanması'dır.

[77] Necmettin Erbakan Üniversitesinde on iki başlık altında ele alınmaktadır. Terimbilimin ortaya çıkışı, doğuşu, gelişimi, disiplinlerarası ilişkisi, Türkçe alanyazınında terimbilim çalışmaları, kavram, terim, sözcük, tanım ilişkisi, farklılıkları, benzerlikleri, terim oluşturma metotları, uygulamalı terimbilim, faaliyetleri, TDK'nin terim çalışmalarındaki önemi, terimle ilgili sözlük düzenleme, özel dil kullanma ve ölçünleştirme prensipleri.

[78] Niğde Ömer Halis Üniversitesinde dört başlık altında ders verilmektedir. Terimbilim hakkında bilgi, Türkiyedeki görünüşü, dünya da ve Türkiyedeki terim sorunsalı, terim yapma yöntemleri.

[79] Dokuz Eylül Üniversitesinde zorunlu ders olarak on başlık altında ele alınmaktadır. Terimbilimin tanımı, önemi, görevi, kuramsal yapısı, nitel ve nicel çalışmalarındaki gelişim, son durum, modern terimbilimin kurucuları, gelişimi son görünü nasıl, Eugen Wüster in Çalışmaları, disiplinlerarası ilişkisi, nesne, kavram, tanım, terim nedir, birbiri ile ilişkisi, çeşitleri, aralarındaki farklılık, eşdeğerlilik ve çeşitleri, terim oluşturma, çeviri odaklı terim yapma, kavram sistemleri hakkında bilgi verilmektedir.

[80]Sözcükbilim kökeni üzerine açıklama yapan Uysal (2013: 213), sözcükbiliminin Türkçe karşılığı olan sözcükbilim terimi batı dillerinde *lexicologie* terimi biçiminde de kullanılmaktadır. Bu lexicologie terimi iki sözcükten olan *lexico* terimi sözlük ve *logie* terimi bilim sözcüklerinin birleşik biçimidir. İlgili terimin Latince *terminus* anlamına gelen terim ve mantık anlamına gelen (İng. log kısalt.) logic sözcüklerinin birleşimi olduğunu ifade eder. Bu çalışmada *lexicology* teriminin karşılığı olarak *sözcükbilim* terimi tercih edilecektir.

Şekil 30. Dilbilim İçerisinde İki Ayrı Bilim Dalı (Rogers'tan akt. Karaman, 2017: 57)

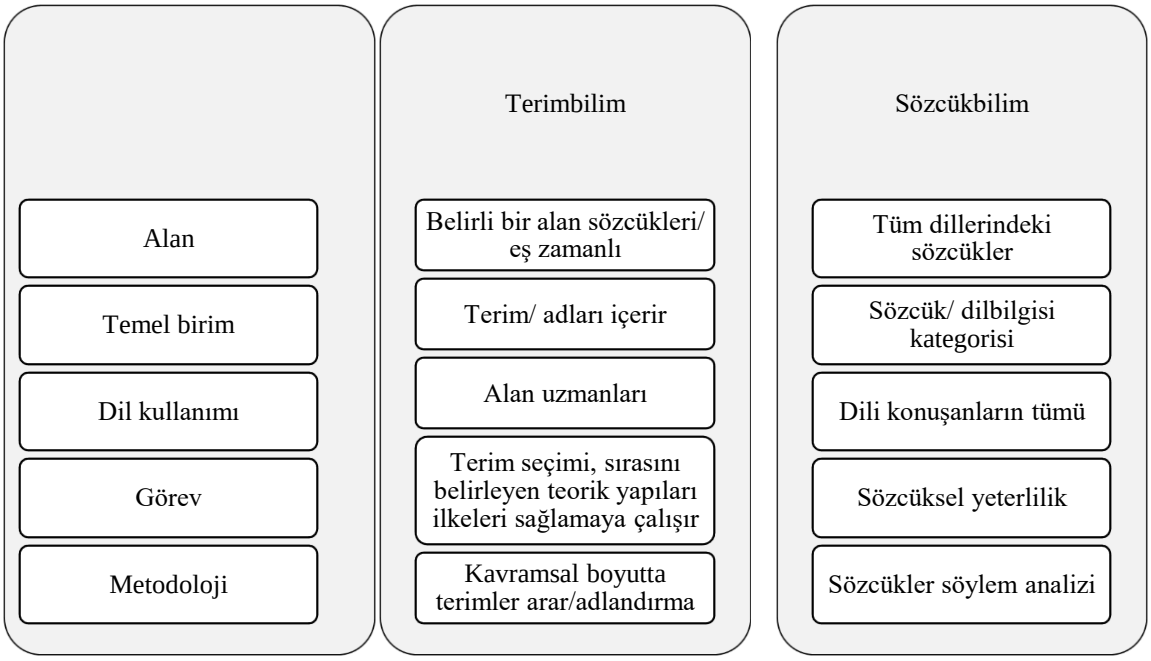
İki disiplinde de kavram, sözcük ve terimler arasında ilişkiye bağlı bir kesişim söz konusudur. Terim, kavram ve sözcük arasında kesişim olsa bile aralarında ayrımdan da söz edilmektedir.

Sager (1990: 3) kökenbilimsel bağlamda terimbilim ve sözcükbilim arasında (bilim, çalışma ve bilgi bağlamında) koşut bir ilişki olduğunu belirtse de birçok terminolog tarafından bu söylem kabul edilmez. Sager (1990: 14) terimbilimde kavram ve bilgi yapılarını sadece dilin sözlüğünde karşılanması süreciyle ilişkilendirir. Bu ayrım (kavram ve sözcük ayrımı) Rey'e göre (1995: 24) "dil" ve "düşünce" arasındaki ikilikten meydana gelmektedir. Bu ikilik bilgi ile desteklenmektedir. Ayrıca Rey (1995: 86) terimbilimin ana ögesi olan terimlerin, esasen adlar olduğunu belirterek dünyayı anlamlandırmada "düşünce" ve "eylem birliğinin" aracı olduklarını da dile getirir. Rey (1995: 28) bu iki disiplin arasındaki ilişki bağlamında terimbilimi "bilim ve teknolojinin sözcüksel" unsurlarını içerik bakımından düzenlenmiş sistemde incelerken sözcükbilimini ise evrensel dildeki "sözcüksel alt kümeler" ile ilişkilendirmiştir.

İki disiplin arasındaki diğer bir farklılık ise bilgi-bilim ilişkisi doğrultusundadır. Rey'e göre (1995: 8) terimbilimin alana sağladığı faydalardan biri sözcükbilim ile "bilgi sosyolojisi" (İng. sociology knowledge) arasındaki birleşim, bilginin ortaya çıkması ve "söylem yoluyla" iletilmesindeki dili kullanması biçimindedir. Rey (1995: 56) için teknolojinin terimbilime ve sözcükbilime katkısı sistem ve teknik bağlamındadır. Terimbilimin gelişimine teknolojik gelişim de etki ederek yeni bir boyut kazanmıştır. Bu boyut terimbilimde kaynak bulma kolaylığı ve yeni düşüncelerin oluşmasına neden olur. Ayrıca Foucault (1970) kuramsal terimbiliminin "bilgi kuramı" (İng. epistemology), "bilgi arkeolojisi" (İng. archaeology knowledge), "bilgi tarihî" (İng.

history knowledge) ve "göstergebilimi" (İng. semiotics) ile ilgisi üzerinde de durmaktadır (akt. Rey, 1995: 135). Çünkü terimler kavramları karşılamakta ve kavramlar da gerçeklikteki olguları temsil etmektedir.

Terimbilimi "bilgi temsillerin" esaslarına dayandıran Cabré'ye göre (1999: 33-37) uzmanlar iki disiplin arasında benzerlik olduğunu dile getirse de sözcükbilim ve terimbilim arasında "etki alanı", "temel birim", "görev" ve "uygulama" olarak farklılıkların olduğunu belirtir.

Şekil 31. Terimbilim ve Sözcükbilim Arasındaki Farklılık (Cabré, 1999)[81]

Bu farklılıkların haricinde Cabre'ye göre (1999: 108) *semasiyolojik* (İng. semasiology, semasiological) ve *onomasiyolojik* (İng. onomasiology[82], onomasiological) ilişki bakımından da farklılıklar mevcuttur. Bu ilişkiden ortaya çıkan farklılık terimbiliminde eşadlılık şeklinde görünürken sözcükbilimde çokanlamlılık olarak ortaya çıkmaktadır. Sözcükbilimde çokanlamlılık **semasiyolojik** (anlambilimsel yaklaşım) bir süreçtir. Semasiyolojinin çalışma alanı kavramdır. Kavramın anlamsal boyutu üzerinde durur. Terimbilimde ise eşadlılık **onomasiyolojik** (adbilimsel yaklaşım) bir süreçtir. Onomasiyoloji, terimlerle birlikte kavramları adlandırarak terim birimi

[81]Cabré'den (1999: 33-37) tablolaştırılmıştır.
[82]Onomasiologie kökeni üzerine açıklama yapan Uysal (2013: 213-214) Türkçede ilgili terime karşılık "adlandırmabilimi" terimi biçiminde kullanılan iki sözcüklerinin birleşimi olduğunu belirtmiştir. Bu iki sözcük "onomasio" sözcüğü *adlandırma* terimine karşılık "logic" sözcüğü ise *bilim* terimine karşılık tercih edilmiştir.

başlığı altında terimleri toplamaktadır. Bu iki süreç birbirine karşıttır. Terimbilim kavramlardan ad boyutuna geçiş iken sözcükbilim sözcüklerden yola çıkarak anlamları aramaktır.

Cabré (1999: 35) terimbilim ve sözcükbilim farklılıkları üzerinde dursa da aynı zamanda iki disiplin arasındaki benzerlik üzerinde de durmuştur. Packeiser (2009: 22) da Cabré (1999) de terimbilim ile sözcükbilim arasında benzerliğin olduğundan bahsetmiştir. Bu benzerlik iki disiplinin de sözcüklerle ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Hatta iki disiplin de hem uygulama hem de kuramsal yapı içermektedir. Ayrıca ikisi de sözlüklerle ilgilenmektedir.

Bu bağlamda Packeiser'e göre (2009: 21) sözcükbilimin amacı bir sistem dahilinde sözcük bilgisinin yanı sıra hem "sözcüksel bileşenleri" hem de "yeni sözcük birimlerini" oluşturmaktır. Packeiser için sözcükbilim insan, nesneleri nasıl kavrar ya da kavramları soyutlamalarla nasıl ortaya çıkarır sorularına cevap arar. Bu sorular terimbilim kuramının temelini oluşturmaktadır. Packeiser, bilişsel bir terimbilim teorisi bilgiye dair üç ana soruya açıklık getirir. Bu sorulardan ilki "kişilerin olguları ve yapı bilgisini nasıl kavradıkları, diğeri bilgi yapılarının hangi kavramları kapsadığı, nasıl oluştuğu, aralarındaki bağlantının nasıl olduğu ve üçüncüsü ise kavramların terimlerle bağlantısının nasıl kurulduğu" şeklindedir (Packeiser, 2009: 23). Hatta Packeiser (2009: 21) için sözcükbilim, terimbilimin tam tersine "sözcüklere" dayanır. Sözcükle ilgilenilmediği sürece anlam ortaya çıkmaz. Terimbilim ise sözcükbilimden farklı olarak merkez nokta olan kavramın addan önce var olduğunu, terim ve addan önce de bağımsız bir şekilde tanımlanabildiğini kabul etmektedir. Ayrıca sözcükbilim devamlı olarak dilbilgisiyle ilişkilidir. Bu durum terimbilim ve sözcükbilim arasındaki farklılıkları ortaya çıkarır.

Türkçe alanyazınında terimbilim ve sözcükbilim arasındaki farklılık üzerinde duran Levend (1973: 332-335) terimbilimde bilgi, "bilimin ve "kültürün" kaynağı iken sözcükbilimde kavramlar "bilgi yapılarının" önemli parçalarıdır. Kahraman (2018: 673) ise terimbilimde "soyutlamayla kavram" meydana geldiğini ifade ederken sözcükbilimde "soyutlamayla anlam" oluştuğunu dile getirmektedir. Hatta kavramlar kozmik bir düşünce ürünü iken anlamlar değişebilir niteliğe sahiptir.

2.3.1.Terimbilim ile Sözcükbilim Arasındaki Adbilimsel ve Kavrambilimsel İlişki

Terimbilim ve sözcükbilim arasındaki ilişkiden ortaya çıkan çeşitli farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıklar iki yaklaşım içinde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki dilbilimin bir alt dalı olan

(anlambilime benzer olan) kavrambilimsel yaklaşımdır. Bu yaklaşım terimlerden ayrı olan mevcut kavramları temel alır. Kavrambilimde amaç bir kavrama zorunlu olarak terim atanmasıdır (Felber, 1984: 103). Diğeri yaklaşım ise adbilimsel yaklaşımdır.

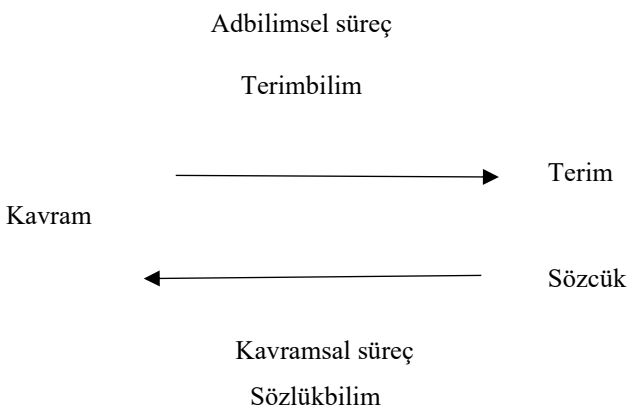
Bu doğrultu da geleneksel terimbilim kuramının görüşü, **adlandırmaya** yönelik bir tutum sergiler. Bu adlandırmada öncelik olarak kavramdan başlanarak, kavramların adlarla karşılanmasına doğru bir yol izlenmektedir. Bu duruma karşıt olarak sözlükbilimsel görüş olarak da adlandırılan **anlamsal** bir yol izlenir. Bu görüş sözcükten başlar ve sözcüklerin anlamlarını aramaktadır. Bu anlamda kavramların değişim sürecine, terimbilim süreci olan "adlandırılma aşamaları" eşlik etmektedir (Sager, 1990: 56-60). Sager (1990: 89-90) söz konusu adbilimsel ölçütleri on iki madde eşliğinde sıralamaktadır:

Şekil 32. Geleneksel Terimbilimdeki Adbilimsel Ölçütler (Sager, 1990) [83]

[83]Sager'den (1990: 89-90) görselleştirilmiştir.

Sager'le benzer görüşte olan Cabré (1999: 7-8) için terimbilim kuramı, kavramların ve terimlerin ilişkileri, süreci ve aşamaları aralarındaki farklı yöntemlere dayanır. Bu yöntemler sözcükbilimde anlamsal süreç olarak gerçekleşirken terimbilimde ise adlandırma biçimindedir. Bu süreçlerdeki ortak unsur *kavram*'dır. Değişim kavram üzerinden yapılmaktadır.

Şekil 33. Terimbilim ve Sözlükbilim İlişkisel Farkı (Cabré, 1999: 37)

Kavramların sözlükbilimsel ilişkisi üzerinde duran Sager (1990) ve Cabré'den (1999) farklı bir görüş belirten Antia (2000: 113-114) ve Kageura (2002: 62) kavramların sözlükbilimsel değil terimbilimsel olduğunu ifade ederler. Çünkü kavramların nitelikleri ve ilişkileri terimbiliminin gelişimini sağlamaktadır. Hatta Temmerman (2000: 223) terimbilimin temel unsurunun kavram olduğunu belirtir.

Adlandırma süreci geleneksel terimbilim kuramının da yapısını oluşturmaktadır. Adlandırma süreci ve kavramsal süreç üzerinde duran Packeiser (2009) geleneksel terimbilim kuramında, kavramların farklılıkları ve önemi üzerinde durmaktadır. Kavram ile terim arasındaki ilişkinin "terimlerin kavramlara atanması" şeklinde oluşu, kavramların terimlerden değerli olduğu anlamına gelmektedir (2009: 16). Bundan dolayı terimbilim çalışmaları sürekli olarak kavramlarla başlar. Daha sonra "kavramlardan terimlere doğru" ilerlemektedir. Bu **adlandırma** süreci terimbilimde kullanılan yöntem olması bakımından sözcükbilimde kullanılan yöntemlerden farklıdır. Bu farklılık, sözcükbilimde kullanılan **kavramsal** süreçten kaynaklanmaktadır (Packeiser, 2009: 16). Sözcükbilimdeki kavramsal süreç, "sözcükten" başlayarak "anlam" alanına doğru ilerlemektedir (Packeiser, 2009: 27). Hedef anlamların birbirine paralel olmasını sağlamaktır.

2.4. Terimbilim ve Sözlükbilim İlişkisi

Sözlük yazma geleneği ile başlayan *sözlükbilimi*n[84] (İng. lexicography) tarihçesi XVII. yüzyıllara hatta Rönesans dönemine kadar uzanmaktadır. Sözlükbilim, XIX. yüzyıldan itibaren tam anlamıyla bağımsız bir disiplin olmuştur (Rey, 1995: 125).

Terimbilim ve sözlükbilim birbiriyle bağlantılı olmasa da karmaşık bir ilişki halindedir (Rey, 1995: 118). Terimbilim gibi sözlükbilim de hem uygulamalı hem de kuramsal bir bilimdir Terimbilim gibi sözlükbilimi[85] de diğer disiplinlerle doğrudan ilişkilidir.

Sözlükbilimci Atkins ve Rundell (2008: 45) için sözlükbilim, "sözlük[86] yazmanın" prensipleri ve yöntemleriyle ilgilenir. Bergenholtz ve Gouws (2014: 72-73) da çalışmalarında sözlükbilimi, üzerine detaylı bir tanımlama yapmışlardır. Bergenholtz ve Gouws için sözlükbilimi, sözlükleri "derlemeyi", "yazmayı" ve "düzenlemeyi" kapsayan bilimsel bir disiplindir. Sözlükbilimi **uygulamalı sözlükbilimi** ve **kuramsal sözlükbilimi** olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır.

[84] Boz (2011: 9-12) *sözlükbilim* terimi için Türkçede karşılık olarak *leksikografi* teriminin kullanıldığını belirtmiştir. Sözlükbilimi, bilimsel bir disiplin olarak faaliyet gösteren çalışma alanıdır, Ayrıca Boz (2011: 12-13) *leksikografi* terimi Türkçeye *sözlükçülük* terimi biçiminde karşılar. Ayrıca l*eksikografi* terimini kullanan bazı araştırmacılar sadece kuramsal leksikografi olarak tercih ederken bazıları araştırmacıların bu sözcüğe hem *uygulama leksikografi* hem de *kuramsal leksikografi* kapsayacak biçimde l*eksikografi* teriminin kullanıldığını dile getirmiştir.

[85] Bozkurt'a göre (2020: 408-409) batı alanyazınında sözlükbiliminin bağımsız bir bilim alanı olduğu bağlamında farklı yaklaşımların olduğundan söz edilmektedir.

[86] Atkins ve Rundell'e göre (2008: 45) sözlük, bir bütün halinde sözcükleri bir arada toplayıp, sözcükler hakkında bilgi içermektedir. Ayrıca sözlükler dilde kullanılan sözcük dağarcığını açıklamaktadır.

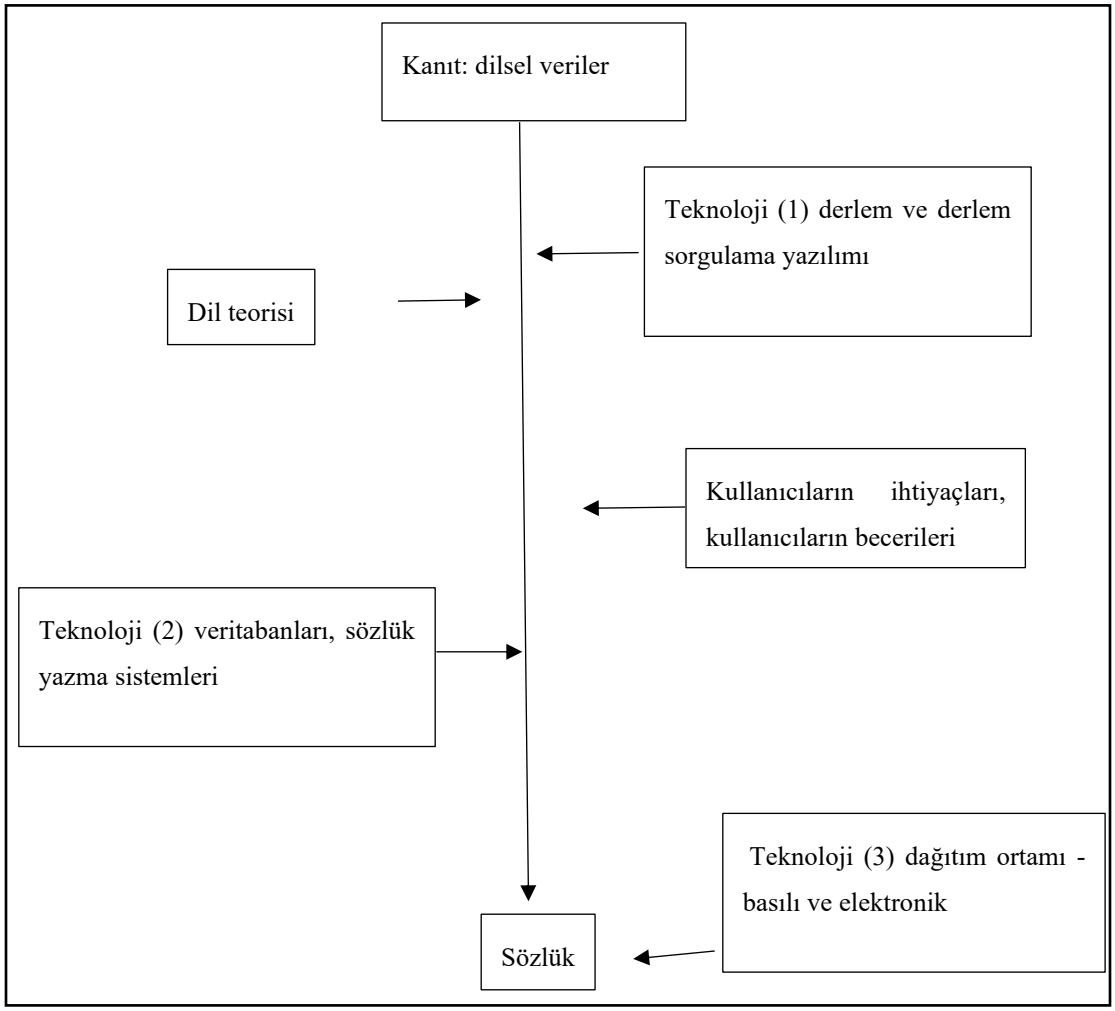

Şekil 34. Sözlükbilimi Alanları (Bergenholtz ve Gouws, 2014)[87]

Bergenholtz ve Gouws'tan başka Bozkurt (2020: 408-409) da sözlükbilimin uygulamalı ve kuramsal olarak iki alt alandan oluştuğunu belirtmiştir. Bozkurt'a göre (2020: 420) sözlükbilimi çalışma alanı olarak ikiye ayrılsa da iki alan birbiri ile ilişki içerisindedir. Bu iki çalışma alanı sonucunda sözlük oluşmaktadır. Sözlükler, kuramsal ve uygulamalı sözlükbilimin ürünüdür. Kuramsal düzlem, uygulama boyutunu oluşturmaktadır.

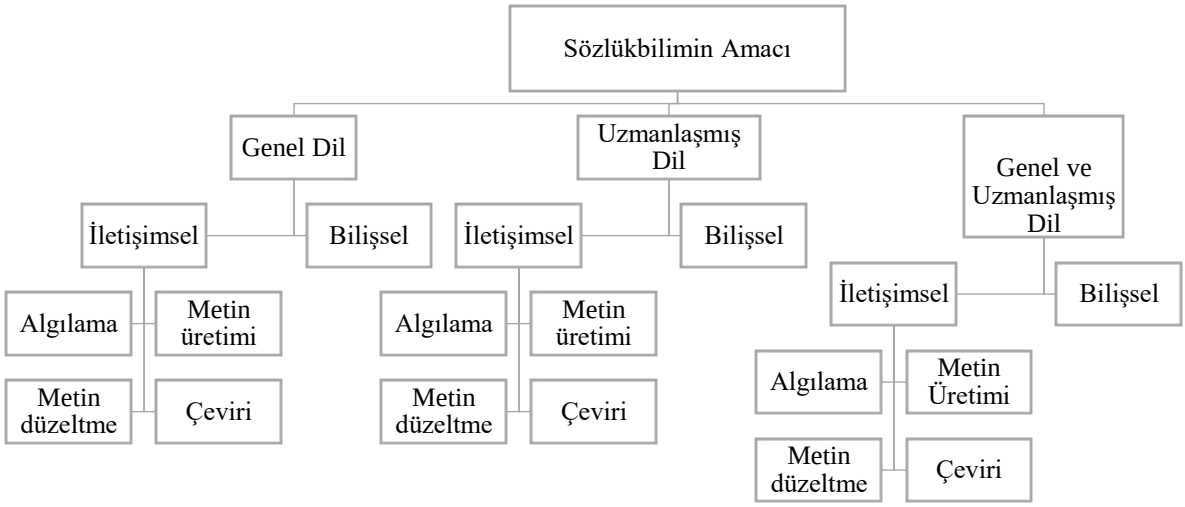
Atkins ve Rundell uygulamalı ve kuramsal sözlükbiliminin ilişkisini Şekil 35'te şu şekilde göstermiştir.

[87] Bergenholtz ve Gouws'dan (2014: 72-73) görselleştirilmiştir.

Şekil 35. Verilerden Sözlüğe (Atkins ve Rundell, 2008: 3).

Bergenholtz ve Gouws için sözlükbilimin amacı sözlüklerdeki dil kullanımlarından doküman oluşturmak ve "iletişimsel", "bilişsel", "yorumlama" gibi ihtiyaçları karşılamaktır (2014: 80).

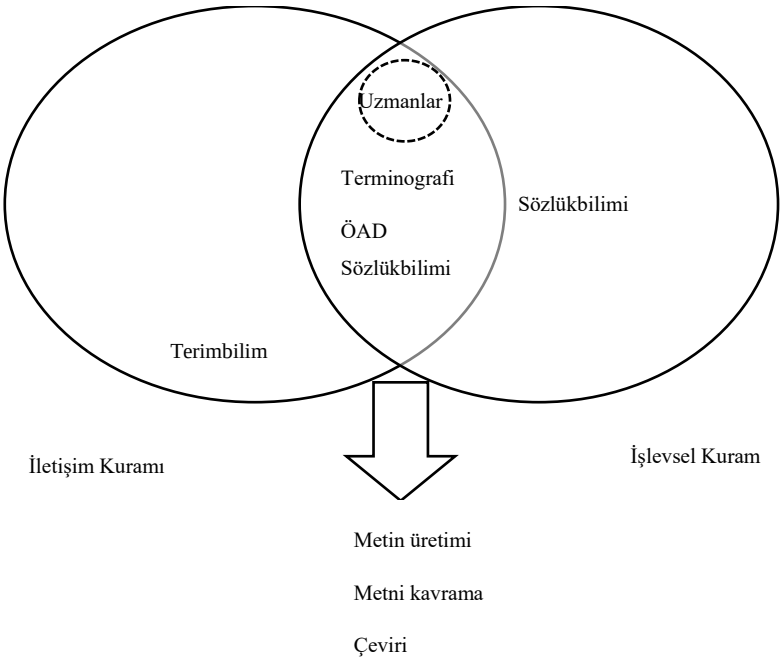

Şekil 36. Sözlükbilimin Amaçları ve İşlevleri (Bergenholtz ve Gouws, 2014: 82)

Bergenholtz ve Gouws gibi Fathi (2014: 94) de çalışmasında sözlükbiliminin görüşleri, amaçları ve işlevleri üzerinde durmuştur. Fathi'ye göre sözlükbilimi **işlevsel** teoriyi temel alır. Bu işlevsel yaklaşım genel ve özel sözlükleri[88] de kapsamaktadır. Genel sözlük ve özel sözlükler[89] bağlamında bir dilin bütün sözcüklerini bir araya getiren genel sözlük ve terimlerden oluşan özel sözlük olarak ikiye ayrılır. Sözlükbilimine **işlevsel** yaklaşımda uzmanlara göre sözlüklere iki kullanım durumunda başvurulmaktadır. Bunlar "bilişsel" ve "iletişimsel"dir (2014: 96). Bu iki kullanım sözlükbilimi ihtiyacından dolayı ortaya çıkar.

[88]Başkan genel sözlük ve özel sözlükler arasındaki farklılık üzerinde durmuştur. Genel sözlük günlük konuşma dilindeki sözcükleri kapsamaktadır. Genel sözlük içerisinde "güncel sözlükçe" ve "düşünsel sözlükçe" şeklinde iki bölümden oluşur. Özel sözlük ise sadece terimlerden oluşan "işlevsel sözlükçe" yer alır (Başkan, 1974: 175). Genel sözlük dili, günlük konuşma dili ve "sözlü dil"dir (Başkan, 1974: 175). Özel sözlük dili ise "bilgilik dili" ve "yazılı dil" olarak kullanılır. Genel sözlük ve özel sözlük aralarındaki farklılıktan ortaya çıkan yanlış anlaşılmaları önlemek için Başkan genel sözlükteki sözcüklerin "sözlü/yazılanmış dil" olarak özel sözlükteki terimlerin ise "yazılı/sözlenmiş dil" şeklinde yer alması ayrımın yapılmasını söyler (1974: 175).

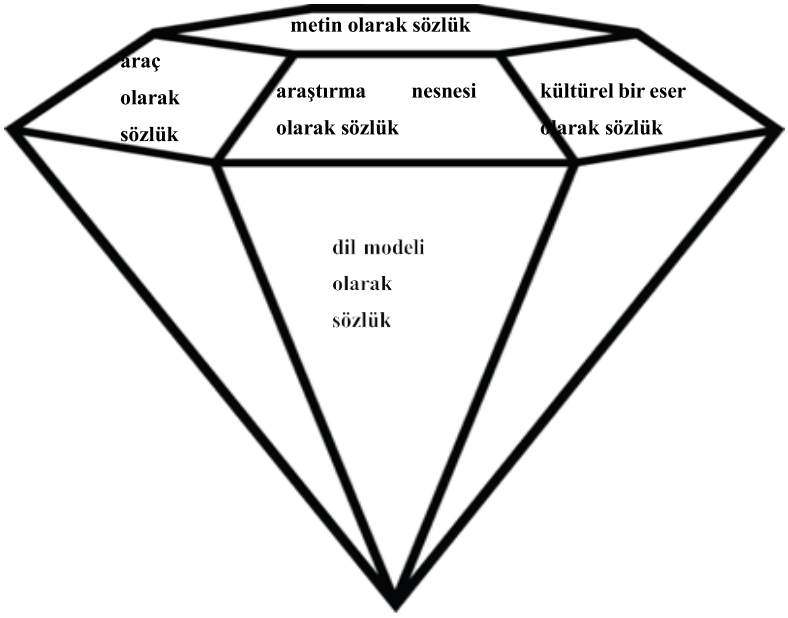
[89]Bozkurt'a göre (2020: 416-419) genel sözlükbilim ve uzmanlık sözlükbilimi türlerinin dışında tematik esaslarına göre *adli, ağız, ansiklopedik, argo, bilgisayarlı, dönem, eğitimsel, kafiye, kökenbilimsel, metne özel, musiki, sıklık, tarihsel, tıbbi* ve *yazar sözlükbilimi* türleri de vardır. Bu sözlükbilimin türleri arasında "yöntem, teknik ve yaklaşım" bakımından farklılıklar söz konusudur (Bozkurt, 2020: 416).

Şekil 37. Uzman ve Uzman Sözlükbilimi (Fathi, 2014: 99)

Terimbilim **iletişimsel** kuramı temel alır. İletişimsel yaklaşımda (terminografi) uygulama bağlamında terimbilim çalışmaları geliştirilir. Terimbilim çalışmalarının son aşamasını uzman sözlükleri oluşturmaktadır. İki alanın kesişim noktası uzmanların üreticisi olduğu ve birbirini etkileyen kullanım koşullarına yoğunlaşmalarıdır. Bu ikili disiplin arasındaki yaklaşımlar devamlı olarak eleştirilmiştir (Fathi, 2014: 94-97).

Bir terminograf gözüyle sözlükleri "elmas" biçiminde metoforlaştıran Salgado (2021: 43) elmas gibi sözlüklerinde çok önemli ve çok boyutlu niteliklere sahip olduğunu ifade etmektedir.

Şekil 38. Çok Boyutlu Bir Nesne Olarak Sözlük (Salgado, 2021: 43)

Özetle sözlükbilimi ve terimbilim arasında metin üretimi, metin kavrama ve çeviri bakımından doğrudan bir ilişki olmasına rağmen terimbilim ve sözlükbilim işlevsel ve iletişimsel bakımdan birbirinden ayrılmaktadır.

2.4.1. Sözlükbilimci, Terminolog ve Terminograf Arasındaki İlişki

Uygulamalı dilbilimsel bir disiplin olan sözlükbilim ve terimbilimi arasında kapsam, süreç ve alan bakımından farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların yanı sıra iki bilim dalında da temel ögeleri bağlamında verilerin işlenmesi, analizi ve yöntemi bağlamında ortaya çıkan farklılıklar söz konusudur.

Terimbilimin temel ögesi olan terimlerden sorumlu **terminolog**[90] (İng. terminologist) terimleri sistematik bir düzen dahilinde bir araya toplar. Bu doğrultuda Rey (1995: 29) ve Sager (1990: 55) için terminolog terimbilimde bir dilin sözcük dağarcığındaki terimlerle ilgilenir. Terminolog, terimbilim bağlamında "uzmanlaşmış bir dil uzmanı"dır (Pavel ve Diane, 2001: 118). Antia (2000: 158-159) için terminologun görevi özel konu alanındaki kavram ve terimleri almak ve bu terimleri alan dışındaki kavramlardan ayırmaktır.

[90] Terminolog, terimbilim sınırları içinde belirli bir bilim dalındaki terimler üzerinde veri kontrolü sağlayan uzman iken; terminograf sözlükbilimi sınırları içinde kavramları saptayan, kayıt altına alan ve adlandıran uzmandır.

Rey'e göre (1995: 140) ise terminologun görevi farklı kuramsal metinlerdeki terimleri bir araya toplamak, sınıflandırmak ve farklı kavramları temsil eden farklı terimleri ayrıştırmaktır. Bunların yanı sıra terminolog ihtiyaç halinde "özel bilgi türlerini" hatırlatmakla yükümlüdür (Antia, 2000: 158-159).

Bessé (1994: 136) terminologların farkında olmayarak kavramların ilk yaratıcıları olduğunu söylese de Cabré (1999: 115) özel dilde bulunan terimlerin, terminologlar tarafından "icat edilmemesi", "yaratılmaması" gerektiğini düşünür ve terimlerin sadece var olan metinlerden derlenmesi gerektiğini ifade eder. Cabré her ne kadar terminologlar tarafından terimlerin icat edilmemesi gerektiğini belirtse de terminolog özel alandaki terimleri derlerken eldeki terimbilim unsurlarını gözden geçirdikten sonra kimi durumlarda terimleri değiştirebileceklerini de açıklar (1999: 121).

Terminologun diğer bir görevi üzerinde duran Pavel ve Diane (2001: i) için terminolog, terimlerin açıklanması ve standartlaştırılması amacıyla "tek kavramlı terimbilim vaka dosyalarını" oluşturmaktadır. Bu bağlamda terminolog hem bilgi birikimine sahip olmalı hem de kaynak referanslarını uygun bir şekilde kullanmasını bilmelidir.

Sözlükbilimindeki sözcüklerden sorumlu **sözlükbilimci** (İng. lexicographer) ise sözcükleri türlerine göre gruplandırdıktan sonra, bir araya topladığı sözcükleri anlamlarına göre ayırır (Jackson, 2002: 171). Sözlükbilimci sözcüklerle ilgilenmekte ve sözcükleri anlamsal olarak gruplandırmaktadır (Cabré,1999: 8).

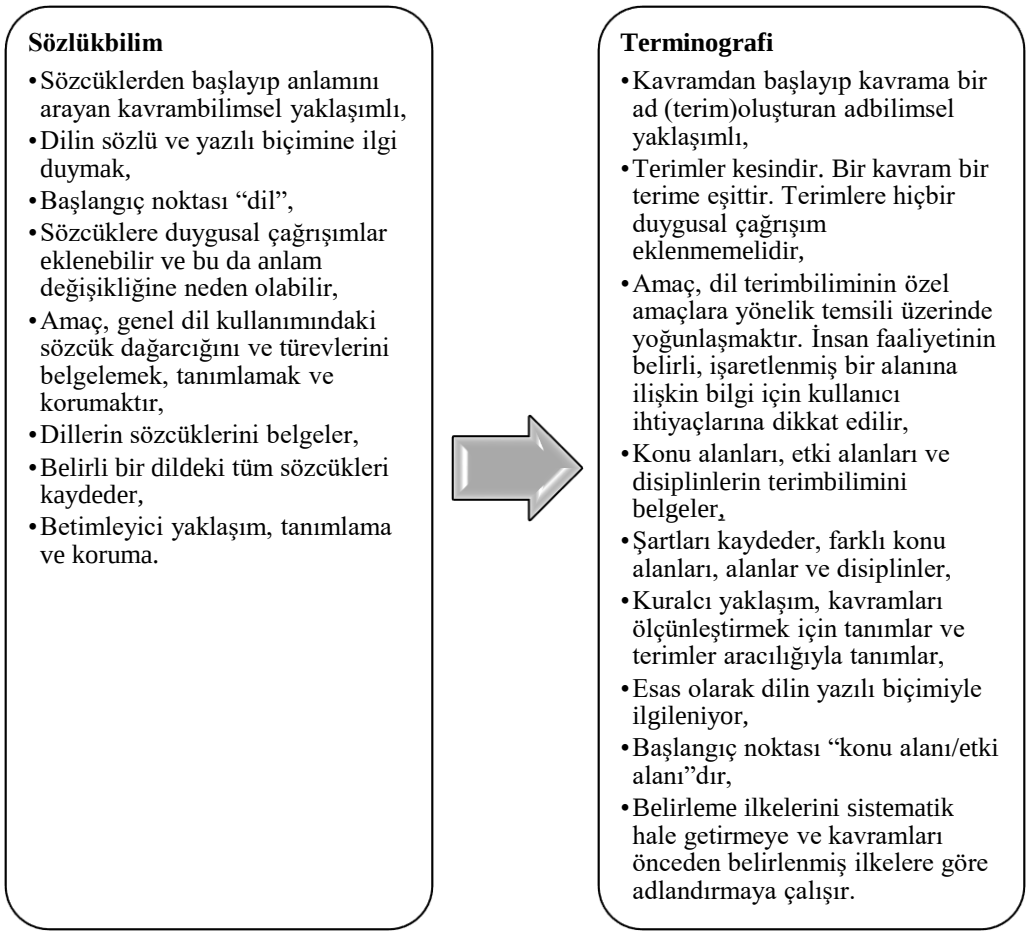
Sözlükbilimindeki sözlükbilimci gibi terimbilimde de **terminograflar** belirli bir alandaki sözcükleri sistematik bir biçimde ortaya koymaktadır. Felber'e göre (1984: 189) terminografi, kavram ve kavram sistemlerini kapsayan terim ve kavramları saptayarak, kayıt altına almayı hedefleyen bir faaliyettir. Felber (1984) ve Rey de terminografların temel görevini, bir alandaki terimlerin veya kavramların farklı dillerdeki temsillerini kapsamlı olarak saptamak ve "sözlük makaleleri içeren dosyalar oluşturmak" şeklinde ifade eder (1995: 150). Cabré (1999: 25) için terminograf, teknolojik ürünleri (bilgisayar vb.) terminografik faaliyetlerde kullanır. Cabre (1999: 7) ve Bessé (1994: 137) için terminografın görevi "kavramlara ad vermek"tir.

Felber (1984) ve Rey (1995) ile benzer görüşte olan Cabré'ye göre (1999: 115) terminograf, belirli bir konu alanındaki terimlerin toplanmasını, dizgeleştirilmesini ve aktarılmasını sağlar. Terminografi ve çevirinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirten Cabré, çevirmenlerin

metinler için özel terimbilime ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Çevirmenlerin terimlerle ilgili olması onların terminograf olduğu anlamına gelmemektedir (1999: 115).

Sözlükbilimi, belirli bir dilde kullanılan sözcüklerin şeklinin, anlamının ve tavrın incelenmesine "dayanan sözlük derleme bilimi" ya da uygulamasıdır (Pavel ve Diane, 2001: 111). Sözlükbilimi ve **terminografi** (İng. terminography, terminographie) arasındaki ayrım terminografinin kuramsal terimbilimdeki temelinden dolayıdır (Rey, 1995: 8).

Sözlükbilimi, genel dildeki sözcüksel ögeleri bir araya getirerek tanımlar ama terminografi ise "adlandırılacak nesnelere ilişkin göstergelerle ilgilenir (Rey, 1995: 130-135). Terminografi dalında çalışanların ana kaynakları "sözlükler", "sözcük listeleri" ve terimbilim veritabanlarıdır (Cabré, 1999: 118). Temmerman (2000: 230) için terminografi, terimbilim verilerini yöntemli olarak tanımlama uygulamasıdır. Terimbilim ise kuramsaldır. Terminografinin amacı, "bir konu alanıyla" alakalı bütün terimleri tanımlamaktır (Temmerman, 2000: 231). Terminografiye sözlükbilimsel açıdan yaklaşan Alberts'e göre (2001) ise terminografi, sözlükbilimin bilim terimlerine ve yöntemlerine bakan bir alt bölümüdür. Terminografi, dilbilim, mantık, ontoloji ve bilgi konu alanlarını diğer "alanlar ile birleştiren disiplinlerarası uygulama"dır (2001: 76).

Şekil 39. Sözlükbilimi ve Terminografi Arasındaki Farklılıklar (Alberts, 2006) [91]

Yapılan tanımlar ve açıklamalar doğrultusunda terminologların belirli bir alandaki terimlerin derlenmesini, sınıflandırmasını, veri kontrolünü ve terimlerden farklı kavramlar arasındaki ayrımı belirlediği söylenebilir. Yöntemsel olarak sözlükbiliminin bir alt alanı olan terminografi, sözlük, sözcük listeleri ve terimbilim veritabanlarını temel alarak, terimbilim verilerini yöntemsel biçimde tanımlayan, bir konu üzerine bütün terimleri sistematik bir şekilde açıklayan adbilimsel süreci kapsamaktadır. Sözlükbilim, sözlük derlem bilimi olarak nitelenen sözlük yazma ve düzenleme aşamasında uzmanlara çalışmalarında bilgi ve danışmanlık sunan bilgisayar destekli kavrambilimsel bir süreçtir. Sözlükbilimci ise sözcükleri bir araya toplayan, sınıflandıran ve sözcükleri anlamsal bileşenlerine tanımlayan uzmanlardır.

[91]Alberts'ten (2006) görselleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKÇE DİLBİLGİSİ VE DİLBİLİM TERİM SÖZLÜKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Çekim

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında eklere[92] dair çeşitli sınıflandırmalar mevcuttur. Ergin (2009), Banguoğlu (1974) ve Korkmaz[93] (2009), ekleri belirli biçimlerde ele almışlardır. Geleneksel olarak da nitelendirilebilen bu sınıflandırmaların yanında Delice[94] (2000), Gülsevin (2004), Turan[95] (2018) ve Boz (2022), Türkçede çekim kategorisine farklı bakış açısı kazandırmışlardır. Bu araştırmacılardan biri olan Boz'a göre (2022: 6-7) Türkçede ekler, *çekim ekleri*[96] ve *yapım ekleri* olmak üzere iki ana başlığa ayrılmaktadır. Boz'un ek sınıflandırmasının birinci ana başlığı olan *çekim ekleri*, kendi içerisinde iki alt başlık olarak incelenmektedir. Bunlardan ilki *ad çekim ekleri* ikincisi ise *eylem çekim ekleri*dir. Boz'un (2022: 6-7) ek sınıflandırmasının ikinci ana başlığı olan *yapım ekleri* de kendi içerisinde iki alt başlığa ayrılmaktadır. Bunlar *ad* ve *eylem yapım ekleri*dir. *Ad yapım ekleri*, addan ad ve addan eylem türetenler biçiminde kategorilere ayrılmaktadır. *Eylem yapım ekleri* de eylemden eylem türeten ve eylemden ad türetenler biçiminde kategorilerde sınıflandırılmaktadır.

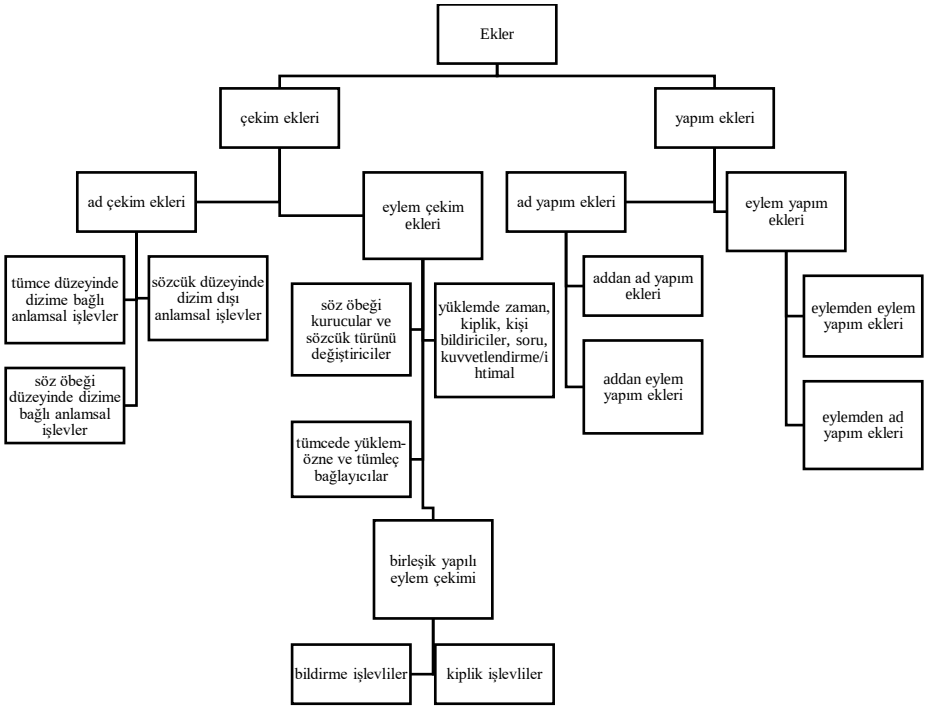
[92]Bu çalışmada *bağımlı biçimbirim* terimi yerine *ek* terimi tercih edilmiştir.

[93]Ergin (2009: 121-126), Banguoğlu (1974: 156-494) ve Korkmaz'ın (2009: 20-25) geleneksel ek sınıflandırmaları, çekim ekleri ve yapım ekleri olmak üzere iki başlığa ayrılmaktadır. Çekim ekleri kendi içerisinde isim ve fiil çekim ekleri olarak ikiye ayrılır. Yapım ekleri ise isimden isim, isimden fiil, fiilden fiil, fiilden isim yapım ekleri biçiminde dört kategori de incelenmektedir.

[94]Delice'nin sınıflandırmasına göre (2000: 225-232) ekler, genişletme ekleri, durum ekleri, kurucu ekler, dönüştürücü ekler, yapım ekler, bütünleşik ekler ve temsil ekler olmak üzere yedi ana başlıkta değerlendirilmiştir. Genişletme ekleri kendi içerisinde isim ve fiili genişleten ekler biçiminde iki alt başlığa ayrılır. Fiili genişleten ekler ise dört alt kategori de değerlendirilmiştir. Olumsuzluk, şahıs, kip, çatı ekleridir. Çatı ekleri de hem ismi hem de fiili genişleten ekleri kapsamaktadır. Durum ekleri ise tümleç durumu ve yükleme durumu ekleri biçiminde iki kategori olarak incelenmektedir. Kurucu ekler, dönüştürücü, yapım, bütünleşik ve temsil ekleri biçiminde dört başlığa ayrılmaktadır. Dönüştürücü ekler, kendi içerisinde sıfata, zarfa, isme, fiile dönüştürücü ekler olarak dört sınıflandırma yapmıştır. Yapım ekleri ise fiilden isim, isimden isim, isimden fiil yapım ekleri şeklinde üç kategori de değerlendirmektedir. Bütünleşik ekler, çekim edatıyla bütünleşenler olarak kendi içerisinde fiil öbeklerinde yardımcı fiil ile bütünleşenler şeklinde incelenmektedir. Temsil ekleri ise dördüncü başlık olarak incelenmiştir.

[95]Turan'ın sınıflandırmasına göre (2018:103-105) ekler, yapım, çekim, fiilimsiler, ekfiiller, çatı, olumluluk/olumsuzluk, teklik/çokluk ve soru kategorisi olmak üzere altı başlık altında incelenmektedir.

[96]Boz (2022) işletimlikler, türetimlikler, ad ve eylem işletimlikleri, ad ve eylem türetimlikleri terimlerini kullanmıştır. Bu çalışmada ilgili terimlerin yerine çekim ve yapım ekleri, ad ve eylem çekim ekleri, ad ve eylem yapım ekleri terimi tercih edilmiştir. Ayrıca çeşitli kaynaklarda araştırmacılar işletimlikler terimi yerine çekim ekleri; türetimlikler terimi yerine de yapım ekleri terimini kullanmışlardır.

Şekil 40. Ek Sınıflandırılması (Boz, 2022)[97]

Türkçede çekim kategorisine getirilen farklı yaklaşımlar, terim sözlüklerinde de kendisini göstermektedir. Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **çekim** ve **çekim eki** terim ve tanımları farklı biçimlerde yer almıştır. Söz konusu terimler TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd., (2011) ve Yılmaz'da (2014) ÇEKİM ve ÇEKİM EKİ; Karaağaç'ta (2013) ÇEKİM EKİ ve İŞLETME EKLERİ; Korkmaz'da (2017) ÇEKİM EKLERİ ve İŞLEME EKLERİ olarak maddebaşlarıyla karşılanmıştır. İlgili sözlük hazırlayıcılarının sözlüklerinde tek bir kavram olan **çekim** ve **çekim eki** için farklı terimleri tercih etmeleri, çokterimlilik sorununa neden olmuştur.

Tablo 1. Sözlüklerdeki Çekim ve Çekim Eki Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	Çekim bak. İsim ve Fiil çekimi.
Vardar (1980)	çekim eki [İng, ending]: Çeşitli dillerde, sözcüğün değişmeyen bölümüne (kök ya da gövdeye) eklenerek bir ad ya da eylemin bağlandığı diziye özelliğini veren öğe. // Çekim eki, ad dizisinde durum, cins, sayı vb.; eylem dizisinde ise kişi, sayı, çatı, vb. belirtebilir.
Hatiboğlu (1982)	Çekim: Eylem veya ad soylu sözcüğe kişi kavramı vermek için, eklerin getirilmesi (bkz. ad çekimi, eylem çekimi). çekim eki (İng. termination): Eylem ya da ad kök veya gövdelerine kişi kavramı vermek üzere getirilen ek (bkz. ad çekimi ve eylem çekimi) (…).

[97]Boz'dan (2022: 7) görselleştirilmiştir.

Topaloğlu (1989)	ÇEKİM (Fr.déclinalson). Fiillerin türlü kip, zaman ve şahıslara, isimlerin ismin hallerine göre uğradıkları değişikliklere verilen ad. FİİL ÇEKİMİ ve İSİM ÇEKİMİ olmak üzere iki çeşidi vardır. ÇEKİM EKİ (Fr. désinence; karşıtı yapım eki). Fiil veya isim kök ve gövdelerinin sonuna eklenerek kelimeler arasında ilişki kurmaya yarayan ve gramer kelimeleri meydana getiren ek. İsimlere gelen çekim ekleri sayı, hal vb., fiillere gelen çekim ekleri ise kip, zaman ve şahıs belirtir (…).
Koç (1992)	çekim eki (İng. inflexion suffix) Sözcüklerin kök ve gövdelerine gelerek durum, kişi, zaman, soru, çoğul, olumsuzluk kavramı veren ekler. Çekim eklerini üç kümede toplayabiliriz: 1. Adın sonuna gelen çekim ekleri: a. Ad durumu ekleri, b. İyelik ekleri, ç. İlgi eki, ç. -la(-le) eki (ile sözcüğünün ek olarak kullanılması). 2. Eylemin sonuna gelen çekim ekleri: a. Kip kavramı veren çekim ekleri, b. Kişi kavramı veren çekim ekleri, c. Olumsuzluk eki. 3. Hem adın hem eylemin sonuna gelen çekim ekleri: a. Çoğul eki, b. Soru eki. (Bütün bu ekler için ilgili maddelere bakınız.)
Hengirmen (2009)	çekim (İng.declination): Sözcüklerin sayı, kişi, cinsiyet, zaman, kip, çatı gibi çeşitli dilbilgisel kategorilerin alt kategorilerine bağlı olarak değişik biçimler alması. çekim eki (İng. ending): Eylemlerin, adların kök ya da gövdelerine gelerek kişi, zaman, soru, çoğul, olumluluk ve olumsuzluk gibi kavramlar veren ekler. Çekim eklerini şu bölümlere ayırabiliriz: a) Adlara gelen çekim ekleri, b) Eylemlere gelen çekim ekleri, c) Adlara ve eylemlere gelen çekim ekleri (…).
İmer vd. (2011)	çekim eki (İng. inflection suffix) biçimbilim. Ad, sıfat ya da eylem kök ve gövdelerine eklenerek eklendiği sözcüğe tümce içindeki işlevini belirtici dilbilgisel özelliğini veren ek. Çekim eki adlarda durum, cinsiyet, sayı, iyelik; eylemlerde kişi, uyum, çatı, zaman gösterir.
Karaağaç (2013)	çekim eki (İng. termination): Sözlük birimlerini birbirlerine bağlayarak, söz dizimi oluşturulmasını sağlayan ekler, çekim ekleridir. Ad veya eylem soylu sözlere gelerek, onların bir araya gelişini sağlarlar. Türkçe ad ve eylem çekimlerinin büyük bölümünü eklerle, küçük bir bölümünü de ekleşmemiş bağlı biçim birimleri, yani edatlarla yapmaktadır (…). işletme ekleri (İng. endings, terminations): bk. biçim birimler, çekimlik bağlı biçim birimleri. Çekimlik bağlı biçim birimi (İng. inflectional morpheme): Tek başına anlam ve kullanımı bulunmayan, sözlerden önce veya sonra gelerek onları birbirine bağlayan biçim birimleri, çekimlik biçim birimleridir (…).
Yılmaz (2014)	çekim (İng. inflection) Dilde bağımsız biçim birimlere getirilerek bağlam içinde, sözcükler/sözcük öbekleri arasında çeşitli dil bilgisel ilişkilerin (aitlik, benzerlik, durum, kişi, neden-sonuç, sahiplik, zaman vb.) kurulmasının sağlanması işlemine denir. Çekim işlemi, iki ana sözcük sınıfını ilgilendirmektedir: i) İsim çekimi, ii) Fiil çekimi.
Korkmaz (2017)	Çekim ekleri (İng. ending): Ad veya fiil soylu kelimeler üzerine gelerek, bağlı oldukları kelime gruplarına göre, kelimeler arasında durum, iyelik, çokluk, kip, zaman, şahıs, sayı vb. ilişkiler kuran ekler. Çekim ekleri taşıdıkları özellikler açısından kendi içinde iki alt gruba ayrılır. Birinci gruptakiler yalın durumdaki adlara eklenerek adlar ile adlar ya da adlar ile fiiller arasında geçici ilişki kuran ve durum gösterme işlevi yüklenen eklerdir. İkinci gruptakiler ise yalnızca eklendikleri ad veya ad grubu ile ilgili olan ve etkileri yalnızca eklendikleri adın sınırı içinde kalan eklerdir (…). İşleme ekleri (İng. ending): Ad çekimi eklerinin bir bölüğü işletme ekleri niteliğindedir; çünkü bu ekler cümlede eklendikleri adlar ile cümlenin ad ve fiil gibi öteki ögeleri arasında ilişki kuran ekler değil, yalnızca eklendikleri ad ve ad grubu ile ilgili olan eklerdir.

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerindeki ***çekim*** ve ***çekim eki*** tanımlarına bakıldığında Vardar (1980), Topaloğlu (1989), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013), Yılmaz (2014) ve Korkmaz (2017) sözlüklerinde **çekim eki**nin tanımına yer verirken bu eklerin hem biçimsel hem de sözdizimsel işlevleri üzerinde durmuşlardır. TDK (1949), Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Hengirmen'in (2009) sözlüklerinde ise **çekim** ve **çekim eki** kavramı sadece biçimsel açıdan ele alınmıştır. Koç (1992) ve Hengirmen (2009) ise sözlüklerinde çekim eklerini üç kategori eşliğinde incelemişlerdir. Bu kategoriler *adın sonuna gelen çekim ekleri, eylemin sonuna gelen çekim ekleri*

*hem adın hem eylemin sonuna gelen çekim ekleri*dir. Koç (1992) ve Hengirmen (2009)'den farklı olarak Korkmaz (2017) **çekim eklerini** kendi içerisinde iki alt kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki *yalın durumdaki adlara eklenerek adlar ile adlar ya da adlar ile eylemler arasında geçici bir ilişki kuran ekler*, ikincisi ise *sadece eklendikleri ad veya ad grubu ile ilgili olan ekler*dir.

Çekim ve **çekim eki** tanımlamaları bizlere sözlüklerde çekim kategorisinin ad çekimi ve eylem çekimi olmak üzere ikiye ayrıldığını göstermektedir. Çekim eki, adlara ve eylemlere gelen eklerin bütünüdür. Adlara gelen eklere ad çekim ekleri, eylemlere gelen eklere ise eylem çekim ekleri denmektedir. Çekim ekleri ayrıca ad ve eylemler arasında da çeşitli anlam ilişkileri kurmaktadır. Bu ilişki çekim ekinin belirli kategorilerde incelenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca çekim ekleri adlara gelerek *durum, cins* ve *sayı* kategorilerini belirtirken, eylemlere gelen çekim ekleri ise *şahıs, sayı, çatı, zaman* ve *kip* kategorilerini işaretlemektedir.

3.1.1. Ad Çekimi

Ad çekimi, "ad kök ve gövdelerine gelen" çekim ekleridir (Boz, 2022: 11). Boz'a göre ad çekimini, "sözcük türünü değiştirmeyen ekler", "sözcük türünü değiştiren ekler", "yüklemde görevli ekler" şeklinde üç başlık altında değerlendirmek mümkündür (2022: 11). Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüklerinde maddebaşı olarak ***ad çekimi*** terimi için araştırmacılar farklı terimleri tercih etmişlerdir. Bu farklı terimlerin tercih edilmesi çokterimlilik sorununun oluşmasına neden olmakta ve terim birliğinin sağlanmasının önüne geçmektedir.

Ad çekimi terimi için TDK (1949) İSİM HALİ ve İSİM ÇEKİMİ; Topaloğlu (1989) İSİM ÇEKİMİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982) ve İmer vd. (2011) AD ÇEKİMİ; Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) AD ÇEKİMİ, AD ÇEKİMİ EKLERİ ve İSİM ÇEKİMİ terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **ad çekimi** terimiyle ilgili herhangi bir veri mevcut değildir.

Tablo 2. Sözlüklerde Yer Alan Ad Çekimi ve Ad Çekim Ekleri Terimlerinin Karşılaştırılması

ad çekimi			
	ad çekimi	isim çekimi	ad çekim ekleri
TDK (1949)	-	+	-
Vardar (1980)	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	+	-
Koç (1992)	+	+	-
Hengirmen (2009)	+	+	-

İmer vd. (2011)	+	-	-
Karaağaç (2013)	+	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	+	+

TDK (1949), Vardar (1980) ve Topaloğlu'nun (1989) sözlüklerinde **ad çekimi** terimi üzerine yapılan tanımlara bakıldığında sadece ad ve eylem bağlantısı kuran durum eklerinin işlevi üzerinde durulmaktadır. Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) ise **ad çekimi** teriminin tanımlarında, ad ve eylem bağlantısı kuran eklerin yanı sıra ad ve ad bağlantısı kuran eklerin, ad ve ilgeç bağlantısı kuran eklerin, başka birimle bağlantı kurmayan eklerin işlevlerine de değinmişlerdir. TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **ad çekimi** hem sözdizimsel hem de biçimsel işlevi açısından tanımlanırken Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) ve Hengirmen (2009) sözlüklerinde **ad çekimi**nin sadece biçimsel işlevlerini açıklamışlardır.

Tablo 3. Sözlüklerdeki Ad Çekimi ve Ad Çekim Ekleri Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	İSİM ÇEKİMİ (Fr. Déclinaison): İsimlerin (ad, sıfat, zamir) veya isim diye alınan her türlü ifadenin tümleç olabilmesi için takı alarak çeşitli şekiller göstermesi (…). Bilelik Hali bak. isim çekimi. GRAMATİKAL HAL Bak. İsim çekimi. İSİM HALİ Bak. İsim Çekimi.
Vardar (1980)	ad çekimi [İng. declension]: Tümcedeki çeşitli durumlara göre adların uğradıkları değişikliklerin tümü.
Hatiboğlu (1982)	ad çekimi: Adlara iyelik eklerinin getirilmesi.
Topaloğlu (1989)	İSİM ÇEKİMİ (Fr. déclinaison). Cümle içinde isim soylu kelimelerin hâl ekleri alarak değişikliğe uğraması.
Koç (1992)	İsim çekimi bkz. Ad çekimi. ad çekimi (İng. declension) Adın iyelik ve ad durumu ekleriyle çekimi (…).
Hengirmen (2009)	İsim çekimi bkz. ad çekimi. ad çekimi (İng. declension) Adlara çekim eklerinin gelerek onları kişi, sayı, zaman, cinsiyet, durum gibi yönlerden belirlemesi (…).
İmer vd. (2011)	ad çekimi (İng. declension) biçimbilim, sözdizim. Adların ve niteleyici, adıl gibi ad soylu öğelerin durum, sayı, iyelik ve cinsiyete göre uğradıkları biçimbilimsel değişikliklerin tümü (…).
Karaağaç (2013)	isim çekimi bk. ad çekimi. ad çekimi (declension): Varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkilerinde bulunan aitlik, ilgi, etkileme, yönelme, bulunma, uzaklaşma, neden-sonuç, parça-bütün, benzerlik-zıtlık vb. türden ilişkilerin adları olan çekim edatlarını veya onların ekleşmiş biçimleri olan durum eklerini kullanarak, adları başka adlar veya eylemlerle birleştirmeye ad çekimi denir (…).
Yılmaz (2014)	-

Korkmaz (2017)	İsim çekimi bk. Ad çekimi. Ad çekimi (İng. declension): Cümlenin çeşitli ögeleri arasında geçici anlam ilişkileri kurmak üzere ad veya ad soylu kelimelerin durum ekleri alarak girdikleri çekim (…). Ad çekimi ekleri (İng. case ending): Adların birbirleri veya fiillerle olan geçici ilişkilerini belirleyen, durum gösterme kavramını karşılamak üzere aldıkları eklerdir. Türleri ve örnekleri için bk. ad çekimi.

Ad çekimi teriminin tanımları incelendiğinde TDK'nin (1949) sözlüğünde maddebaşı olarak iki çeşit ad çekiminden bahsedildiği görülmektedir. Bunlar, BELİRTMELİ İSİM ÇEKİMİ ve BELİRTMESİZ İSİM ÇEKİMİ'dir. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde maddebaşı olarak yer verilen AD ÇEKİMİ tanımının içeriğinde AD ÇEKİMİ EKLERİ hakkında da bilgi yer almaktadır. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde ad çekim ekleri durum, çokluk, iyelik ve soru kategorileri eşliğinde tanımlanmıştır. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde maddebaşı olarak yer verdiği AD ÇEKİMİ tanımında ise +{lA} ekinin ile edatıyla birleşmesi sonucunda oluşan birliktelik ekinin, ad çekimi ekine dönüştüğü bilgisine de yer verilmiştir.

3.1.1.1. Durum Kategorisi

Durum ekleri Türkçede temel olarak tümcede ad ve eylem bağlantısı kurmaktadır. Durum ekleri, adlar ve eylemler arasında sözdizimsel ve anlamsal ilişki kurar. Türkçede durum eklerinin sayısı hakkında birbirinden farklı görüşlerin varlığından söz edilebilir. Bu görüşlerin yanı sıra Alan (2022: 13) durum kategorisi için kabul edilen genel görüşün, *yalın* (özne) +{Ø}, *yönelme* +{(y)A}, *bulunma* +{DA), *ayrılma* +{DAn}, *yükleme* (nesne) +{(y)I[4]} ve *birliktelik* +{(y)lA olduğunu belirtmektedir.

3.1.1.1.1. Yalın Durum

Yalın durum, adların durum eklerinden birini almamış durumudur. Yalın durum sıfır ekle +{Ø} işaretlenir. Yalın durumda öge, öznenin kendisidir (Alan, 2022: 14). **Yalın durum** terimi için TDK (1949) ve Topaloğlu (1989) YALIN HAL; Vardar (1980) ve Hatiboğlu (1982) YALIN DURUM; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) YALIN HAL ve YALIN DURUM; Karaağaç (2013) YALIN DURUM, GÖVDE HALİ ve ÖZNE DURUMU; Korkmaz (2017) YALIN DURUM ve GÖVDE HALİ terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak tercih etmişlerdir. **Yalın durum** terimi, İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde yoktur. Ayrıca İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinin dizininde **yalın** (İng. absolute) terimi yer almasına rağmen maddebaşı olarak bu terim mevcut değildir.

Tablo 4. Sözlüklerde Yer Alan Yalın Durum Teriminin Karşılaştırılması

	yalın durum				
	yalın hal	yalın durum	gövde hali	özne durumu	saltık yalın hal
TDK (1949)	+	-	-	-	+
Vardar (1980)	-	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	+	-	-	-	-
Koç (1992)	+	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	+	+	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	+	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	+	-	-

Yalın durum terimi için yapılan tanımlara bakıldığında TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982) Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde yalın durum hem sözdizimsel hem de anlamsal işlevleri bakımından değerlendirdikleri görülmektedir. İlgili sözlüklerde araştırmacılar **yalın durum** terimi için birbirinden farklı tanımlamalar yapmışlardır. Yapılan tanımlarda araştırmacılar **yalın durum**un ek almaması, temel biçim olması, özneyi bildirmesi şeklindeki açıklamalarda ortak bir noktada buluşmuşlardır.

Tablo 5. Sözlüklerdeki Yalın Durum Teriminin Tanımları

TDK (1949)	yalın hal (Fr. nominatif): Hiç bir takı almamış bulunan ve isim takımlarında ise belirtilen takısı (-i veya -si) almamış olup cümle içinde özne olmağa yarıyan isim hali. SALTIK YALIN HAL (Fr. Nominatif absolu ou absolutif): Saltık kuruluşlu yalın hal: yol, o da ayrı bir mesele" sözündeki "yol" gibi.
Vardar (1980)	yalın durum (İng. nominative): Tümcede özne işlevini yerine getiren ve adın temel biçimi sayılan durum.
Hatiboğlu (1982)	yalın durum (İng.nominative): Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramı bildirme durumu.
Topaloğlu (1989)	yalın hal (Fr. nominatif): Cümlede isim soylu bir kelimenin hal eki almayan ve asıl biçimi sayılan durumu (…).

Koç (1992)	yalın durum (İng. nominative): Adın ya da ad görevli sözcüğün durum eki (-a, -ı, -da, -dan, -ın) almamış biçimi. yalın hal bkz. yalın durum.
Hengirmen (2009)	yalın durum (İng. nominative): Adın herhangi bir durum eki almamış biçimi (…). yalın hal Bkz. yalın durum
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	yalın durum (İng. nominative): 1. Yalın durum: Bu durum, adın hiçbir varlık veya özellik ile ilişkilendirilmediği bir durumdur; fakat dilin sözlük kullanımından farklı bir durumdur (…) gövde hali (Fr. nominatif): bk. yalın durum. özne durumu (İng. subjective case): bk. özne.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	yalın durum (İng. nominative): Adın herhangi bir ek almamış yalın durumu: bal, ev, gönül, işçilik vb. Adın iyelik ve çokluk ekleri ile genişletilmiş biçimleri de yalın durum sayılır. gövde hali (Fr. nominatif): bk. yalın durum

3.1.1.1.2. Yönelme, Yönlenme, Yön ve Giriş Durumu

Yönelme anlamı yanında "hedef, miktar, fiyat, zaman, faydalanan, uyarıcı, sebep, amaç, yer ve benzerlik" gibi anlam ilişkileri de kuran +{(y)A} durum eki, temel olarak "bir yere, bir kişiye, bir nesneye yönelme" anlamı işaretlemektedir (Alan, 2022: 15-16).

Tablo 6. Sözlüklerde Yer Alan Yönelme Durumu Teriminin Karşılaştırılması

	yönelme durumu								
	-e hali	-e doğru hali	yararına -e hali	zararına -e hali	yönelme durumu	yönelme hali	-e durumu	yaklaşma durumu	verme durumu
TDK (1949)	+	+	+	+	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Koç (1992)	+	-	-	-	+	-	+	-	-
Hengirmen (2009)	+	-	-	-	+	-	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	-	-	-	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Korkmaz (2017)	-	-	-	-	+	-	-	+	+

Yönelme durumu için TDK (1949) -E HALİ, -E DOĞRU HALİ, YARARINA -E HALİ ve ZARARINA -E HALİ; Vardar (1980) ve Hatiboğlu (1982) YÖNELME DURUMU; Topaloğlu (1989) YÖNELME HALİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) -E HALİ, -E DURUMU ve YÖNELME DURUMU; Karaağaç (2013) YAKLAŞMA DURUMU ve VERME DURUMU; Korkmaz (2017) YAKLAŞMA DURUMU, VERME DURUMU ve YÖNELME DURUMU terimlere sözlüklerinde maddebaşı olarak yer vermişlerdir. İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde ise dizinde **yönelme durumu** terimi yer almasına rağmen maddebaşı olarak söz konusu terime yer verilmediği tespit edilmiştir. Yılmaz (2014) da **yönelme durumu** terimine yer vermemiştir.

Tablo 7. Sözlüklerdeki Yönelme Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-E HALİ (Fr. datif): 1.İsim çekiminde -e ekiyle meydana getirilen hal ki türlü görevlerde bulunur: Bak. Erişme hali. 2. Sebep veya erek anlatır: Sizi görmeğe geldim. 3. Asıl veya yardımcı tümleç yapar: Birine güvenmek, yalvarmak. Terziye elbise diktirmek. 4. Zaman anlatan bazı kelimelerle "önümüzdeki" anlamını da katarak onlarda -de hali yapar: Haftaya gelirim. 5. "... karşılığında" anlamı verir: Bunu on liraya aldım. 6. "… konusunda" anlamına gelir. Sözüne sadık, ayağına çabuk. -E DOĞRU HALİ (Fr. Directif) Bazı dillerde ve eski Türkçede bir şeye doğru fikrini veren isim hali. İçeri, Dışarı, Yukarı, İleri kelimeleri bu isim halinden kalma sayılır. YARARINA -E HALİ (Dativus commodi): Bazı dillerde, bir şeyin "yararına" fikrini veren isim hali. ZARARINA -E HALİ (Fr. Dativus incommodi): Bazı dillerde, bir şeyin "zararına" fikrini veren -e hali.
Vardar (1980)	yönelme durumu (İng. dative): Adın belirttiği kavrama dönüş ya da yöneliş anlatan durum. // Türkçede yönelme durumu, e (-a) ekiyle oluşturulur.
Hatiboğlu (1982)	yönelme durumu (İng. dative): Ad görevli sözcüğün taşıdığı kavrama dönüşü bildiren durum. Türkçede bu durum -e (-a, -y-e, -y-a) ekiyle belirtilir (…).
Topaloğlu (1989)	yönelme hali (Fr. datif): Cümlede yükleme bağlı olarak isim soylu kelimelerin gösterdiği nesneye veya şahsa ya da belirttiği kavrama yöneliş, dönüş, yaklaşma, girme vb. bildiren hal. Bugünkü Türkçede yönelme hali +(y)A ekiyle yapılır (…).
Koç (1992)	-e durumu bkz. yönelme durumu. -e hali bkz. yönelme durumu. yönelme durumu (İng. dative): Adın belirttiği kavrama yöneliş, yaklaşma ya da girme bildiren durum. Türkçede bu durum -a (-e) ekiyle bildirilir (…).
Hengirmen (2009)	-e durumu bkz. yönelme durumu. -e hali bkz. yönelme durumu. yönelme durumu (İng. dative): Eylemi, bildirdiği iş, oluş ve durumun yöneldiği yer, doğrultu açılarından tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum. Türkçede yönelme durumu, tümlecin üzerine getirilen -a (-e) ekiyle belirtilir (…).
İmer vd. (2011)	-

Karaağaç (2013)	yaklaşma durumu (İng. dative): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin yöneldiği veya yaklaştığı varlığın adı, yaklaşma çekimine girer. Eylemin yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden bu durum, Türkçede, daima ekle yapılır. Bu ekin ana işlevi yaklaşmadır. Bu çekimin ana işlevi olan yaklaşmadan başka, yer, zaman, karşılaştırma, neden, ilgi, gereklilik, görüş vs. gibi işlevleri de vardır. verme durumu (İng. dative case): bk. yaklaşma durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Datif (İng. dative): bk. yaklaşma durumu. Yönelme durumu (İng. dative): Kelime gruplarında ve cümlede fiildeki hareketin yöneldiği adın içinde bulunduğu durum. Bir başka anlatımla adı yönelme, yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durum. Bu durum (+A), +(y)A yönelme durumu ekiyle karşılanır (…) verme durum bk. yönelme durumu.

TDK'nin (1949) sözlüğünde -E HALİ yanında -E DOĞRU HALİ, YARARINA -E HALİ, ZARARINA terimleri ile karşılanan **yönelme durumu**nun *yönelim, yararına, zararına, önümüzdeki, konusunda* ve *bulunma* gibi anlamsal işlevler yanında sözdizimsel işlevlerinden de bahsedilmiştir. Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yönelme durumu**nun hem biçimsel hem anlamsal hem de sözdizimsel işlevlerine yer verilmiştir. Vardar (1980) ve Hatiboğlu'nun (1982) sözlüklerinde ise yönelme durum ekinin sadece anlamsal ve biçimsel işlevleri üzerinde durulmuştur. **Yönelme durumu**, TDK'nin (1949) sözlüğünde *yönelim, sebep, amaç* ve *zaman* ifade ederken Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde *yöneliş, dönüş, yaklaşma* ve *girme* anlamları çerçevesinde tanımlanmıştır. Korkmaz (2017), Karaağaç (2013) ve Hengirmen'in (2009) sözlüklerinde de yaklaşmadan başka +{(y)A} ekinin *yer, karşılaştırma, zaman, ilgi, görüş, gereklilik, neden* vb. anlamsal işlevleri karşıladığı dile getirilmiştir.

Yönlenme durumu, nesneye veya bir yere doğru yönelim söz konusu olan ad durumudur. **Yönlenme durumu** da yönelme durumu gibi +{(y)A} ekiyle işaretlenmektedir. Bu durum için TDK (1949) ERİŞME HALİ; İmer vd. (2011) YÖNLENME DURUMU; Karaağaç (2013) YÖNELME DURUMU gibi terimleri sözlüklerinde dahil etmişlerdir. Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yönlenme durumu** terimiyle ilgili bilgi mevcut değildir.

Tablo 8. Sözlüklerde Yer Alan Yönlenme Durumu Teriminin Karşılaştırılması

yönlenme durumu

	erişme hali	yönlenme durumu	yönelme durumu
TDK (1949)	+	-	-
Vardar (1980)	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	+	-
Karaağaç (2013)	-	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-

Sözlüklerdeki **yönlenme durumu** teriminin tanımlarına bakıldığında TDK (1949), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde yönlenme durumu ekinin anlamsal işlevleri *yönelme, hareket, yere doğru gitme, yer* ve *yaklaşma* anlamlarına sahip olduğu görülmektedir. İlgili sözlüklerde **yönlenme durumu** hem biçimsel hem de anlamsal işlevleri bağlamında ele alınmaktadır. TDK'nin (1949) sözlüğünde sözdizimsel olarak yönelme, nesneyi ifade etmektedir.

Tablo 9. Sözlüklerdeki Yönlenme Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	Erişme hali (Fr. allatif): -e halinin, bir işin yöneldiği nesneyi gösteren çeşidi (…)
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	yönlenme durumu (İng. allative) biçimbilim. Bir yere doğru gitme hareketini belirten durum eki; dilin durum ulamı İçinde girme durumu, çıkma durumu gibi yer ve zamana ilişkin yerel durum eklerinden biri. Fince'de bulunur.
Karaağaç (2013)	yönelme durumu (İng. allative): bk. yaklaşma durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Yön durumu, eylemin yönelimini, yönünü gösteren ad durumudur. Bu durum Eski Türkçede +{GArU}, +{Arl}, +{rA} ekleriyle işaretlenmektedir. İlgili terim için Karaağaç (2013) YÖN DURUMU; Korkmaz (2017) YÖN GÖSTERME DURUMU ve YÖN GÖSTERME EKİ terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu

(1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **yön durumu** ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Tablo 10. Sözlüklerde Yer Alan Yön Durumu Teriminin Karşılaştırılması

yön durumu			
	yön durumu	yön gösterme durumu	yön gösterme eki
TDK (1949)	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	+

Sözlüklerdeki **yön durumu** teriminin tanımlarına bakıldığında Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde yön durumunun anlamsal işlevlerinin *yön, yönelim, yer* ve *zaman* olduğu bilgisine yer verilmiştir. İlgili sözlüklerde **yön durumu** biçimsel, anlamsal ve sözdizimsel işlevler açısından tanımlanmıştır. Sözlüklerde yön durumunun sözdizimsel işlevi, adları eylemlere ya da adları ilgeçlere bağlamak şeklindedir.

Tablo 11. Sözlüklerdeki Yön Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	yön durumu (İng. directive): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin belli bir yönde yapıldığını göstermek için ad, yön durumu çekimine girer (…).
Yılmaz (2014)	-

Korkmaz (2017)	Yön gösterme durumu: Adın, fiilin gösterdiği oluş veya kılışın kendi yönünde yapıldığını göstermek için girdiği durum: ET. san+garu <<sana doğru» (…). Yön gösterme eki (İng. directive suffix): Fiildeki oluş ve kılışın yönünü göstermek için yönle ilgili yer ve zaman adlarını yön gösterme durumuna sokan ek: + GArU, +Arl, +rA ekleri (…).

Giriş durumu, bir şeyin dışından içe doğru yönelme ve girme anlamı veren ad durumudur. **Giriş durumu** terimi için TDK (1949) İÇE DOĞRU HALİ; Vardar (1980), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Karaağaç (2013) GİRİŞ DURUMU gibi terimleri tercih etmişlerdir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise **giriş durumu** terimi maddebaşı olarak mevcut değildir.

Tablo 12. Sözlüklerde Yer Alan Giriş Durumu Teriminin Karşılaştırılması

giriş durumu		
	içen doğru hali	giriş durumu
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	+
İmer vd. (2011)	-	+
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

Giriş durumu anlamsal işlevi bağlamında TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde içine *doğru, girme, yaklaşma* anlamlarına sahiptir. TDK (1949), Vardar (1980), Hengirmen (2009) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde ilgili terim anlamsal ve biçimsel işlevler bakımından da incelenmiştir. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde **giriş durumu**nun sadece biçimsel işlevi olduğunu belirtilse de ilgili terimin tanımında *kapalı bir yere girme* anlamında bir anlamsal işlev de söz konusudur. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde ise ilgili durumun biçimsel tanımı yapılmıştır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **giriş durumu** terimi ile ilgili herhangi bir maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 13. Sözlüklerdeki Giriş Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	İÇE DOĞRU HALİ (Fr. Cas İllatif): Bazı dillerde bir şeyin "içine doğru" fikrini veren isim hali

Vardar (1980)	giriş durumu [İng. illative]: Kapalı bir yere girme edimini belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	giriş durumu (İng. illative): Bazı dillerde bir yer, yön göstermekten çok kapalı bir yere girme göstermek üzere adların aldığı durum.
İmer vd. (2011)	giriş durumu (illative) biçimbilim. Bazı dillerde kapalı bir yere girmeyi belirten ad durumu; zengin bir durum dizgesi bulunan Fince'de adların giriş durumu bulunur.
Karaağaç (2013)	giriş durumu (İng. illative): bk. yaklaşma durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

3.1.1.1.3. Bulunma, İçindelik, Üstündelik ve Yakınlık Durumu

Türkçede +{DA} ad çekim eki bulunma yanında "yer, miktar/fiyat, zaman, konu/içerik" vb. anlamsal işlevlere de sahiptir (Alan, 2022: 19). **Bulunma durumu**nun sözdizimsel işlevi, adları eylemlere bağlamak ve adlar ile ilgeçler arasında bağıntı kurmaktır (Alan, 2022: 19).

Tablo 14. Sözlüklerde Yer Alan Bulunma Durumu Teriminin Karşılaştırılması

	bulunma durumu					
	-DE hali	-DE durumu	nitelik -DE hali	kalma durumu	bulunma hali	bulunma durumu
TDK (1949)	+	-	+	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-	+	-
Koç (1992)	+	+	-	+	-	-
Hengirmen (2009)	+	+	-	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	+	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	+	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-	-	+

Tablo 14'teki sözlüklere bakıldığında **bulunma durumu** için farklı terimlerin tercih edildiği görülmektedir. İlgili kavram için TDK (1949) -DE HALİ ve NİTELİK -DE HALİ; Vardar (1980) ve Hatiboğlu (1982) KALMA DURUMU; Topaloğlu (1989) BULUNMA HALİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) -DE HALİ, -DE DURUMU ve KALMA DURUMU; Karaağaç (2013) KALMA DURUMU ve BULUNMA DURUMU; Korkmaz (2017) BULUNMA DURUMU; İmer vd. (2011) KALMA DURUMU terimlerini kullanmışlardır. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde durum eklerinden **yalın durum** ve **yönelme durumu** olmamasına rağmen KALMA DURUMU sözlükte maddebaşı olarak yer almaktadır. Yılmaz (2014) ise **bulunma durumu** ile ilgili bir maddebaşına yer vermemiştir.

Tablo 15. Sözlüklerdeki Bulunma Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-DE HALİ (İng. Locatif) Bir işin, bir halin olduğu veya bir şeyin bulunduğu yeri yahut zamanı gösterirken kelimenin de takısını alarak büründüğü kılık (...) Bu hal bir şeyin taşıdığı niteliği de anlatmağa yarar (…). NİTELİK -DE HALİ Bak. -de hali.
Vardar (1980)	kalma durumu (İng. locative): Eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu.// Türkçede kalma durumu, adlara ya da ad görevinde kullanılan sözcüklere -de (-da, -te, -ta) durum ekinin getirilmesiyle oluşturulur (…).
Hatiboğlu (1982)	kalma durumu (İng. locative): Ad veya ad görevli sözcüğün taşıdığı kavramda bulunduğunu bildiren durum. Türkçede bu durum -de (-da, -ta, -te) ekiyle bildirilir (…).
Topaloğlu (1989)	bulunma hali (Fr. locatif): Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklemin belirttiği işin gerçekleştiği yeri gösteren hali. Bugünkü Türkçe'de bulunma hali +DA ekiyle yapılır (…).
Koç (1992)	-de durumu bkz. kalma durumu. -de hali bkz. kalma durumu. kalma durumu (İng. locative): Ad ve ad görevli sözcüğe durma, kalma, yer, bulunma kavramı veren durum. Türkçede bu durum, sözcük sonuna getirilen -da (-de, -ta, -te) ekiyle belirtilir (…).
Hengirmen (2009)	-DE durumu bkz. kalma durumu. -de hali Bkz. kalma durumu. kalma durumu (İng. locative): Eylemi, bildirdiği iş, oluş ve durumun yerini, gerçekleşme alanını göstermek üzere tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum. Türkçede kalma durumu, tümlecin üzerine getirilen -da (-de, -ta, -te) ekiyle belirtilir (…).
İmer vd. (2011)	kalma durumu (İng. locative) biçimbilim. Dilbilgisi ilişkilerini çekim ekleriyle gösteren dillerde eylemin belirttiği edimin gerçekleştiği yeri gösteren ad durumu. Türkçe'de kalma durumu {-DA} durum ekiyle gösterilir (…).
Karaağaç (2013)	bulunma durumu (İng. locative): Eylem cümlelerinde, eylemin gösterdiği olma veya yapmanın yerini, ad cümlelerinde bildirilen varlığın bulunduğu yeri bildiren ad çekimidir (…). kalma durumu (İng.locative): bk. bulunma durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	bulunma durumu (İng. locative): Somut ve soyut adlarda fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildiren ad durumu (…).

Bulunma durumu teriminin tanımları incelendiğinde TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bulunma durumu** sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal olmak üzere üç bağlamda değerlendirilirken, İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde bu kategorinin sadece biçimsel işlevine değinilmiştir. TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde bulunma durumunun tanımlarında bulunma yanında *içindelik, zaman, durma, süre, ilgi, yer, oluş, uzunluk, kalma, yanında* vb. anlamsal işlevlere yer verilmiştir. Sözdizimsel olarak bulunma durumu TDK (1949), Hatiboğlu (1982), Korkmaz (2017) ve Koç'un (1992) sözlüklerinde adları adlara bağlarken; Vardar (1980), Topaloğlu (1989), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde bulunma durumu, adları eylemlere bağlamaktadır (*evde kalmak, tatilde gideceğim yer*).

İçindelik durumu, bir şeyin içerisinde bulunma anlamı veren ad durumudur. **İçindelik durumu** terimine karşılık TDK (1949) İÇİNDELİK HALİ; Vardar (1980) ve İmer vd. (2011) İÇİNDELİK DURUMU gibi terimleri tercih etmişlerdir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **içindelik durumu**yla ilgili bilgiye yer verilmemiştir.

Tablo 16. Sözlüklerde Yer Alan İçindelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması

içindelik durumu		
	içindelik hali	içindelik durumu
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	-
İmer vd. (2011)	-	+
Karaağaç (2013)	-	-
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

İçindelik durumunun anlamsal işlevi bağlamında TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011) *içinde, bulunma, yer* anlamlarına yer vermişlerdir. TDK (1949) ve Vardar'ın (1980)

sözlüklerinde **içindelik durumu**, anlamsal ve biçimsel işlevleri bağlamında tanımlanmıştır. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde **içindelik durumu**nun sözdizimsel işlevinin tümcede nesneyi belirgin hale getirmek olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca bu sözlükte **içindelik durumu**nun anlamsal işlevinin nesnenin kapalı bir yer içerisinde bulunduğunu bildirme anlamı olduğu da belirtilmiştir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **içindelik durumu** kavramı ile ilgili herhangi bir terim yer almamaktadır.

Tablo 17. Sözlüklerdeki İçindelik Durumu Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	içindelik hali (Fr. inessif): Bazı dillerde bir şeyin "içinde" bulunanı anlatmak için kullanılan isim hali.
Vardar (1980)	içindelik durumu [İng. inessive]: Kapalı bir yerde bulunulduğunu belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	içindelik durumu (İng. inessive) biçimbilim, sözdizim Bir nesnenin, kapalı bir yerin içinde bulunduğunu belirten ad durumu. Bu tür yer ilişkisini belirten ad durumu eki. Fince gibi durum ekleri zengin olan dillerde bulunmaktadır.
Karaağaç (2013)	-
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Üstündelik durumu, bir şeyin üzerinde olduğu anlamını veren ad durumudur. **Üstündelik durumu** terimine karşılık TDK (1949) ÜSTÜNDELİK HALİ; Vardar (1980) ÜSTÜNDELİK DURUMU gibi terimleri sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **üstündelik durumu** terimine dair bilgi mevcut değildir. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde dizin de **üstündelik durumu** terimi yer almasına rağmen sözlükte maddebaşı olarak yer verilmemiştir.

Tablo 18. Sözlüklerde Yer Alan Üstündelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması

üstündelik durumu		
	üstündelik hali	üstündelik durumu
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+

Hatiboğlu (1982)	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	-	-
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

TDK (1949) ve Vardar'ın (1980) sözlüklerinde **üstündelik durumu**nun anlamsal işlevleri olarak *bir şeyin üstünde, bir şeyin üzerinde* gibi işlevlere yer verilmiştir. İlgili sözlüklerde **üstündelik durumu** terimi hem biçimsel hem de anlamsal işlevleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Tablo 19. Sözlüklerdeki Üstündelik Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	ÜSTÜNDELİK HALİ (Fr. Superessif) Bazı dillerde bir şeyin "üstünde" fikrini veren isim hali.
Vardar (1980)	üstündelik durumu [İng. superessive]: Bir yüzey üzerinde bulunulduğunu belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	-
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Tümce içinde *yanında, yakınında, üstünde* anlamını karşılayan **yakınlık durumu**, kavramı için TDK (1949) YANINDALIK HALİ; Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Karaağaç (2013) YAKINLIK DURUMU terimlerini tercih etmişlerdir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise **yakınlık durumu** terimi bulunmamaktadır.

Tablo 20. Sözlüklerde Yer Alan Yakınlık Durumu Teriminin Karşılaştırılması

yakınlık durumu

	yanındalık hali	yakınlık durumu
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	-
İmer vd. (2011)	-	+
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011), Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **yakınlık durumu** *yanında, sahiplik, araçlık, yakınında, hemen yanında, üstünde, yakınlık* anlamları eşliğinde tanımlanmıştır. TDK (1949), Vardar (1980) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ilgili terim, biçimsel işlevleri bakımından da ele alınmıştır. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde biçimbilim etiketiyle verilen maddebaşı sözdizimsel ve anlamsal özellikleri de barındırmaktadır. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde ise **yakınlık durumu** sözdizimsel olarak hem adların adlarla hem de adların eylemlerle ilişkisi temelinde tanımlanmıştır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yakınlık durumu** terimi mevcut değildir.

Tablo 21. Sözlüklerdeki Yakınlık Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	yanındalık hali (Fr. adessif): Bazı dillerde, bir şeyin "yanında" fikrini veren isim hali.
Vardar (1980)	yakınlık durumu [İng. adessive]: Bir yerin çok yakınında, hemen yanında bulunulduğunu belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	yakınlık durumu (İng. adessive) biçimbilim. Adların eylemlerle olan anlamsal ilişkilerini durum ekleri ile belirten dillerde "Üstünde" olma ilişkisini belirten biçimbirimsel durum. Fince gibi dillerde nesnenin yerini anlatan biçimbirimsel durum. Sahiplik ya da araçlık kullanımı bildiren durum.
Karaağaç (2013)	yakınlık durumu (İng. adessive): Yakınlık, hem varlık+varlık hem de varlık-eylem ilişkilerinde ortaya çıkan bir bilgidir. Varlığın varlığa, varlığın eyleme veya eylemler arasındaki yakınlığa işaret etmek için, söz veya söz öbeği, bu çekime sokulur (…).
Yılmaz (2014)	-

Korkmaz (2017)	-

3.1.1.1.4. Ayrılma, Çıkış ve İniş Durumu

Tümceye *ayrılma, kaynak, yer, sebep, uyarıcı, güzergâh, içerik/konu, miktar, materyal/malzeme, araç, söyleyen, faydalanan* vb. anlamsal işlevler kazandıran (Alan, 2022: 22-26) ve +{DAn} eki ile işaretlenen **ayrılma durumu** için araştırmacılar farklı terimleri kullanmışlardır. İlgili terim için TDK'nin (1949) sözlüğünde maddebaşı olarak -DEN HALİ yer almaktadır. İlgili sözlükte **ayrılma durumu** için ayrıca SALTIK-DEN HALİ, ZAMAN -DEN HALİ, ALETLİK -DEN HALİ, UYDAŞLIK -DEN HALİ, YER-DEN HALİ, ARAÇ -DEN HALİ, ÖLÇÜŞTÜRME -DEN HALİ, TARZ -DEN HALİ terimlere de yer verilmiştir. **Ayrılma durumu** için Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989) ve İmer vd. (2011) ÇIKMA DURUMU; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) -DEN HALİ, -DEN DURUMU, ÇIKMA DURUMU ve ÇIKMA HALİ; Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) ÇIKMA DURUMU, AYRILMA DURUMU ve UZAKLAŞMA DURUMU terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ilgili duruma ait herhangi bir terim mevcut değildir.

Tablo 22. Sözlüklerde Yer Alan Ayrılma Durumu Teriminin Karşılaştırılması

ayrılma durumu						
	-DEN hali	çıkma durumu	çıkma hali	-DEN durumu	uzaklaşma durumu	ayrılma durumu
TDK (1949)	+	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	+	-	-	-	-
Koç (1992)	+	+	+	+	-	-
Hengirmen (2009)	+	+	+	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	+	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-

Korkmaz (2017)	-	+	-	-	+	+

TDK (1949), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **ayrılma durumu** sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal olmak üzere üç bağlamda değerlendirilirken; İmer vd. (2011), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982) ve Topaloğlu'nun (1989) sözlüklerinde ayrılma durumunun biçimsel ve anlamsal işlevleri üzerine çeşitli tanımlar yapılmıştır.

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **ayrılma durumu** ekinin sözdizimsel işlevinin adları eylemlere ya da adları adlara bağlamakta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ilgili sözlükler, bu durum ekinin sözdizimsel işlevinin tümleç yapma olduğunu da dile getirmişlerdir. TDK'nin (1949) sözlüğünde ise **ayrılma durumu**nun sözdizimsel işlevinden bir diğeri de adları ilgeçlere bağlamak olduğu bilgisine yer verilmiştir.

Ayrılma durumu terimi için yapılan tanımlar bağlamında TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ayrılma durumunun anlamsal işlevlerinin *çıkış, ayrılış, yer, zaman, yön, konu, sebep, çeşit, nitelik, kılış, başlama, yokluk, ilişkinlik, araç, miktar, neden, kaynak, kesinlik, doğrulama, konusunda, hakkında, girme, gelme, uzaklaşma, yapmacıklık, üstünlük, karşılaştırma* olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 23. Sözlüklerdeki Ayrılma Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-DEN HALİ (Fr. Ablatif): Dilimizde -den hali şu gibi ilgi konuları meydana getirir: Çıkış veya ayrılış: Bu mal Hintten gelir. Ben evden geliyorum. Yer veya zaman başlangıcı: Baştan sona kadar. Yön: Arkadan gelmek. Konu: Edebiyattan bahsetmek. Sebep: Bu işi benden biliyor. Çeşit: En iyisinden bir kumaş. Yapım maddesi: Taştan bina. Nitelik: Candan bir dilek. Uzaktan bir akraba (…). ALETLİK -DEN Hali bak. -den hali. Araç -DEN Hali bak. -den hali. ÖLÇÜŞTÜRME -DEN Hali Bak. -den hali. SALTIK -DEN HALİ Bak. -den hali. TARZ -DEN HALİ Bak. -den hali. UYDAŞLIK -DEN HALİ Bak. -den hali. YER- DEN HALİ Bak. -den hali. ZAMAN -DEN HALİ Bak. -den hali.
Vardar (1980)	çıkma durumu (İng. ablative): Ad ya da ad soylu sözcüklerde genellikle kaynak, uzaklaşma, ayrılma belirten durum. // Türkçede çıkma durumu, den (-dan; -ten, -tan) ekiyle gösterilir.

Hatiboğlu (1982)	çıkma durumu (İng. Ablative): Adın veya ad görevli sözcüğün kavramından çıkışı gösteren durum. Türkçede bu durum -den (-dan; -ten, -tan) ekiyle gösterilir (…).
Topaloğlu (1989)	çıkma hali (Fr. ablatif): Cümlede isim soylu kelimelerin, yüklemin belirttiği işin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifade eden hali. Türkçe'de bu hal +DAn ekiyle yapılır (…).
Koç (1992)	çıkma hali bkz. çıkma durumu. çıkma durumu (İng. ablative) Adın, -dan (-den; -tan, -ten) ekini almış durumu. Çıkma durumu ekinin asıl görevi çıkma, ayrılma kavramı vermektir (…). çıkma hali bkz. çıkma durumu. -den durumu bkz. çıkma durumu. -den hali bkz. çıkma durumu
Hengirmen (2009)	çıkma hali Bkz. çıkma durumu. çıkma durumu (İng. Ablative): Eylemi, bildirdiği iş, oluş ve durumun kaynağı, çıkış noktasını göstermek üzere tamamlayan tümleçlerin bulunduğu durum. Türkçede çıkma durumu, tümlecin üzerine getirilen -dan (-den, -tan, -ten) ekiyle belirtilir (…). -den durumu Bkz. çıkma durumu. -den hali Bkz. çıkma durumu.
İmer vd. (2011)	çıkma (İng. ablative) biçimbilim. Kimi çekimli dillerde ad ya da ad soylu sözcüklerde kaynak, uzaklaşma, ayrılma gösteren durum. Türkçe'de çıkma durumu {-DAN} eki ile gösterilir (…).
Karaağaç (2013)	Ayrılma durumu (İng. ablative case): bk. uzaklaşma durumu. Ablatif (İng. ablative) bk. uzaklaşma durumu. çıkma durumu (İng. ablative): bk uzaklaşma durumu. uzaklaşma durumu (İng. ablative): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin gösterdiği hareketin varlığın kendinden uzaklaşıldığını bildirmek için, uzaklaşılan varlığın adı, uzaklaşma hâlinde bulunur (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Ayrılma durumu bk. Çıkma durumu. Çıkma durumu (İng. Ablative): Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılan ad durumu (…). Uzaklaşma durumu bk. çıkma durumu.

Çıkış durumu, bir şeyin içinden dışa doğru yönelme ve çıkma anlamı veren ad durumudur. İlgili terim için TDK (1949) İÇEN DIŞA HALİ; Vardar (1980) ve Karaağaç (2013) ÇIKIŞ DURUMU terimlerini maddebaşı olarak tercih etmişlerdir. İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinin dizinlerinde **çıkış durumu** terimi yer almasına rağmen maddebaşı olarak sözlüğe alınmamıştır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise **çıkış durumu** kavramına ait terim tespit edilememiştir.

Tablo 24. Sözlüklerde Yer Alan Çıkış Durumu Teriminin Karşılaştırılması

çıkış durumu		
	içen dışa hali	çıkış durumu
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	-

Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

Çıkış durumunun anlamsal işlevleri bağlamında TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlükleri *içinden dışa doğru, çıkma, uzaklaşma, ayrılma* anlamlarına yer vermiştir. TDK (1949), Vardar (1980) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **çıkış durumu** anlamsal yanında biçimsel işlevler bakımından da incelenmiştir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **çıkış durumu** kavramına ait terim tespit edilememiştir.

Tablo 25. Sözlüklerdeki Çıkış Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	İÇEN DIŞA HALİ (Fr. Cas élatif): Bazı dillerde, bir şeyin "içinden dışına" fikrini veren isim hali.
Vardar (1980)	çıkış durumu (İng. Elative): Kapalı bir yerden çıkma eylemini belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	çıkış durumu (İng. elative): bk. uzaklaşma durumu
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Çıkış durumuna koşut olarak **iniş durumu**, bulunulan ortamdan uzaklaşma veya inme anlamı veren bir ad durumudur. Söz konusu kavram için Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Karaağaç (2013) İNİŞ DURUMU terimine maddebaşı olarak yer vermişlerdir. TDK (1949), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise **iniş durumu** terimi mevcut değildir.

Tablo 26. Sözlüklerde Yer Alan İniş Durumu Teriminin Karşılaştırılması

iniş durumu

	iniş durumu
TDK (1949)	-
Vardar (1980)	+
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	+
Karaağaç (2013)	+
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde iniş durumunun anlamsal işlevleri *inme* ve *uzaklaşma* anlamlarıyla sınırlandırılmıştır. İlgili sözlüklerde **iniş durumu** kavramı hem biçimsel hem de anlamsal işlevleri bakımından ele alınmıştır.

Tablo 27. Sözlüklerdeki İniş Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	iniş durumu (İng. delative): İnme ya da uzaklaşma belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	iniş durumu (İng. delative) biçimbilim. Bir yerden inme ya da o yerden uzaklaşma belirten ad durumu.
Karaağaç (2013)	iniş durumu (İng. delative): bk. durum çekimi, uzaklaşma durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

3.1.1.1.5. Yükleme Durumu

+{(y)I^4} ile işaretlenen **yükleme durumu,** nesneyi belirgin hale getirerek tümcede esasen belirlilik anlamı işaretlemektedir. **Yükleme durumu** *belirtme* yanında *konu/içerik* olarak anlamsal işlevlere de sahiptir. Yükleme durumunun sözdizimsel işlevi ise adları eylemlere, adlara ve ilgeçlere bağlamaktır (Alan, 2022: 28-27).

Sözlük hazırlayıcıları çalışmalarında **yükleme durumu** için farklı terimler tercih etmişlerdir. İlgili kavram için TDK (1949) -İ HALİ, ÇİFTE -İ HALİ, SALTIK -İ HALİ, YÜKLEMLİK veya KATMA -İ HALİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve İmer vd. (2011) BELİRTME DURUMU; Topaloğlu (1989) YÜKLEME HALİ; Karaağaç (2013) BELİRTME DURUMU, YÜKLEME DURUMU ve YAPMA DURUMU; Korkmaz (2017) BELİRTME DURUMU ve YÜKLEME DURUMU terimlerine yer vermişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **yükleme durumu** için herhangi bir maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 28. Sözlüklerde Yer Alan Yükleme Durumu Teriminin Karşılaştırılması

	yükleme durumu								
	-İ hali	çifte -İ hali	saltık -İ hali	yüklemlik/katma -İ hali	grek -i hali	belirtme durumu	yükleme hali	yapma durumu	yükleme durumu
TDK (1949)	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Koç (1992)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	-	-	+	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-	-	+	-	-	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yükleme durumu** biçimsel ve sözdizimsel işlevler bağlamında değerlendirilmiştir. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde **yükleme durumu**nun tanımı sadece biçimbilim etiketiyle işaretlense de sözlükte ilgili terimin tanımı, birden fazla işlevsel değere sahiptir.

Yükleme durumu ekinin sözdizimsel işlevi TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde adları eylemlere ya da adları adlara bağlamak şeklindedir. Ayrıca ilgili sözlüklerdeki +{(y)I[4]} ekinin sözdizimsel işlevinin nesne yapmak olduğu da belirtilmiştir (iki katlı bir evi beğendik, evi gördüm).

Tablo 29. Sözlüklerdeki Yükleme Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-İ hali (Fr. accusatif): Nesneli fiil nesnelerinin en çok büründüğü isim hali. belirtme -i hali bak. Grek -i hali. ÇİFTE -İ HALİ (Fr. Double accusatif) Lâtincede bazı fiiller iki tane -i'li nesne alabilirler. Bu dilde, "Birisine dersini okutmak" yerine "Birisini dersini okutmak" tarzında ifade kullanılır. SALTIK -İ HALİ (Fr. Accusatif absolutif): Bazı dillerde saltık kuruluşlu -i hali. YÜKLEMLİK veya KATMA -İ HALİ (Accusatif ou adjoint): Nesneli yüklemlik fiillerde yüklem bazı dillerde -i halinde olur: "Ben onu ağacı sandım" tarzında anlatılır.
Vardar (1980)	belirtme durumu (İng. accusative): Eylemin en dolaysız biçimde etkisi altında kalan öğeyi belirten durum. //Türkçede belirtme durumu -i (-ı, -ü, -u) ekiyle gösterilir (…).
Hatiboğlu (1982)	belirtme durumu (İng. accusative): Ad görevindeki sözcüğün taşımakta olduğu kavramın etkilendiğini bildiren durum. Türkçede bu durum -ı (ve değişimleri olan; -i, -u, -ü; -y-i, -y-ı, -y-ü, -y-u) ekiyle belirtilir (…).
Topaloğlu (1989)	yükleme hali (Fr. accusatif): Geçişli bir fiille kurulan cümlede yüklemin doğrudan etkisinde kalan nesnenin +(y)I ekini alarak, bazan da ek almadan girdiği hal.
Koç (1992)	belirtme durumu (İng. accusative): Adın tümce içinde -ı (-i,-u,-ü) ekini almış durumu. Bu ek, belli, bilinen bir şeyden söz edildiğini gösterir (…).
Hengirmen (2009)	belirtme durumu (İng. accusative): Eylemin tümleci konumundaki ad veya adöbeklerinin bulunduğu durum. Türkçede, tümleç anlam olarak belirtili ise -ı (-i, -u, -ü) ekini alır, belirtisiz ise almaz (…).
İmer vd. (2011)	belirtme durumu (İng. accusative) biçimbilim. Çeşitli dillerde eylemin nesnesi durumunda olan, eylemden doğrudan etkilenen ad ya da adılın durumu. Belirtme durumu Türkçe'de [-i, -ı, -u, -ü, -yi, -yı, -yu, -yü] biçimbirimcikleri olan {-{y)l} ekidir (…).
Karaağaç (2013)	belirtme durumu bk. yapma durumu. yükleme durumu (İng. accusative) bk. yapma durumu. yapma durumu (İng. accusative): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin etkilediği varlık, yapma durumu çekimindedir (…). Yapma durumu, bir adın, geçişli eyleme bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumunu kazanması durumudur. Bu durumdaki bir ad, cümle içerisinde nesne diye adlandırılır. Adın bu durumu, kullanıma ve anlama göre, bazen eksiz, bazen ekli olabilir.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Belirtme durumu (Ing. accusative): Geçişli fiil taşıyan bir cümlede fiilin doğrudan doğru etkilediği yani fiildeki işlevin etki bakımından üzerine yüklendiği adın içinde bulunduğu durum. Türkçede bu durum ya eksiz yahut da yalın veya iyelik ekleriyle genişletilmiş adlardan sonra gelen +(y) I/+(y) U eki ile karşılanır (…). Yükleme durumu bk. belirtme durumu.

3.1.1.1.6. Birliktelik Durumu

Türkçede +{(y)lA} ekiyle işaretlenen **birliktelik durumu** sözdizimsel bağlamda "adları eylemlere, adlara ve ilgeçlere" bağlamakta ve anlamsal açıdan birliktelik yanında "vasıta, karşılıklılık, faydalanan, zaman, tarz, miktar, içerik/ konu vb." işlevleri de karşılamaktadır (Alan, 2022: 30).

Sözlük hazırlayıcıları **birliktelik durumu** için farklı terimler tercih etmişlerdir. Söz konusu kavram için TDK (1949) maddebaşı olarak SALTIK İLE HALİ, İŞTEŞLİK İLE HALİ, BİRLİKTELİK İLE HALİ, KATMALIK İLE HALİ, ZARFLIK İLE HALİ, ÖLÇÜLÜK İLE, ÖZNEL İLE HALİ, NESNE İLE HALİ, YÜKLEMLİK İLE HALİ, İLERLEYİŞ İLE HALİ, BAĞINTI -İLE HALİ terimlerine yer vermiştir. **Birliktelik durumu** kavramı için Vardar (1980) ve İmer vd. (2011) ise BİRLİKTELİK DURUMU ve ARAÇ DURUMU; Hatiboğlu (1982) ARAÇ DURUMU; Koç (1992) ARAÇ DURUMU ve ARAÇLI DURUMU; Topaloğlu (1989) ARAÇ HALİ; Hengirmen (2009) ARAÇLI DURUMU, BİRLİKTELİK DURUMU ve ARAÇ DURUMU; Karaağaç (2013) VASITA HALİ, ORTAKLAŞALIK, ARAÇ DURUMU ve BİRLİKTELİK DURUMU; Korkmaz (2017) VASITA DURUMU ve ARAÇ DURUMU terimlerini maddebaşı olarak tercih etmişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ilgili kavram için herhangi bir maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 30. Sözlüklerde Yer Alan Birliktelik Durumu Teriminin Karşılaştırılması

birliktelik durumu									
	uydaşlı	-ile hali	araçlık hali	birliktelik durumu	araç durumu	ortaklaşalık	vasıta hali	vasıta durumu	araçlı durum
TDK (1949)	+	+	+	-	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-	+	+	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	-	-	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-		-	+	-	-	-	+
Hengirmen (2009)	-	-	-	+	+	-	-	-	+
İmer vd. (2011)	-	-	-	+	+	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	+	+	+	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-	+	-	-	+	-

TDK (1949), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **birliktelik durumu** anlamsal, sözdizimsel ve biçimsel işlevleri bakımından ele alınmıştır. Vardar'ın (1980) sözlüğünde ilgili kavram, biçimsel ve anlamsal bağlamda da değerlendirilmiştir. İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde ise **birliktelik durumu** için biçimbilim etiketi kullanılsa da sözlükteki birliktelik durumu tanımı sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal boyutları da kapsamaktadır. **Birliktelik durumu** TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde anlamsal işlev bakımından birliktelik yanında *araçlık* ve *zaman* anlamlarını da içermektedir.

Tablo 31. Sözlüklerdeki Birliktelik Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	uydaşlı (Fr. Comitatif ou Instrumental sociatif) Birliktelik anlatan (tümleç): Ailesiyle geldi gibi. -İLE hali (Fr. Instrumental) "ile" artlacı en çoğu bir takı gibi kullanılarak eklendiği kelimenin niteliğine göre -le veya -la şekline girer ki bu şekilde çekimlenmiş bulunan kelimenin isim haline "ile" hali denir (…). Bağıntı -İLE HALİ bak. "ile" hali İLERLEYİŞ "İLE" HALİ Bak. "ile" hali. KATMALIK "İLE" Bak. "İle" hali. NESNEL "İLE" hali. Bak. "ile" hali. ÖZNEL "İLE" Hali Bak. "İle" hali. SALTIK "İLE" HALİ Bak. "ile" hali. Birliktelik "İLE" Hali bak. "ile" hali. YÜKLEMLİK "İLE" HALİ Bak. "ile" hali. ZARFLIK "İLE HALİ Bak. "İle" hali.
Vardar (1980)	birliktelik durumu (İng. comitative): Birlikte olmayı belirten ad durumu. araç durumu [İng. instrumental]: Eylemin belirttiği oluşun hangi araçla yapıldığını gösteren durum.
Hatiboğlu (1982)	araç durumu [İng. instrumental]: Sözcükteki kavram aracılığıyle ya da çok kez zaman bildiren sözcüğün yardımıyle belirteç kuran durum. Türkçede bu durum genellikle -in ekiyle gösterilir: Ardın ardın gitmek, için için yanmak; yazın, kışın, güzün vb.
Topaloğlu (1989)	araç hali (Fr. Instrumental): Cümlede işin hangi araç veya aletle yapıldığını belirten hal. Eskiden +In eki ile yapılan bu ha1, bugün ile edatı ve ekleşmiş şekilleriyle oluşturulmaktadır (…).
Koç (1992)	araçlı durum (İng. instrumental): Adın belirttiği nesnenin bir araç gibi kullanıldığını gösteren ad durumu. Araç durumu da denir. Adın araçlı durumu, Türkiye Türkçesi'nde ile ilgeciyle kurulmaktadır (…).
Hengirmen (2009)	birliktelik durumu (İng. Comitative): Eylemin belirttiği iş veya oluşu öznenin kimlerle birlikte yaptığını göstermek üzere ad veya ad öbeklerinin bulunduğu durum. Türkçede birliktelik durumu, ekleşmiş biçimleri de bulunan ile ilgeci ile belirtilir (…). araç durumu (İng. instrumental): Eylemin belirttiği iş veya oluşun hangi araçla yapıldığını göstermek üzere ad veya ad öbeklerinin bulunduğu durum. Türkçede araç durumu, ekleşmiş biçimleri de bulunan ile ilgeci ile belirtilir (…). araçlı durum Bkz. araç durumu.
İmer vd. (2011)	birliktelik durumu (İng. comitative) biçimbilim. Birlikte olmayı anlatan ad durumu. Türkçe'de bu durum -(y)lA biçimcesi ile belirtilmektedir (…). araç durumu (İng. instrumental case) biçimbilim, sözdizim. Eylemin belirttiği işin hangi araçla yapıldığını belirten ve ada eklenen ad durum eki; bugünkü Türkçe'de araç durumu çoğunlukla lA durum eki ile belirtilmektedir (…).

Karaağaç (2013)	birliktelik (İng. collocation): krş. Ortaklaşalık. birliktelik durumu (İng. comitative): Varlık varlık ilişkisinde bir bütünü bildiren birliktelik bilgisi, varlık-eylem ilişkisinde araç bilgisine dönüşür. Bir varlığın bir başka varlıkla bir arada oluşu, bir birliktelik durumu; bir varlığın bir eylemi başka bir varlıkla gerçekleştirmesi ise, araç durumudur. Birçok dil gibi Türkçede de ad-ad ilişkisinde görülen birliktelik (comitative) durumu ile ad-eylem ilişkisinde görülen araç (instrumental) durumu, komşu bilgilerdir (…). araç durumu (İng. instrumental case): Söz öbeklerinde ve cümlelerde eylemin bir varlığın aracılığı ile yapıldığını göstermek için ad, araç çekimine girer. Bu durum çekimi hem edatlı hem eklidir. (…). vasıta hali (İng. instrumental case): bk. araç durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Araç durumu bk. Vasıta durumu. Vasıta durumu (İng. instrumental case): Adın belirttiği varlık ya da nesnenin vasıta olarak kullanıldığını veya fiildeki oluş ve kılışta birliktelik ifade ettiğini belirtmek için kullanılan durum: Eski ve Orta Türkçede +In/+Un ekiyle karşılanan bu durum, bugün Türkiye Türkçesinde artık kalıplaşmış zarflar biçimindedir. Bunun yerine ile edatı geçmiştir. Bu durum ile edatı veya bunun ekleşmiş biçimi olan +lA ekiyle karşılanır (…).

3.1.1.1.7. Seslenme Durumu

Tümcede bir şeyi çağırma, yönetme, seslenme anlamını veren **seslenme durumu** kavramı TDK'de (1949) ÇAĞRI HALİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Hengirmen (2009) SESLENME DURUMU; Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) ÇAĞIRMA DURUMU ve SESLENME ÜNLEMİ terimleri ile karşılanmıştır. İmer vd. (2011) sözlüklerinde ise dizinde **seslenme durumu** ve **seslenmelik** terimleri yer alsa da maddebaşı bu terimler sözlük içinde mevcut değildir. Topaloğlu (1989) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde de **seslenme durumu** terimi bulunmamaktadır.

Tablo 32. Sözlüklerde Yer Alan Seslenme Durumu Teriminin Karşılaştırılması

seslenme durumu				
	çağrı hali	seslenme durumu	çağırma durumu	seslenme ünlemi
TDK (1949)	+	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-
Koç (1992)	-	+	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-

Korkmaz (2017)	-	-	+	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **seslenme durumu**nun anlamsal işlevleri *hitap, seslenme, çağırma, haber verme, yöneltme* olarak belirlenmiştir. İlgili sözlüklerde **seslenme durumu** hem biçimsel hem de anlamsal işlevleri bağlamında değerlendirilmiştir.

Tablo 33. Sözlüklerdeki Seslenme Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	çağrı hali (Fr. vocatif): Bazı dillerde bir şeye, bir kimseye seslenilirken veya hitab edilirken o şey veya kimse adının aldığı isim hali.
Vardar (1980)	seslenme durumu [İng. vocative]: Söz yöneltme kavramı içeren ad durumu (…).
Hatiboğlu (1982)	seslenme durumu (İng. vocative): Hitap kavramı veren ad durumu (…).
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	seslenme durumu (İng. vokativ): Söze yöneltme kavramı veren durum (…).
Hengirmen (2009)	seslenme durumu (İng. Vocative): Sözcüklerin, sözü yöneltme amacını yansıtmak üzere aldıkları durum (…).
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	çağırma durumu (İng. vocative): İnsan veya hayvanlara seslenmelerden oluşan dil kullanımı, adların çağırma çekimi olarak bilinir. Bir kişiye veya hayvana yönelik seslenme veya çağırmayı bildiren bir çekimdir (…). seslenme ünlemi: Çağırmaya, haber vermeye ve cümledeki seslenmeyi güçlendirmeye yarayan ünlemlerdir (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Çağırma durumu bk. seslenme ünlemi. Seslenme ünlemi: Çağırmaya, haber vermeye ve cümledeki seslenmeyi kuvvetlendirmeye yarayan ünlemler (…).

3.1.1.1.8. Varış Durumu

Varış durumu, eylemin süresini, sınırını ve zamanını gösteren ad durumudur. Söz konusu kavram için TDK (1949) SINIRLAMA HALİ; Vardar (1980) VARIŞ DURUMU; Karaağaç (2013) SONLANDIRMA DURUMU ve SINIRLAMA DURUMU ifadeleri sözlüklerinde maddebaşı olarak yer almaktadır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **varış durumu** terimi mevcut değildir.

Tablo 34. Sözlüklerde Yer Alan Varış Durumu Teriminin Karşılaştırılması

varış durumu				
	sınırlama hali	varış durumu	sınırlama durumu	sonlandırma durumu
TDK (1949)	+	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-
Karaağaç (2013)		-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-

TDK (1949), Vardar (1980) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **varış durumu**nun anlamsal işlevleri *süre, sınır, zaman* olarak yer almıştır. İlgili sözlüklerde **varış durumu** hem biçimsel hem de anlamsal işlevleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde **varış durumu** sözdizimsel bakımdan da ele alınmıştır.

Tablo 35. Sözlüklerdeki Varış Durumu Teriminin Tanımları

TDK (1949)	SINIRLAMA HALİ (Fr. Liminatif): Bazı dillerde, fiille anlatılan eylemin yayılış sınırını göstermek üzere ismin girdiği çekim hali.
Vardar (1980)	varış durumu (İng. terminative): devimin nereye değin sürdüğünü belirten ad durumu.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	Sonlandırma durumu (İng. terminative): bk. sınırlandırma durumu. sınırlama durumu (İng. limitative case): Söz öbeklerinde ve cümlelerde, eylemin sınırını veya eylemin gerçekleşmesinin sınırlı oluşunu göstermek için, sınırın adı olan söz, sınırlama çekimine sokulur (...).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

Alan (2022) ilgili çalışmasında Türkçe durum ekleri olarak "yalın durum, bulunma durumu, yönelme durumu, yükleme durumu, ayrılma durumu ve birliktelik durumu" kategorilerine yer verse de dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde farklı durum kategorilerine de yer verildiği tespit edilmiştir. Tespit edilen durum kategorileri şunlardır: **-den aşağı durumu, -e dek durumu, alta doğru durumu, altındalık durumu, arasındalık durumu, ardındalık durumu, berisindelik durumu, çıkış durumu, dar durum, dışındalık durumu, dolaylı durum, eden durumu**[98]**, geniş ve kümeli durumu, giriş durumu, içindelik durumu, iki durumlu, iniş durumu, neden durumu**[99]**, önündelik durumu, ötesindelik durumu, seslenme durumu, üste doğru durumu**[100]**, üstündelik durumu, varış durumu, yakınlık durumu, yön durumu** ve **yönlenme durumu.**

Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlükleri incelendiğinde araştırmacıların durum kategorisi için farklı terimleri tercih ettikleri görülmektedir. Tercih edilen terimlerin aynı sözlük içinde bile birbirlerinden farklı olmaları çokterimliliğe yol açarak terimsel birliğin sağlanmasının önüne geçmektedir. Diğer yandan söz konusu durum terimlerin, sözlüklerde çoğunlukla biçimsel ve sözdizimsel bağlamda tanımlandığı tespit edilmiştir. Ancak durum işaretleyen eklerin anlamsal işlevleri de tanımlara dahil edilmelidir. Anlamsal işlevlerin tanımlara dahil edilmesi, çokterimliliğin önüne geçilmesini sağlayabilecek bir adım olacaktır. Sözlüklerde maddebaşlarının da işlev adından ziyade biçim odaklı olması sözlük kullanıcılarını tek bir terime ve kavrama yönlendirebilecek bir hamle olacaktır.

3.1.1.2. İlgi Kategorisi

Türkçede ilgi kategorisi +{(n)I[4]n} ekiyle işaretlenmektedir. Ad çekimi başlığı altında değerlendirilen ilgi eki temel olarak ad-ad ile ad-ilgeç arasında ilişki kurmaktadır. Durum ekleri

[98] İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde EDEN DURUMU (İng. agentive case) maddebaşı olarak mevcuttur. Diğer terimleri sözlüklerinde yer verilmemiştir (İmer vd., 2011).

[99] Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde NEDEN DURUMU (İng. causative) maddebaşı olarak yer verilmiştir. Diğer terim sözlüklerinde geçmemektedir. (Karaağaç, 2013).

[100] TDK'nin (1949) sözlüğünde maddebaşı olarak yer alan durum ekleri; *ALTA DOĞRU HALİ* (Fr. Sublatif); *ALTINDALIK HALİ* (Fr. Subessif); *ARASINDALIK HALİ* (Fr. İnteressif); *ARDINDALIK HALİ* (Fr. Poneessif); *BERİSİNDELİK HALİ* (Fr. Cas cisessif); *DAR HAL* (Fr. Cas etroit); *-DEN AŞAĞI HALİ* (Fr. Declatif); *DIŞINDALIK HALİ* (Fr. Extraessif); *DOLAYLI HAL* (Fr. Cas obligue); *-E DEK HALİ* (Fr. Lâtif); *İKİ HALLİ* (Fr. Diptote); *GENİŞ* ve *KÜMELİ HAL* (Fr. Cas large ou syncretigue); *ÖNÜNDELİK HALİ* (Fr. Praeéssif); *ÖTESİNDELİK HALİ* (Transessif); *ÜSTE DOĞRU HALİ* (Fr. Superlatif)'dir (TDK, 1949). Diğer sözlüklerde mevcut değildir.

adlar ve eylemler arasında bağlantı kurarken, ilgi ekinde böyle bir işlev söz konusu değildir. Ad ve ad bağlantısında, iki adın tamlayan ve tamlanan ekleri alarak kurulan ilişkisine *belirtili ad öbeği* denilirken iki addan birinin yani tamlananın ek alıp tamlayanın ek almamasıyla oluşan öbeğe ise *belirtisiz ad öbeği* denilmektedir. Sözdizimsel olarak belirtisiz ad öbeği nesne, belirtili ad öbeği özne görevindedir (Alan, 2022: 32).

İncelenen dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **ilgi** kategorisi[101], farklı terimlerle karşılanmıştır. **İlgi** kavramı için TDK (1949) -İN HALİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Hengirmen (2009) TAMLAYAN DURUMU; Topaloğlu (1989) İLGİ HALİ; Karaağaç (2013) İLGİ DURUMU; Korkmaz (2017) İLGİ HALİ ve İLGİ DURUMU terimlere maddebaşı olarak yer vermişlerdir. İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde dizinde **tamlayan durumu** terimi yer almasına rağmen sözlük içinde maddebaşı olarak ilgili terim bulunmamaktadır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **ilgi** kategorisi için herhangi bir terim mevcut değildir.

TDK'nin (1949) sözlüğünde **ilgi** kategorisi -İN HALİ yanında YAKINLIK -İN HALİ, İYELİK -İN HALİ, TANIMLIK -İN HALİ, KISIMLIK -İN HALİ, EDERLİK -İN HALİ, -İN HALİ, NESNELİK -İN, NİTELİK -İN HALİ, ÖZDEKLİK -İN HALİ, ÖZNELİK -İN HALİ, SALTIK -İN HALİ maddebaşları ile de tanımlanmıştır.

Tablo 36. Sözlüklerde Yer Alan İlgi Eki Teriminin Karşılaştırılması

	ilgi eki			
	-İn hali	tamlayan durumu	ilgi hali	ilgi durumu
TDK (1949)	+	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	-
Koç (1992)	-	+	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+	+

[101] Ad çekimi kategorisinde yer alan ilgi eki ad- ad bağlantısı kurmasından dolayı durum eklerinden ayrılmaktadır. İlgili sözlüklerdeki örnekler incelendiğinde ilgi eki, TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde ad-ad bağlantısı kurmasına rağmen durum etiketiyle sözlüklerde maddebaşı olarak yer verilmiştir. İlgili terim işlevsel olarak ek iken biçimsel açıdan durum olarak işaretlenmiştir.

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **ilgi** kategorisinin anlamsal işlevleri *yakınlık, ilgi, ilişki, sahiplik, ait olma, sahip olma, tanımlık, belirtme, değer* olarak belirtilmiştir. TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ilgili terim anlamsal, sözdizimsel ve biçimsel işlevler bakımından da tanımlanmıştır.

Tablo 37. Sözlüklerdeki İlgi Eki Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-İn hali (Fr. genitif): İsim hallerinden, kendisine başka bir şeyin ilişik bulunduğunu gösteren hal. Benim, Onun, Evin, Kitabın kelimeleri -in halindedir. Bu isim hali bazan ilgi ve yakınlık gösterir (…). -İN HALİ (Fr. genitif chorographigue): -İn halinde olan bir kelime bazan adaş olan yerleri birbirinden ayırmağa yarar; o takdirde dilimizde -in eki düşebilir: İstanbul Maltepesi gibi. İYELİK -İN HALİ Bak. -in hali. KISIMLIK -İN HALİ Bak. -in hali. NESNELİK -İN Hali Bak. "in" hali. NİTELİK -İN HALİ (Fr.genitif de qualite): Türkçede nitelik anlatan -de haline karşılık başka dillerde -in hali kullanılır.: Un homme de bon naturel (=iyi tabiatte bir insan). ÖZDEKLİK -İN HALİ (Genitif de matiére): Türkçede yapım maddesi anlatan -den haline karşılık başka dillerde -in hali kullanılır. Table de noyer (=ceviz ağacından masa). ÖZNELİK -İN HALİ (Fr. genitif subjectif): -İn halinde bulunan isim, bir fiil cümlesinde yer aldığı takdirde özne veya nesne durumuna geçeceğine göre ÖZNELİK -İN HALİ veya NESNELİK -İN HALİ (G. objectif)adını alır. Birinin malının kayboluşu = Biri (özne) malını (nesne) kaybetti. SALTIK -İN HALİ (Fr. genitif absolu): Yunancada saltık kuruluşlu -in hali. TANIMLIK -İN HALİ Bak. -in hali.
Vardar (1980)	tamlayan durumu [İng. genitive]: Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla bütünlendiğini gösteren durum. // Türkçede tamlayan durumu -ın [-in, -ün, -un; -nin, -nın, -nun, -nün] ekiyle oluşturulur.)
Hatiboğlu (1982)	tamlayan durumu (İng. genetive): Ad görevindeki sözcüğün taşıdığı kavramın başka bir kavrama bağlanması durumu. Türkçede bu durum -ın (-in, -ün, -un; -nin, -nın, -nun, -nün) ekiyle kurulur.
Topaloğlu (1989)	ilgi hali (Fr. génitif): İsim tamlamalarında bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını, onunla tamamlandığını gösteren hal. Bugünkü Türkçe'de ilgi hali -In ve -nIn ekleriyle yapılır. Bu hal eksiz de oluşturulabilir (…).
Koç (1992)	tamlayan (ya da tamlama) durumu (İng. genitive) Bir kavramın başka bir kavrama bağlandığını belirten ad durumu. Türkçede bu ad durumu -in (-in, -un, -ün; -nın, -nin, -nun, -nün) ekiyle kurulur.
Hengirmen (2009)	tamlayan durumu (İng. genitive): Adın ait olma durumunu gösteren durum. Tamlayan durumunu bulmak için yükleme kimin, neyin soruları sorulur.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	ilgi durumu (İng. genitive): Bu durum, adın başka bir adla ilişkisi olduğunu ifade eden durumdur. Bütün diller gibi Türkçenin de ilişkilendirme öbekleri, ilgi durumu çekimiyle yapılır. Ayrıca, ilişkiyi vurgulamak ve ilişkinin gücünü arttırmak için iyelik eklerinden de yararlanılır (…)
Yılmaz (2014)	-

Korkmaz (2017)	İlgi durumu (İng. genitive): Tamlamalarda bir adın bir başka adla ilgili olma durumu. Bu durum + In, /+Un/+nln/+nUn ekleriyle karşılanır. Tamlamalarda tamlayan görevindeki ad, ilgi ilişkisini, ilgi durumu ekini almadan da kurabilir: ana yüreği gibi. Ancak, bu türlü tamlamalarda, tamlanan ad belirsiz bir ad durumundadır. Ev+in kapısı belirli bir evin kapısı olduğu hâlde, ev kapısı herhangi bir evin kapısıdır ve birleşik kelime niteliğindedir. İlgi hâli bk. ilgi durumu.

3.1.1.3. İyelik Kategorisi

Ad çekimi içerisinde değerlendirilen **iyelik** kategorisi Türkçede +{(I^4)m}, +{(I^4)n}, +{(s)I^4(n)}, +{(I^4)mI^4z}, +{(I^4)nI^4z}, +{lArI(n)} ekleriyle işaretlenmektedir. İyelik kategorisi sözdizimsel açıdan ad ve ad bağlantısı kurmaktadır. Anlamsal açıdan ise adın kime veya neye ait olduğunu göstermektedir (Alan, 2022: 35). **İyelik** kavramı için TDK (1949) İYE ZAMİRİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) İYELİK EKİ; Karaağaç (2013) İYELİK EKİ ve İYELİK DURUMU; Korkmaz (2017) İYELİK EKİ ve İYELİK EKLERİ; İmer vd. (2011) İYELİK terimlerini kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **iyelik** kategorisine dair bir tanımlama mevcut değildir.

Tablo 38. Sözlüklerde Yer Alan İyelik Eki Teriminin Karşılaştırılması

	iyelik eki				
	iye zamiri	iyelik eki	iyelik	iyelik durumu	iyelik ekleri
TDK (1949)	+	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	+	-	-	-
Koç (1992)	-	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	+	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	-	-	+

TDK (1949), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde iyelik kategorisinin anlamsal işlevi *sahiplik, birinin diğerine aitliği, bağlılık* anlamları eşliğinde ele alınmıştır.

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) sözlüklerinde ilgili kavram biçimbilimsel ve sözdizimsel işlevler bakımından incelenmiştir. Hengirmen'in (2009) sözlüğünde ise **iyelik** kategorisinin biçimsel ve sözdizimsel özelliklerinin yanı sıra sesbilimsel özelliğine de yer verilmiştir. İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise biçimsel ve sözdizimsel işlevlerin dışında ilgili kavramın tanımlarında anlamsal özelliklere de yer verilmiştir.

Tablo 39. Sözlüklerdeki İyelik Eki Teriminin Tanımları

TDK (1949)	iye zamiri: Katıldığı ismin, kendisinin bildirdiği gramatikal kişiye değgin olduğunu gösteren zamir: Evim, Kitabın, Kalemi sözlerinde -im, -in ve -i birer iye zamiridir; sözlerin kendileri ise birer zamirli isim öbeği meydana getirirler (…)
Vardar (1980)	iyelik eki (İng. possessive suffix):Adlarla ad görevli sözcükleri kişi kavramına bağlamak için kullanılan ek. (Ör. Okulum sözcüğündeki -(u)m.) // Türkçenin iyelik ekleri şunlardır: -(i)m, -(i)n, -i, -(i)miz, -(i)niz, -leri.
Hatiboğlu (1982)	iyelik eki (İng. possessive suffix): Adları veya ad görevinde kullanılan sözcükleri kişi kavramına bağlayan ek: -im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri vb.
Topaloğlu (1989)	iyelik eki (Fr. suffixe possessive):İsim soylu kelimeleri şahıs kavramına bağlayan ek. Bugünkü Türkçe'de kullanılan iyelik ekleri şunlardır: (I)m, (I)n, -I/ -sl,- (I)mlz, (I)nız, -lArI (…).
Koç (1992)	iyelik eki (İng. possessive suffix):Adları ve ad soylu sözcükleri kişi kavramına bağlamaya yarayan ek. ev-im (benim evim), ev-in (senin evin), ev-i (onun evi), ev-imiz (bizim),ev-iniz (sizin eviniz), ev-leri (onların evleri).
Hengirmen (2009)	iyelik eki (İng. possessive suffix): Adın belirttiği nesnenin kime veya neye ait olduğunu gösteren ekler. İyelik ekleri kişi kavramı verir ve ünlü uyumuna uyar (…)
İmer vd. (2011)	iyelik (İYE) (İng. possessive) sözdizim, biçimbilim, anlambilim. İki adöbeği arasında, anlambilimsel olarak birinin diğerine aitliği yönünde yorumlanmasını sağlayan ilişki. Biçimbilimsel açıdan, bu ilişki Türkçe'de olduğu gibi her ikisi üzerinde, İngilizce'de olduğu gibi adlardan yalnızca biri üzerinde, biçimbilimsel bir etki yapabilir ya da Fransızca'da olduğu gibi bağımsız bir biçim bu etkiyi sağlayabilir. Türkçe'de iyelik ilişkisindeki adöbeklerinden ait olunan, TAMLAYAN durumu, ait olan da iyelik ekleri alır. İyelik biçim-sözdizimseldir (…).
Karaağaç (2013)	iyelik durumu (İng. possessive case): İyelik, bir varlığın bir kişiye veya bir başka varlığa bağlı ve ait oluşudur. İyelik ifadesi için, zamir çekimleri yanında, yine zamirlerin ekleşmiş biçimleri olan iyelik eklerinden de yararlanılır (…) Bu yüzden, Türkçenin ilişkilendirme öbekleri oldukça zengin bir çeşitlilik gösterir: 1. Ad tamlaması öbekleri, 2. İyelik öbekleri, 3. İlgi durumu öbekleri. İyelik eki, adın karşıladığı varlığın bir kişiye veya bir başka varlığa ait olduğunu ifade eden ektir. İyelik eki (İng. possesive suftix): bk. iyelik durumu.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	İyelik eki bk. iyelik ekleri. İyelik ekleri (İng. possesive suftix): Adın karşıladığı nesnenin bir şahsa veya nesneye ait olduğunu belirten çekim ekleri. Türkçenin iyelik ekleri şunlardır: +(I)m/+(U) m, +(I)n/+(U)n, +I/+U,+sI/+sU, +(I)m(I)z/+(U)muz, +(I)n(I)z/+(U)nuz, +lArl (…).

3.1.1.4. Çokluk Kategorisi

Türkçede +{lAr} ekiyle işaretlenen çokluk kategorisi *grup, halk, hanedan, sayı, tür, eleştiri, alay, unvan, yaklaşıklık* gibi anlamsal işlevleri işaretlerken sözdizimsel açıdan herhangi bir işleve sahip değildir. **Çokluk** kategorisi kavramı için Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009) ÇOĞUL EKİ; Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) ÇOĞUL EKİ ve ÇOKLUK EKİ gibi terimlere sözlüklerinde maddebaşı olarak yer vermişlerdir. TDK (1949), Vardar (1980), Topaloğlu (1989), İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **çokluk** kavramı maddebaşı olarak yer almamaktadır.

Tablo 40. Sözlüklerde Yer Alan Çokluk Eki Teriminin Karşılaştırılması

çokluk eki		
	çoğul eki	çokluk eki
TDK (1949)	-	-
Vardar (1980)	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	+	-
Hengirmen (2009)	+	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	+	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	+	+

Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **çokluk** kategorisinin anlamsal bakımdan *çoğul, genelleme, pekiştirme, dilek, bağlılık, ilgi, zaman, yakınlık, ikileme, abartma, seslenme, yer, benzer, saygı, benzerlik, topluluk, akrabalık, kişi, çokluk, aile, ulus* gibi işlevlere sahip olduğu dile getirilmiştir.

Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen'in (2009) sözlüklerinde ilgili terim biçimsel ve anlamsal işlevler bakımından da incelenmiştir. Türkçedeki **çokluk** eki, ad soylu sözcükleri çoğul yapsa da Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **çokluk** eki hem adlara hem de eylemlere gelen bir ek olarak yer almıştır.

Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde **çokluk** eki maddebaşı ile karşılanan bu kategorinin diğer ad çekim eklerden ne yönden ayrıldığı üzerinde durulmuştur. Bu ayrım sözdizimsel olarak **çokluk** ekinin eklendiği ad ile sözcükler arasında bir bağlantı kurmayışından kaynaklanmaktadır. Koç'un

(1992) sözlüğünde **çokluk** ekinin biçimbilimsel işlevi ad ve ad soylu sözcüklerin sonuna gelen iyelik ekleri ve kişi eklerine çoğul kavramı vermektir.

Tablo 41. Sözlüklerdeki Çokluk Eki Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	çoğul eki (İng. plural ending): Çoğul kavramı veren belirli ekler: -ler, -imiz, -k, -iniz, -uz, -lim vb (…).
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	çoğul eki (İng. plural ending): Çoğul kavramı veren ek. Ad ve ad soylu sözcüklerin sonuna gelen bazı iyelik ekleriyle, eylem kök ve gövdesine gelen bazı kişi ekleri çoğul kavramı verirse de Türkçenin çoğul eki -lar (-ler) ekidir (…). Çoğul eki, bu asıl görevinin dışında, aşağıdaki görevler için de kullanılır: Topluluk, genelleme kavramı verir; Seslenme durumu sağlar; Aile kavramı verir; Gösterme ve soru adıllarıyla birlikte genelleme kavramı verir; İyelik ekiyle birlikte zaman ve genelleme kavramı verir; Dilek belirten sözlerle kalıplaşmış olarak kullanılır; İkileme kurar; -ça ekiyle birlikte abartma bildirir; Saygı kavramı verir; -daki ve -la (ile) ekiyle birlikte ilgi, bağlılık belirtir; Eylemlerde ve eylemsilerde çoğul kavramıyla birlikte kişi kavramı da verir; Özel adlara gelerek çoğul kavramıyla birlikte benzer ve saygı kavramı verir; Sayıların sonuna gelerek topluluk kavramı verir; Çoğul kişi adıllarında ikinci bir çoğul kavramından başka bir de benzerlik anlamı verir; Anlamı pekiştirmeye yarar.
Hengirmen (2009)	çoğul eki (İng. plural ending): Eklendiği tabanlara sayıca birden çok olma anlamı katan ek. Türkçede çoğul eki -lar (-ler) hem adlara hem de eylemlere gelir (...).
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	çoğul eki bk. çokluk eki. çokluk eki (İng. plural ending): Eklemeli diller, çoklukları eklerle bildirirler. Türkçe de çokluk çekimini ekle yapan bir dildir. Çokluk eki, adların çokluk şekillerini yapmak için kullanılan çekim ekidir. Çokluk eki, eklendiği adı diğer sözlerle ilişkiye sokmaz, sözler arasında bağlar kuran bir ek değildir. Yönünün geriye doğru oluşu da bunu göstermektedir. Bundan dolayı, diğer ad çekim eklerinden ayrılır. Türkçede çokluk eki eskiden beri -lar 'dır.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	çoğul eki bk. çokluk eki. çokluk eki (İng. plural ending): Adlarda ve zamirlerde aynı türden birden çok varlıkları anlatmak için; fiillerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışı yapanın, yani şahsın çokluk olduğunu göstermek için kullanılan özel ekler (…).

3.1.1.5. Küçültme Kategorisi

Türkçe küçültme kategorisinde işlek ve işlek olmayan çeşitli ekler bulunmaktadır. Türkçede küçültme anlamı +{cAk}, +{cI^{4}k}, +{cAğIz}, +{cI^{4}ğAz} ekleriyle işaretlenmektedir. **Küçültme** ekinin *yakınlık, birliktelik, tür* gibi farklı anlamsal işlevleri mevcuttur. Ayrıca küçültme eki yapım eki işlevi de görebilmektedir (*kızılcık, kalecik, beyincik*) (Alan, 2022: 40-41).

Küçültme kavramı için TDK (1949) KÜÇÜKLEMELİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) KÜÇÜLTME EKİ terimini kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **küçültme** eki terimi yer almamaktadır.

Tablo 42. Sözlüklerde Yer Alan Küçültme Eki Teriminin Karşılaştırılması

küçültme eki		
	küçüklemeli	küçültme eki
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	+
Topaloğlu (1989)	-	+
Koç (1992)	-	+
Hengirmen (2009)	-	+
İmer vd. (2011)	-	+
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	+

Sözlüklerdeki **küçültme** kategorisi tanımları incelendiğinde TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) ad ve ad soylu sözcüklere gelen **küçültme** ekinin eklendikleri adlara *sevgi, küçüklük, acıma, azlık, şefkat, küçültme* anlamları kattığı bilgisine yer verilmektedir.

Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **küçültme** ekinin biçimsel işlevi üzerine de bilgi verilmiştir. Türkçedeki +{cAk}, +{cI^{4}k}, +{cAğIz}, +{cI^{4}ğAz} küçültme eklerinin yanı sıra ilgili sözlüklerde adlarda+{C^{2}I^{4}k}, sıfatlarda ise +{cI^{4}k}, +{ÇA}, +{sI^4}, +{(I^4)msI^4}, +{(I)mtırak}, +{rAk} küçültme eklerinin var olduğu ifade edilmiştir.

Tablo 43. Sözlüklerdeki Küçültme Eki Teriminin Tanımları

TDK (1949)	Küçüklemeli (Fr. Diminutif): Bir şeyin küçüğünü anlatmağa yarıyan ek veya bu eki almış kelime.
Vardar (1980)	küçültme eki [İng. diminutive suffix]: Adlara, sıfatlara küçüklük, sevgi, acıma, vb. anlamı katan ek. (Ör. Yavrucuk, minicik, vb. küçültme eki almış sözcüklerdir) (...).
Hatiboğlu (1982)	küçültme eki (İng. diminutive suffix): Sözcüklerin anlamına, küçüklük, azlık, sevgi, şefkat kavramları katan ekler. Türkçede bu kavramlar şu eklerle sağlanır.
Topaloğlu (1989)	KÜÇÜLTME EKİ (Fr. suffix diminutif). Kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, acıma vb. kavramlar katan ek. Bugünkü Türkçe'de küçültme ekleri +CIk, +cAk, +CA, CA, +cağız, sl, +(I)msl, +(I)mtrak, +rAk ekleridir.

Koç (1992)	küçültme eki (İng. diminutive suffix) Ad ve ad görevli sözcüklere küçüklük, azlık, sevgi, acıma vb. anlamı katan ekler: -ça (-ce): küçükçe, güzelce -cık (-cik, -cuk, -cük): kedicik, yavrucuk -cağız (-ceğiz): yavrucağız, adamcağız -ımsı (-imsi, -umsu, -ümsü): kırmızımsı, turuncumsu, yeşilim- si, morumsu -ımtrak (-imtrak, -umtrak, -ümtrak): sarımtrak, kırmızımtrak
Hengirmen (2009)	küçültme eki (İng. diminutive suffix): Eklendiği sözcüğün anlamına küçültme katan ek. Türkçede küçültme ekleri şunlardır: -cık (-cik, -cuk, -cük); -cağız (-ceğiz).
İmer vd. (2011)	küçültme eki (İng. diminutive suffix) biçimbilim Genel olarak sözcüklere küçüklük, sevgi, acıma vb. anlamı katan ek; öm. kedi-cik, anne-ciğ-im, çocuk-çağ-ız gibi.
Karaağaç (2013)	küçültme eki (İng. diminutive suffix): Sözlere küçültme anlamı katan, ekleşmiş bağlı biçim birimidir. Türkçede ad soylu sözlerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, şefkat anlamları katan ekler, küçültme ekleridir. Türkçede de küçültme, azlık, küçüklük ve sevgi bildirir (…)
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Küçültme eki (İng. diminutive): Üzerlerine geldiği ad soylu kelimelerin anlamına küçüklük, azlık, sevgi, şefkat kavramları katan ekler. Türkçenin bu kavramları sağlayan ve hepsi de vurgulu olan ekleri şunlardır: +CA, +cIK, +CAK, +cAğız ,+rAk.

3.1.2. Eylem Çekimi

Türkçede eylem çekimi, eylem kök ve gövdelerine getirilen ekler eşliğinde yapılmaktadır. Boz (2022: 75) eylem çekim eklerini "sözcük türünü değiştirmeyen ekler, sözcük türünü değiştiren ekler ve yüklemde görevli ekler" şeklinde üç farklı başlıkta sınıflandırmaktadır.

Eylem çekimini karşılamak üzere sözlük hazırlayıcıları farklı terimleri kullanmışlardır. İncelenen sözlükler içinde **eylem çekimi**ni karşılamak üzere TDK (1949) FİİL BÜKÜNÜ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), İmer vd. (2011) ve Topaloğlu (1989) FİİL ÇEKİMİ; Korkmaz (2017) ise FİİL ÇEKİMİ, FİİL ÇEKİM EKİ ve FİİL İŞLETME EKİ; Karaağaç (2013) EYLEM ÇEKİMİ, EYLEM ÇEKİM EKİ ve EYLEM İŞLETME EKİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) EYLEM ÇEKİMİ, FİİL ÇEKİMİ ve EYLEM ÇEKİM EKİ terimlerini tercih etmişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **eylem çekimi** maddebaşı olarak mevcut değildir.

Tablo 44. Sözlüklerde Yer Alan Eylem Çekimi Teriminin Karşılaştırılması

	eylem çekimi						
	fiil bükünü	eylem çekimi	fiil çekimi	fiil çekimi eki	fiil işletme eki	eylem çekim eki	eylem işletme eki
TDK (1949)	+	-	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-	-	-

Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	-	-	-	-
Koç (1992)	-	+	+	-	-	+	-
Hengirmen (2009)	-	+	+	-	-	+	-
İmer vd. (2011)	-	+	-	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	-	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+	+	+	-	-

Sözlüklerdeki **eylem çekimi** kavramına ait tanımlar incelendiğinde TDK'nin (1949) eylem çekimi (FİİL BÜKÜNÜ) tanımında Türkçeden ziyade Hint-Avrupa dillerindeki kullanımlar hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Vardar (1980), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde ise **eylem çekimi** için eylem kök ve gövdelerine geldiği bilgisi yanında yüklemde *zaman, kip, kişi, sayı, soru, olumluluk* ve *olumsuzluk* gibi kategorilere sahip olduğu bilgisine de değinilmiştir. Diğer yandan Hatiboğlu (1982) ve Korkmaz'ın (2017) sözlük tanımları, sadece eylemlere değil yüklem niteliği taşıyan adlara da getirilen çekim eklerini de kapsamaktadır (iyiyim, iyiler).

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ilgili kavram temel olarak biçimsel işlevleri bakımından ele alınırken Karaağaç (2013) biçimsel işlev yanında sözdizimsel işleve de yer vermiştir.

Tablo 45. Sözlüklerdeki Eylem Çekimi Teriminin Tanımları

TDK (1949)	FİİL BÜKÜNÜ (Flexion verbale) Hint-Avrupa dilinde fiil çekimi.
Vardar (1980)	eylem çekimi [İng. conjugation]: Eylemin zaman, kip, kişi, sayı, vb. belirterek girdiği değişik biçimlerin tümü. // Türkçede olumsuzluk kavramı da eylem gövdesi içinde yer alır: -ma, -me ekiyle olumsuz eylemler oluşturulur. (Ör. gelmemek, al- mamak, vb.).
Hatiboğlu (1982)	eylem çekimi (İng. counjugation) Eylem ya da ad kök veya gövdelerine zaman kavramıyle birlikte kişi kavramı bildiren eklerin getirilmesi (…).
Topaloğlu (1989)	FİİL ÇEKİMİ (Fr. conjugaison). Cümle içinde fiilin kip, zaman, şahıs ve sayı belirtmek üzere değişik biçimlere girmesi (…).
Koç (1992)	Fiil çekimi bkz. Eylem çekimi.

	eylem çekimi (İng. conjugation) Eylemin, çekim ekleriyle zaman, kişi, kip, sayı, soru, olumluluk ve olumsuzluk belirterek, değişik biçimlere girmesi (…).
Hengirmen (2009)	eylem çekimi (İng. Conjugation): Eylem kök ya da gövdesine çekim ekleri getirilerek eylemin çekime sokulması. Eylem köküne getirilen çekim ekleri eyleme zaman, kişi, kip, sayı, soru, olumluluk ve olumsuzluk bildiren yeni anlamlar katar. Türkçede eylemler kişi ve zaman açısından çekimlenir (…).
İmer vd. (2011)	eylem çekimi (İng. conjugation) biçimbilim. Eylem kök ve gövdesinin zaman, kişi, sayı, kip vb. belirterek aldığı değişiklik. Türkçe'de eylem çekimi değişik zaman ve kişi ekleriyle yapılmakta, olumsuzluk da eylem kök ya da gövdesi içinde yer almaktadır.
Karaağaç (2013)	eylem çekimi (İng. conjugation): Bir eylemin belirli bir zaman ve görünüş içinde bir özneye bağlandığı yapıdır. Sonunda yüklemi ortaya çıkaran bir çekimdir. Türkçede genellikle biçim bilgisinin konusudurlar (…). eylem çekim eki (İng. verbal ending) bk. eylem çekim eki. eylem işletme eki (İng. verbal inflectional): bk. eylem çekimi eki. eylem çekim ekleri (İng. conjugation suffixes): Dillerin eylem çekiminde yani cümle kuruluşunda yani eylem mekiminde kullandıkları çekimlik bağlı biçim birimleri vardır (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Fiil çekimi (Ing. Conjugation): Cümlede yüklem görevinde bulunan fiil veya ad soylu kelimelerin zaman, şahıs, teklik ve çokluk kavramı veren eklerle girdiği şekil (…). Fiil işletme eki bk. fiil çekim eki. Fiil çekim eki (İng. ending): Fiil ve ad kök veya gövdelerine zaman ve şahıs kavramını yüklemek için kullanılan ek (…).

3.1.2.1. Yardımcı Eylemler

Adları eylemleştiren ve diğer taraftan eylemleri zaman, görünüş, kiplik bakımından niteleyen kapalı eylem sınıfı olarak adlandırılan yardımcı eylemler Kamacı Gencer'e göre (2023: 307-308) *adları eylemleştiren yardımcı eylemler* ve *eylemleri betimleyen yardımcı eylemler* olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmaktadır. Yardımcı eylemler sözdizimsel bağlamda tümcede birleşik eylem ve yarı yardımcı eylem öbeklerini oluşturmaktadırlar. Birleşik eylem olarak da anılan bu öbekler ad+yardımcı eylem veya ad+yarı yardımcı eylemin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır (Kamacı Gencer, 2023: 308-309).

Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüklerinde **yardımcı eylemler** kavramı için araştırmacılar farklı terimleri kullanmışlardır. TDK (1949) YARDIMCI ve YARDIMCI FİİL, İmer vd. (2011) YARDIMCI; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Karaağaç (2013) YARDIMCI EYLEM; Topaloğlu (1989) ve Korkmaz (2017) YARDIMCI FİİL; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) YARDIMCI EYLEM ve YARDIMCI FİİL terimlerini maddebaşı olarak tercih etmişlerdir. Yılmaz (2014) ise sözlüğünde **yardımcı eylemler** terimine yer vermemiştir.

Tablo 46. Sözlüklerde Yer Alan Yardımcı ve Yardımcı Eylemler Terimlerinin Karşılaştırılması

yardımcı eylemler			
	yardımcı	yardımcı eylem	yardımcı fiil
TDK (1949)	+	-	-
Vardar (1980)	-	+	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+
Koç (1992)	-	+	+
Hengirmen (2009)	-	+	+
İmer vd. (2011)	+	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yardımcı eylemler** biçimsel ve sözdizimsel işlevler bakımından incelenmiştir.

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yardımcı eylemler**, adların ya da eylemsilerin sonuna gelerek birleşik eylem öbeği oluşturmaktadır. İlgili sözlüklerde **yardımcı eylemler**, tek başına anlamlı olmayan ancak bağlı oldukları sözcükler ile anlamlı hale gelen dilbilgisel yapılar olarak tanımlanmaktadır. TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise Türkçede ol-, et-, eyle-, kıl-, yap- ve i- eylemlerin birleşik eylem öbeği oluşturduğu bilgisine yer verilmiştir (*gelivermek, düşeyazmak, hasta idim, naz eyledi, namaz kılmak, iyi olmak, Mevlam görelim neyler (ne eyler), neylerse (ne eylerse) güzel eyler, başvurmak, yorgundum (<yorgun i-dim), hissetmek, disipline etmek*).

Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde yardımcı eylemlerin anlamsal işlevi üzerine de bilgi verilmiştir. İlgili sözlükte yardımcı eylemlerin *neden-sonuç, parça-bütün, benzerlik-aykırılık* gibi anlam genişlemelerine neden olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Karaağaç (2013) birleşik eylem öbeklerini ise *adlardan oluşanlar (ad+yardımcı eylem kaynaklı birleşik eylemler)* ve *eylemlerden oluşanlar (eylem+yardımcı eylem kaynaklı birleşik eylemler)* olarak ikiye ayırmaktadır.

Tablo 47. Sözlüklerdeki Yardımcı ve Yardımcı Eylemler Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	YARDIMCI (Fr. Auxiliaire): Kendi başına, tam ve bağımsız anlamı olmayıp ancak bağlı olduğu kelimedeki anlamı herhangi bir bakımdan tamamlamağa yarıyan kelime. Böylece edatlar birer yardımcı kelime sayıldığı gibi gelivermek, düşeyazmak kabilinden karmaşık fiiller meydana getirmeğe yarıyan vermek, yazmak, bilmek, v. b. birçok fiillere de yardımcı fiil denir. Eskiden yardımcı dediğimiz Yüklemlik fiiller için Bak. Fiil. Başka dillerde, örnekleyin Fransızcada YARDIMCI FİİL (Verbe auxiliaire) diye fiil çekiminde rol oynıyan avoir ve être fiillerine denir.
Vardar (1980)	yardımcı eylem [İng. auxiliary verb]: Bir başka öğeyle birlikte eylem işlevi yerine getiren, kimi sözcüklerin eylem gibi kullanılmasını sağlayan eylem.//Türkçede etmek, eylemek, olmak, kılmak ve ekeylem yardımcı eylem olarak kullanılır.
Hatiboğlu (1982)	yardımcı eylem (İng. auxiliary verb): Ad soylu sözcüklerin veya bazı eylemsilerin eylem gibi kullanılmalarını sağlayan imek, etmek, eylemek, olmak, kılmak eylemleri (…).
Topaloğlu (1989)	YARDIMCI FIIL (Fr. verbe auxiliaire). İsimlerin sonuna gelerek onların fiil gibi kullanılmalarını sağlayan, tek başına da anlamı olduğu halde genellikle bu görevi yerine getirmeye yarayan fiil (…).
Koç (1992)	yardımcı eylem (İng. auxiliary verb) Ad ve ad soylu sözcüklerle ya da kimi eylemsilerle birlikte kullanılarak onların eylem görevi yüklenmesini sağlayan etmek, olmak, eylemek, kılmak eylemleri (…). yardımcı fiil bkz. yardımcı eylem.
Hengirmen (2009)	yardımcı fiil Bkz. yardımcı eylem. yardımcı eylem (İng. auxiliary verb): Ad soylu sözcükler ile bileşik eylemler kuran eylem. Türkçede başlıca yardımcı eylemler olmak, etmek, eylemek, kılmak'tır. Ek eylem imek de yardımcı eylemler arasında yer alır (…).
İmer vd. (2011)	yardımcı (sözcük) (İng. auxiliary) biçimbilim, sözdizim Dilbilgisinde eylem öbeği tanımlamalarında eylemin anlamına özellikle kip, çatı, görünüş vb. bakımlarından katkısı olan dil birimi (…).
Karaağaç (2013)	yardımcı eylem (İng. auxiliary verb): Belirli anlamı olan bir eylem kök veya gövdesinin, oldukça değişik ilişkilerle, anlam genişlemesine uğratılarak kullanılması, o eylemin yardımcı eylem kullanımıdır (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Yardımcı fiil (İng. auxiliary verb): Ad soylu veya adlaşmış fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı ad soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan imek, etmek, olmak, eylemek, kılmak fiilleri ve esas fiile tasvir anlamı katan ver-, dur-, kal-,yaz- gibi yardımcı fiiller (…).

3.1.2.1.1. Birleşik Eylem

Yardımcı eylemlerin işlevlerinden biri de eylemleri *zaman, kiplik, görünüş* açısından betimlemektir. Kamacı Gencer'e göre (2023: 315-316) eylemleri betimleyen yardımcı eylemler iki farklı öbek olarak ortaya konulmaktadır. Bunlar EYLEM-ULAÇ+Yarı yardımcı eylem öbeği ve EYLEM-ORTAÇ+ Yarı yardımcı eylem öbekleridir. Dilbilgisi alanyazınında betimleyici yarı yardımcı eylemlere karşılık olarak *tasvirî fiil* ve *birleşik fiil* terimleri tercih edilmiştir. Kamacı Gencer, betimleyici yarı yardımcı eylemlerin oluşturduğu EYLEM- ULÇ+ YYE öbeğini anlamları bağlamında *tezlik, yaklaşma, yeterlilik, deneme* ve *devamlılık* şeklinde beş farklı kategoriye ayırmıştır (2023: 316).

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **birleşik eylem** kavramı için araştırmacılar farklı terimleri kullanmışlardır. Bu kavram için TDK (1949) KARMAŞIK FİİL; Hatiboğlu (1982)

BİRLEŞİK EYLEM; Topaloğlu (1989) BİRLEŞİK FİİL ve TASVİR FİİLLERİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) BİLEŞİK EYLEM; Karaağaç (2013) BİRLEŞİK EYLEM, KARMAŞIK EYLEM ve TASVİRİ EYLEM; Korkmaz (2017) BİRLEŞİK FİİL, KARMAŞIK FİİLLER, TASVİR FİİLİ ve TASVİRÎ FİİL terimlerini maddebaşı olarak vermişlerdir. Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **birleşik eylem** terimi maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 48. Sözlüklerde Yer Alan Birleşik Eylem Teriminin Karşılaştırılması

	karmaşık fiil	birleşik eylem	tasvir fiilleri	birleşik fiil	bileşik eylem	karmaşık eylem	tasviri eylem	karmaşık fiiller	tasvirî fiil
TDK (1949)	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	+	-	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-	-	+	-	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	-	-	-	+	-	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	-	-	+	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+	+	-	-	-	+	+

Sözlüklerdeki **birleşik eylem** tanımları incelendiğinde TDK'nin (1949) birleşik eylemleri biçimsel ve anlamsal işlevleri bakımından beş farklı gruba (*yeterlik fiili, yetersizlik fiili, yapmacık fiili, beklenmezlik fiili ve gereksime*) ayırdığı görülmektedir. Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ise sözlüklerinde ilgili kavramı biçimsel, anlamsal ve sözdizimsel işlevleri bakımından incelenmiştir. İlgili sözlüklerde **birleşik eylem** sözdizimsel olarak ad+yardımcı eylemden oluşan öbek şeklinde tanımlanmaktadır (*gidivermek, bakakalmak, yok olmak, adam etmek, etek öpmek*).

Topaloğlu (1989) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **birleşik eylem**ler, ad+yardımcı eylemden oluşan öbek olarak hem sözdizimsel hem de biçimsel bağlamda ele alınmıştır. Topaloğlu (1989) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde *tezlik, süreklilik, yeterlik ve yaklaşma fiili* olmak üzere

dört çeşit birleşik eylemden söz edilmiştir. Koç'un (1992) sözlüğünde birleşik eylemler, dörde ayrılmaktadır: *Yardımcı eylemle kurulmuş bileşik eylem, yardımcı eylem gibi kullanılan eylemle kurulmuş bileşik eylem, iki eylemle kurulmuş bileşik eylem, deyimleşmiş bileşik eylem*.

Hengirmen'in (2009) sözlüğünde ise **birleşik eylemler** üçe ayrılmıştır: *Eylem+ yardımcı eylem, ad soylu sözcük(ler)+yardımcı eylem, deyimleşmiş şekilde*. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde **birleşik eylemler**, *ad+ulaç eki* yapısı eşliğinde ele alınmıştır. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde **birleşik eylemler**, *ad+ulaç eki*nin yanı sıra *ad+ortaç eki*nin de bağlanmasıyla iki ayrı eylem şeklinde kalıplaşarak oluşmaktadır. Ayrıca Korkmaz (2017) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde ilgili tanımlara bakıldığında, terimin detaylı bir şekilde açıklanması iki sözlüğünde terim sözlükleri özelliklerini göstermeyerek ansiklopedik sözlük özelliği taşıdığını göstermektedir.

Tablo 49. Sözlüklerdeki Birleşik Eylem Teriminin Tanımları

TDK (1949)	KARMAŞIK FİİL (Fr. Verbe complexe): İkincisi yardımcı olarak kullanılan iki fiilden ibaret fiil öbeği: 1. YETERLİK FİİLİ (V. possi bilitif ou protentiel): görebilmek. 2. Bunun olumsuz şekli olan YETERSİZLİK FİİLİ (V. impossibilitif): görememek. 3. YAPMACIK FİİLİ görememezlikten veya görmemezliğe gelmek. 4. BEKLENMEZLİK FİİLİ: göreceği tutmak. 5. GEREKSİME FİİLİ: göreceği veya göresi gelmek. Bu fiiller yapı ve anlam bakımından karmaşık oldukları gibi anlam bakımından kılınış veya kip kavramı sınırına da girerler.
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	birleşik eylem (İng.complex verb) : Bir sözcük ile biçim veya anlam bakımından kaynaşıp kalıplaşan eylem (…).
Topaloğlu (1989)	BİRLEŞİK FİİL (Fr. verbe composé). Bir yardımcı fiilin bir isme veya bir fiil şekline eklenmesiyle meydana gelen öbek (…). TASVİR FİİLLERİ (Fr. verbes déscriptifs). (y) A ve (y)I ekleriyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek, bilmek, durmak, kalmak, yazmak vb. yarı yardımcı fiillerden birinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiillerin ortak adı (…).
Koç (1992)	bileşik eylem (İng. compound verb) Bir eylemle ya da başka türden en az bir sözcükle kalıplaşmış eylem (...).
Hengirmen (2009)	bileşik eylem (İng. compound verb) Başka bir eylem ve başka türde sözcüklerle birlikte, genellikle kalıplaşmış olarak oluşmuş eylem (…).
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	birleşik eylem (İng. complex verb): Bağlı ögesi eylem olan yapılardır; bu yapıların asıl ögesi ise, zarf işleviyle kullanılmış bir ad veya zarf-eylem eki almış bir eylemdir. Türkçede bir ad veya eyleme yardımcı eylemlerden birini getirilerek oluşturulan söz öbeklerine birleşik eylem denir (...). Karmaşık eylem (İng. complex verb): Karmaşık eylem, her şeyden önce eylemlerle yapılmış birleşik eylemlerdir. Türkçe, eylemlere süreklilik, farkında olmayış, öncelik, alışkanlık, amaç gibi görünüşleri, bu yapıyla katar. Eyleme ikinci bir eylemin katılması, birleşik eylemleri ortaya çıkarır. Burada ikinci eylem, anlam alanını herhangi bir ilgiyle genişleterek bağlı biçim birimi, yani yardımcı eylem hâline gelmiştir. tasviri eylem bk. birleşik eylem.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Birleşik fiil (İng. compound verb) Ad soylu bir kelimeyle etmek, eylemek, olmak yardımcı fiillerinin birleşmesinden veya birer sıfat-fil ya da zarf-fiil ekleriyle birbirine bağlanmış iki ayrı fiil şeklinin anlamca kaynaşmasından oluşmuş fiil türü (…).

	Karmaşık fiiller (İng. complex verb): Öncelik, alışkanlık, niyet gibi fiilin zamanı ve tarzıyla ilgili özelliklerini gösteren ve olmak fiilinin bazı sıfat-fiillere getirilmesiyle kurulan birleşik fiil (…). Tasvir fiili (İng. descriptive verb): Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki oluş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam oluşturacak biçimde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiil (…). tasvirî fiil bk. tasvir fiili.

3.1.2.1.1.1. Yeterlilik

Türkçede tümceye "yeterlilik ve olasılık" anlamı katan –{(y)A}+bil-eylem öbeğiyle karşılanan **yeterlilik** (Kamacı Gencer, 2023: 316-317) kavramı TDK (1949) YETERLİLİK FİİL; Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Hengirmen (2009) ve Karaağaç (2013) YETERLİK EYLEMİ; Topaloğlu (1989) ve Korkmaz (2017) YETERLİK FİİLİ terimleriyle karşılanmıştır. Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde ise **yeterlilik** terimi yer almamaktadır.

Tablo 50. Sözlüklerde Yer Alan Yeterlilik Teriminin Karşılaştırılması

yeterlilik			
	yeterlik eylemi	yeterlilik fiil	yeterlik fiili
TDK (1949)	-	+	-
Vardar (1980)	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+
Koç (1992)	+	-	-
Hengirmen (2009)	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+

Sözlüklerde araştırmacılar farklı terimleri kullansalar da terimin tanımlarında ortak bir görüş birliğinden söz edilmektedir. Sözlüklerdeki **yeterlilik** tanımları incelendiğinde Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal bağlamda kavramın ele alındığı görülmektedir. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yeterlilik** anlamının –{(y)A}+bil-eylem öbeğiyle oluştuğu ve olumsuzunun-{(y)AMA} yapısıyla işaretlendiği bilgisine yer verilmiştir. Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **yeterlilik** sadece *yeterlik* anlamı

ile tanımlanırken, Topaloğlu'nun (1989) sözlüğünde *gücü yetme* anlamı eşliğinde tanımlanmaktadır. Hengirmen'in (2009) sözlüğünde ise *kolaylık, çabukluk* anlamları ön plana çıkmaktadır.

Tablo 51. Sözlüklerdeki Yeterlilik Teriminin Tanımları

TDK (1949)	Yeterlilik fiil Bak. Karmaşık fiil
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	yeterlik eylemi (İng. potential verb): Olumlusu herhangi bir eylemin -e'li ulacıyle bilmek eylem kökünün birleşmesinden meydana gelen ve yeterlik kavramı veren, olumsuzu ise herhangi bir eylemin -e'li ulacıyle -me olumsuzluk ekinin birleşmesinden kurulan ve yetersizlik kavramı veren birleşik eylem (…).
Topaloğlu (1989)	YETERLİK FİİLİ (Fr. verbe potentiel). -(y) A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra bilmek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle, olumsuzu ise ekleşmiş -AmA- ekiyle oluşturulan ve "gücü yetme"kavramı taşıyan birleşik fiil (…).
Koç (1992)	yeterlik eylemi (İng. potential verb) Yeterlik kavramı veren bileşik eylem. Yeterlik eylemi eylem kök ve gövdesine -a (-e) ekiyle bil- mek eylemi getirilerek yapılır (…).
Hengirmen (2009)	yeterlik eylemi (İng. potential verb): Eylem köklerine gelerek onlara çabukluk, kolaylık anlamları katan yardımcı eylem. Yeterlik eylemi, ana eylemin kök ya da gövdesine, araya -a(-e) ulacı alarak bitişir (…).
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	yeterlik eylemi (İng. potential verb):bk. yeterlilik görünüşü.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Yeterlik fiili (İng. potential verb): Fiilin karşıladığı işin, hareketin mümkün veya muhtemel olup olmadığını göstermek için, olumlu durumda bil-, olumsuz durumda da bugün eriyerek kaybolmuş Eski Türkçe u- iktidar fiilinin anlamını üzerine alan (-A) zarf- fiil ekleriyle kurulan tasvir fiili (…).

3.1.2.1.1.2. Tezlik

Türkçede–{(y)I}+ver- yapısı ile işaretlenen ve *çabukça yapılması gereken işi belirtmek* üzere kullanılan eylem öbeği (Kamacı Gencer, 2023: 317) olan **tezlik** kategorisi için Hatiboğlu (1982) ve Karaağaç (2013) TEZLİK EYLEMİ; Topaloğlu (1989) ve Korkmaz (2017) TEZLİK FİİLİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) TEZLİK EYLEMİ ve TEZLİK FİİLİ terimlerini maddebaşı olarak almışlardır. TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **tezlik** terimi yer almamaktadır.

Tablo 52. Sözlüklerde Yer Alan Tezlik Teriminin Karşılaştırılması

tezlik		
	tezlik eylemi	tezlik fiili
TDK (1949)	-	-
Vardar (1980)	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	-	+

Koç (1992)	+	+
Hengirmen (2009)	+	+
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	+	-
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	+

Dilbilgisi ve dilbilim sözlüklerinde yer alan **tezlik** tanımları incelendiğinde Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde tezliğe sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal bağlamda yer verdikleri tespit edilmiştir. İlgili sözlüklerde **tezlik** anlamı –{(y)I}+ver-eylem öbeğiyle kurulan birleşik eylem öbekleri ile verilmektedir (söyleyivermek, alıvermek).

Tablo 53. Sözlüklerdeki Tezlik Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	tezlik eylemi (İng. verb of haste): Türkçede herhangi bir eylemin -i'li ulacıyle, vermek eyleminin birleşmesinden meydana gelen ve kavramda çabukluğu, kolaylığı, yardımı gösteren iki kökten kurulmuş birleşik eylem (…).
Topaloğlu (1989)	TEZLİK FİİLİ (Fr. verbe natif). -(y)I ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra vermek yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan ve çabukluk, kolaylık ifade eden birleşik fiil (…).
Koç (1992)	tezlik fiili bkz. tezlik eylemi. tezlik eylemi (İng. verb of haste) Çabukluk, kolaylık, yardım kavramı veren bileşik eylem. Türkçede tezlik eylemi, eylem kök ya da gövdesine - (-i -u, -ü) ekiyle vermek eylemi getirilerek yapılır (…).
Hengirmen (2009)	tezlik fiili Bkz. tezlik eylemi. tezlik eylemi (İng. verb of haste): Eylem köklerine gelerek onlara çabukluk, kolaylık anlamları katan yardımcı eylem (…). Tezlik eylemi, ana eylemin kök ya da gövdesine, araya -ı (-i, -u, -ü) ulacı alarak bitişir.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	tezlik eylemi (İng. verb of haste): bk. tezlik görünüşü, yaklaşma görünüşü.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Tezlik fiili (İng. verb of haste): -(y)I/- (y)U'lu zarf-fiilin üzerine "tezlik", çabukluk" gösteren ver- tasvir yardımcı fiilinin getirilmesiyle kurulan birleşik fiil (…).

3.1.2.1.1.3. Süreklilik

Türkçede süreklilik -{(y)A}+dur-/kal-/gel- eylem öbekleriyle karşılanmaktadır. Bu öbekler ana eylemi *süreklilik*, *devamlılık* anlamında nitelemek üzere kullanılmaktadırlar (Kamacı Gencer, 2023: 318).

Dilbilim ve dilbilgisi sözlüklerinde **süreklilik** kavramı farklı terimlerle karşılanmıştır. Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992) Hengirmen (2009) ve Karaağaç (2013) SÜRERLİK

EYLEMİ; Topaloğlu (1989) SÜREKLİLİK FİİLİ; Korkmaz (2017) SÜRERLİK EYLEMİ ve SÜREKLİLİK FİİLİ terimleri ile sözlüklerinde maddebaşı olarak dahil etmişlerdir. TDK (1949), İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde **süreklilik** kavramı ile ilgili maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 54. Sözlüklerde Yer Alan Süreklilik Teriminin Karşılaştırılması

süreklilik		
	sürerlik eylemi	süreklilik fiili
TDK (1949)	-	-
Vardar (1980)	+	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	-	+
Koç (1992)	+	-
Hengirmen (2009)	+	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	+	-
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	+	+

Sözlüklerdeki **süreklilik** teriminin tanımlarına bakıldığında Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **süreklilik** sözdizimsel ve biçimsel açılardan tanımlanmıştır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) ise sözlüklerinde sürekliliği -{(y)A}+dur-/kal-/gel- dizimindeki eylem öbeğiyle kurulan birleşik eylem öbeğidir olarak tanımlamışlardır. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde devamlılık *dur-/kal-/gel-* yardımcı eylemler yanında *gör-* yardımcı eylemi ile de işaretlenmektedir.

Tablo 55. Sözlüklerdeki Süreklilik Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	sürerlik eylemi [İng. durative verb]: Süre kavramı içeren, süre anlamı belirten eylem. (Ör. Bilmek örneğin gelmek'e karşıt olarak sürerlik eylemi niteliği taşır.)
Hatiboğlu (1982)	sürerlik eylemi (İng. durative verb): Devamlılık kavramı veren eylem. Türkçede bu kavram herhangi bir eylemin -e'li ulacıyle durmak, kalmak ve bazen de görmek eylemlerinden birinin kullanılmasıyle sağlanır (…).
Topaloğlu (1989)	SÜREKLİLİK FİİLİ (Fr. verbe duratif). -A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra durmak, kalmak, görmek, gelmek yarı yardımcı fiillerinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil (…).
Koç (1992)	sürerlik eylemi (İng. durative verb) Devamlılık kavramı veren eylem. Türkçede bu kavram, bir eylemin sonuna -a(-e) ekiyle durmak, kalmak, gelmek, görmek eylemlerinden biri getirilerek verilir (…).
Hengirmen (2009)	sürerlik eylemi (İng. durative verb): Eylem köklerine gelerek onlara süreklilik, devamlılık anlamları katan yardımcı eylem. Sürerlik eylemi görevinde üç yardımcı eylem bulunur: kalmak, durmak ve gelmek (…).

İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	sürerlik eylemi (İng. durative verb): bk. süreklilik görünüşü.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Sürerlik eylemi bk. süreklilik fiili. Süreklilik fiil (İng. durative aspect): Bir fiilin -A zarf-fiili üzerine dur-, gör-, kal-, gel-, koy- gibi tasvirci yardımcı fiillerin getirilmesi ile kurulan, oluş ve kılışa süreklilik özelliği katan birleşik fiil (…).

3.1.2.1.1.4. Yaklaşma

Türkçede -{(y)A}+yaz- eylem öbeği ile işaretlenen **yaklaşma** (Kamacı Gencer, 2023: 319) kavramı için Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Hengirmen (2009) YAKINLIK EYLEMİ; Topaloğlu (1989), Korkmaz (2017) YAKLAŞMA FİİLİ terimlerine sözlüklerinde maddebaşı olarak yer vermişlerdir. TDK (1949), Vardar (1980), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde **yaklaşma** kavramına dair maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 56. Sözlüklerde Yer Alan Yaklaşma Teriminin Karşılaştırılması

yaklaşma		
	yakınlık eylemi	yaklaşma fiili
TDK (1949)	-	-
Vardar (1980)	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	-	+
Koç (1992)	+	-
Hengirmen (2009)	+	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	-	-
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	+

İlgili sözlüklerdeki **yaklaşma** teriminin tanımları incelendiğinde Hatiboğlu (1982), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) **yaklaşma**yı sözdizimsel, biçimsel ve anlamsal bağlamda ele aldıkları görülmektedir. Topaloğlu (1989) ve Koç'un (1992) sözlüklerinde ise **yaklaşma** sözdizimsel ve biçimsel açılardan ele alınmıştır. Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde yaklaşma -{(y)A}+yaz- dizimindeki yarı yardımcı eylem öbeğiyle oluşan birleşik eylemdir olarak tanımlanmıştır.

Tablo 57. Sözlüklerdeki Yaklaşma Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	yakınlık eylemi (İng. approximative verb): Bir eylemin -e'li ulacıyle yazmak eyleminin birleşmesinden meydana gelen ve kavramda olayın çok yaklaştığını gösteren birleşik eylem (…).
Topaloğlu (1989)	YAKLAŞMA FİİLİ (Fr. verbe approximatif). -A ekiyle yapılan zarf-fiillerden sonra yazmak yarı yardımcı fiilinin getirilmesiyle oluşturulan birleşik fiil (…).
Koç (1992)	yakınlık eylemi (İng. approximative verb) Eylemin kök ya da gövdesine -a (-e) eki ve yazmak eylemi getirilerek kurulan ve olayın çok yaklaştığını belirten bileşik eylem (…).
Hengirmen (2009)	yakınlık eylemi (İng. approximative verb): Eylem köklerine gelerek onlara yaklaşma anlamı katan yardımcı eylem. Yakınlık eylemi, ana eylemin kök ya da gövdesine, araya -a (-e) ulacı alarak bitişir (…).
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	-
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Yaklaşma fiili (İng. approximative verb): -A'lı zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille bu esas fiildeki oluş ve kılışın, istenmediği hâlde gerçekleşmesine çok yaklaşıldığı kavramını veren yaz- yardımcı fiilinin birleşmesinden oluşmuş tasvir fiili (...).

3.1.2.3. Zaman, Görünüş ve Kiplik Kategorisi

3.1.2.3.1. Zaman Kategorisi

3.1.2.3.1.1. Geçmiş Zaman

Dilde zaman kategorisi, tümcede eylem veya durumun gerçekleşeceği zamanın dilbilgisel olarak işaretlenmesidir. Dilsel düzlemde geçmiş, şimdiki-geniş ve gelecek zamandır olmak üzere üç temel zaman kategorisi mevcuttur. Bu kategorilerden geçmiş zaman, tümcede eylemin konuşma anından önce gerçekleştiğini göstermekte ve Türkçede $-\{DI^4\}$ ve $-\{mI^4ş\}$ ekleriyle işaretlenmektedir. Bu iki geçmiş zaman işaretleyicisi sözlüklerde *belirli* ve *belirsiz geçmiş zaman* olarak yer almaktadır.

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **geçmiş zaman** kavramı için TDK (1949) GEÇMİŞ ZAMAN, BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN, -Dİ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN, -MİŞ'Lİ GEÇMİŞ ZAMAN, BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN ve GEÇMİŞLİK terimlerini kullanırken Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) ve İmer vd. (2011) BELİRLİ GEÇMİŞ ZAMAN, BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN ve GEÇMİŞ ZAMAN; Hengirmen (2009) GEÇMİŞ ZAMAN; Karaağaç (2013) GEÇMİŞ ZAMAN, GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN ve ÖĞRENİLEN GEÇMİŞ ZAMAN; Korkmaz (2017) GEÇMİŞ ZAMAN, GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN ve ÖĞRENİLEN

GEÇMİŞ ZAMAN terimlerini maddebaşı olarak tercih etmişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **geçmiş zaman** terimi yer almamaktadır.

Tablo 58. Sözlüklerde Yer Alan Geçmişlik ve Geçmiş Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması

	geçmiş zaman								
	geçmiş zaman	geçmişlik	görülen geçmiş zaman	duyulan geçmiş zaman	belirli geçmiş zaman	belirsiz geçmiş zaman	-di'li geçmiş zaman	-miş'li geçmiş zaman	öğrenilen geçmiş zaman
TDK (1949)	+	+	-	-	+	+	+	+	-
Vardar (1980)	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Koç (1992)	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	+	-	-	-	-	-	-	-	-
İmer vd. (2011)	+	-	-	-	+	+	-	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	+	-	-	-	-	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	+	+	-	-	-	-	-

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **geçmiş zaman** terimi biçimsel açıdan ele alınmıştır. Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde anlamsal işlev bakımından geçmiş zaman *bulunulan zaman öncesini, geçmişlik, yapma* ve *olmanın gerçekleştiği* anlamlarına sahiptir. TDK'nin (1949) sözlüğünde iki çeşit geçmiş zamandan bahsedilmektedir: *-Dİ'li geçmiş zaman* ve *-mİş'li geçmiş zaman*. Bu zamanların yanı sıra ilgili sözlükte Fransızcanın geçmiş zaman sınıflandırmasına da yer verilmiştir: *Belirli* ve *belirsiz geçmiş zaman*.

Tablo 59. Sözlüklerdeki Geçmişlik ve Geçmiş Zaman Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	GEÇMİŞ ZAMAN, GEÇMİŞLİK (Fr. Passé): Geçmiş zaman Türkçede iki şekilde olur: Ya Gördü, Gitti gibi -di'li geçmiş zaman veya Görmüş, Gitmiş gibi -miş'li geçmiş zaman. Birincisi yakından olan bir bilgiyi, ikincisi ise başkasından duyulan veya farkına varılmadan yapılan bir işin haberini vermeğe yarar. Fransızcada da iki türlü geçmişlik var: BELİRLİ veya YALIN ve BELİRSİZ veya BİLEŞİK (P. défini ou simple et p. indéfini ou composé).
Vardar (1980)	geçmiş zaman [İng. past]: Eylemin belirttiği oluş, iş, edim, vb. nin içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını gösteren zaman.//Türkçede geçmiş zaman, eylem kök ya da gövdesine belirli geçmiş (bildirme) kipinin ekleriyle (-di) belirsiz geçmiş (bildirme) kipinin ekleri (-miş) getirilerek oluşturulur.

Hatiboğlu (1982)	geçmiş zaman (İng. past tense): Eylemin belirttiği zaman kavramının, içinde bulunulan zamandan önceye ait olması. Türkçede bu zaman, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş kipleri olarak iki türlüdür (…).
Topaloğlu (1989)	GEÇMİŞ ZAMAN (Fr. passe; karşıtı GELECEK ZAMAN). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan önce yapıldığını bildiren zaman. Ör. çık-tı, yü- rü-müş. BELİRLİ GEÇMİŞ ve BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN olmak üzere ikiye ayrılır.
Koç (1992)	geçmiş zaman (İng. past) Eylemin belirttiği işin, durumun, oluşun içinde bulunulan zamandan önce gerçekleştiğini bildiren zaman. Geçmiş zaman, belirli geçmiş zaman ve belirsiz geçmiş zaman olmak üzere ikiye ayrılır (…).
Hengirmen (2009)	geçmiş zaman (İng. past): Eylemin belirttiği işin geçmiş bir zaman içinde yapıldığını bildiren zaman. Bu zamanın eki -dı (-di, -tı, -ti; -du, -dü, -tu, -tü)'dür.
İmer vd. (2011)	geçmiş zaman (İng. past tense) biçimbilim Eylemin gösterdiği iş, oluş ya da durumun içinde bulunulan zamandan önce olduğunu belirten zaman. Türkçe'de belirli geçmiş {-DI}, belirsiz geçmiş {-mlş} ile oluşturulur (…).
Karaağaç (2013)	geçmiş zaman (İng. past tense): Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamanla birlikte, üç ana zamandan biridir (…). Türkçede de ana zamanlardan biri olan geçmiş zaman, iki türlüdür. Bu her iki geçmiş zaman, aynı zamanda şekil de bildirirler: 1. Görülen geçmiş zaman, 2. Öğrenilen geçmiş zaman (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Geçmiş zaman (İng. post tense): Bir kılış veya oluşun meydana gelişinin şimdiki zamandan önceye ait olması. Görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman olarak iki tipi vardır (…).

3.1.2.3.1.2. Şimdiki Zaman

Bir eylemin konuşmaya başladığı andan itibaren gerçekleştiğini gösteren şimdiki zaman Türkçede –{(I[4])yor} ve -{mAktA} ekleriyle işaretlemektedir (Kamacı Gencer, 2022: 146). Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **şimdiki zaman** kavramı için TDK (1949) ŞİMDİKİ ZAMAN ve ŞİMDİLİK; Vardar (1980), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ŞİMDİKİ ZAMAN; Hatiboğlu (1982) ŞİMDİKİ ZAMAN KİPİ; Karaağaç (2013) ve Korkmaz (2017) ŞİMDİKİ ZAMAN KİPİ ve ŞİMDİKİ ZAMAN terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak yer verilmiştir. İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde ise **şimdiki zaman** terimi mevcut değildir.

Tablo 60. Sözlüklerde Yer Alan Şimdikilik ve Şimdiki Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması

şimdiki zaman			
	şimdiki zaman	şimdikilik	şimdiki zaman kipi
TDK (1949)	+	+	-
Vardar (1980)	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+
Topaloğlu (1989)	+	-	-
Koç (1992)	+	-	-
Hengirmen (2009)	+	-	-

İmer vd. (2011)	-	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **şimdiki zaman** biçimsel açıdan ele alınmıştır. İlgili sözlüklerde araştırmacılar **şimdiki zaman** terimi için çeşitli terimler kullanmışlardır. Bu sözlükler içinde diğerlerinden farklı olarak TDK (1949) sözlüğünde şimdiki zamanın farklı çeşitlerinden de bahsedilmiştir: *Geniş şimdikilik, alışkı şimdikiliği, tam şimdikilik, dar şimdikilik, hikâye şimdikiliği* ve *sürekli şimdikilik*.

Tablo 61. Sözlüklerdeki Şimdikilik ve Şimdiki Zaman Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	ŞİMDİKİLİK veya ŞİMDİKİ ZAMAN (Fr. Présent): Konuşulduğu sırada yapılmakta olan bir işi anlatmak üzere fiile verilen şekil: geliyorum (…).
Vardar (1980)	şimdiki zaman [İng. present]: Eylemin belirttiği iş, oluş, vb. nin içinde bulunulan zamanda yapılmakta olduğunu gösteren zaman. //Türkçede şimdiki zaman, -yor ekinin eylem kök ya da gövdesine getirilmesiyle oluşturulur.
Hatiboğlu (1982)	şimdiki zaman kipi (İng. present): Eylemin belirttiği kavramın, içinde bulunulan zamanda başladığını ve devam etmekte olduğunu bildiren kip (…).
Topaloğlu (1989)	ŞİMDİKİ ZAMAN (Fr. présent). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun, içinde bulunulan zamanda yapılmakta ve devam etmekte olduğunu bildiren zaman (…). Bugünkü Türkçe'de şimdiki zaman (I)yor ekiyle yapılır.
Koç (1992)	şimdiki zaman (İng. present) Eylemin belirttiği kavramın içinde bulunulan zamanda başladığını bildiren bildirme kipi (…).
Hengirmen (2009)	şimdiki zaman (İng. present): Eylemin belirttiği iş ve oluşun içinde bulunduğumuz zamanda gerçekleştiğini bildiren zaman. Şimdiki zaman eki -ıyor (-iyor, -uyor, -üyor)'dur (…). Bu ekler bazen, bir işin sürekliliğini belirten geniş zaman ve gelecek zaman değerini de aktarabilir.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	şimdiki zaman (İng. present tense): Şimdiki zaman, dil kullanım anını bildirir. Eylemin bildirdiği olma veya yapmanın şu an gerçekleşmekte olduğunu ifade eder. Konuşma anında sürmekte olan olma veya yapmayı ifade etmek için kullanılır (…). Şimdiki zaman kipi (İng. present tense): Eylemin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip. krş. şimdiki zaman.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Şimdiki zaman (İng. present): Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda yapıldığını ve süre gelmekte olduğunu gösteren zaman. bk. şimdiki zaman kipi. Şimdiki zaman kipi (İng. present tense): Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren kip (…).

3.1.2.3.1.3. Geniş Zaman

Konuşma anında ve sonrasında hala devam eden eylemleri gösteren geniş zaman Türkçede –{(I/A)r} ekiyle işaretlenmektedir (Kamacı Gencer, 2022: 147). Dilbilim ve dilbilgisi terim

sözlüklerinde **geniş zaman** kavramı için TDK (1949) GENİŞ ZAMAN ve ZAMANSIZ; Hatiboğlu (1982) GENİŞ ZAMAN KİPİ; Vardar (1980), Topaloğlu (1989), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Karaağaç (2013) GENİŞ ZAMAN; Koç (1992) ve Korkmaz (2017) GENİŞ ZAMAN ve GENİŞ ZAMAN KİPİ terimlerine sözlüklerinde maddebaşı olarak yer vermişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **geniş zaman** terimi mevcut değildir.

Tablo 62. Sözlüklerde Yer Alan Zamansız ve Geniş Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması

geniş zaman			
	geniş zaman	zamansız	geniş zaman kipi
TDK (1949)	+	+	-
Vardar (1980)	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+
Topaloğlu (1989)	+	-	-
Koç (1992)	+	-	+
Hengirmen (2009)	+	-	-
İmer vd. (2011)	+	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **geniş zaman** biçimsel açıdan ele alınırken İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde **geniş zaman** hem sözdizimsel hem de biçimsel bağlamda incelenmiştir. Korkmaz'ın (2017) sözlüğünde geniş zaman biçimsel ve anlamsal açıdan da açıklanmıştır. İlgili sözlükte geniş zamanın anlamsal işlevi *gereklilik, genel geçerlilik, alışkanlık ve süreklilik* olarak dile getirilmiştir. Ayrıca TDK'nin (1949) sözlüğünde geniş geçmişlik ifade eden **berk geniş zaman** şekline de yer verilmiştir.

Tablo 63. Sözlüklerdeki Zamansız ve Geniş Zaman Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	GENİŞ ZAMAN (Fr. Aoriste): Türkçedeki Yazarım, Giderim şeklindeki kuruluşun zamanı, ki birden bütün zamanları anlattığı ve gereklik ile alışkı da bildirdiği gibi yerine ve sırasına göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman için de kullanılabilir (…). GENİŞ ZAMANLI veya ZAMANSIZ (Fr. Atemporel) Bütün zamanları kapsıyan veya böyle olduğu için belli bir zamanla ilgisi olmıyan fiil şekli. "Dünya dönüyor" sözünde "dönüyor" fiili geniş zamanlı sayılır. zamansız bak. geniş zamanlı.
Vardar (1980)	geniş zaman [İng. aorist): Eylemin belirttiği oluş, iş, edim, vb. nin her zaman yapıldığını ve yapılabileceğini belirten kip (bildirme kipi) (…).

Hatiboğlu (1982)	geniş zaman kipi (İng. aorist): Eylemin her zaman yapıldığını veya yapılmakta olduğunu ya da yapılacağını belirten zaman ve kip (…).
Topaloğlu (1989)	GENİŞ ZAMAN (Fr. aoriste). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun her zaman yapıldığını ve yapılabileceğini bildiren zaman (…). Bugünkü Türkçe'de geniş zaman -Ar ve -(I)r ekleriyle yapılır.
Koç (1992)	geniş zaman (İng. aorist) Eylemin bildirdiği iş, oluş, kılış vb. nin her zaman yapıldığını ya da yapılabileceğini belirten zaman (bkz. geniş zaman kipi). geniş zaman kipi (İng. aorist) Eylemin, işin, kılınışın vb. nin her zaman yapıldığını ya da yapılmakta olduğunu belirten kip (bkz. geniş zaman) (…).
Hengirmen (2009)	geniş zaman (İng. aorist): Eylemin belirttiği işin her zaman yapıldığını, yapılmakta olduğunu, gelecekte de yapılacağını bildiren zaman (…). Bu zamanın eki -r (-ar, -er, -ir, -ir, -ur, -ür)'dir.
İmer vd. (2011)	geniş zaman (İng. aorist) biçimbilim, sözdizim Eylemin gösterdiği iş, oluş ya da durumun her zaman olduğunu, sürekli geçerliğini koruduğunu anlatan görünüş biçimi (…).
Karaağaç (2013)	geniş zaman (İng. aorist): Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, bir sınırlama ve kesinlik kavramı taşımayan bir ara zamandır (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Geniş zaman (İng. aorist): Geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman gibi bütün ana zamanları içine alan, yani fiilin gösterdiği oluş ve kılışın her zaman yapıldığını veya yapılacağını gösteren: bir sınırlama ve kesinlik kavramı taşımayan zaman. Türkçede geniş zaman -r -Ar; -(I)r/-(U)r ekleri ile kurulur ve şahıs ekleri alarak çekime girer (…). Geniş zaman kip (İng. aorist): Fiilin sürekli olarak yapıldığını, hâlen yapılmakta olduğunu veya yapılacağını belirten zaman ve kip.

3.1.2.3.1.4. Gelecek Zaman

Eylemin konuşmaya başladığı andan sonra gerçekleşeceğini bildiren gelecek zaman Türkçede –{(y)AcAk}ekiyle işaretlenmektedir. Gelecek zaman gerçekleşmemiş olayları ifade ettiği için *plan, öngörü, söz verme, amaçlama* ve *olasılık* anlamları da verebilmektedir (Aslan, 2023: 57). Dilbilim ve dilbilgisi terim sözlüklerinde **gelecek zaman** kavramı için TDK (1949) GELECEK ZAMAN ve GELECEKLİK; Vardar (1980), Topaloğlu (1989), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Karaağaç (2013) GELECEK ZAMAN; Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Korkmaz (2017) GELECEK ZAMAN ve GELECEK ZAMAN KİPİ terimlerine yer vermişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **gelecek zaman** terimi mevcut değildir.

Tablo 64. Sözlüklerde Yer Alan Geleceklik ve Gelecek Zaman Terimlerinin Karşılaştırılması

gelecek zaman			
	gelecek zaman	geleceklik	gelecek zaman kipi
TDK (1949)	+	+	-
Vardar (1980)	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	+
Topaloğlu (1989)	+	-	-

Koç (1992)	+	-	+
Hengirmen (2009)	+	-	-
İmer vd. (2011)	+	-	-
Karaağaç (2013)	+	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	+

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **gelecek zaman** biçimsel açıdan incelerken; İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde gelecek zaman hem anlamsal hem de biçimsel bağlamda ele alınmıştır. İlgili sözlüklerde gelecek zaman *zorlama, tahmin, kararlılık, yönlendirme, kesinlik bildiren yapma*, *olma* vb. anlamsal işlevleri karşılayabilmektedir. Ayrıca TDK'nin (1949) sözlüğünde gelecek zamanın farklı çeşitlerine değinilmiştir: *Yalın gelecek, tasarımlı gelecek, istemli gelecek, yakın gelecek, geçmişte gelecek ve gelecekte şimdikilik*.

Tablo 65. Sözlüklerdeki Geleceklik ve Gelecek Zaman Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	GELECEK ZAMAN veya GELECEKLİK (Fr.Futur): Bir işin ilerdeki zamanda olacağını gösteren fiil şekli. Bak (…).
Vardar (1980)	gelecek zaman [İng. future]: Eylemin belirttiği iş, oluş, edim, vb. nin geleceğe ilişkin olduğunu gösteren zaman ve kip (…).
Hatiboğlu (1982)	gelecek zaman (İng. future): Eylemin belirttiği zaman kavramının, içinde bulunulan zamandan sonraya ait olması. Türkçede gelecek zaman kavramı, -e, -ecek, -esi, -se, -meli eklerinden biriyle veya emir kipiyle kurulur (…). Gelecek zaman kipi (İng. future): Eylemin belirttiği zaman kavramının, içinde bulunulan zamandan sonraya ait olduğunu sınırlı bir biçimde gösteren kip. Türkçede bu kip -acak /-ecek ekiyle kurulur.
Topaloğlu (1989)	GELECEK ZAMAN (Fr. futur; karşıtı GEÇMİŞ ZAMAN). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun içinde bulunulan zamandan sonra yapılacağını bildiren zaman (…). Bugünkü Türkçe'de gelecek zaman (y)AcAk ekiyle yapılır
Koç (1992)	gelecek zaman (İng. future) Eylemin bildirdiği etkinlik, durum, iş ve oluşun içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşeceğini belirten zaman (bkz. gelecek zaman kipi). Gelecek zaman kipi (Ing. future) Eylemin belirttiği etkinlik, iş ya da oluşun içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşeceğini bildiren kip. Gelecek zaman -acak (-ecek) ekiyle kurulur (…).
Hengirmen (2009)	gelecek zaman (İng. future) Eylemin belirttiği işin gelecek zaman içinde yapılacağını bildiren zaman. Bu zamanın eki -acak (-ecek)'tir. Gelecek zaman eki -acak (-ecek), birinci tekil ve birinci çoğul kişilerde -acağ (-eceğ) biçimine girer. Çünkü iki ünlü arasında k sesi ğ olur: sevmeyeceğim, sevmeyece- ğiz... gibi.
İmer vd. (2011)	gelecek zaman (İng. future) biçimbilim Eylemin anlattığı iş, oluş ve durumun sözcenin yer aldığı zamandan sonra olacağım belirleyen zaman. Türkçe'de gelecek zaman eki (-ecekj ve [-acak] biçimbirimcikleri olan {-(y)AcAK}*tır (…).
Karaağaç (2013)	gelecek zaman (İng. future tense): Geçmiş ve şimdiki zamanla birlikte dillerin üç ana zamanından biridir. Yapma ve olmanın gelecek zamanda gerçekleşeceğini bildirir. Gelecek zaman, kesin bir zamandır ve bütün dillerde, ana zamanlardan biridir (…). Gelecek zaman, dil kullanıcısının dili kullandığı anda başlayan ve süren bir zamanı bildirir.
Yılmaz (2014)	-

Korkmaz (2017)	Gelecek zaman (İng. future): Fiilin gösterdiği hareketin geleceğe bağlı olduğunu belirten zaman. bk. gelecek zaman kipi. Gelecek zaman kipi (İng. future): Fiilin anlattığı işin şimdiki zamandan sonraki bir zamana ait olduğunu gösteren kip. Türkçede bir oluş ve kılışın gelecekte kesin olarak gerçekleşeceğini gösteren ek, -ACAK ekidir (…).

3.1.2.3.2. Görünüş Kategorisi

Görünüş (İng. aspect), eylemin oluştaki sürekliliği bildiren dilbilgisel kategoridir. Görünüş, bitmişlik ve bitmemişlik görünüşü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Kamacı Gencer, 2022: 149). Kamacı Gencer, görünüş kategorisini genel olarak ikiye ayırsa da terim sözlüklerinde farklı görünüş çeşitleri üzerinde durulmuştur. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde *alışkanlık, amaç, anlık, araçlılık, bilinmezlik, bitmemişlik, bitmişlik, çıkarım, dilek, edilgen, emir, etken, ettirgen, gereklilik, girişmeli, belirsizlik, işteşlik, küçültme, nicelemeli, olabilirlik, olumluluk, olumsuzluk, rivayet, sıklık, sınırlandırma, sonlanmalı, sonuç, soru, süreklilik, süreksizlik, tamamlanmamışlık, tamamlanmış, tezlik, uyum, yaklaşma, yeterlilik, yinelemeli ve yoğunluk* görünüşleri yer almaktadır. Ayrıca Koç'un (1992) sözlüğünde de görünüşün değişik biçimlerine değinilmiştir. Bunlar *geçmiş zaman görünüşü, gelecek zaman görünüşü, geniş zaman görünüşü, isteklenme görünüşü, karşıt görünüşü, sona erme görünüşü, sürerlik görünüşü, tezlik görünüşü, yaklaşma görünüşü ve yapmacık* görünüşüdür.

3.1.2.3.2.1. Bitmişlik Görünüşü

Eylem ya da durumun bitmişliğini, tamamlandığını ve sona erdiğini belirten –{mI[4]ş} ve -{DI[4]}ekleriyle işaretlenen görünüş kategorisidir (Kamacı Gencer, 2022: 149). **Bitmişlik görünüşü** kavramı için TDK (1949) BİTMİŞLİK; Vardar (1980) ve Hengirmen (2009) BİTMİŞLİK GÖRÜNÜŞÜ; Hatiboğlu (1982) GEÇMİŞ ZAMAN GÖRÜNÜMÜ; Koç (1992) GEÇMİŞ ZAMAN GÖRÜNÜŞÜ; İmer vd. (2011) BİTMİŞ ve BİTMİŞLİK; Karaağaç (2013) BİTMİŞLİK GÖRÜNÜŞÜ ve TAMAMLANMIŞLIK GÖRÜNÜŞÜ; Korkmaz (2017) GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN KİPİ terimlerini kullanmışlardır. Topaloğlu (1989) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde **bitmişlik görünüşü** terimi mevcut değildir.

Tablo 66. Sözlüklerde Yer Alan Bitmişlik ve Bitmişlik Görünüşü Terimlerinin Karşılaştırılması

	bitmişlik görünüşü						
	bitmişlik	bitmişlik görünüşü	geçmiş zaman görünümü	geçmiş zaman görünüşü	bitmiş	tamamlanmışlık görünüşü	görülen geçmiş zaman kipi
TDK (1949)	+	-	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+	-	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-	-	-	-	-
İmer vd. (2011)	+	-	-	-	+	-	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	-	-	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-	-	-	+

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **bitmişlik görünüşü**nün tanımlarına bakıldığında TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd.'nin (2011) Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde anlamsal açıdan bitmişlik görünüşü *sona ermiş, bitmiş, tamamlanmış, kısa süre, anlık* ve *bilinen bitmişlik* anlamlarını içermektedir (*gelmiş olmak, almış bulunmak*). Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bitmişlik görünüşü**, biçimsel açıdan da değerlendirilmektedir. Hatiboğlu'nun (1982) **bitmişlik** anlamının geniş zamanın ortacı ile yardımcı eylemin birlikteliğinden oluştuğunu belirtilmektedir (*bitirmiş olmak)*. Koç'un (1992) sözlüğünde de bitmişlik görünüşü -{mI^{4}ş}ekiyle ilişkilendirilmiştir (*söylemiş bulun*-). Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise bitmişlik görünüşü –{DI^4} ekiyle örneklendirilmiştir (*insanlar denizde yüzdü*). Hatiboğlu (1982), İmer vd. (2011) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bitmişlik görünüşü**, sözdizimsel çerçeveden de ele alınmıştır. Karaağaç (2013) sözlüksel ve sözdizimsel olmak üzere iki farklı **bitmişlik görünüşü**nden bahsetmektedir. Topaloğlu (1989) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde **bitmişlik görünüşü** dair herhangi bir terim mevcut değildir.

Tablo 67. Sözlüklerdeki Bitmişlik ve Bitmişlik Görünüşü Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	BİTMİŞLİK (Fr. Perfectum): Lâtincede bir eylemi sona ermiş olarak anlatan fiil zamanı.
Vardar (1980)	bitmişlik görünüşü [İng. perfect aspect]: Bitmiş olması açısından ele alınan eylemin görünüşü.
Hatiboğlu (1982)	geçmiş zaman görünümü (İng. perfective aspect): Belirsiz geçmiş zaman ortacıyle, yardımcı eylemin veya başka bir eylemin birlikte kullanılmasından meydana gelen ve olayın tamamlanmış olduğu kavramını veren görünüm (…).

Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	geçmis zaman görünüşü (İng. perfective aspect) İşin, durumun, oluşun bitmiş, tamamlanmış olduğunu bildiren görünüş (bkz. görünüş)(…).
Hengirmen (2009)	bitmişlik görünüşü (İng. perfective aspect): Eylemin bildirdiği iş, oluş veya durumda sürme olmadığını, bir bitmenin bulunduğunu gösteren görünüş (…).
İmer vd. (2011)	bitmiş (İng. perfect) anlambilim, sözdizim. Tümcede belirtilen iş ya da olayın, sözcenin yer aldığı zamandan önce bitmiş olduğunu ve sonucunun konuşma anında geçerli olduğunu belirten eylem görünüşü ve biçimi (…). Bitmişlik (İng. perfective) anlambilim, sözdizim Bir işin ya da olayın, kısa süreli, anlık bir olgu olduğunu belirten görünüş.
Karaağaç (2013)	Bitmişlik görünüşü (İng. perfective aspect): Eylemlerin bitmişlik görünüşü, onların bittiğine veya tamamlanmadığına işaret eder. bk. bitmişlik görünüşü (…). Tamamlanmışlık görünüşü (perfective aspect): bk. bitmişlik görünüşü.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Görülen geçmiş zaman kipi (İng. perfect): Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın geçmişte kişinin görgüsü ve bilgisi altında olup bittiğini anlatan zaman. Türkçede görülen geçmiş zaman -DI/-DU ekiyle kurulur (…).

3.1.2.3.2.2. Bitmemişlik Görünüşü

Eylem veya durumun belirli bir zaman diliminden sonra devam ettiğini, eylemin/durumun sona ermediğini ifade eden bitmemişlik görünüşü Türkçede –{(I[4])yor}, -{mAktA}, -{(l/A)r}-, -{(y)AcAk} ve +{DI[4]r} ekleriyle işaretlenmektedir (Kamacı Gencer, 2022: 150). **Bitmemişlik görünüşü** kavramı için TDK (1949) BİTMEMİŞLİK; Vardar (1980) ve Hengirmen (2009) BİTMEMİŞLİK GÖRÜNÜŞÜ; Hatiboğlu (1982) GENİŞ ZAMAN GÖRÜNÜMÜ; Koç (1992) GENİŞ ZAMAN GÖRÜNÜŞÜ; İmer vd. (2011) BİTMEMİŞ; Karaağaç (2013) BİTMEMİŞLİK GÖRÜNÜŞÜ ve TAMAMLANMAMIŞLIK GÖRÜNÜŞÜ terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. Topaloğlu (1989), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bitmemişlik görünüşü** terimi ilgili bilgi mevcut değildir.

Tablo 68. Sözlüklerde Yer Alan Bitmemişlik Görünüşü Teriminin Karşılaştırılması

	bitmemişlik görünüşü					
	bitmemişlik	bitmemişlik görünüşü	geniş zaman görünümü	geniş zaman görünüşü	bitmemiş	tamamlanmamışlık görünüşü
TDK (1949)	+	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-	+	-	-

Hengirmen (2009)	-	+	-	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	+	-
Karaağaç (2013)	-	+	-	-	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	-	-	-	-

Sözlüklerdeki **bitmemişlik görünüşü** teriminin tanımları incelendiğinde TDK (1949), Vardar (1980), Hengirmen (2009), İmer vd.'nin (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde anlamsal açıdan bitmemişlik görünüşü *sona ermemiş, bitmeme, devamlılık, sürme* ve *tamamlanmamış* anlamlarını içermektedir (*çocuk yemek yiyor*). Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **bitmemişlik görünüşü,** biçimsel açıdan da değerlendirilmektedir. Hatiboğlu (1982) ve Koç'un (1992) sözlüklerinde **bitmemişlik görünüşü**nün, geniş zamanın ortacı ile yardımcı eylemin birlikteliğinden oluştuğu belirtilmektedir (*anlar ol-, başımın ağrısı dayanılmaz oldu*) Karaağaç (2013) ise sözlüksel ve sözdizimsel olarak ikiye ayırdığı **bitmemişlik görünüşü**nün, tümcede geniş zaman ve şimdiki zaman ekleriyle işaretlendiği dile getirilmiştir (*bilmekteyim, ölmektesin*). Hatiboğlu (1982), İmer vd. (2011) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **bitmemişlik görünüşü**, sözdizimsel çerçeveden de ele alınmıştır. Topaloğlu (1989), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bitmemişlik görünüşü** teriminin tanımı mevcut değildir.

Tablo 69. Sözlüklerdeki Bitmemişlik Görünüşü Teriminin Tanımları

TDK (1949)	BİTMEMİŞLİK (Fr. Infectum ou Système du présent): Lâtincede, bir eylemi henüz sona ermemiş olarak anlatan fiil zamanı.
Vardar (1980)	bitmemişlik görünüşü [İng. imperfective aspect]: Başlangıcı ve sonu göz önünde tutulmadan oluşumu içinde ele alınan eylemin görünüşü (…).
Hatiboğlu (1982)	geniş zaman görünümü: Geniş zaman ortacıyle, yardımcı eylemin birlikte kullanılmasından doğan görünüm (…).
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	geniş zaman görünüşü: Geniş zaman ortacıyla yardımcı eylemden kurulu görünüş (…).
Hengirmen (2009)	bitmemişlik görünüşü (İng. imperfect aspect): Eylemin bildirdiği iş, oluş veya durumda sürme, bitmeme gösteren görünüş (…).

İmer vd. (2011)	bitmemiş (İng. nonperfective): anlambilim, sözdizim Tümcede belirtilen iş ya da olayın, sözcenin yer aldığı zamanda bitmemiş olduğunu ve sonucunun konuşma anında hâlâ geçerli olduğunu belirten eylem görünüşü ve biçimi (…).
Karaağaç (2013)	Bitmemişlik görünüşü (İng. imperfect aspect): Eylemlerin bitmemişlik görünüşü, onların sürekliliğine veya henüz tamamlanmadığına işaret eder (…). Tamamlanmamışlık görünüşü (İng. imperfect aspect): bk. bitmemişlik görünüşü.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

3.1.2.3.3. Kip ve Kiplik Kategorisi

Kipler (İng. modes), anlamsal kategorilerin dilbilgiselleşmiş biçimleridir (Aslan, 2023: 60). Geleneksel dilbilgisi kitaplarında kipler, **bildirme** ve **isteme kipleri** olmak üzere iki alt kategoriden oluşmaktadır. Sadece zaman anlamı veren **bildirme kipi**, dilbilim ve dilbilgisi terim sözlüklerinde farklı terimlerle karşılanmıştır. TDK (1949) SALT KİP veya SALT ANLAMLI KİP; Vardar (1980), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve İmer vd. (2011) BİLDİRME KİPİ; Hatiboğlu (1982) ve Topaloğlu (1989) BİLDİRME KİPLERİ; Karaağaç (2013) HABER KİPLERİ ve BİLDİRME KİPLERİ; Korkmaz (2017) HABER KİPLERİ, BİLDİRME KİPLERİ, BİLDİRME KİPİ ve BİLDİRME TARZI terimlerini sözlüklerine dahil etmişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **bildirme kipi** terimi mevcut değildir.

Tablo 70. Sözlüklerde Yer Alan Bildirme Kipi Teriminin Karşılaştırılması

	bildirme kipi				
	salt kip	bildirme kipi	bildirme kipleri	haber kipleri	bildirme tarzı
TDK (1949)	+	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	-	-
Koç (1992)	-	+	-	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-	-	-
İmer vd. (2011)	-	+	-	-	-

Karaağaç (2013)	-	-	+	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	+	+	+

TDK (1949), Vardar (1980), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Hatiboğlu (1982) ve Topaloğlu (1989), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **bildirme kipleri** zaman anlamını karşılayan kategoridir. TDK'nin (1949) sözlüğünde salt kip, *yalın zamanlı* ve *bileşik zamanlı salt kip* olarak da ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 71. Sözlüklerdeki Bildirme Kipi Teriminin Tanımları

TDK (1949)	SALT KİP veya SALT ANLAMLI KİP (Fr. Mode indicatif) Esas mastarındaki anlamdan başka anlamı olmıyan kip (…).
Vardar (1980)	bildirme kipi [İng. indicative]: Bir eylemin içerdiği gösterileni, konuşucunun benimsediği tutumu belirtmeden, yansız biçimde anlatan kip (…).
Hatiboğlu (1982)	bildirme kipleri (İng. simple tenses): Belli zaman kavramı veren, belirli geçmiş, belirsiz geçmiş, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman kipleri (…).
Topaloğlu (1989)	BİLDİRME KİPLERİ (Fr. modes Indicatifs, karşıtı İSTEME KİPLERİ). Belirli bir zaman kavramı taşıyan GEÇMİŞ, GELECEK, GENİŞ ve ŞİMDİKİ ZAMAN kiplerinin ortak adı (…).
Koç (1992)	bildirme kipi (İng. simple tenses) Belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman kiplerine verilen genel ad.
Hengirmen (2009)	bildirme kipi (İng. indicative): Bir bilgiyi istek, buyrum, gereklilik gibi duygu ve düşüncelerden bağımsız olarak veren cümlelerin sergilediği kip. Türkçede bildirme kipi, zamana göre belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman gibi beş alt türe ayrılır.
İmer vd. (2011)	bildirme kipi (İng.indicative mood) anlambilm, sözdizim Eylemin gösterdiği iş, oluş, durumu kişisel tutum belirtmeksizin, yansız bir biçimde anlatan, bildirme tümcelerinde kullanılan kip (…).
Karaağaç (2013)	haber kipleri bk. Bildirme kipleri. Bildirme kipleri bk. Zaman çekimi, şekil ve zaman çekimi. zaman ve şekil (İng. mood and tense): bk. eylemde zaman ve şekil, zaman, şekil, kip. şekil ve zaman (İng. mood and tense): bk. eylemde zaman ve şekil. Eylemde şekil ve zaman (mood and tense): Varlık ve varlığın algılanmasıyla, onun 'var oluş süreciyle başlayan eylemleri, insanın bilgi dünyasının temelidir. İnsanın bütün bilgileri, varlık ile varlığın eylemlerinden ibarettir (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Bildirme kipi bk. bildirme kipleri. Bildirme kipleri (İng. indicative): Fiilin olumlu veya olumsuz nitelikteki yapılışını; geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve gelecek zamanda olmak üzere belli bir zaman kavramı içinde veren kipler (…). Bildirme tarzı bk. bildirme kipleri. Haber kipleri bk. bildirme kipleri.

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **isteme kipi**ni karşılamak üzere farklı terimlere yer verilmiştir. Vardar (1980), Koç (1992) ve İmer vd. (2011) İSTEME KİPİ; Hatiboğlu (1982),

Topaloğlu (1989) ve Hengirmen (2009) İSTEME KİPLERİ; Karaağaç (2013) TASARLAMA KİPLERİ; Korkmaz (2017) İSTEME KİPLERİ ve TASARLAMA KİPLERİ gibi terimleri maddebaşı olarak seçmişlerdir. TDK (1949) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde **isteme kipi** terimi ile ilgili bilgi mevcut değildir.

Tablo 72. Sözlüklerde Yer Alan İsteme Kipi Teriminin Karşılaştırılması

isteme kipi			
	isteme kipleri	isteme kipi	tasarlama kipleri
TDK (1949)	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	-
Topaloğlu (1989)	+	-	-
Koç (1992)	-	+	-
Hengirmen (2009)	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	+	-
Karaağaç (2013)	-	-	+
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	+

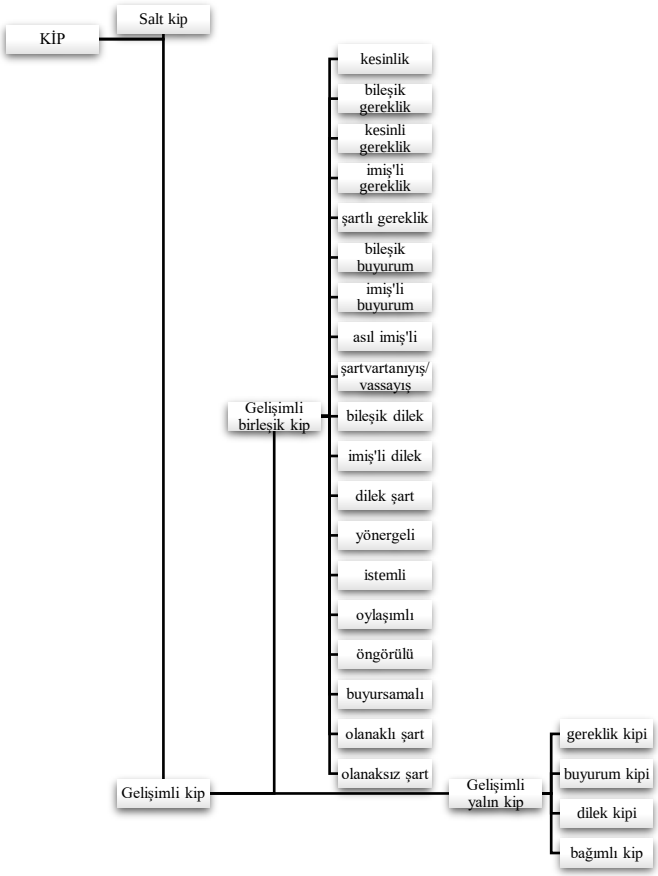
Sözlüklerdeki **isteme kipi** teriminin tanımları incelendiğinde Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Hengirmen (2009), Korkmaz (2017) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde anlamsal açıdan isteme kipleri *buyrum, dilek, gereklik, koşul, tasarlama* ve *istek* anlamlarını içermektedir (*gitmeli, yazmalısın*). Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Hengirmen (2009), Topaloğlu (1989) İmer vd. (2011), Korkmaz (2017) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde **isteme kipi,** biçimsel açıdan da değerlendirilmektedir. TDK (1949) ve Yılmaz (2014) sözlüklerinde **isteme kipi** teriminin tanımı mevcut değildir.

Tablo 73. Sözlüklerdeki İsteme Kipi Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	isteme kipi [İng. subjunctive]: Eylemin belirttiği kavramı öznel açıdan dilek, istek, gereklik, buyrum biçiminde anlatan kip. // Türkçede isteme kipleri, istek, dilek koşul, gereklik ve buyrum kiplerini içerir.
Hatiboğlu (1982)	isteme kipleri (Fr. mode subjonctif): Dilek, istek, gereklik veya emir kavramları veren kipler: Gelse (gel-se), gele (gel-e), gelmeli (gel-meli), gelsin (gel- sin) vb.
Topaloğlu (1989)	İSTEME KİPLERİ (Fr. modes subjonctifs). DİLEK-ŞART, EMİR, GEREKLİLİK ve İSTEK kiplerinin ortak adı, Ör. bil-se, bil-sin, bil-meli, bil-e-sin. Krş. KİP.
Koç (1992)	İsteme kipi (İng. Subjonctive) Dilek-koşul, istek, gereklik ve emir kiplerinin ortak adı (Bunlara bakınız).

Hengirmen (2009)	isteme kipleri (İng. subjunctives) Eylemin belirttiği iş yapılırken istek, dilek-koşul, gereklik ve emir kavramlarını veren kipler. İsteme kipleri dörde ayrılır: istek kipi, gereklik kipi, emir kipi ve dilek-koşul kipi. İsteme kipi Bkz. istek kipi.
İmer vd. (2011)	isteme kipi (İng. subjunctive) biçimbilim Eylemin anlattığı iş, oluş, vb.'ni, bildirme kiplerine karşıt olarak, tutum belirtir biçimde anlatan kip. Türkçe'de isteme kipi genellikle dört başlık altında incelenir: istek {geleyim, konuşalım vb.), dilek-koşul {gelse, gelsen, gitsek vb), gereklik {gitmeli, yazmalısın vb.) ve buyrum kipi {gel, yaz, yazınız vb.).
Karaağaç (2013)	tasarlama kipleri (İng. mood): Eylemin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart, gereklilik veya emir kavramları içinde ve herhangi bir zaman değil, yalnızca görünüş veren kipler oluşturur: gitse, gide, giderse, git- meli, gitsin vb.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	İsteme kipleri bk. tasarlama kipleri. Tasarlama kipleri (İng. mode subjonctif) Fiilin olumlu veya olumsuz yöndeki gerçekleşmesini, tasarlanan dilek, istek, şart, gereklilik veya emir kavramları içinde veren kipler: gitse (<git-se), gide gid(-t-)-e; gid(-t-)-er-se, gitmeli (<git-meli), gitsin (<git-sin) vb. Karşıtı bildirme kipleri'dir.

Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013), Yılmaz (2014) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde kipler geleneksel kip sınıflandırmasına göre ele alınırken TDK'nin (1949) sözlüğünde farklı terim kullanımları ve kip sınıflandırmaları (*salt, gelişimli* ve *gelişik anlamlı* gibi) yer almaktadır.

Şekil 41. Kip Sınıflandırılması (TDK, 1949)[102]

Kamacı Gencer'e göre (2022: 151) *kiplik* (İng. modality) kategorisi *önerme* ve *eylem kipliği* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Eylem kipliği, *yükümlülük* ve *içedim kipliği* olarak iki alt başlıkta ele alınmaktadır. Yükümlülük kipliği, kendi içerisinde *izin*, *zorunluluk*, *gereklilik* ve *buyrum kipliği* olarak dört sınıflandırma yapılmıştır. İçedim kipliği ise *yeterlilik* ve *istek kipliği* olmak üzere iki alt kategoride değerlendirilmiştir. **Kiplik** kavramı için Vardar (1980), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Yılmaz (2014) ve Karaağaç'ın (2013) sözlüklerinde ortak terim yer verilmiştir. TDK (1949), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **kiplik** terimi ilgili bilgi mevcut değildir.

Tablo 74. Sözlüklerde Yer Alan Kiplik Teriminin Karşılaştırılması

kiplik	
TDK (1949)	-
Vardar (1980)	+

[102] TDK'den (1949) görselleştirilmiştir.

Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	+
İmer vd. (2011)	+
Karaağaç (2013)	+
Yılmaz (2014)	+
Korkmaz (2017)	-

Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **kiplik** teriminin tanımlarına bakıldığında anlamsal, sözdizimsel ve biçimsel işlevleri bakımından bu kategorinin ele alındığı görülmektedir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **kiplik** kategorilerin kimi işlevlerinden de bahsedilmiştir. Ayrıca Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde **kiplik** tanımı için kip tanımı kullanılmaktadır.

Tablo 75. Sözlüklerdeki Kiplik Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	kiplik [İng. modality]: 1-Konuşucu ile dinleyici arasındaki bildirişimin türüne göre tümcenin içerdiği yapının özelliği (…). 2-Bir başka anlambirimi belirleyen dilbilgisel anlambirim.
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	kiplik (İng. modality): Kip ile birlikte olumluluk, sorululuk gibi kategorileri de içeren üst dilbilgisel kategori.
İmer vd. (2011)	kiplik (İng. modality) anlambilim. Bir konuşmacının karşılıklı bildirişimde bir olay ya da durum karşısındaki tutumunu anlatma biçimi (…). kipsel (İng. modal) anlambirim, biçimbilim Kiple ilgili.
Karaağaç (2013)	kiplik (İng. modality): Kip, varlık+eylem ilişkisinde ortaya çıkan bir bilgidir. Kip, eylemin gerçekleşme biçiminin bildirilmesidir. Eylemin zamanı değil, biçimi söz konusudur (…).
Yılmaz (2014)	kiplik (İng. modality) Kiplik; fiilin karşıladığı anlamın doğruluk ku geçerlilik ölçütü açısından kaynağını bilgi ve inançlardan alan "bilgi (olasılık)" veya eylemin gerçekleştirilmesini isteyen/sağlayan kişi(ler)in öznel bakış açısını yansıtan ve bunu gerçekleştirmesi beklenen kişi/kişilerin tutumunu gösteren "yükümlülük (gereklilik) işlevleriyle ifade edilmesidir (…).
Korkmaz (2017)	-

3.1.2.3.3.1. Gereklilik Kategorisi

Tümcedeki eylemin yapılması gerektiğini belirten gereklilik kipi Türkçede -{mAlI} ekiyle işaretlenmektedir. **Gereklilik**, zorunluluktan ziyade tümceye güçlü bir öneri anlamı vermektedir. Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **gereklilik** kavramı için TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982) ve Koç (1992) GEREKLİK KİPİ; Hengirmen (2009), Topaloğlu (1989) ve

Karaağaç (2013) GEREKLİLİK KİPİ; İmer vd. (2011) GEREKLİK; Korkmaz (2017) GEREKLİLİK KİPİ ve GEREKLİLİK gibi terimleri kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **gereklilik** terimi mevcut değildir. Ayrıca Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde gereklilik kipi işaretleyen YÜKÜMLÜLÜK KİPİ de sözlükte maddebaşı olarak yer almaktadır.

Tablo 76. Sözlüklerde Yer Alan Gereklilik Teriminin Karşılaştırılması

	gereklilik		
	gereklik kipi	gereklilik kipi	gereklik
TDK (1949)	+	-	-
Vardar (1980)	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	+	-	-
Topaloğlu (1989)		+	-
Koç (1992)	+	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	-
İmer vd. (2011)	-	-	+
Karaağaç (2013)	-	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	+

Terim farklılıkların yanı sıra Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerindeki tanımlara bakıldığında **gereklilik** terimi *zorunlu, mutlaka, kaçınılmaz, tasarı, lâzım, icap etmek, gerek* vb. anlamsal işlevlere sahiptir.

Tablo 77. Sözlüklerdeki Gereklilik Teriminin Tanımları

TDK (1949)	GEREKLİK KİPİ Bak. Gelişimli kipler
Vardar (1980)	gereklik kipi [İng. necessitative]: Eylemin belirttiği oluşun gerçekleşmesi gerektiğini gösteren isteme kipi.//Türkçede gereklik kipi eylem kök ya da gövdelerine -meli (-malI) ekinin getirilmesiyle oluşturulur (…).
Hatiboğlu (1982)	gereklik kipi (İng. necessitative): Eylemin yapılması gerektiğini belirten isteme kipi (…). Türkçede bu kip -malı /-meli ekiyle kurulur
Topaloğlu (1989)	GEREKLİLİK (KİPİ) (Fr. nécessitatif). Fiilin belirttiği kılış veya oluşun yapılması gerektiğini gösteren isteme kipi. Bugünkü Türkçe'de gereklilik kipi -mAlI ekiyle oluşturulur (…).
Koç (1992)	gereklik kipi (İng. necessitative) Bir eylemin, bir işin yapılması gerektiğini belirten isteme kipi (…). Gereklik kipi, eylem kök ya da gövdesine -malı (-meli) eki getirilerek yapılır
Hengirmen (2009)	gereklilik kipi (İng. necessitative): Eylemin belirttiği işin yapılması gerektiğini bildiren kip eki -malı (-meli)'dir. Gereklik kipi eki, ünlü uyumuna uyar: okumalı, yazmalı, bilmeli, vermeli... gibi (…).
İmer vd. (2011)	gereklik (İng. necessitate) anlambilim, biçimbilim Bir işin ya da olayın gerçekleşmesinin zorunlu olduğunu bélirten kip. Türkçe'de eylem kökü veya gövdesine takılmış {-mAlI} eki gereklik belirtir (…).

Karaağaç (2013)	gereklilik kipi (İng. necessitative): Gereklilik, Yakut çekimi, yalnızca şekil bildirir. Gereklilik çekimi, tasarlanan ve gerçekleşmesi gereken bir olaya işaret eder (…). Yükümlülük kipi (İng. obligative mood): bk. gereklilik kipi.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Gereklilik bk. gereklilik kipi. Gereklilik kipi (İng. necessitative): Belirli bir zamana girmeyen, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ve Türkçede -mAll eki ile kurulan tasarlama kipi (…).

3.1.2.3.3.2. İstek ve Şart Kategorisi

Tümcede konuşucunun niyet ve isteklerini ifade eden istek kavramı Türkçede -{(y)AyIm}, -{(y)AsIn}, -{(y)A}/-{sI^{4}n}, -{(y)Allm), - (sInIz}/-{(y)I^{4}n(I^{4}z)}, -{(y)AlAr}, -{sI^{4}nlAr} ekleriyle işaretlenmektedir. İncelenen terim sözlüklerinde **istek** kavramı için TDK (1949) DİLEKLİ; Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992), Topaloğlu (1989), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013), İmer vd. (2011) ve Korkmaz (2017) İSTEK KİPİ terimlerini tercih etmişlerdir. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **istek** kipi terimi ilgili bilgi mevcut değildir. Ayrıca TDK'nin (1949) sözlüğünde başka dillerde kullanılan ASIL DİLEKLİ KİPİ terimi OLANAKLI KİPİ terimi ile karşılanmaktadır.

Tablo 78. Sözlüklerde Yer Alan İstek Teriminin Karşılaştırılması

İstek		
	dilekli	İstek kipi
TDK (1949)	+	
Vardar (1980)	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	+
Topaloğlu (1989)	-	+
Koç (1992)	-	+
Hengirmen (2009)	-	+
İmer vd. (2011)	-	+
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	+

Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), İmer vd. (2011), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerindeki tanımlar incelendiğinde **istek** kavramının *dilek, istek, niyet, tasarlanan, umulan, beklenti*, *gereklilik* vb. anlamsal işlevlere sahip olduğu görülmektedir. İlgili sözlüklerde **istek**, anlamsal işlevi dışında biçimsel açıdan da tanımlanmıştır.

Tablo 79. Sözlüklerdeki İstek Teriminin Tanımları

TDK (1949)	DİLEKLİ (İng. Optatif ou Optatif de souhait): Dilek anlatan kip. İnayet ola, Allah versin, Ah bir gitsem gibi. ASIL DİLEKLİ (İng. Optatif de souhait): Başka dillerde optatif aynı zamanda olanaklı kipin adı olduğundan, asıl dilek kipini anlatmak için kullanılır.
Vardar (1980)	İstek kipi [İng. optative]: Eyleme istek kavramı katan isteme kipi (…). Türkçede istek kipi eylem kök ya da gövdesine e (-a) eki getirilerek oluşturulur.
Hatiboğlu (1982)	istek kipi (İng. optative): İstek ve niyet kavramı veren isteme kipi. Türkçede bu kip eylem kök veya gövdesine -a/-e- eki getirilerek kurulur (…).
Topaloğlu (1989)	İSTEK (KİPİ) (Fr. optatif). İstek ve niyet kavramı ifade eden isteme kipi (…). Bugünkü Türkçe'de istek kipi, fiil kök ve gövdelerine (y)A eki getirilerek oluşturulur.
Koç (1992)	istek kipi (İng. optative) Eylem kökünc -a- (-e-) eki getirilerek kurulan ve istek kavramı veren isteme kipi (…).
Hengirmen (2009)	İstek kipi (İng. optative) İstek anlamını veren kip eki -a(-e)'dir. İstek kipinin soru biçiminde yalnız birinci tekil ve birinci çoğul kişi çekimi yapılır (…). İstek kipi -a (-e) ünlü uyumuna uyar.
İmer vd. (2011)	İstek kipi (İng. optative) İstek anlamını veren kip eki -a(-e)'dir. İstek kipinin soru biçiminde yalnız birinci tekil ve birinci çoğul kişi çekimi yapılır. İstek kipi -a (-e) ünlü uyumuna uyar (…).
Karaağaç (2013)	istek kipi (İng. optative mood): İstek çekimi, yalnızca şekil bildirir ve tasarlanan, umulan ve istenen bir eylemi ifade eder (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	İstek kipi (İng. optative mood): Fiile istek, niyet kavramları veren tasarlama kipi; yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösteren ve -(y)-Aylm, -(y)-Allm, -(y)-AsIn. -(y)Asl- nlz, -sIn/-sUn, -sInlAr /- sUnlAr ekleriyle kurulan kip (…).

Eylemin gerçekleşebilmesi için istekle birlikte koşula bağlama durumuna karşılık gelen **şart** Türkçede -{sA}ekiyle işaretlenmektedir. İlgili terim sözlüklerinde **şart** kavramı için TDK (1949) DİLEK KİPİ, DİLEK- ŞART KİPİ, İŞTEYİŞLİ FİİL ve ŞART KİPİ; Vardar (1980) DİLEK KİPİ, DİLEK -KOŞUL KİPİ; Hatiboğlu (1982) DİLEK KİPİ; Topaloğlu (1989) ve Korkmaz (2017) DİLEK- ŞART KİPİ; Koç (1992) ve Hengirmen (2009) DİLEK -KOŞUL KİPİ; Karaağaç (2013) DİLEK ŞART KİPİ ve ŞART KİPİ terimlerine yer vermişlerdir. İmer vd. (2011) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise **şart** kavramı ile ilgili terim mevcut değildir.

Tablo 80. Sözlüklerde Yer Alan Dilek-Şart Terimlerinin Karşılaştırılması

dilek-şart					
	dilek- şart kipi	dilek kipi	işteyiş fiil	şart kipi	dilek- koşul kipi
TDK (1949)	+	+	+	+	-
Vardar (1980)	-	+	-	-	+
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	+	-	-	-	-
Koç (1992)	-	-	-	-	+
Hengirmen (2009)	-	-	-	-	+
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-

Karaağaç (2013)	+	-	-	+	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	+	-	-	-	-

TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde **şart** tanımları incelendiğinde bu kavramın *dilek, koşul, isteyiş, yapma çabası* ve *arzusu* olarak anlamsal işlevlere sahip olduğu görülmektedir. İlgili sözlüklerin tanımlarında **şart**, anlamsal işlevi dışında biçimsel açıdan da ele alınmıştır. Koç'un (1992) sözlüğünde ise **şart** kategorisinin sözdizimsel işlevine de yer verilmiştir (*zamanında gelirsen onu görürsün*).

Tablo 81. Sözlüklerdeki Dilek Şart Terimlerinin Tanımları

TDK (1949)	DİLEK KİPİ Bak. Gelişimli kipler. DİLEK ŞART KİPİ Bak. Gelişimli kipler. İSTEYİŞLİ FİİL (İng. Verbe désidératif ou méditatif) Bazı dillerde bir şeyi yapmak arzusunu veya çabasını anlatmak üzere fillere verilen şekil: Lât scrip-urio gibi. ŞART KİPİ Bak. Gelişimli kipler.
Vardar (1980)	dilek kipi bkz. dilek koşul kipi. Dilek koşul kipi [İng. desiderative]: Dilek kavramı içeren isteme kipi.// Türkçede dilek-koşul kipi, eylem kök ya da gövdelerine -se (-sa) eki getirilerek oluşturulur (…).
Hatiboğlu (1982)	dilek kipi (Fr. désideratif): Dileyiş kavramı veren kip (…). Türkçede bu kip-se/-sa ekiyle kurulur.
Topaloğlu (1989)	DİLEK-ŞART (KİPİ) (Fr. désidératif). Dilek kavramı içeren isteme kipi (…). Bugünkü Türkçe'de dilek-şart kipi, fiil kök ve gövdelerine -sA eki getirilerek oluşturulur.
Koç (1992)	dilek-koşul kipi (İng. desiderative) Dilek-koşul kavramı veren ve eylem köküne -sa (-se) eki getirilerek oluşturulan kip (…).
Hengirmen (2009)	dilek-koşul kipi (İng. Desiterativum) Eyleme dilek ve koşul anlamlarını yükleyen kip. Eki - sa(-se)'dır (…). Dilek-koşul kipi -sal-se), ünlü uyumuna uyar.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	dilek-şart kipi (İng. desiterative): bk. şart kipi. Şart kipi (İng. conditional mood): Olayların gerçekleşme şartları, dil ve düşünce dünyasında şart kavramını ve bu şartı bildiren yapıları doğurur (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Dilek-şart kipi (İng. desiterative): Birleşik cümlelerde, temel cümledeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini şarta veya dileğe bağlayan yardımcı cümle yükleminin kipi. Bu kip fiil kök veya gövdesine -sa/-se eki getirilerek kurulur (…).

3.1.2.3.3.3. Buyrum Kategorisi

Tümcede konuşucunun dinleyici/dinleyiciler üzerine emir, buyruk ve yaptırım uygulamak istediği durumlarda kullanılan buyrum Türkçede -{Ø}/-{(y)I^{4}n(I^{4}z)}, -{sI^{4}n}, -{(y)I^{4}n(I^{4}z)}, -

{(y)AcAk} ve -{sI[4]nlAr} ekleriyle işaretlenmektedir. Dilbilgisi ve dilbilim terim sözlüklerinde **buyrum** kavramı için TDK (1949) BUYURUM KİPİ; Vardar (1980), Koç (1992), Hengirmen (2009) ve İmer vd. (2011) BUYRUM KİPİ ve EMİR KİPİ; Hatiboğlu (1982) ve Topaloğlu (1989) EMİR KİPİ; Karaağaç (2013) EMİR ve EMİR ÇEKİMİ; Korkmaz (2017) EMİR ve EMİR KİPİ terimlerini sözlüklerinde maddebaşı olarak kullanmışlardır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde **buyrum** ile ilgili terim bulunmamaktadır.

Tablo 82. Sözlüklerde Yer Alan Buyrum Teriminin Karşılaştırılması

buyrum					
	buyurum kipi	buyrum kipi	emir kipi	emir	emir çekimi
TDK (1949)	+	-	-	-	-
Vardar (1980)	-	+	+	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-	+	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	-	-
Koç (1992)	-	+	+	-	-
Hengirmen (2009)	-	+	+	-	-
İmer vd. (2011)	-	+	+	-	-
Karaağaç (2013)	-	-	-	+	+
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	-	+	+	-

Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerindeki tanımlar incelendiğinde **buyrum** teriminin *dileme, emretme, isteme* ve *buyurma* olarak anlamsal işlevlere sahip olduğu görülmektedir. İlgili sözlüklerde **buyrum**, anlamsal işlevi dışında biçimsel açıdan da tanımlanmıştır. İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde **buyrum** teriminin sözdizimi etiketiyle tanımlanırken EMİR KİPİ terimine ise sözdizimi ve anlambilimi etiketiyle yer verildiği görülmektedir. TDK'nin (1949) sözlüğünde ise **buyrum**, *öneli ve önelsiz buyrum kipi* olarak ikiye ayrılmaktadır.

Tablo 83. Sözlüklerdeki Buyrum Teriminin Tanımları

TDK (1949)	BUYURUM KİPİ Bak. Gelişimli kipler.
Vardar (1980)	buyrum kipi [İng. imperative]: Eylemin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi. (Emir kipi de denir.) //Bu kipin Türkçe 1. tekil ve çoğul kişi kullanımı yoktur (…). Emir kipi bkz. buyrum kipi.
Hatiboğlu (1982)	emir kipi (İng. imperative): Eylemin yapılmasını dileyen veya emreden isteme kipi (…). Türkçede bu kip 1. tekil ve çoğul kişiler için kullanılmaz.

Topaloğlu (1989)	EMİR (KİPİ) (Fr. Impératif). Bir işin yapılması gerektiğini buyurarak anlatan isteme kipi (…).
Koç (1992)	buyrum kipi bkz. emir kipi. Emir kipi (İng. imperative) Eylemin yapılmasını isteyen ve emreden kip. Türkçede bu kip 1. tekil ve 1. çoğul kişiler için kullanılmaz. 2. tekil kişi için de ek kullanılmaz, eylem köküyle yetinilir (…).
Hengirmen (2009)	buyrum kipi Bkz. emir kipi. emir kipi (İng. imperative): Bir işin yapılmasını emrederken kullanılan kip. Emir kipinin birinci tekil ve birinci çoğul kişiler için kullanımı yoktur (…). Emir kipinde ekler ünlü uyumuna uyar.
İmer vd. (2011)	buyrum kipi (İng. imperative mood) sözdizim Eylemi buyruk anlatan kip; buyrum tümcesinde kullanılan kip. Buyrum kipi daha çok üst konumdaki kimselerce kullanılır (…). emir kipi (İng. imperative mood) sözdizim, anlambilim bkz. buyrum kipi.
Karaağaç (2013)	emir (İng. imperative): bk. emir çekimi. Emir çekimi (İng. imperative sentence): Bir eylemin emir çekimidir; emir çekimi zaman bildirmez, yalnızca bir şekil veya kip çekimidir (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	Emir bk. emir kipi. Emir kipi (İng. imperative): Tasarlanan, yapılması istenen işi emir veya dilek biçiminde ifade eden, zaman ve şahıs kavramının aynı ekle verildiği tasarlama kipi (…).

3.1.2.3.3.4. Zorunluluk Kategorisi

Konuşucu tarafından eylemin yerine getirilmesi için gereklilikten daha güçlü bir anlama sahip olan zorunlulukta yaptırım ve maruz kalma durumları söz konusudur (Kamacı Gencer, 2022: 157). Bu kategori -{(y)A}, -{mAlI} ekleri ile işaretlenmektedir. İlgili terim sözlüklerinde ZORUNLULUK kavramı, İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde yer almaktadır. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde ise maddebaşı olarak YÜKÜMLÜLÜK KİPİ terimi yer almaktadır. Diğer sözlüklerde zorunluluk kavramına dair maddebaşları mevcut değildir.

Tablo 84. Sözlüklerde Yer Alan Zorunluluk Teriminin Karşılaştırılması

zorunluluk		
	zorunluluk	yükümlülük kipi
TDK (1949)	-	-
Vardar (1980)	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	-	-
İmer vd. (2011)	+	-
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-

Korkmaz (2017)	-	-

İmer vd.'nin (2011) sözlüğünde ilgili terim anlamsal, biçimsel ve sözdizimsel bağlamda tanımlanmıştır.

Tablo 85. Sözlüklerdeki Zorunluluk Teriminin Tanımları

TDK (1949)	-
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	zorunluluk (İng. obligation) anlambilim, biçimbilim, sözdizim. Zorunluluk belirten kiplik biçimi (…).
Karaağaç (2013)	Yükümlülük kipi (İng. obligative mood): bk. gereklilik kipi.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

3.1.2.3.3.5. İzin Kategorisi

Tümcede konuşucunun dinleyiciye yönelik eylemin yerine getirilmesi izin vermesi durumuna karşılık gelen izin kategorisi Türkçede -{(y)Abil} eki ile işaretlenmektedir (Kamacı Gencer, 2022: 156). İncelenen terim sözlüklerinde **izin** kavramı sadece TDK'nin (1949) sözlüğünde İZİNLİK terimi ile maddebaşı olarak yer almıştır. Diğer sözlüklerde izin kategorisine dair maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 86. Sözlüklerde Yer Alan İzin Teriminin Karşılaştırılması

izin	
	izin
TDK (1949)	+
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	-

Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

TDK'nin (1949) sözlüğünde ilgili terim anlamsal, sözdizim ve biçimsel olarak ele alınmıştır (*Alabilir miyim*).

Tablo 87. Sözlüklerdeki İzin Teriminin Tanımları

TDK (1949)	İZİNLİK (Fr. Permissif) "Almama izin verir misiniz" yerinde söylenen "Alabilir miyim" fiilinin kipine izinlik kip denir.
Vardar (1980)	-
Hatiboğlu (1982)	-
Topaloğlu (1989)	-
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	-
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	-
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

3.1.2.4. Kişi ve Sayı Kategorisi

Eylemde zaman, görünüş, kip ve kiplik işlevli ekler dışında, eylemin hangi kişi ve kişiler tarafından gerçekleştiğini işaretleyen ekler de vardır (Kamacı Gencer, 2022: 160). Söz konusu ekler kişi ekleri ve sayı ekleridir. Dilbilgisel kategoride değerlendirilen kişi ve sayı eklerini araştırmacılar farklı terimler eşliğinde ele almışlardır. Türkçede sayı ve kişi işlevli ekler *adıl kökenli, iyelik kökenli, buyrum- istek işaretleyen* ve *birlikte kullanılan ekler* olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır (Boz'dan akt. Kamacı Gencer, 2022: 161-162). İlgili terim sözlüklerinde **kişi** kavramı TDK'de (1949) KİŞİ; Hatiboğlu'nda (1982) KİŞİ EKİ; Topaloğlu'nda (1989) ŞAHIS ve ŞAHIS EKİ; Hengirmen'de (2009) ŞAHIS, KİŞİ ve ŞAHIS EKİ; Koç'ta (1992) KİŞİ, KİŞİ EKİ, ŞAHIS ve ŞAHIS EKİ; Karaağaç'ta (2013) ve Vardar'da (1980) KİŞİ ve KİŞİ EKİ; Korkmaz'da (2017) KİŞİ EKİ, ŞAHIS, ŞAHIS EKİ ve ŞAHIS EKLERİ terimleri ile karşılanmaktadır. İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde *kişi* ve *kişi eki* dizinde yer almasına rağmen sözlükte maddebaşı olarak yer almamaktadır. Yılmaz'ın (2014) sözlüğünde ise ilgili terimler mevcut değildir.

Tablo 88. Sözlüklerde Yer Alan Kişi Teriminin Karşılaştırılması

kişi					
	kişi	kişi eki	şahıs	şahıs eki	şahıs ekleri
TDK (1949)	+	-	-	-	-
Vardar (1980)	+	+	-	-	-
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	-	-
Topaloğlu (1989)	-	-	+	+	-
Koç (1992)	+	+	+	+	-
Hengirmen (2009)	+	-	+	+	-
İmer vd. (2011)	-	-	-	-	-
Karaağaç (2013)	+	+	-	-	-
Yılmaz (2014)	-	-	-	-	-
Korkmaz (2017)	-	+	+	+	+

Terim sözlüklerinde **kişi** kavramının tanımları incelendiğinde **kişi** sınıflandırmasının birinci, ikinci ve üçüncü olarak üçe ayrıldığı görülmektedir. Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise *konuşan kişi* (ben), *dinleyen kişi* (sen), *hakkında söz edilen kişi* (o), (çoğulları biz, siz, onlar) şeklinde üç çeşit kişi kategorisi vardır. TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989) Koç (1992), Hengirmen (2009), Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde biçimsel ve sözdizimsel bağlamda **kişi** kategorisi incelenmiştir. Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Koç (1992) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde kişi ekleri dörde ayırılmaktadır: *Adıl kökenli ekler, iyelik kökenli, istek* ve *buyrum ekleri*. Topaloğlu'nun (1989) sözlüğünde ise kişi ekleri üçe ayrılmaktadır: *Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, belirsiz geçmiş zaman, gereklilik* ve *istek*; *belirli geçmiş zaman*, *şart çekimlerinde kullanılan ekler* ve *emir ekleri*. Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde de üç farklı kişi sınıflandırması vardır: *Adıl kökenli, iyelik kökenli* ve *emir kişi ekleri*. Yılmaz (2014) ve İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde kişi ve kişi eki terimlerinin tanımı mevcut değildir.

Tablo 89 Sözlüklerdeki Kişi Teriminin Tanımları

TDK (1949)	KİŞİ (Fr.Personne): Konuşanın kendisinden, kendisine söz söylediği kimseden veya başkasından bahsettiğine göre zamirlere ve fiillere verilen şekil (…).
Vardar (1980)	Kişi eki [İng. personal ending]: Eylem çekiminde kişi belirten ek.// Türkçede kişi ekleri dört öbekte toplanır (…). 1. m, in, -, -k, -iniz, ler; 2. -im, sin, iz, isiniz, -ler; 3. ϕ.-, -sin, ϕ, -in (-iniz), -sinler; 4. im, sin, -, -lim, -siniz, -ler.
Hatiboğlu (1982)	Kişi eki (İng. personal ending): Eylem çekimlerinde kullanılan ve kişi gösteren ek. Türkçede dört grup kişi eki vardır (…).

Topaloğlu (1989)	ŞAHIS (Fr. personne). Zamirlerde ve çekimli fiillerde konuşan, dinleyen ve adı geçene verilen isim. Ör. ben, biz, konuştum, gülüştük; sen, siz, çalışacaksın, görmelisiniz; o, onlar, gider, yapsınlar. BİRİNCİ, İKİNCİ ve ÜÇÜNCÜ ŞAHIS olmak üzere üçe ayrılır. ŞAHIS EKİ (Fr. désinence personnelle). Çekimli fiillerde işi yapan veya bir oluşa konu olan şahsı belirten ek (…). Bugünkü Türkçe'de üç tip şahıs eki vardır.
Koç (1992)	kişi (İng. person) Eylemlerde konuşan, dinleyen ve hakkında konuşulan: aldı-m (1. tekil kişi), aldı-n (2. tekil kişi), aldı (3. tekil kişi), aldı-k (1. çoğul kişi) aldı-nız (2. çoğul kişi) aldı-lar (3. çoğul kişi). Kişi eki (İng. personal ending): Eylem çekimlerinde kullanılan ve kişi kavramı veren ekler. Türkçede kullanılan kişi ekleri dört küme oluşturur (…). Şahıs bkz. kişi. Şahıs eki bkz. kişi eki.
Hengirmen (2009)	Şahıs bkz. kişi. Şahıs eki bkz. kişi ekleri. kişi (İng. person): Konuşma ortamında bulunan kişileri konuşan, dinleyen ve hakkında söz edilen olarak belirleyen, onlara gönderimde bulunan dilsel kategori (…). Bununla birlikte kişi ile tekil/çoğul ayrımı yapan sayı kategorisi iç içe olduğundan (bkz. sayı), 1., 2. ve 3. kişinin çoğullarını da gösteren altı ayrı kişi eki bulunur. Bkz. kişi ekleri. Şahıs eki bkz. kişi eki.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	kişi (İng. person): Eylemin gösterdiği işin hangi kişi tarafından yapıldığını belirten dil bilgisi kümesidir. Kişi ekleri, cümlenin özne göstergeleridir (…). Kişi eki (İng. personel ending): Bazı dillerde, daha doğrusu uzun sözlü geçmişleri olan dillerde, konuşan ve dinleyen dâhil bütün varlığın ifadesinde kullanılan kişi zamirlerinin, zamanla, getirildikleri ad veya eylem adının söz başında veya sonunda ekleştiğini görüyoruz (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	kişi eki bk. Şahıs eki. Şahıs (İng. person): Fiilin gösterdiği işin hangi şahıs tarafından yapıldığını belirten dil bilgisi kategorisi. Kılışın konuşanın ağzından ifade bulan şekli (…). Şahıs eki (İng. personel ending): Fiil çekiminde şahıs belirten ek. Türkçede dört grup şahıs eki vardır (…). Şahıs ekleri bk. şahıs eki.

Sayıca tek olmayı, tekliği ifade eden **tekil** kavramı TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Hengirmen (2009) ve İmer vd.'nin (2011) sözlüklerinde TEKİL; Karaağaç (2013) ve Korkmaz'ın (2017) sözlüklerinde ise TEKLİK maddebaşları ile karşılanmıştır. Koç (1992) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde ise **tekil** terimine dair maddebaşı mevcut değildir.

Tablo 90. Sözlüklerde Yer Alan Tekil Teriminin Karşılaştırılması

tekil		
	tekil	teklik
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	+	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	+	-
Koç (1992)	-	-
Hengirmen (2009)	+	-

İmer vd. (2011)	+	-
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	+

İlgili terim sözlüklerinde **tekil** hem anlamsal hem de biçimsel işlevler bakımından ele alınmıştır. Ayrıca TDK'nin (1949) sözlüğünde **tekil** kavramının *topluluk* ve *cins tekili* çeşitlerinden de bahsedilmiştir.

Tablo 91. Sözlüklerdeki Tekil Teriminin Tanımları

TDK (1949)	Tekil (Fr. Singulier): Kelimelerin sayıca birden fazla bir şey anlatmıyan şekilleri. Bak. Topluluk tekili ve Cins tekili.
Vardar (1980)	tekil [İng. singular]: Çoğula karşıt olarak tekliği belirten dilbilgisi ulamı.
Hatiboğlu (1982)	tekil (İng. singular): Sözcüklerde bir varlığı veya çekimli eylemlerde bir kişiyi bildiren biçim: Ev, evi; geldim, geldin, geldi vb
Topaloğlu (1989)	TEKİL (Fr. singulier; karşıtı ÇOĞUL). İsim ve zamirlerde bir varlığı, çekimli fiillerde bir kişiyi gösteren biçim. Ör. çocuk, ağaç, rüya, bilgi; ben, sen, o; bildi-n, iyi-y-im. Krş. SAYI.
Koç (1992)	-
Hengirmen (2009)	tekil (İng. singular): Sayıca çok olmayan, tek olmayı gösteren.
İmer vd. (2011)	tekil (İng. singular) biçimbilim. Tekliği, tek olmayı anlatan sayı ulamı; örn. çocuk, kitap.
Karaağaç (2013)	teklik (İng. singular): Dillerin dil bilgisi kategorilerinden veya anlam öbeklerinden olan sayı kategorinde tek bir varlık veya kişiye işaret ediyor olmak durumu, tekliktir (…). Teklik, aynı türden olan varlıkların bir tek olduğunu bildirir.
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	teklik (İng. singular): Adlarda ve çekimli fiillerde nesne veya şahsın sayıca tek olması durumu.

Sayıca çok olmayı, çokluğu ifade eden **çoğul** kavramı TDK (1949), Vardar (1980), Hatiboğlu (1982), Topaloğlu (1989), Koç (1992) ve Hengirmen'in (2009) sözlüklerinde ÇOĞUL; Karaağaç'ın (2013) sözlüğünde ise ÇOKLUK terimi ile karşılanmıştır. İmer vd. (2011), Korkmaz (2017) ve Yılmaz'ın (2014) sözlüklerinde ise **çoğul** kavramı maddebaşı olarak yer almamıştır.

Tablo 92 Sözlüklerde Yer Alan Çoğul Teriminin Karşılaştırılması

çoğul		
	çoğul	çokluk
TDK (1949)	+	-
Vardar (1980)	+	-
Hatiboğlu (1982)	+	-
Topaloğlu (1989)	+	-
Koç (1992)	+	-

Hengirmen (2009)	+	-
İmer vd. (2011)	-	-
Karaağaç (2013)	-	+
Yılmaz (2014)	-	-
Korkmaz (2017)	-	-

İlgili terim sözlüklerinde **çoğul** hem anlamsal hem de biçimsel işlevler bağlamında ele alınmıştır. TDK'nin (1949) sözlüğünde **çoğul** kategorisi BÜYÜKSEME, BÜKÜN, EKSİLTİLİ, KÜÇÜKSEME, KISIK, OBARTMA, SANAT, MANTIKÇA, SAYGI, TUMTURAKLI ÇOĞULU maddebaşları ile çeşitlenmiştir.

Tablo 93. Sözlüklerdeki Çoğul Teriminin Tanımları

TDK (1949)	Çoğul (Fr. pluriel): Bazı dillerde, aynı türden olmak üzere birden, bazılarında ise ikiden artık varlık göstermek için isimlerin ve isimlere bağlı bulunan fiil gibi başka kelimelerin aldıkları şekil. (Bak. Bükün, Büyükseme, Eksiltili, Kısık, Küçükseme, Mantıkça, Obartma, Sanat, Saygı, Tumturaklı ç.) (…).
Vardar (1980)	çoğul [İng. plural]: Tekile karşıt olarak çokluğu belirten dilbilgisi ulamı. (Ör. kapılar, dereler.)
Hatiboğlu (1982)	çoğul (İng. plural): Belirli eklerle veya sözcüklerle birden çok varlığı bildirme biçimi (…).
Topaloğlu (1989)	Çoğul (Fr. pluriel). İsim ve zamirlerde birden çok varlığı, çekimli fiillerde birden çok kişiyi belirli ekler vasıtasıyla gösteren biçim (…). Bugünkü Türkçe'de isimlerin çoğul biçimi +lAr ekiyle yapılır.
Koç (1992)	çoğul (İng. plural) Birden çok. Birden çok varlığı gösteren biçim: çocuklar, arkadaşlar, kentler...
Hengirmen (2009)	çoğul (İng. plural): Sayıca birden çok olan.
İmer vd. (2011)	-
Karaağaç (2013)	çokluk (İng. plural): Adların çokluk çekimleri, bir ilişkilendirme, sözü başka sözlerle bir araya getirme çekimi değildir. Yalnızca varlığın birden çok olduğunu bildiren bir ad çekimidir (…).
Yılmaz (2014)	-
Korkmaz (2017)	-

TARTIŞMA

Çalışmamız sonucunda dilin temel birimleri olan kavram, sözcük ve terim arasındaki ilişkiler, felsefe, sosyoloji ve dilbilim disiplinler bağlamında farklı biçimlerde ele alınmıştır. Felsefi bağlamda Hançerlioğlu (1979) kavramın bilinmezliği ve kişiden kişiye farklılık gösterebilmesi nedeniyle kavramın tanımlanamayacağını belirtse de İlk Çağ felsefesi düşünürleri Sokrates, Platon, Aristo ve Frege düşünürler kavramı farklı biçimlerde ele almışlardır. Bu isimler her ne kadar kavramı farklı biçimlerde tanımlasalar da felsefi bağlamda nesnel gerçeklik ve soyut kavramlar arasında ilişki kurmuşlardır.

Hançerlioğlu (1979) felsefi bağlamda kavram tanımının yapılamayacağını ifade etse de dilbilim, terimbilim ve sözlükbilim araştırmacıları çeşitli açılardan kavram için tanımlamalar yapmışlardır. Kavramı tanımlayan araştırmacılar bilişsel, olgusal, düşünsel ve zihinsel olmak üzere dört temel bileşen eşliğinde kavramı ele almışlardır.

Araştırmacılar kavram kategorizasyonu noktasında birbirlerinden ayrılsalar da temel olarak kavram kategorilerinde genel ve özel ayrımı üzerine uzlaşmışlardır. Ayrıca hem felsefe hem mantık hem de dilbilim alanyazınındaki araştırmacılar, kavramları sınıflandırırken farklı yöntemler tercih etmişlerdir.

Kavramlar dilsel olarak sözcüklerle ifade edilmektedir. Bu durumda sözcük olmadan kavramın tanımlanması imkansızdır. Sözcük, kavramların adlandırılmasını sağlayarak insanlar arasında iletişimi gerçekleştiren bir araç konumundadır. Çünkü sözcük, kişiler arasında uyum ve uzlaşmayı sağlar. Aksan (1987) sözcük hakkında ortak tanım görüşüne varılmadığını belirtse de sözcük için üzerinde uzlaşılabilecek bir tanım yapmak mümkündür.

Dilin sözvarlığında yer alan terimler, genel dil sözvarlığında bulunan sözcüklerden farklıdır. Terimi diğer sözcüklerden ayıran nitelik sistematik ve bilimsel olmasından kaynaklanmaktadır. Terim, belirli bir alanda kullanılan özel sözcüklerdir. Bu özel sözcükleri işaretleyen terim, kullanımı ve alanı bakımından diğer ögelerden (sözcük ve kavramlardan) ayrılmaktadır. Terim, belirli bir aşama sonucunda kavramların ve sözcüklerin özel bir alana ait olmasını sağlamaktadır. Sözcük ve terimler her ne kadar kesin sınırlarla birbirlerinden ayrılsalar da terimler sözcüklerden bağımsız değillerdir.

Terimin anlamları sınırlı, dar, sabit ve açık olması gerektiği koşulu bilinmesine karşın kimi terimler çokanlamlılık sergilemektedir. Ancak Kahraman'ın (2017) da savunduğu üzere uzman

kişiler arasındaki kullanımlarda anlamsal birliğin sağlaması adına terimlerin tekanlamlı olması gerekmektedir.

Araştırmacılar terimleri anlamsal, biçimbilimsel, kökensel ve sözdizimsel olarak çeşitli kategorilere ayırmışlardır. Bu kategorilerin yanı sıra Başkan (1974) örtük ve açık olarak iki terim çeşidinden bahsetmektedir. Bu terim çeşidine karşıt olarak Dilâçar (1982) terimlerin açıklık özelliğinin olmadığını, açıklık sözcüğün anlamının özelliği olduğunu ifade etmiştir. Terim, açıklıktan ziyade örtük özelliğe sahiptir.

Dilbilim, anlambilim, sözcükbilim ve terminoloji gibi alanlarda yapılan çalışmalar, kavram, sözcük ve terimlerin dil içindeki işlevlerini ve aralarındaki ilişkileri daha iyi anlamamıza yardımcı olmuştur. Kavramların zihinsel süreçlerle şekillendiği, sözcüklerin bu kavramları ifade ettiği ve terimlerin bilimsel bağlamlarda özel anlamlar kazandığı görülmüştür. Bu bağlamda, terimlerin ve kavramların sözcüklerle olan bağlantıları ve dilsel yapılar içindeki yerleri, dilin etkin ve doğru kullanımında büyük önem taşımaktadır.

Kavram, sözcük ve terim arasındaki ilişkinin disiplinlerarası bakış açısıyla ele alınması, bilgi aktarımının doğru bir şekilde yapılması bakımından önem arz etmektedir. Alanyazınındaki çalışmalara bakıldığında, kavram, sözcük ve terim hakkında birbirinden farklı açıklamaların mevcut olduğu görülmektedir. Kuramsal açıdan dağınık bir görünüm sergileyen bu açıklamaların büyük bir kısmı, genel olarak farklılıklar ve benzerlikler üzerine odaklanmıştır. Bilimsel ve özel alanlara ait unsur olan terim, değişmez kesinliğe ve doğruluğa sahip olması terimleri, sözcüklerden ayrı ögeler olarak değerlendirilmektedir.

Bilimsel gelişmeler, yeni kavramların ortaya çıkmasını sağlamakta ve bu kavramların belirli bir bilim alanındaki terimin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Dilde değişimle başlayan yenilik, çeşitlilik dilde istenmeyen sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sorunlardan biri olan ve bir kavrama karşılık birden fazla terimin tercih edilmesi şeklinde tanımlanan çokterimlilik, Cöntürk (2006) için kabul edilebilir iken Alkayış (2012) gibi araştırmacılar tek terim ilkesine bağlı kalınarak terimlerin tekanlamlı kullanılması gerektiğini ifade eder. Bilim alanına ait terimler değişmeyen unsurlardır ve bir terime tek bir karşılığın kullanılması, terimin kesinliğini daha da arttırmaktadır. Terimlerin birden fazla anlam içermesi uzmanlar arasındaki iletişimi engelleyecektir. Bu doğrultuda çokterimlilik -toplumsal ve siyasal değişimlere de bağlı olarak- geçmişten günümüze kadar devam eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilde terimlerden

yararlanmayan ve terimleri kullanmayan bir bilim alanından söz etmek neredeyse imkânsız görünmektedir. Terimler eşliğinde dil kullanıcıları, uzmanlar, araştırmacılar, bilim insanları yani tüm insanlar arasında iletişim sağlanmaktadır. Bu iletişimin sağlıklı bir biçimde sağlanabilmesi adına çokterimliliğin önüne geçilmelidir.

Pilav'ın (2008) da ifade ettiği üzere Türkiye'de terim sorunları Arapçaya dayalı terimler, Batı'ya yönelme, Türkçülük ve milliyetçilik akımları sonucunda dilde sadeleşme çabaları ile daha da belirgin hale gelmiştir. Türkçe terimler üzerine yapılan araştırmalar, çoğunlukla kuramsaldan ziyade uygulamalı nitelik sergilemektedir. Uygulamalı alana sıkışan terimbilim, çoğunlukla dilbilimsel bir çerçevede değerlendirilse de diğer disiplinlerdeki terimleri de kapsadığı için esasında terimbilim doğrudan bilim ile ilişkilidir. Ancak terimbilim daha çok çeviribilim, sözcükbilim, sözlükbilimle ve adbilim gibi disiplinlerle karakterize edilmiştir. Bu da kuramsal anlamda çeşitli sorunları ve çokterimliliği de beraberinde getirmektedir.

Dilbilimin alt dalları olan terimbilim ve sözcükbilim birbiriyle doğrudan ilişkili iki disiplindir. Bu iki disiplinde de kavram, sözcük ve terimler arasında ilişkiye bağlı bir kesişim söz konusudur. Terim, kavram ve sözcük arasında kesişim olsa bile aralarında ayrım da söz konusudur. Bu ayrımı Cabre (1999), semasiyolojik ve onomasiyolojik ilişki bakımından ortaya çıkan farklılıklar ile ele almıştır. Bu ayrım, terimbilimde eşadlılık şeklinde görünürken sözcükbilimde çokanlamlılık olarak ortaya çıkmaktadır. Sözcükbilimde çokanlamlılık anlambilimsel bir süreçtir. Terimbilimde ise eşadlılık adbilimsel bir süreçtir.

Çalışmada ele alınan diğer bir ilişki ise uygulamalı dilbilimsel bir disiplin olan sözlükbilim ve terimbilimi arasındaki ilişki olmuştur. Bu ilişkide kapsam, süreç ve alan bakımından çeşitli farklılıklar söz konusudur. Bu farklılıkların yanı sıra iki bilim dalında da verilerin işlenmesi, analizi ve yöntemi sonucunda ortaya çıkan farklılıklar mevcuttur. Sözlükbilimi ve terimbilim arasında metin üretimi, metin kavrama ve çeviri bakımından doğrudan bir ilişki olmasına rağmen Fathi (2014), terimbilim ve sözlükbilimin işlevsel ve iletişimsel bakımdan birbirinden ayrıldığını belirtmiştir. Bu iki disiplin arasındaki yaklaşımlar devamlı olarak alanyazınında tartışılmıştır.

Şimdiye kadar yapılan analizler, kuramsal temele dayandırılan tartışmaları içermektedir. Ancak uygulamalı olarak çokterimlilik sorununu ele almak üzere çalışmanın örneklemini oluşturan sözlükler incelenerek sözlükbilimsel ve terimbilimsel tartışmalara da yer vermek mümkündür.

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında farklı ek sınıflandırmaları mevcuttur. Çekim ve çekim eki tanımlamaları bizlere sözlüklerde çekim kategorisinin ad çekimi ve eylem çekimi olmak üzere ikiye ayrıldığını göstermektedir. Sözlüklerde çekim eklerinin işlevleri üç kategori eşliğinde incelenmiştir. Bu kategoriler *adın sonuna gelen çekim ekleri, eylemin sonuna gelen çekim ekleri* ve *hem adın hem eylemin sonuna gelen çekim ekleri*dir.

Çalışmamızda on farklı dilbilgisi/dilbilim terim sözlüğünde çekim kategorisi ile sınırlandırılmış kırk sekiz terim incelenmiştir. Sözlüklerde maddebaşı olarak yer alan bu kategori *çekim, ad çekimi, durum, ilgi, iyelik, çokluk, küçültme kategorisi, eylem çekimi, yardımcı eylemler, birleşik eylemler, zaman, görünüş, kiplik, kişi* ve *sayı* kategorileri olmak üzere çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır.

Terim sözlüklerinde ekler biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal işlevleri bağlamında değerlendirilmiştir. Sözlüklerde terim farklılıkların yanı sıra terimlerin işlevlerine dair bir problem de vardır. Sözlüklerde sözdizimsel olarak incelenen terimler, bazı durumlarda biçimsel ya da anlamsal işlevlerde kullanılmasına rağmen sözlük tanımlarında açıklanmamaktadır. Bu bağlamda terim sözlüklerinin hem eksik hem de daha dar açıdan terimleri tanımladığı görülmektedir.

Terim sözlükleri sözlükbilimsel çerçevede belirli özelliklere sahiptir. Sözlük hazırlayıcıları bu özellikleri dikkate alarak sözlüklerini oluşturmalıdır. Örneklemde yer alan sözlükler incelendiğinde kimi sözlüklerin kapsayıcı olmadığı (ör. Yılmaz, 2014) kimi sözlüklerin kapsamının bir ansiklopedi özelliği gösterdiği (ör. Koç, 1992, Karaağaç, 2013 ve Hengirmen, 2009) tespit edilmiştir. Terim sözlükleri belirli ölçütler dahilinde oluşturulması gerekirken ilgili sözlüklerin, terim sözlüğü mü yoksa ansiklopedik sözlük mü olduğu anlaşılamamaktadır. Kimi sözlükler ise sözlük türünden neredeyse ayrılarak adeta bir dilbilgisi kitabına dönüşmüştür. Diğer taraftan örneklemde yer alan sözlüklerden Vardar (1980) ve Korkmaz'ın (2017) terim sözlüklerinin terminolojik bağlamda daha tutarlı bir görünüm sergiledikleri görülmektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, terimlerin kuramsal alt yapısı oluşturulurken terimin kısıtlı özellikler içerdiğinden bahsedilmiştir. Bu özellikler, terimlerin kısa, öz, sınırlı, dar, anlaşılır, kesin, tek kavram, tek tanım ve tek terim olması gerektiği şeklinde sıralanabilir. Ancak örneklemdeki terim sözlüklerinin, terimlerin ilgili özelliklerini içeren ölçütler eşliğinde hazırlanmadığı görülmüştür.

Terim sözlüklerinde görülen bir başka sorun ise terimlere karşılık olarak yabancı kökenli terim kullanımıdır. Bu kullanımların sözlüklere de yansıması, terimlerde birlik sağlanmasının önüne geçmektedir (ör. TDK (1949) terim sözlüğünde yabancı kökenli maddebaşları oldukça fazladır). Ayrıca tarihî süreç içinde yaşanan değişimler ile birlikte araştırmacıların kullanımlarının da değiştiği tespit edilmiştir. Bu süreçte eski terimlere karşılık olarak yeni terimlere yer verilmiştir. Çokterimliliğin yanı sıra sözlüklerde terim yazımlarında da kimi farklılıklar bulunmaktadır (ör. içek, iç ek).

Örneklemdeki terim sözlükleri incelendiğinde dilbilgisi terim sözlükleri ile dilbilim terim sözlüklerinin de kendi içinde farklılıklara sahip olduğu görülmüştür. Örneğin dilbilim alanına ait bir terim, dilbilgisi terim sözlüğünde yer almamaktadır. Bu noktada dilbilgisi terim sözlüklerinin daha özel ve dar alana ait terimleri kapsadığı söylenebilir. Dilbilim terim sözlükleri ise daha genel ve geniş bir alana ait terimleri içermektedir.

Terim sözlüklerinde *çekim* ve *çekim ekleri, yalın durum, yükleme, yönelme, seslenme, yakınlık, iniş, çıkış, giriş, içindelik durumu, iyelik, küçültme, istek, izin, zorunluluk kategorisi, tekil, çoğul, kiplik, bildirme kipi, eylem çekimi, yardımcı eylem, yeterlilik, tezlik, geçmiş, şimdiki, gelecek ve geniş zaman* terimleri üzerine araştırmacılar tarafından görüş birliği sağlanılırken *birliktelik, varış, yönlenme, bulunma, ayrılma durumu, ilgi, çokluk, gereklilik, isteme, buyrum kategorisi, birleşik eylem, süreklilik, yaklaşma, bitmişlik, bitmemişlik görünüşü* terimleri üzerine görüş birliği sağlanamamıştır. Dilbilim ve dilbilgisi terim sözlüklerinde incelenen terimlerin genel karşılıkları aşağıdaki Tablo 96'da gösterilmiştir[103]:

Tablo 94. Dilbilim ve Dilbilgisi Terim Sözlüklerinde Çekim Kategorisi Eylem ve İsim Çekim Ekleri

	çekim/çekim eki	**ad çekimi**	**yalın durum**	**çıkış durumu**	**iniş durumu**	**yükleme durumu**	**birliktelik durumu**	**seslenme durumu**	**varış durumu**
TDK (1949)	+	-	-	-	x	-	-	-	-
Vardar (1980)	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Hatiboğlu (1982)	+	+	+	x	x	+	-	+	x
Topaloğlu (1989)	+	-	-	x	x	-	-	x	x

[103] (+) ile işaretlenen terimler, sözlüklerde var olduğunu göstermektedir. (-) ile işaretlenen terimler, sözlüklerde farklı terimlerle karşılanmaktadır. (x) ile işaretlenen terimler, sözlüklerde yer almamaktadır.

Koç (1992)	+	+	+	x	x	+	-	+	x
Hengirmen (2009)	+	+	+	x	x	+	+	+	x
İmer vd. (2011)	+	+	-	x	+	+	+	x	x
Karaağaç (2013)	+	+	+	+	+	+	+	-	-
Yılmaz (2014)	+	x	x	x	x	x	x	x	x
Korkmaz (2017)	+	+	+	x	x	+	-	-	x

	ilgi kategorisi	**iyelik kategorisi**	**çokluk kategorisi**	**küçültme kategorisi**	**eylem çekimi**	**yardımcı eylemler**	**birleşik eylem**	**yeterlilik**	**tezlik**
TDK (1949)	-	-	x	-	-	-	-	-	x
Vardar (1980)	-	+	x	+	+	+	x	x	x
Hatiboğlu (1982)	-	+	-	+	+	+	+	+	+
Topaloğlu (1989)	+	+	x	+	-	-	-	-	-
Koç (1992)	-	+	-	+	+	+	-	+	+
Hengirmen (2009)	-	+	-	+	+	+	-	+	+
İmer Vd. (2011)	x	+	x	+	+	-	x	x	x
Karaağaç (2013)	-	+	+	+	+	+	-	+	+
Yılmaz (2014)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Korkmaz (2017)	+	+	+	+	-	-	-	-	-

	süreklilik	**yaklaşma**	**geçmiş zaman**	**gelecek zaman**	**geniş zaman**	**şimdiki zaman**	**bitmişlik görünüşü**	**bitmemişlik görünüşü**	**yönelme durumu**
TDK (1949)	x	x	+	+	+	+	-	-	-
Vardar (1980)	-	x	+	+	+	+	+	+	+
Hatiboğlu (1982)	-	-	+	+	+	+	-	-	+
Topaloğlu (1989)	+	+	+	+	+	+	x	x	-

Koç (1992)	-	-	+	+	+	+	-	-	+
Hengirmen (2009)	-	-	+	+	-	-	+	+	+
İmer Vd. (2011)	x	x	+	+	+	x	-	-	-
Karaağaç (2013)	-	x	+	+	+	+	+	+	-
Yılmaz (2014)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Korkmaz (2017)	+	+	+	+	+	+	-	x	+

	yönlenme durumu	**yön durumu**	**giriş durumu**	**bulunma durumu**	**içindelik durumu**	**üstündelik durumu**	**yakınlık durumu**	**ayrılma durumu**	**bildirme kipi**
TDK (1949)	-	x	-	-	-	-	-	-	-
Vardar (1980)	x	x	+	-	+	+	+	-	+
Hatiboğlu (1982)	x	x	x	-	x	x	x	-	-
Topaloğlu (1989)	x	x	x	-	x	x	x	-	-
Koç (1992)	x	x	x	-	x	x	x	-	+
Hengirmen (2009)	x	x	+	-	x	x	x	-	+
İmer Vd. (2011)	+	x	+	-	+	x	+	-	+
Karaağaç (2013)	-	+	+	+	x	x	+	+	-
Yılmaz (2014)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Korkmaz (2017)	x	-	x	+	x	x	x	+	+

	isteme kipi	**kiplik**	**gereklilik**	**istek**	**istek-şart**	**buyrum**	**zorunluluk**	**izin**	**kişi**	**tekil**	**çoğul**
TDK (1949)	x	x	-	-	+	-	x	+	+	+	+
Vardar (1980)	+	+	-	+	-	+	x	x	+	+	+
Hatiboğlu (1982)	-	x	-	+	-	-	x	x	-	+	+

Topaloğlu (1989)	-	x	+	+	+	-	x	x	-	+	+
Koç (1992)	+	x	-	+	-	+	x	x	+	x	+
Hengirmen (2009)	-	+	+	+	-	+	x	x	+	+	+
İmer Vd. (2011)	+	+	-	+	x	+	+	x	x	+	x
Karaağaç (2013)	-	+	+	+	+	-	x	x	+	-	-
Yılmaz (2014)	x	+	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Korkmaz (2017)	-	x	+	+	+	-	x	x	-	-	x

SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle kavram, sözcük, terim, çokterimlilik, terimbilim, sözcükbilim, sözlükbilim, sözlükbilimci, terminolog, terminografi için alanyazının taraması yapılmıştır. Yapılan tarama sonucunda araştırmacıların söz konusu terimlere dair tanımları incelenerek, terimlere karşılık tanım önerileri de sunulmuştur. İlgili kavramların tanımları, kökeni, bileşenleri, sınıflandırılması, disiplinlerarası ilişkisi, alanyazını, tarihsel gelişimi veriler eşliğinde ortaya konulmuştur. Ayrıca alanyazınında yapılan tanımlamalar ve açıklamalar ışığında, kavramlar arasındaki ilişkilerin dilsel bağlam ve disiplinlerarası perspektiflerle nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur. Kavram, sözcük ve terimlerin dilsel bağlamdaki rollerini ve aralarındaki ilişkileri ortaya koyarak, bu alanda yapılacak ileri araştırmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Kavramların doğru anlaşılması ve tanımlanması hem akademik alanyazınına hem de uygulamalara önemli katkılar sunacaktır.

Çalışmada, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinde çokterimlilik sorununu terim sözlükleri bağlamında bütüncül bir bakış açısıyla derinlemesine ele alınmıştır. 1949'dan günümüze kadar yayımlanan on dilbilim/dilbilgisi terim sözlüğü incelenmiş ve bu sözlüklerdeki çokterimlilik durumları ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Terim sözlüklerinde çokterimlilik işaretleyen terimler belirlenmiştir. Sözlüklerdeki terimler sözlüksel, biçimsel ve çokterimlilik bağlamında incelenmiştir. Bu verilerin sonucunda araştırmacılar sözlüklerde farklı terim ve kullanımları tercih etmişlerdir.

Yapılan analizler sonucunda, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim alanında terimlerin standartlaşmasının sağlanamadığı ve bu durumun terim karışıklığına yol açtığı açıkça ortaya konmuştur. Araştırmada ortaya konan bulgular, Türkçe dilbilgisi terminolojisinde önemli bir sorunun olduğunu göstermektedir. Terimlerin farklı anlam ve kullanımlara sahip olması, bilimsel iletişimde ve akademik çalışmalarda belirsizliklere neden olmaktadır. Bu belirsizlikler, araştırmacıların dilbilgisel ve dilbilimsel kavramları doğru bir şekilde anlamalarını ve kullanmalarını zorlaştırmaktadır. Aynı kavram ve terimin farklı sözlüklerde farklı şekillerde tanımlanması, akademik çalışmalarda tutarsızlıklara ve kavramsal karışıklıklara yol açmaktadır.

Çalışmamız, özellikle terminolojide bir birlik sağlanamamasının, dilbilimsel araştırmaları olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır. Bu durum, dilbilgisel ve dilbilimsel terminolojinin daha tutarlı ve standart bir şekilde tanımlanması ve kullanılması gerektiğine işaret etmektedir. TDK

başta olmak üzere, ilgili tüm kurumların ve akademinin ortak bir terminoloji üzerinde uzlaşmaları, bu sorunun çözümü için önem arz etmektedir. Ayrıca, terim sözlüklerinin düzenli olarak güncellenmesi ve mevcut terimlerin yenilenmesi, dilbilgisel ve dilbilimsel araştırmaların kalitesini artıracaktır.

Çalışmamız, terimlerin standartlaştırılması sürecinde dikkate alınması gereken bazı önemli noktaları da ortaya koymuştur. İlk olarak, terimlerin oluşturulmasında ve tanımlanmasında daha katılımcı ve disiplinlerarası bir yaklaşım benimsenmelidir. İkinci olarak, terimlerin kullanım alanları ve bağlamları dikkate alınarak, kapsamlı ve detaylı tanımlar oluşturulmalıdır. Son olarak, terimlerin akademik yayınlarda tutarlı bir şekilde kullanılması sağlanmalı, yabancı terimlere karşı çaba gözetilmemeli, terim ile ilgilenen kurumlar ortak çalışmalıdır. Ayrıca çokanlamlılığın oluşturduğu çokterimliliğe dikkat edilmeli ve kavramların açık olarak tek bir anlamı karşılamalıdır.

Araştırmanın bulguları, dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununun çözümü için bazı somut önerilerde bulunmaktadır. Öncelikli olarak terminoloji birliği için terminoloji komisyonlarının kurulmalı, terimlerin standartlaştırılması için kılavuzlar hazırlanmalı ve terimlerin kullanımları terminoloji ve sözlükbilim uzmanları tarafından belirli aralıklarla izlenmeli, ortak dilbilgisi ve ortak dilbilim terimleri sözlüğü oluşturulmalı, tanımlamalar sözlükbilimsel olmalı, ödünç ve çeviriler yoluyla alınan terimlerin karşıladığı anlamlara dikkat edilmeli ve sistematik bir şekilde dile dahil edilmelidir. Bu bağlamda çokkültürlü ve ulusçu yapıdaki toplumlarda oluşacak olumsuz durumlara karşılık devlet, dil planlaması yapmalı ve dil politikaları geliştirmelidir. Ayrıca, dilbilim alanındaki yayınlarda terimlerin tutarlı bir şekilde kullanılması ve bu konuda akademisyenler arasında farkındalığın artırılması da gerekmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışma, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisindeki çokterimlilik sorununu ortaya koyarak, bu alanda yapılacak olan iyileştirme çalışmalarına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Gelecekte yapılacak araştırmaların, terimlerin standartlaştırılması, güncelleştirmesi ve kullanımı konusunda daha detaylı incelemeler yaparak, bu sorunun çözümüne yönelik somut adımlar atması önem arz etmektedir. Ayrıca dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinin standartlaştırılması sürecinde uluslararası örneklerden ve iyi uygulamalardan yararlanılması, Türkçe dilbilgisi ve dilbilim terminolojisinin daha sağlam temellere oturmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1987). *Anlambilimi ve Türk anlambilimi; ana çizgileriyle*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Akşehirli, S. (2008). *Edebiyat öğretiminde terim sorunu* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi.

Alan, N. (2022). "Sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimler". E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi II (biçimbilgisi)*. İçinde (s.13-48). Ankara: Gazi Kitabevi.

Alberts, M. (2001). Lexicography versus terminography. *Lexicos Journal*, *11*, 71- 84.

Alberts, M. (2006). Lexicography and terminography. http://www.termnet.org/english/projects/Term Train_Presentations. Php adresinden 27 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.

Алексеева Л.М. (1998). *Проблемы термина и терминообразования: Учеб*. Пермь: Перм. ун-т.

Alkayış, M. F. (2012). Türkçenin hâl ekleri ve fiil kiplerinde çok terimlilik sorunu. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(42), 276-287.

Antia, B. E. (2000). *Terminology and language planning: an alternative framework of practice and discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Aslan, E. (2023). "Eylemler". E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III (sözcük türleri)* (s. 41-70) İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Atabay vd. (1983). Sözcük türleri. (Ed. D. Aksan). Ankara: TDK Yayınları.

Ateşman, E. (Ed). (2015). *Terminoloji çalışması- en iyi uygulamalar 2.0*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Atkins, B. S. ve Rundell, M. (2008). *The Oxford guide to practical lexicograpy*. New York: Oxford University Press.

Bandeoğlu, Z. (2016). Quebec meselesi. *TURAN-SAM*, *8*(30), 56-64.

Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

Başkan, Ö. (1974). Terimlerde özleşme sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, *21*(22), 173-184.

Bergenholtz, H. ve Gouws, H.R. (2014). Sözlükbilimi nedir?. (F. Bozkurt, Çev.). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *9*, 71-85.

Bessé, B. D. (1994). Contribution à la définition de la terminologie. M. Pierre& M. Jacques (Ed.), *Langues et sociétés en contact* (s.135-139) içinde. Tübingen: Max Niemeyer.

Bessé, D, B. (2005). "Terim sorunları". (M. Durak Ed.), *Terimden anlama, dilbilim yazıları*. (s. 25-32) İçinde. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Bican, G. ve Sinan, A.T. (2018). Türkçe öğretiminde kullanılan terim sözlüklerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, *7*(2), 759-770.

Boz, E. (2011). Leksikografi teriminin tanımı ve Türkçe karşılığı üzerine. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *4*, 9-14.

Boz, E. (2018a). "Terim biliminin sorunlarına dair". B. Çakıcı, N. Gözaydın, H. Zülfikar (Ed.), *2017 Türk Dili yılı armağan kitabı*. İçinde (s. 229-237). Ankara: TDK Yayınları.

Boz, E. (2018b). Türk dil bilgisi terminolojisinde çok terimlilik (çok adlılık) sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 7*(3), 1592-1603.

Boz, E. (Ed.). (2022). *Türkiye Türkçesi II (biçimbilgisi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bozkurt, F. (2020). "Sözlükbilim". E. Boz (Ed.), *Dilbilim (teorik ve uygulamalı alanlar).* İçinde (s. 405-435). Ankara: Gazi Kitabevi.

Cabré, M. T. (1994). Terminologie et dictionnaires. *Meta, 39*(4), 589- 597.

Cabré, M. T. (1999). *Terminology: theory, methods, and applications*. Philadelphia ve Amsterdam: John Benjamins.

Cevizci, A. (2000). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Condon, J. (1995). Kelimelerin büyülü dünyası. M. Çiftkaya (Çev), İstanbul: İnsan Yayınları.

COTSOES. (2002). *Recommendations for terminology work*. Conference of Translation Services of West European States Working Party on Terminology and Documentation (Ed. Cotsowes), Berne: Swiss Federal Chancellery.

Çotuksöken, Y. (1992). *Dil ve edebiyat terimler sözlüğü*. Cem Yayınları.

Cöntürk, H. (2006). Eleştirmede terim, tanım ve sonuç. E. Berensel (Ed.), *Çağının eleştirisi* İçinde (s.88-91). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Daşkıran, Y. (2010). *Arapçada terim ve terim türetme yolları* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Delice, İ. (2000). Türk dilinde işlevsel ek tasnifi denemesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *24*, 221-235.

Demir, C. (2006). Türkçe dil bilgisinde terminoloji sorunu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, *54*(1), 81-100.

Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Vadi Yayınları.

Dilâçar A. (1969). *Türkiye'de dil özleşmesi*. Ankara: TDK Yayınları.

Dilâçar, A. (1982). "Terim nedir?". K. Türkay (Ed.), *A. Dilâçar* İçinde (s.143-148). Ankara: TDK Yayınları.

Dizdaroğlu, H. (1974). "Terimler üzerine". *Dil yazıları* (s. 12-17) İçinde. Ankara: TDK Yayınları.

Doğru, F. (2018). "*Polyonymy in terminology of Turkish lexicography*" 2018 ASIALEX The 12th ınternational conference of the Asian association for lexicography lexicography in the digital world (s. 127-143) İçinde Krabi, Tayland.

Drame, A. (2015). "The social and organizational context of terminology work". H. J. Kockaert ve F. Steurs (Ed.), *Handbook of terminology* (s.507-519) İçinde. Amsterdam: John Benjamins.

Drewer, P., Pulıtano, D. Schmıtz, Klaus-D. (2015). *Terminoloji çalışması- en iyi uygulamalar 2.0*. (Ed. E. Ateşman), Ankara: Grafiker Yayınları.

Dursunoğlu, H. (2017). Adlandırma, terimler ve sınıflandırma açısından Türkiye Türkçesinde ünsüzlere bir bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 65*(1), 27-59.

Dürüşken, Ç. (2021). *Antik Çağ felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Eker, S. (2013). Modernleşme sürecinde Türkiye'de terimbilim çalışmalarına genel bir bakış. *Altaistics and Turkology*,*1*, 68-95.

Ergenekon, M. (2015). *Rus ve Türk dillerinde dilbilimsel terminolojinin karşılaştırmalı analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Üniversitesi.

Ergin, M. (2009). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Erkman Akerson, F. (2007). *Türkçe örneklerle dile genel bir bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Fathi, B. (2014). Uzmanlar ve uzman sözlükblilimi: Bakış açıları ve ihtiyaçları. (E. Aslan, Çev.). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(1), 91-112.

Felber, H. (1984). *Terminology manual*. Paris: General Information Programme and UNISIST.

Frege, G. (2019). *Kavram yazısı*. (Çev. M. Özdemir). İstanbul: Külliyat Yayınları.

Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökberk, M. (2010). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Göktolga, O. (2004). Bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesi. *Abant İzzet Baysal Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*, 103-111.

Gülsevin, G. (2004). "Türkçede sıra dışı ekler ve eklerin tasnif- tanımlama sorunu üzerine". *2004 V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I* (s. 75-76) İçinde. Ankara: TDK Yayınları.

Gürlek, M. ve Şen, M. (2014). Türk dili çalışmalarında terim sorunu: bir durum çalışması. *International Journal of Social Science, 3*(29), 189-200.

Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe sözlüğü*. Remzi Kitabevi.

Harper, D. (vd.). Etymology of notion. online etymology dictionary. Retrieved March 20, 2024, from https://www.etymonline.com/word/notion.

Hatiboğlu, V. (1974). "Atatürk ve terim devrimi". *Dil yazıları* İçinde (s. 195-201). Ankara: TDK Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1992). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi.

Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlüğü*. Engin Yayınevi.

İmer, K. (1976). *Dilde değişme ve gelişme açısından Türk dil devrimi.* Ankara: TDK Yayınları.

İmer, K., Kocaman, A. ve Sumru Özsoy, A. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Jackson, H. (2002). *Lexicography an ıntroduction*. London: Routledge.

Kageura, K. (2002). *The dynamics of terminology: A descriptive theory of term formation and terminological growth.* J. C. Sager (Ed.), Amsterdam/Philedelphia: John Benjamins Publishing.

Kahraman M. (2017). Türk dilinin terimsel gelişim sürecine tarihi bakış. *Medeniyet ve Toplum, 1* (1), 137-160.

Kahraman, M. (2018). Kavram terim ilişkisi ve terim yapma yolları. *Saznanje*, *1*(1), 662-676.

Kamacı Gencer, D. (2021). Türkçe Sözlük'teki biçim bilim terimlerine sözlük bilimsel bir bakış. *Türkoloji Dergisi*, *25*(2), 183-206.

Kamacı Gencer, D. (2023). "Yardımcı eylemler". E. Boz (Ed.), *Türkiye Türkçesi III (sözcük türleri)* (s. 309-333) İçinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.

Karaman, B. İ. (2017). *Terimbilimi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Karlıklı, Y. (1999). Türk anayasaları ve dil. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *20*, 56-60.

Kazazoğlu, G. (2009). *Dilbilgisi terimleri sözlüklerinin karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi.

Khurshid, A., Andrea, D., Heather, F., Margaret, R. (1992). "What is a term?". M. S. Hornby, F., Pöchhacker ve K. Kaindl (Ed.), *Translation studies: An ınterdiscipline* (s. 267-278) içinde. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Kocatürk, U. (1986). *Açıklamalı tıp terimleri sözlüğü*. Sevinç Matbaası.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İnkılâp Kitabevi.

Koçak, D. (2005). *Toplumsal boyutta terimbilim çalışmaları: Fransa'daki afnor terim birliği'nden yola çıkarak Türkiye'de terimlerde standartlaştırma modeli oluşturmak* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Korkmaz, Z. (1963). *Türk dilinin tarihî akışı içinde Atatürk ve dil devrimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.

Kurt, M. (2021). Fransızcadan Türkçeye geçen kimya terimlerinin çeviribilim ve sözcükbilim açısından sözlüksel sorunlarının incelenmesi ve çözüm önerileri. *International Journal of Language Academy*, (36), 175-197.

Kültüral, Z. (2009). Dil bilgisi terimleri sözlükleri ve terimlerin kullanımında görülen aksaklıkları. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4*(3), 2378-2389.

Levend, A. S. (1973). *Dil üstüne*. Ankara: TDK Yayınları.

Lyons, J. (1983). K*uramsal dilbilimine giriş*. (Çev. A. Kocaman)*,* Ankara: TDK Yayınları.

Minsafina, A. (2020). *Çağdaş Türk dilleri için ortak terminoloji geliştirme imkân ve yöntemleri* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Moseley, A. (2013). *A'dan Z'ye felsefe*. (Çev. A. Süha). İstanbul: NTV Yayınları.

Öner, N. (1991). *Klasik mantık*. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Özdemir, E. (1973). *Terim hazırlama kılavuzu*. Ankara: TDK Yayınları.

Özkul, F. K. (2003). Dilbilgisi terimleri sözlükleri. *Türk Dili, 621*, 238- 244.

Packeiser, K. (2009). *The general theory of terminology: A literature review and a critical discussion*. (Yüksek Lisans Tezi). Denmark Copenhagen Business School.

Pavel, S. ve Diane, N. (2001). *Handbook of terminology*. Ottawa: Minister of Public Works and Government Services.

Pilav, S. (2008). Terim sorunu ve eğitim öğretimde terimlerin yeri ve önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 16*(1), 267-276.

Rey, A. (1995). *Essays on terminology*. J. C. Sager (Ed.), Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Riggs, F. W. (1984). Lexicographical terminology: some observations. in (R. R. K. Hartmann Ed.), 401–412.

Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminologyprocessing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin.

Sağlam, M. Y. (2007). Türkçe'deki terim sorunsalı. *Türkbilig*, *14*, 168-176.

Salgado, A. M. C. F. (2021). *Terminological methods in lexicography: conceptualising, organising and encoding terms in general language dictionaries*. (Doktora programı). Universidade Nova de Lisboa.

Sarıtosun, N. (1994). Türkiye Türkçesinde bilim dili ve terim sorunu. *İ.Ü İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen VIII. Dilbilim Kurultayı'nda sunulan bildiri*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul ss. 1-10.

Saussure, F. D. (1985). *Genel dilbilim dersleri*. (Çev. B. Vardar). İstanbul: Birey ve Toplum Yayınları.

Sert, G. (2021). Sözlükbilim terimleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Disiplinler Arası Dil Araştırmaları (DADA) Dergisi, 3*(3), 61-78.

Suonuuti, H. (2001). *Guide to terminology*. Helsinki: Nordterm Series/Tekniikan Sanastokeskus.

Şahin, H. (2006). Terimlerin genel dile yansımasına dair bazı gözlemler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*, 123-129.

Tarikdaroğlu, A. (1994). *1928 Sonrası Türk dilbilgisi kitaplarında terimler sorunu ve çözüm yolları* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi.

Temmerman, R. (2000). *Towards new ways of term rita inology descripti on: The sociocognitive-approach*. (H. Sonneveld, S. E. Wright, Ed.), Philadelphia: John Benjamins Publishing.

TDK. (1949). *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Güney Matbaacılık ve Gazetecilik.

TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. (Ed. Ş. Akalın vd.). TDK Yayınları.

Timurtaş, F. K. (1996). "Terimlerin Türkçeleştirilmesi". M. Özkan (Ed.), *Diller ve Türkçemiz* İçinde (s.317-320). İstanbul: Alfa Yayınları.

Tomlinson, J. (1999). *Kültürel emperyalizm*. (E. Zeybek Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken Neşriyat.

Tural, S. (2002). Kavramlar ve terimler ortak düşünüşün ürünü ve anahtarlarıdır. *Türk Dili, 607*, 59-66.

Turan, Z. (2018). Türk dilinin eklerini sınıflandırmanın esasları. *Türkbilig*, *35*, 97-110.

Turunç, A. Ç. (2013). Terimbilim ve çeviri çalışmalarında farklı yönelimler. *Journal of Turkish Studies*, *8*(10), 233-239.

TÜBA (2011). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü*. Türkçe Bilim Akademisi.

Uysal, H. (2013). *Yabancı terimleri Türkçeleştirmede uygulanan yöntem ve ilkeler (1932-1950 arası)* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim; Temel Kavramları*. İstanbul: Papatya Yayınları.

Vardar, B., Güz, N., Öztokat, E., Rifat, M., Senemoğlu, O. ve Sözer, E. (1980). *Dilbilim ve dilbilgisi terimleri sözlüğü*. TDK Yayınları.

Vardar, B. (1980). Terimsel etkinlik ve terimbilim. *Türk Dili-Dil ve Edebiyat Dergisi*, *10*(346), 385-389.

Vardar, B. (2005). "Terimbilim ve yeni sözcükleme: terimden anlama". *Dilbilim yazıları*. (Ed. M. Durak) (s.17-24) İçinde. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yaman, M. (2006). Çağdaş terimbilim ve kuramsal çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Dergisi*, *15*, 59- 76.

Yavuz, S. ve Gürlek, M. (2012). İlköğretim- ortaöğretim ve yükseköğretimde Türk dili alanındaki terim farklılıkları ı- ses bilgisi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic, 7*(4), 3235-3252.

Yılmaz, E. (2014). *Temel dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Pegem Akademi.

Zülfikar, H. (2011). *Terim sorunları ve terim yapma yolları*. Ankara: TDK Yayınları.